

आचार्यसूत्र

भूषण नियुक्ति आदि विषयों के आचार्यसूत्र

(अध्याय ७ वीं तक)

पहले ही संस्करण

भाग ४ था.

द्वारा
मुद्रित और प्रकाशित

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૦૭૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ યા.ચા.રાં.ગા રૂ.ગા

વિષય ૫૩૩:૨૩૩૩૩

આચારાંગ સૂત્ર ભાષાંતર

(ભાગ ૪ થો.)

મૃગ નિર્યુક્તિ અને ટીકાના ભાષાંતર સહિત.
(અધ્યયન ૭ થી નવ, પહેલો સ્કંધ સમાપ્ત)

લેખક—

મુનિરાજ શ્રી માણેક મુનિજી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—

શ્રીમાન મોહનલાલજી જૈન શ્રે. જ્ઞાન બંડાર તરુથી
ચુનીલાલ ગુલાબચંદ દાળીઆ.

મેનેજંગ ત્રસ્ટી, ગોપીપરા—મુરત.

આવૃત્તિ ૧ લી]

વીર સં. ૨૪૪૮

[પૃત ૭૦૦

“ જૈન વિજય ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મુલચંદ કસનદાસ
કાપડિયાએ છાપ્યું.—મુરત.

મૂલ્ય ૨-૦-૦

આશિર્વાદ

શ્રીમાન્ ધર્મજિજ્ઞાસુ યંધુ,

શેઠ દલૈચંદભાઈ વીરચંદભાઈ.

આપશ્રી એક ધર્મપ્રેમી જૈન ધર્મી હોવા છતાં સાર્વજનિક કામોમાં મુખ્ય ભાગ લેા છો, કેળવણીના આશ્રયદાતા છો, અને સુરતમાં ચાલતા જૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમના પ્રમુખ છો, સુરત અચક્તાશ્રમના પ્રમુખ છો, સુરત ધરમચંદ ઉદ્યેચંદ જૈન જીર્ણોદ્ધાર ફંડના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી છો, શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની આપણી જૈનોની મહાન પડેડીના સુરત તરફથી પ્રતિનિધી છો તથા કતારગામ જૈન દેરાસરના કાર્યવાહક છો તથા અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓને તથા યંધુઓને ઉત્તેજન આપો છો, તેમજ શ્રીમાન્ મોહનલાલજી જૈન શ્વે. માન બંડારના સભાસદ છો, વીગેરે અનેક ધાર્મિક તથા જાહેર કામોમાં આગેવાની બરો ળાગ લેા છો અને બંડારને અંગે પ્રસિદ્ધ થતા સુત્રામનોના સટીક ભાષાંતરમાં ડ્ર. ૧૧૦૧) આપી મહાન્ પરાપકારનું કૃત્ય કર્યું છે તેથી આ ખાતા સાથે આપશ્રીના દાદા શેઠ લખમાજી જીવજીજીનું નામ જોડવામાં આવ્યું છે, અને અમને ઉમેદ છે કે તે પ્રમાણે અનેક ધર્મનાં કાર્યો કરતા રહેશોજી.

શ્રી. મોહનલાલજી જૈન } શ્રી. ફકીરચંદ નગીનચંદ ઝવેરી
 શ્વે. માન બંડાર } શ્રી. ચુનીલાલ ગુલાબચંદ દાળીયા.
 ગોપીપુરા—સુરત.

(૩)

પરત્તાવના.

આચારાંગ સૂત્રનો ત્રીજો ભાગ આપને મળેલો છે. આ ચોથા ભાગમાં છ, આઠ, અને નવમું અધ્યયન છે. દરેક અધ્યયન મોક્ષા-ભિલાષી સાધુ શ્રાવકોને વારંવાર વાંચવા જેવું છે. છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કર્મ ધોવાનું છે. આઠમામાં મોક્ષનો વિષય છે, અને નવમામાં મહાવીર પ્રભુએ તપ કરી ખીજ સાંધુશીને તપ કરવાનું સૂચવ્યું છે. સાતમું અધ્યયન આચાર્યોએ લોપ કર્યું છે. વાકોનાં ત્રણ અધ્યયનો મૂળ સૂત્ર નિર્ચુકિત અને ટીકાના ભાષાન્તર સાથે આ ભાગમાં આપેલ છે તે જેડેની અનુક્રમશ્ચિકામાં જેવાશે. તથા આગમોદય સમિતિનું છપા-એલ ટીકાવાળું સૂત્ર જેમની પાસે હોય તેમણે ટીકા પાસે રાખીને વાંચવું. અને ત્યાં સુધી સરળ અર્થ કરવામાં આવ્યો છે, પણ જ્યાં ગુજરાતીમાં શબ્દ ન મળી આવ્યો ત્યાં જગ્યા રાખી છે.

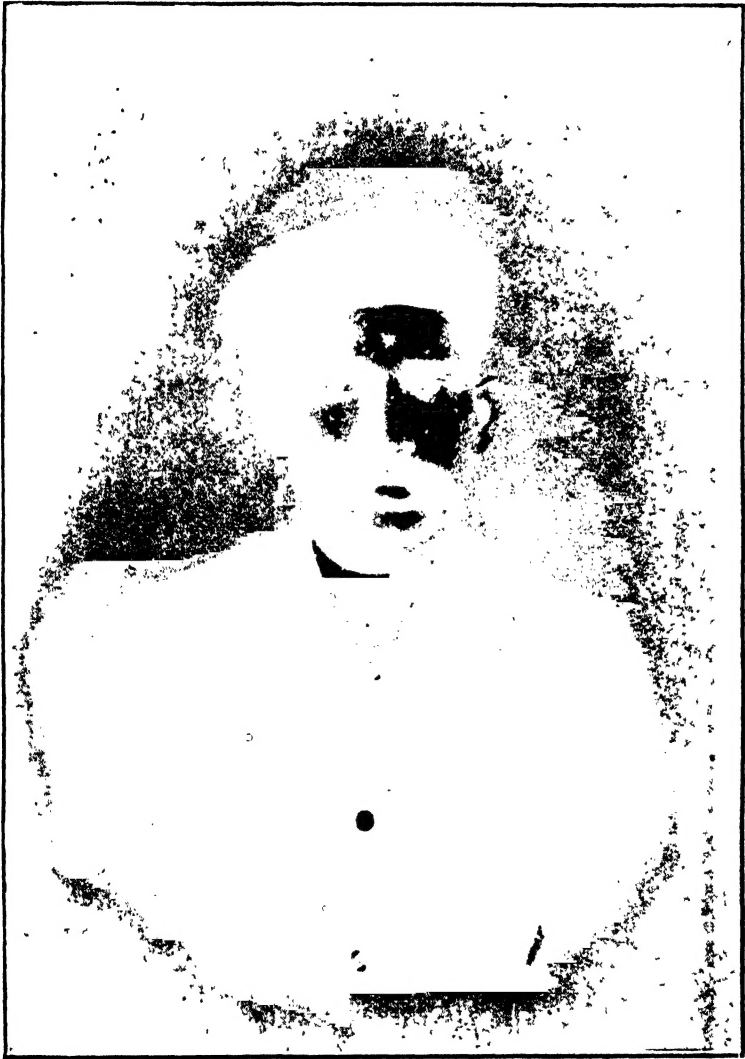
નિર્ણયસાગર પ્રેસ તથા વિદ્વાનોનું સંશોધન જેતાં આ કાર્ય હેલ્લી પંકિતનું છે. છતાં કંઈક પણ ફાયદો જાણીને અને તેના ઉપરથી ખીજ આવૃત્તિમાં ચોગ્ય સમવહ થયે કોઈ પણ વિદ્વાન વધારે સારું કામ કરશે, એવા હેતુથી આ કાર્ય તૈયાર થાય છે. સાંધુ ભાગવંતો અને બવ્યાત્મા શ્રાવકો બિન વચનને અમૂલ્ય આભૂષણ માનીને વારંવાર પઠન કરશે, તે તેમાં ધણું જાણુવાનું મળશે. અહીં પ્રથમ રકમ સમાપ્ત થાય છે અને બીજો રકમ પાંચમા ભાગમાં આવશે તે છપાય છે. આ પાંચે ભાગ સાથે રાખી વાંચતાં જ્યાં જ્યાં ભુલ

આલ્પ પડે અથવા સુધારો વધારો કરવાનું હાગે તેમણે દરેકે જ્ઞાન જાંડારમાં લખી જણાવવું કે યોગ્ય ફેરફાર થાય. વર્તમાન સમયમાં પશ્ચિમના દેશોમાં વિદ્યાનંદ વધવાથી દેટલાક અન્ય વિદ્વાનો આપણા જૈન સૂત્રોમાં પ્રેમ ધરાવતા થયા છે, પણ તેઓના અભિપ્રાયમાં જ્યાં વાત ન સમજાય ત્યાં ગમે તેમ લખી પણ દેવાય છે, તેમને આ સદીક ભાષાંતર છપાવાથી સરખાવવાનું મળશે, તેમ સાધુમાર્ગી પંથવાળા ટાપા ઉપર કામ ચલાવનારને ધણું જાણવાનું મળશે, તેમ દિગંજરો વિન્છેદ માને છે તેમને પણ વિચારવાનું મળશે, આ સૂત્ર સાધુઓનું સર્વસ્વ છે, અને જિનેશ્વરે સમવસરણમાં પ્રથમ એનેજ ઉપદેશીલું હોવાથી આ સૂત્ર આપણું વારંવાર દ્રશ્ય રહેવું જોઈએ. પાંચમો ભાગ પૂરો થતાં પાંચે ભાગની આખી સમાલોચના એકાદ સ્પષ્ટ અંગ્રેજી સંસ્કૃત ભણેલા વિદ્વાન પાસે લખાવવા વિચાર છે. માટે ચાર ભાગ વાંચતાં જે કંઈ નવીન સુધારવ જોવું હાગે તેણે લખી જણાવવું.

આ ભાગ છપાતાં આ પુસ્તક માટે નીચલી રહેલો મળી છે. તેમને સાદર ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે.

૩૧. ૨૫૦) મેતા પરથીરાજ મુળચંદના સ્મરણાર્થે પાલણપુ-
સ્વાળા ઝવેરી વીરચંદલાઘના કુટુંબ તરફથી તેમના, તેમની સ્ત્રીના,
માતૃશ્રીના, અંધુના તથા એન દીવાળીના સ્મરણાર્થે આ મહા પુસ્તકનું
કામ સમજી આપેલ છે તે ગાંધી કેસવલાલ અમુલખભાઈ મારફતે
આપેલ તે ત્રીજા ભાગમાં ખતાવેલ છે.

શેઠ દલીચંદ વીરચંદ જેઓ જૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમ—સુરત
વડાચૌટાના પ્રમુખ છે, અને અનેક ધર્મોના કાર્યોમાં આગેવાન ભાગ

શેઠ લખમાલ જીવણજીના પૌત્ર—
શેઠ દલીચંદ વીરચંદ, નવાપુરા-સુરત.

જેન 'વિજય' પ્રેસ-સુરત.

(૫)

લે છે, તેમણે આ ખાતું હમેશાં ચાલુ રહે તેની ખાતર રૂ. ૧૧૦૧) અગચારસો એક મદદ આપેલ છે, તેમની આ ઉદાર વૃત્તિથી તેમના દાદાશ્રી શેઠ લખમાળ જીવજીવ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ એવું નામ આપેલ છે, અને શેઠને શ્રી જ્ઞાનભંડાર વરંધી અભિનંદન પત્રિકા આપેલી આ સાથે જોડવામાં આવી છે, કે ખીજ બંધાતમાએ પણ આવા મહાન પરોપકારી કાર્યમાં સહાય કરે.

વકીલ કેશવલ લ પ્રેમચંદ જેઓ અમદાવાદ હાલ પટેલની યોજનામાં રહે છે તેઓ ધર્મપ્રેમી અને સંસ્કૃત માગધીના તથા જૈન સાહિત્યના પરમ પ્રેમી સુશ્રાવક છે તેમણે તેમના અંધુ ડાહ્યાભાષના સ્મરણાર્થે રૂ. ૫૦) ભેટ આપ્યા છે.

વિષય અનુક્રમણિકા.

ધૂત અધ્યયન—

પૃષ્ઠ	વિષય.
૧-૨	નિર્મુક્તિ માથા ૨૫૦-૨૫૧માં મોહત્યાગ કરવાનું છે, એટલે ધાર્તિ કર્મ દૂર કરવા ઉપકરણ શરીર અને ગૌરવ ત્યાગ કરવા અતાવેલ છે. તથા ધૂત શબ્દના વિશેષા અતાવે છે.
૩-૬	૨૫૨ માથા તથા સૂત્ર ૧૭૨માં કેવળ જ્ઞાની ધર્મ અતાવે છે, તે તર્કિક શરીર ધારી હોય છે. અને બાર વર્ષદાનું સ્વરૂપ અતાવે છે.
૭-૧૧	~~ધર્મ~~ ધર્મ અતાવે માટે કાચખાનું દ્રવ્યોત અતાવે છે. અને સુચરનો ઉપદેશ છે.
૧૨-૧૯	ધર્મ વિમુખ જીવને અતા રોગોનું વર્ણન.
૨૦-૨૮	સૂત્ર ૧૭૭માં નારકી વિગેરે ચારે ગતિમાં જીવોને અતાં દુઃખો અતાવે છે.
૨૯-૩૦	સૂત્ર ૧૭૮માં કર્મ વિપાકનો નિશ્ચય કરી ધર્મ સાધવાનું છે.
૩૧-૩૪	સૂત્ર ૧૭૯માં મહામુનિનું સ્વરૂપ છે. દીક્ષા લેનારને વિદન કરનારાં સૂત્ર ૧૮૦ માં અતાવે છે.
૩૫-૩૮	સૂત્ર ૧૮૧-૧૮૨ માં કુશીલ પુરૂષ દીક્ષા કેમ જોડે છે, તે છે.
૩૯-૪૭	સૂત્ર ૧૮૩-૧૮૪ ઉત્તમ સાંકુ કેવી બાવના બાવે, તે છે.

(૭)

- ૧૮-૫૪ સૂત્ર ૧૮૫ માં મુનિએ વધારણાં ત્વમ ત્યામી દેવાં.
૫૫ વધતાં ઝોછાં વત્ત પહેરનારે, પરસ્પર સમભાવ રાખવો
કારણ કે બધા વીતરણેથી આત્મામાં છે.
૫૬-૫૯-સૂત્ર ૧૮૬-૮૭ માં ગીતાર્થે સાધુ મરિચક સહે છે, અને
મનમાં શાંતિ રાખે છે.
૬૦-સૂત્ર ૧૮૭માં ઈંદ્રિયો કુમાર્જે લાઘ જન્ય માટે સાવચેત રહેવું.
૬૧-૬૪ સંહીનકીપ અને અસંહીન કીપનું વર્ણન.
૬૫-૬૭ ગીતાર્થે સામાન્ય સાધુની રક્ષા કરવી, તેના ઉપર
ઉચ્ચગિનીનાં ચાલકુમાર (એકકાક્ષ) નું દર્શાવે.
૬૮-૭૨ સૂત્ર-૧૮૮ શિષ્યને ભણાવવાનો ક્રમ છે, તથા ભણાવનાર
કોણ છે, તથા તુચ્છ યુદ્ધિવાળા યોડું ભણી અડકાર
કરે છે, તથા જિન વચનનું અહુમાન કરતા નથી,
તેને સમજાવે છે.
૭૩ માંદાના દર્શાવથી અપવાદ સૂત્ર બતાવે છે.
૭૫-૮૦ કુશીલીયો થું કામ ભણે છે ? સૂત્ર ૧૯૨માં અધ્યમાર્થનું
વર્ણન છે.
૮૧-૮૩ દીક્ષાભટ્ટ કેવા હોય છે.
૮૪-૮૭ કુસાધુનાં દુઃખ બતાવી શિષ્યને સુસાધુ થવા બોધ
અપાય છે.
૮૮ સૂત્ર-૧૯૪ માં સાધુને ઉપસર્ગો સહેવા,
૯૯-૯૦ આર્યક્ષત્રોની હૃદ-અહત્ કલ્પનો પાઠ,
૯૧-૯૪ ઉપસર્ગોનું વર્ણન,
૯૫-૯૬ કેવો સાધુ ઉપસર્ગ કરે,

(૮)

- ૯૭-૧૦૪ ઉત્તમ સાધુ ખોલે તેવું પાલે છે.
- ૧૦૫-૧૦૭ તેવો સાધુ મોક્ષ સુધી પહોંચવા પાદપોષ ગમન અભ્યુ-
શ્ચ કરે છે,
- ૧૦૭ સાતમું અધ્યયન વિચ્છેદ દ્વાવાથી આઠમું અધ્યયન
વિમોક્ષ અધ્યયનક હે છે.
- ૧૦૮ ૨૫૩ થી ૨૫૭ નિર્યુક્તિમાં ઉદ્દેશ્યોનો અર્થાધિકાર છે.
- ૧૦૯ પાસત્થા તથા કુવાદીઓની સંગતિ ત્યાગવા કહે છે.
તથા ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડથી ધૂજતાં દેખીને
ગૃહસ્થને ખોટી શંકા થાય તો દૂર કરવી.
- ૧૧૦ અપ્રશસ્ત મરણનું વર્ણન તથા ત્રણ પ્રકારના અભ્યુ-
શ્ચોદી મરણનું ખતાવ્યું છે.
- ૧૧૧-૧૨ ૧૧૧-૧૨ વિમોક્ષના નિક્ષેપા નિ. ૨૫૮થી ૬૦ માં છે.
- ૧૧૩-૧૪ આઠ કર્મ કેમ અંધાય છે ?
- ૧૧૫-૨૦ અભ્યુશ્ચલ્યમાં સપરાક્રમ અપરાક્રમ ખતાવે છે.
- ૧૨૧-૨૨ અભ્યુશ્ચલ્યમાં દોષ ત્યાગ કરવા ઉપર દૃષ્ટાંત સંક્ષેપ-
નાનું વર્ણન નિ. ૨૭૪-૭૫ તથા સુ. ૧૮૭માં સુસાધુની
વેવાન્વ્ય ખતાવે છે.
- ૧૨૬-૨૭ અન્ય સાધુની આપેલી ગ્રીજ ન લેવી.
- ૧૨૮-૧૪૦ અન્ય વાદીઓનું મંતમ્ય અને તેમનું સ્યાદ્વાદ
દૃષ્ટિએ સમાધાન.
- ૧૪૧-૪૫ મોક્ષાભિલાષી સાધુની ઉત્તમતા.
- ૧૪૬ અકુદપનીય પરિત્યાગ ઉપર સુ. ૨૦૨ કહે છે.
- ૧૪૭-૫૦ સાધુને ઉત્તરવાનાં સ્થાન ત્યાં ગોચરીની વિનતી કરે, તે
ગોચરીમાં લાગતા દોષોનું વર્ણન.

(૯)

- ૧૫૧-૧૫૬ સૂત્ર ૨૦૩ માં સાધુ દોષિત આહારનો નિષેધ કરે, તથા
ધર્મકથા સુપાન દાન અને દ્વાસુ આહારની વિધિ બતાવે છે.
- ૧૫૭-૧૫૮ કુશીલીયા સાધુને આહાર આપણે કરવાનો નિષેધ છે,
સંમનોગ્નને આપના શ્વેતાની વિધિ છે.
- ૧૫૯-૬૪ સુ-૨૦૭ સાધુને મારે તો સમભાવે સહન કરે.
- ૧૬૫-૬૭ સાધુ ઠંડથી કંપતાં ગુરુસ્થાને કુશીલીની શંકા થાય તો
ખરી વાત સમજાવી શંકા દૂર કરવી,
- ૧૬૮-૬૯ સાધુ ઉપર સ્ત્રી મોહિત થાય તો સાધુએ પ્રાણ ત્યાગ
કરવા પણ કુશીલ ન સેવવું. તેમાં પ્રથમ બિન કલ્પિ
સ્થવિર કલ્પિનીનાં ઉપકરણોનું વર્ણન છે. સાધુ ઉચ્ચ
ગુરુસ્થાને ચઢી વસ્ત્રો ત્યાગે.
- ૧૭૦-૧૭૩ ઓછાં વસ્ત્રોનો લાભ.
- ૧૭૪-૧૭૬ સ્ત્રીના ઉપસર્મમાં આત્મ હત્યાનાં કારણો.
- ૧૭૭-૧૮૦ અનેષણીય આહાર સાધુ ન લે.
- ૧૮૧-૮૪ પ્રવિભાધારી સાધુઓનું વર્ણન-તે શરીરથી યાકતાં
ભક્ત પ્રત્યક્ષમન અભ્યસણુ કરે.
- ૧૮૫ ૮૯ સાધુ એકત્વ ભાવના ભાવે, તથા શુભ દાંતથી આહાર
રનો સ્વાદ ન કરે, ગોચરીના પ દોષ ત્યાગવા.
- ૧૯૦-૯૭ ઇંગિત મરણુ (અભ્યસણુ) નું વર્ણન.
- ૧૯૮-૨૦૪ પાદપોષગમન અભ્યસણુનું વર્ણન.
- ૨૦૫-૨૦૭ કાળ પચાયે થવું સંદેખના મરણુનું વર્ણન.
- ૨૦૮-૨૧ સંદેખનાવગો કોષ ત્યાગે, ત્રણ પ્રકારમાંથી કોષ પણ
અભ્યસણુ છેવટે કરે તેની વિધિ.

- ૨૨૨-૨૪ સાધુ નિયાણું ન કરે.
- ૨૨૫ ઉપધાન શ્રુત નામનું નવમું અધ્યયન.
- ૨૨૬-૨૩૦ વીર વર્ધમાન સ્વામીના તપનું વર્ણન ઉપધાનના નિષ્કેપા
નિ. ૨૭૬ થી ૨૮૪ સુધી.
- ૨૩૧-૩૭ ઉપશમ તથા ઉપશમ શ્રેણીનું વર્ણન.
- ૨૩૮-૩૪૮ ક્ષપક શ્રેણીનું વર્ણન.
- ૨૪૦ કેવળિ સમુદ્ધાતનું વર્ણન.
- ૨૪૧ યોગનિગેષ.
- ૨૪૨-૪૪ ભગવાન મહાવીરનું દીક્ષા પછીનું હૃદયમય અવ-
સ્થાનું વર્ણન.
- ૨૪૫-૪૬ પ્રભુનું વજ્ર રાખવું, તથા ત્યાજ્ય.
- ૨૪૭-૨૫૨ પ્રભુ દીક્ષા ભેદને કેમ વિચારે છે.
- ૨૫૩-૫૬ હાયાનું વર્ણન તથા પ્રભુનો વૈરાગ્ય.
- ૨૫૭-૨૯૬ ખાત્રીસે પરિપહેાને મહાવીર પ્રભુએ હૃદયમય અવસ્થામાં
સારાગાર વરમ સહ્યા તેનું વર્ણન છે-

(११)

शुद्धिपत्र.

अष्ट	लीटी	अशुद्ध	शुद्ध.
१२	१०	संभारी	संभारी
१५	२	अक्षय	अक्षय
१७	८	शरीररनां	शरीरना
१७	८	अवयवो	अवयवोना
१८	२१	त्वा	त्व
२१	१३	तामरे	तोमर
२१	१३	भि	भिः
२१	१३	त्ता	त्ताः
२२	३१	सिनाः	शिवा
२३	२	तया	तथा
२४	१३	सर्व	सर्ष
२५	१	सुभतो	सुभनो
२५	१८	वा	वा
२७	१५	भंद्र	भंद
२८	१३	भाटे	धी
३८	१५	भके	भाके
३८	८	एइ	हए
४२	१०	तध	तध
४४	१०	साधुमे	साधुमे
४५	३	यरि	परि
४५	६	उ	उे

(१२)

४५	१३	नञ्	नञ्
४६	८	नेना वडे	ने
५४	१७	र	रि
५५	१७	णो	णो
५८	१३	ण	णे
६१	८	साह	साह ने
६८	११	त्या	त्या
७०	७	शांत	शांति
७१	१८	शस्त्र	शस्त्र
७२	७	थो	थो
७३	११	शु	शु
८०	२०	यमाणे	यमाणे
८३	७	यद्	यद्
८७	७	विहार	विहारी
१००	२	अशा	आशा
१०३	११	गद्	गद्
१११	४	छे	छे
१३५	११	कृतम	कृत्रिम
१३६	५	निक	नेक
१३६	५	नहु	तु
१३८	१०	उपाध	उपपाध
२११	२१	अनेक	अने क
२२०	३	सख	संख

ૐ નમો વીતરાગાય ।

આચારાંગ સૂત્ર ભાષાંતર.

(ભાગ ૪ થો.)

(ધુતાખ્ય નામનું છઠું અધ્યયન.)

પાંચમું અધ્યયન ત્રીજા ભાગમાં કહ્યું, હવે છઠું અધ્યયન કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં લોકમાં સાર ભૂત સંચમ અને મોક્ષ બતાવ્યો છે, અને તે નિઃસંગતા સિવાય સંચમ ન હોય, તથા કર્મ દૂર કર્યા વિના મોક્ષ ન થાય. તેથી કર્મ દૂર કરવા આ ધુત તે કર્મ ધોવાનું બતાવવા કહે છે. આ સંબંધે આવેલા ધુત નામના અધ્યયનના ચાર અનુયોગ દ્વારા થાય છે, તેમાં પ્રથમ ઉપક્રમ છે. તે ઉપક્રમમાં અર્થાધિકાર બે લેદે છે, અધ્યયનનો અર્થ અધિકાર અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ૧લા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર કહેવા નિર્ચુક્તિકાર કહે છે,

પદમે નિયમ વિહુણણા, કમ્માણં ષિતિયે તદ્દયગંમિ;

સવગરણ મ્મિરાણં ચ્ચુત્થે ગારવ તિગ્ગસ્સ ॥૨૬૦॥

પહેલા ઉદ્દેશમાં પોતાનાં જે સગાં છે, તેઓનું વિધૂન ન (મોહ ત્યાગ) કરવો એટલે, ત્રીજા ઉદ્દેશમાં ધાતીકર્મને

(૨)

હર કરવાં, ત્રીજામાં ઉપકરણ શરીરને, અને ચોથામાં ત્રણ આરવને હર કરવા, તથા ઉપસર્ગ કે સન્માન થાય, તોપણ રાગ દ્વેષ ન કરવો, તથા સાધુઓએ (પૂર્વે) તે પ્રમાણે કર્મ વિગેરે ધોયાં છે, તે આ પાંચમા ઉદ્દેશમાં બતાવે છે. આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર બતાવીને નિક્ષેપો કહે છે, તે ત્રણ પ્રકારનો છે, ઓઘ નિષ્પન્નમાં અધ્યયન છે, નામ નિષ્પન્નમાં ધૂત નામ છે, તેના ચાર પ્રકારે નિક્ષેપો છે, તેમાં સુગમનામ સ્થાપના છોડીને દ્રવ્ય અને ભાવ બતાવવા અડધી (પૂરી) ગાથા કહે છે.

**લવસગ્ગા સમ્માણય, વિહુભાણિ પંચમંમિહસે ॥
દવ્યધુયં વત્યાઈ, ભાવ યુયં કમ્મ અટ્ટવિહં ॥૨૬૧॥**

દ્રવ્યધૂત એ પ્રકારે છે, આગમથી અને નો આગમથી તેમાં આગમથી ધૂતનો જ્ઞાતા (બાણુનારો) હોય, પણ તેમાં ઉપયોગ ન હોય; અને નો આગમથી તો જ શરીર ભવ્ય શરીર સિવાય દ્રવ્યધૂત તે કપડાં વિગેરેની ધૂળ વિગેરે હર કરવાનું છે. (દ્રવ્ય તે કપડાં વિગેરેને અને ધૂત તે મેલ હર કરવાનું છે)

આદિ શબ્દથી વૃક્ષ વિગેરે કૃળ માટે ધોવાનું છે. (સૂકાં પાંદડાં વિગેરે હર થવાથી કૃળ તૈયાર થાય છે, અથવા વિના જરૂરની વનસ્પતિ વચ્ચમાંથી નિંદી કાઢે છે) અને ભાવ ધૂત તો આઠે કર્મને હર કરવા (મોક્ષ માટે)

ઉપાય કરાય તે છે, (આ અડધી ગાથાનો અર્થ છે.)
 ફરી આજ વિષયને ખુલાસાથી કહે છે.

અહિયાસિ સુવ સગ્ગે, દિવ્વે માણુસ્સણ તિરિચ્છેય
 જોવિહુણહ કમ્માહં, માવ ધુયંતં વિયાણાહિ ॥૨૬૨॥

ઉપસર્ગોને અતિથે (સારી રીતે) સહન કરીને કર્મ
 ધોવાં, એટલે દેવતાના કે મનુષ્યોના કે તિર્યંચોના દુઃખ
 સુખ રૂપ જે ઉપસર્ગો આવે તેમાં સમભાવ રાખીને જે સં-
 સ્કાર વૃક્ષના ખીજ સમાન મોહનીય વિગેરે કર્મોને દૂર કરે,
 તે ભાવ ધૂત છે; એવું તું બાણ, અથવા ક્રિયા અને કારકને
 ભેદ નથી, તેથી કર્મ ધૂનન તેજ ભાવ ધૂત છે, એમ બાણ-
 નામ નિક્ષેપ કહ્યો. હવે, ત્રીજા સૂત્રાલાપક નિષ્પત્ત નિક્ષેપામાં
 સૂત્રાનુગમમાં અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું તે આ છે:—

ઓમ્બુજ્જમાણે હહમાણવેસુ આઘાહ સે નરે જ-
 સ્સ હમ્માઓ જાહઓ સવ્વઓ સુપહિલેહિયાઓ
 અવંતિ, આઘાહ સે નાણમણેલિસં, સે કિટ્ટહ તેહિં
 સમુદ્ધિયાણં નિક્કિલ્લત્ત ધંડાણં સમાહિયાણં પન્નાણ
 મંતાણં હહ મુત્તિમગ્ગં, एवं (અવિ) એગે મહાવીરાં
 વિપરિક્કમંતિ, પાસહ એગે અવસીયમાણે અણત્ત પન્ને
 સે બેમિ, સેજહાવિ (સેવિ) કુંમેહરણ વિણિવિટ્ટ ચિ-
 ત્તે પચ્છન્ન પલાસે હમ્મમગ્ગં સે નો લહહ ભંજગા હવ

સં નિવેસં નોષયંતિ एवं (અધિ) एगे अणेगरूवेहिं
 कुलेहिं जाया रूवेहिं सत्ता कलुणं थणंति निघाण-
 ओ ते न लभंति मुखं, अह पास तेहिं कुलेहिं
 आयत्ताए जाया, गंडी अह्वाकोठी, रायंसी अव-
 मारियं काणियं क्षिमियं चव, कुणियं खुज्जियं तहा। १।
 उदरिं च पास मूयं च सूणीयं च गिलासणिं
 वेवहं पीढसपिं च, सिलिवयं महुमेहणिं ॥ २ ॥
 सोलस एएरोगा, अक्खाया अणु पुव्वसो
 अहणं फुसंति आयंका, फासा य असमंजसा ॥ ३ ॥

मरणं तेसिं संपेहाए उववायं चवणं च नच्चा,
 चरियागं च संपेहाए (सू० १७२)

स्वर्गं तथा मोक्ष, तथा तेनां કારણો તેમજ, સંસાર-
 નાં કારણોને આવરણરહિત (કેવળ) જ્ઞાનના સદ્ભાવથી જે
 આણસ બાણે; અને આમત્ય (મનુષ્ય)-લોકમાં મનુષ્યોને
 ધર્મ સમબાવે એટલે, તે ધાતિકર્મ દુર થયા પછી; પોતે અધા-
 તિકર્મરૂપ (શરીરધારી) મનુષ્યપણામાં રહેલો થકો
 ધર્મ કહે છે:—

પણ જેમ-જેમ-આદ્યમતમાં ભીંત વિગેરેમાંથી પણ ધર્મોપદેશ
 અકટ થાય છે. તેમ, જૈનધર્મમાં નથી; અથવા જેમ, વેશે-
 વિકૈતુ બિલુક ભાવવડે પદાર્થોનું બતાવવાપણું છે, એવું
 અમારું (જૈનશાસન) નથી.

(૫)

પ્ર:—શા માટે ?

ઉત્તર:—ઘાતિકર્મ ક્ષય થય્યાપછી, કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી મનુષ્યપણામાં રહેલાજ (તીર્થંકર) પોતે કૃતાર્થ થયા છતાંપણુ, જીવોના હિતને માટે મનુષ્ય અને દેવોની સ્વભામાં ધર્મનો ઊપદેશ કરે છે.

પ્ર:—તીર્થંકરજ ધર્મ કહે છે, કે, ખીજો પણ કહે છે ?

ઉ:—ખીજો પણ કહે છે. જેને વિશિષ્ટજ્ઞાન હોય; અને સ્મારીરીતે પદ્મથોનો પરિચ્છેદક હોય; તે ધર્મોપદેશ કરે છે. તે કહે છે:—

જેઓ અતીંદ્રિયજ્ઞાની છે, અથવા શ્રુત કેવળી છે, તેઓ ધર્મ કહે છે. એવું શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના ૧ લા અધ્ય-ચનમાં કહેત્ર છે, (તેથી આ પ્રત્યક્ષ સૂચક-વિશેષણવડે સૂચવ્યું કે,) તે વિશિષ્ટજ્ઞાનીએ આ એકેંદ્રિય વિગેરે ભતિઓ બધા પ્રકારે એટલે, સૂક્ષ્મબાહર પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્તરૂપે બરો-અરરીતે (શંકારહિત) જાણેલી છે, તેજ સાધુ ધર્મ કહે છે. પણ, એમ ન જાણનારો ખીજો (અજ્ઞાણ) ધર્મ કહેતો નથી. તેજ કહે છે:—

‘સ આત્મ્યાતિ’ તે તીર્થંકર અથવા સામાન્ય કેવળી અથવા અતિશય જ્ઞાની (ભતિસ્મરણ-જ્ઞાનવાળા, અવધિ જ્ઞાની, મન:પર્યાવ જ્ઞાની) અથવા શ્રુત કેવળી હોય તે કહે છે. પ્ર૦ શું કહે છે, જેનાવડે જીવ વિગેરે પદ્મથો જણાય

છે, તે જ્ઞાન મતિ વિગેરે પાંચ પ્રકારનું છે, તે,-પ્ર૦ તે જ્ઞાન કેવું છે ! ઉ—તેવું ખીજે નથી, માટે ‘અનીદશ’ છે, અથવા સકલ (બધા) સંશયને દૂર કરવા વડે ધર્મ સંભળાવતા તેજ પોતાનું અનન્ય સદૃશ (અનુપમ) જ્ઞાન બતાવે છે, (અર્થાત્ સંસારી જ્ઞાનથી તૃષ્ણા વધે, પણ તેમના ઉપદેશના જ્ઞાનથી તૃષ્ણાની જડ દૂર થાય માટે તે જ્ઞાન અનુપમ છે) પ્ર૦ તેઓ કેને ધર્મ કહે છે ! ઉ—તે તીર્થંકર અભ્યુદય વિગેરે યથાવસ્થિત ભાવો (પદાર્થોઃ) ને ધર્મચરણ માટે યોગ્ય રીતે જે પુરૂષો ઉઠેલા હોય, તેમને કહે છે, અથવા દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ઉઠેલા હોય, એટલે દ્રવ્યથી શરીરવડે, અને ભાવથી જ્ઞાન વિગેરેના ઉત્સુક બની વિનય સહિત (ઉભા થયા હોય) તેમને ધર્મ કહે છે,

સમોસરણનો વિનય.

સમોસરણમાં સ્ત્રીઓ બંને પ્રકારે ઉભી થઇને વિનય પૂર્વક સાંભળે છે, અને પુરૂષો ઉભા થઇને અથવા બેઠા રહીને પણ સાંભળે, પણ ભાવથી ઉત્સુક હોય; તેમજ ખીજા ઉઠેલા શ્રવે, તથા દેવતા અને તીર્થંચ વિગેરેને ધર્મ સંભળાવે છે. એટલુંજ નહિ પણ જેઓ ભાવ વિના ડુંકત કૌતુક વિગેરેથી આવી સાંભળે, તેમને પણ ધર્મ કહે છે, ભાવથી ઉઠેલાનું વિશેષથી કહે છે.

મન વચન કાયાને જેમણે કળને લીધાં છે, એટલે

મન વચન કાયાથી જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે દંડ છે, તે દૂર કરવાથી તે નિક્ષિપ્ત દંડવાળા (સંયમ પાળનારા) છે. તથા તપ સંયમમાં ઉદમ કરવાથી સમાહિત (શાંત) અંતઃકરણવાળા છે, તેમને જિનેશ્વર વિશેષથી ધર્મ કહે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી જાણાય, તે પ્રજ્ઞાન છે, તેવું જ્ઞાન ધરાવનાર બુદ્ધિમાનોને આ મનુષ્ય લોકમાં જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર રૂપ મુક્તિ માર્ગ છે તે બતાવે છે, આ પ્રમાણે સમોસરણમાં સાક્ષાત્ ધર્મ સાંભળાવતાં કેટલાક લઘુકર્મી જીવો (પૂર્ણશ્રદ્ધા થતાં) તેજ વખતે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, પણ ખીજા તેમ ચારિત્ર લેતા નથી, તે કહે છે, એટલે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કર્મવિવર જેમને મળ્યું તેવા કેટલાક ભગ્યાત્માઓ જિનેશ્વર પાસે ધર્મ સાંભળતાંજ સંયમ સંગ્રામની ટોચે પરાક્રમ બતાવે છે, અથવા પર તે ઇન્દ્રિયો અથવા કર્મ શત્રુને જીતવા પરાક્રમી બને છે, (અવિ શબ્દનો અર્થ 'ચ' છે, અને 'ચ' નો અર્થ વાક્યનો ઉપન્યાસ કરવા માટે છે) હવે તેથી ઉલટું કહે છે. તીર્થંકર યોતે બધા સંશયને છેદનારા ધર્મ કહે છે, છતાં કેટલાકને પ્રબળ મોહના ઉદયે ઘેરી લેવાથી સંયમમાં ખેદ પામતા રહે છે, (કાંતો સંયમ લેતા નથી, લે, તો પૂરો પાળતા નથી) તેવાને તમે જીવો (ગુરૂ શિષ્યને કહે છે) તે બહોળ કર્મી સંયમમાં દુઃખ પામતા જીવો કેવા છે. તે કહે છે, અત્માન્નાહિતને માટે જેમની પ્રજ્ઞા (બુદ્ધિ) કામ કરતી નથી, તે

(૮)

અનાત્મ પ્રજ્ઞાવાળા (કુબુદ્ધિવાળા) છે, પ્ર-તેઓ શા માટે સંયમમાં ખેદ માને છે ? ઉ—હું કહું છું. અહીં દૃષ્ટાંત વડે સમજાવે છે કે શા કારણે તેઓ ખેદ પામે છે.

(સૂત્રમાં સ્ત્રે શબ્દ 'તે' ના અર્થમાં છે, અપિ શબ્દ 'ચ' ના અર્થમાં છે, અને તે વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે)

કુંડના કાચખાતું દૃષ્ટાંત.

કોઈ કાચખો મોટા કુંડમાં વિનિવિષ્ટ (પ્રેમી) ચિત્ત-વાળો બનીને ગૃહ બનેલો અને પલાશ (કોમળ પાંદડાંવડે) ઢંકાયેલો (તથા સૂત્રમાં પ્રાકૃતના નિયમ પ્રમાણે વ્યત્યય કરવાથી) ઊન્માર્ગ એટલે, ઉપર આવવાનાં વિવર (છિદ્ર)ને મેળવતો નથી; અથવા, જેનાવડે ઊંચે કુદાય; તે ઊન્મલ્ય છે. અથવા, ઊંચે જવાય તે, ઊન્માર્ગ છે, તેવો ઊન્માર્ગ મેળવી શકતો નથી. અર્થાત્ જે કુંડમાં તે કાચખો રહેલ છે, તે, પાણી ઉપર પાંદડાં વિગેરે છવાઈજવાથી ખીલકુલ ઢંકાઈ ગયો છે. તેથી, તે કાચખો બહાર આવી શકતો નથી. આ કહેવાનો આ સાર છે:—

કોઈ મોટો કુંડ (હોજ) એક લાખ ભેજનના વિસ્તાર-વાળો છે, અને તે અતિશે શેવાળના ઝુંડથી કઠણ બનીગયલા બળોના સમૂહથી ઢંકાઈગયેલો છે, અને તે કુંડમાં બુદ્ધ બુદ્ધા રૂપવાળા કરિ ( ) મગર, માછલાં, વિગેરે

જગચર જીવોનો આશ્રય છે, તેના મધ્યભાગમાં કુદરતીજ એક ફાટનું બાકું પડેલું હતું. જેમાં ફક્ત કાચખાની ગરદન જીવે આવી શકે; તેવા કુંડમાંથી એક કાચખાએ પોતાના ટોળાંથી જીહ્વાં પડતાં વિયોગથી આકુળ બનીને આમતેમ ગરદન ફેરવતાં કાંઈપણ રીતે તેવી ભરિતવ્યતાના યોગથી તે કાણુમાં પોતાની ગરદનને બહાર કાઢી; તે સમયે ત્યાં તેણે શરદ્ગતુના ચંદ્રનાં ચાંદરણાથી ક્ષીરસાગરના પાણીના પ્રવાહથી છવાઈ રહેલું શોભાયમાન બનેલું તથા, ખીલેલાં કુમુદના સમૂહથી પૂજા કરવા જેવા જિગેલા તારાઓથી ભરાઈ ગયેલું આકાશ જોયું.

આવું દેખીને તે ઘણા ખુશ થયો; અને તેના મનમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો કે—મારા સહચારી મિત્રો આ સ્વર્ગ-સમાન પૂર્વે ન દેખેલું મનોરથ (વિચારમાં) પણ, ન કળી શકાય; તેવું તે કાચખાઓ જીએ, તે બહુ સાડું થાય. આ પ્રમાણે વિચારી શીઘ્રતાથી પોતાના બંધુઓને શોધવા માટે ભટકયો; અને તેમને મળીને તેમને તેવું બતાવવા માટે પેલું છિદ્ર શોધતો આમતેમ ભટકે છે. છતાં, હોદની વિસ્તીર્ણતાથી, તથા જીવોનો સમૂહ ત્યાં ઘણા મોટો છે, તેથી તે છિદ્ર મેળવી શક્યો નહિ; પણ, ત્યાંજ તે, (વિનાદેખે) મરણ પામ્યો. તેનો સાર આ લેવાનો છે કે—સંસારરૂપી-હોદ છે. તેમાં જીવરૂપી-કાચખો છે. કર્મરૂપ-ચીકણી શેવાળ છે,

તેમાં છિદ્રસમાન-મનુષ્યજન્મ, તથા આર્યક્ષેત્ર સુકુળમાં જન્મ મળવો; અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ-સુંદર ચંદ્રવાણું આકાશતળ મેળવીને મોહના બિદ્યથી પોતાની જ્ઞાતિ માટે, અથવા વિષયસ્વાદના બિપ્લોગ માટે સારાં સંયમનાં અનુજ્ઞાન ન કરતાં, સફળતા (મોક્ષને) પામતો નથી; અને તેવીરીતે વખત ગુમાવી; તે સામગ્રી ગુમાવીદેવાથી પાછો કાચ્યાના વિવર માફક ક્યાંથી તેવી ઉત્તમ સામગ્રી મેળવી શકે ?

આ કારણથી ગુરૂ બિપદેશ આપે છે કે, હે ભવ્ય ! સેંકડો ભવોમાં પણ, દુષ્પ્રાપ્ય એવું કર્મવિવરરૂપ-સમ્યક્ત્વ યામીને એકક્ષણ માત્ર પણ, તમારે પ્રમાદવાળા ન થવું. ફરીથી પણ, સંસારલુપ્થ-જીવોનું બીજું દૃષ્ટાંત કહે છે:—

મંજગા—વૃક્ષો પોતે ઠંડ, તાપ, ધુળરો (કંપવું) છેદન શાખા (ડાળીઓનું) ખેંચવું; ક્ષોભ પ્રમાડવો; મરડવું; ભાંગીનાંખવું. એવાં અનેક બિપદ્રવોને સહેવા; છતાં પણ, પોતાનાં સ્થાનને તેમાં સ્થિર બનીને તે છોડતાં નથી. તે પ્રમાણે સાધુને ઓધ આપે છે કે, એ વૃક્ષો પ્રમાણે જેઓ કર્મથી ભારે છે, તેવા મોહાંધ-જીવો અનેક બિચનીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થઈને ધર્મચારિત્રને યોગ્ય પોતે હોવા છતાં, પણ રૂપ વિગેરેની ચક્ષુષંદ્રિયોની અનુકુળતામાં, અને તેજ પ્રમાણે મધુર અવાજ વિગેરે વિષયોમાં ગૃહ બની શરીર મનનાં દુઃખ ભોગવવા છતાં; રાજના બિપદ્રવથી પીડાવા

છતાં, અને અગ્નિદાહથી ખધું ખળી ગયેલા જેવા બનવા છતાં,
 અને જુદા જુદા નિમિત્તથી અનેક આધિ (ચિંતાવાળા)
 છતાં પણ સકળ (ખધાં) દુઃખોના ધરસમાન-ગૃહવાસનું
 કર્મ છોડવા સમર્થ થતા નથી; પણ, ઘરમાં રહીનેજ તેવાં
 તેવાં દુઃખો આવતાં દીન સ્વરે રડે છે, અને બોલે છે કે,
 “ હે આપ ! હે મા ! હે દેવ ! આવા અવસરે તમને
 આવું દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી ! તેજ કહ્યું છે કે:—

કિમિદમ ચિન્તિત મસદૃશ, મનિષ્ટ મતિકષ્ટમનુપ-
 મં દુઃખં ॥

સહસૈવોપનતં મે, નૈરયિકસ્યેવ સત્વસ્ય ॥ ૧ ॥

ન ચિંતવેલું અજ્ઞયણીવાળું અનિષ્ટ, તથા અનુપમ
 આવું (ભયંકર) દુઃખ જેમ નારકીના જીવને આવે; તેમ
 મને એકદમ ક્યાંથી આવીપડયું છે ! વિગેરે, તે બોલે છે.

અથવા રૂપ વિગેરેમાં આસક્ત થએલા ચીકણું કર્મ
 બાંધીને નરક વિગેરેમાં ઉત્તમ થઈ ત્યાં દુઃખ ભોગવતાં ક૩જી
 સ્વરે ઉપર મુજબ રડે છે, અને તે પ્રમાણે ક૩જી સ્વરે રડ-
 વાથી પણ તે રાંકડો જીવ તે દુઃખથી મુકાતો નથી, તે ખતાવે
 છે. દુઃખનું નિદાન તે ઉપાદાન કર્મ છે, તેનાવડે દુર્ગતિમાં
 ઉત્તમ થએલા દુઃખ ભોગવતાં રડવા છતાં પણ ત્યાંથી દુઃખની
 મુક્તિ (છુટકારો) અથવા મોક્ષનું કારણ જે સંયમ અનુષ્ઠાન
 છે, તે પામી શકતા નથી, અને દુઃખના છુટકારાના અભાવમાં

સંસાર ઉદરમાં જુદી જુદી વ્યાધિઓથી ઘેરાયલા જીવો આમ તેમ ભમે છે, તે ખતાવે જે (અથ શબ્દ વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે) હે શિષ્ય ! તું જો ! તે સંસારી રખડતા જીવો ઉચ્ચ નીચ કુળમાં પોતાના શુભ અશુભ કર્મ લોગવવાને ગયેલા (જન્મ પામેલા) છે, અને તે કર્મના ઉદ્યતી આવી અવસ્થાને લોગવે છે, તેમાં તેમને ઉમ્મત્ર થતા સોળ રોગ ખતાવનાર ત્રણ શ્લોકો છે. તેમાં (૧) પ્રથમ રોગ, વાત, પિત્ત, શ્લેષ્મ, અને તે ત્રણેના લેગા થવાથી સંનિપાત એમ ચાર પ્રકારે ગંડ (કંઠમાળ) છે, તે ગંડ જેને હોય તે ગંડી કહેવાય છે, એટલે ગંડમાળા નામનો રોગ તે સંભારી જીવને થાય છે, તેજ પ્રમાણે ખીજા પણ રોગો થાય છે, તે ખતાવે છે, (અથવા શબ્દ દરેક રોગ સાથે જોડવો) અથવા રાજાંસી એટલે અપરમાર (ક્ષયનો લેહ) વિગેરેનો રોગ થાય છે, અથવા અઠાર પ્રકારના કોઠ રોગવાળો કોઠીયો થાય છે, તેમાં સાત મોટા કોઠ છે, તે આ પ્રમાણે—

(૧) અરુણો (૨) દુમ્બર (૩) નિશ્યજીવંદ (૪) કપાલ (૫) કાકનાદ (૬) પૌંડરીક (૭) દદ્રુ. (લાલ દાદર) આ સાતે પ્રકારના કોઠો બધી ધાતુમાં પ્રવેશ થવાથી અને અસાધ્ય થઈ જવાથી તે સાતે ભયંકર છે.

નીચત્રા અગીઆર કોઠ ક્ષુદ્ર છે.

(૧) સ્થુળઆરૂષક, (૨) મહાકુષ્ઠ, (૩) એકકુષ્ઠ, (૪) અમંદળ, (૫) પરિસર્પ, (૬) વિસર્પ, (૭)

સિદ્ધ, (૮) વિચરિંકા (કાળીદાહર,) (૯) કિટિલ
 (ખરસવું,) (૧૦) પામા (ખસ,) (૧૧) શતારૂક
 (ઘણી ફેણીઓ.) કુલ નાના મોટા ૧૮ છે, તે સામા-
 ન્યથી ભેતાં, બધાએ કોઠ-રોગો સંનિપાતથી થાય છે.
 છતાં પણ, વાત વિગેરેના ઉત્કટ દેષથી બુદ્ધિ બુદ્ધિ ભેદ-
 વાળા ગણાય છે. તથા, રાજસ રોગ તે, રાજ્યક્ષમા (ક્ષય)
 રોગવાળો, રાજસી (ક્ષયી) કહેવાય છે, અને તે ક્ષયરોગ
 સંનિપાતથી ચાર કારણે થાય છે. કહ્યું છે કે:—

**ત્રિદોષ જાયતે યક્ષમા, ગદો હેતુ ચતુષ્ટયાત્
 વેગરોધાત્ ક્ષયાચ્ચૈવ, સાહસાદ્ વિષમાશનાત્ ॥૧॥**

ત્રણ દોષવાળો યક્ષમા (ક્ષય) નામનો રોગ વીર્યના
 વેગના રોધથી વેગના ક્ષયથી, સાહસ કરવાથી; તથા વિષમ
 (અયોગ્ય) ખોરાકથી—એમ ચાર કારણે થાય છે. તેજ
 પ્રમાણે અપસ્મારનો રોગ વાત, પિત્ત, અને કફના સંનિ-
 પાતથી ચાર પ્રકારે છે, તે રોગવાળો સારા માઠાના વિવેકથી
 વિકલ હોય છે, તથા ભ્રમ (ચક્રી) મૂછાં વિગેરેની અવસ્થાને
 તે રોગી ભોગવે છે. કહ્યું છે કે,

**અમાવેશ સંસંરમ્ભો, દ્વેષોદ્રેકો હૃતસ્મૃતિઃ
 અપસ્માર ઇતિ જ્ઞેયો, ગદો ઘોર શ્વતુર્વિધઃ ॥૧॥**

ભમેજ ચડે, મૂછાં વિગેરે થાય, દ્વેષનો ઉછાળો થાય,

વિસરી જવાની ટેવ થાય, એમ ચાર પ્રકારનો આ ' ઘોર ' અપસ્માર રોગ જાણવો. તેમાં પ્રક્ષરંધ્ર પર્યંત ભ્રમણ કરનારો વાયુ છે, તેનું મુખ્ય સ્થાન હૃદયનો પ્રદેશ છે. તથા ' કાણિયંતિ' અક્ષિ (આંખ) નો રોગ બે પ્રકારે છે, પ્રથમનો ગર્ભમાંજ રોગ થાય, અને બીજો જન્મ્યા પછી થાય છે, તેમાં ગર્ભ-વાળાને દૃષ્ટિનો ભાગ અપૂર્ણ હોય છે, તેને તેજ (પ્રકાશ) જન્મથી આંધળો બનાવે. તેજ પ્રમાણે, એક આંખમાંથી તેજ જતાં કાણો બનાવે છે. તેજ પ્રમાણે રક્તપણામાં જતાં, રક્તતા-(લાલાશ આંખમાં વધારો હોય.) પિત્તપણામાં જતાં, પિંગ્લાક્ષ (પીળી આંખવાળો) અને શ્લેષ્મપણાને પામતાં શુકલાક્ષ (ઘોળી આંખવાળો) બને છે, વાતને પામતાં વિકૃત આંખવાળો બને છે, અને જન્મ્યા પછી જે રોગ થાય; તે વાત વિગેરેથી અભિષ્યંદ-(આંખમાંથી પાણી ઝરવું) થાય છે. કહ્યું છે કે:—

**વાતાત્પિત્તાત્ કફાદ્રક્તા, દભિષ્યન્દ ચતુર્વિધઃ
પ્રાયેણ જાયતે ઘોરઃ સર્વ નેત્રામયાકરઃ ॥ ૧ ॥**

વાત, પિત્ત, કફ, અને રક્ત-(લોહી.) એ ચારથી અભિષ્યંદ ચાર પ્રકારે પાણીનું ઝરવું થાય છે, અને પ્રાયે-કરીને તેથીજ આંખના બધા રોગોનો ઘોર આકર (સમૂહ) થાય છે તથા ' જિમિયંતિ' જાડયતા-(ઝરખીનું વધવું; અને લોહીનું પાણીનું થવું.) તેથી શરીરનાં બધાં અવયવોનું

પરવશપણું (અવશિત્વ) છે. (જેને લીધે જોઇએ; તેમ, હાલી-ચાલી શકાય કે, ફરી શક્ય નહિ) ' કુળિયાંતિ ' ગર્ભાધાનના દોષથી એક પગ ટુંકો હોય; અથવા, એક હાથ ખોડવાળો હોય તે કુણિરોગ છે. ' સ્વજિયાંતિ ' કુખડા પીઠ વિગેરેમાં કુખડાપણું હોય; તે, ' કુખજી છે. ' માતપિ-તાના લોહી-વીર્યનો દોષ હોય; તે તેથી, ગર્ભમાં રહેલા દોષોથી કુખજ-(કુખડો) વામન વિગેરેની ખોડા શરી-રમાં થાય છે. કહ્યું છે કે:—

ગર્ભે વાત પ્રકોપેન, દૌહૃદેવાઽપમાનિતે

ભવેત્ કુબ્જઃ કુળિઃ પંગુ; મૂકો મન્મન એવ વા ।૧।

ગર્ભની અંદર વાયુના પ્રકોપથી અથવા દોહલા ન પૂરાવાથી ગર્ભમાં રહેલો જીવ કુખડો કુણિરોગવાળો પાંગળો સુંગો કે મન્મન રોગવાળો થાય છે, આમાં ' સુંગો ' અને મન્મન એકાંત રિત (પેટના રોગ પછીના રોગમાં) મુખ-દોષમાં ખતાવે છે, તથા ' ઉંદરિં ચ ' તિ (' ચ ' સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) વાત, પિત્ત વિગેરેના કારણે ઉત્પન્ન થયેલા આઠ પ્રકારના ઉદર રોગ છે, તે રોગવાળો ઉદરી છે, તેમાં જલોદર રોગ અસાધ્ય છે, બાકીના તુર્ત થયેલા હવા કરતાં મટે તેના છે, તેના આ પ્રમાણે લેદો છે.

પ્રથક્ સમસ્તૈરપિ ચાનિલાચૈઃ

પ્લીહોદરં વજ્રગુદં તથૈવ ॥

આંગતુકં સપ્તમમષ્ટમંતુ

જલોદરં ચેતિ ભવંતિતાનિ ॥ ૧ ॥

બધા અનિલ (વાયુ) વિગેરે એકેકથી કે સમુદાયથી
 (૧) વાયુને (વાતોદર) ૨ પિત્તને (પિત્તોદર) ૩ કફને
 (કફોદર) તથા ૪ સંનિપાત (કબ્જોદર) પાલીક (બરે-
 ણની ગાંઠ) ૫ ઉદર રોગ (કાચબી અકૃત વિગેરે) ૬
 અદ્વગુદ (અભુષાંશ) ૭ આંગતુક તાવસાથે ઉદર રોગ (અર્ણ-
 વર) ૮ જલોદર એ આઠ રોગ પેટના છે,

‘ પાસમૂયંતિ ’ હે શિષ્ય ! તું મુંગા અથવા મનમન
 (બોબડું) બોલનારાને જો, ! તે ગર્ભના દોષથી અથવા
 પ્રછવાડેથી ૬૫ પ્રકારના મુખનારોગો સાત આયતન (સ્થાન)-
 માં થાય છે, તે આયતન નીચે મુજબ છે, (૨) હોઠ, ૩
 દાંતનું મૂળ, (૪) દાંત, ૫ જીભ, ૬ તાળવું, ૭ કંઠ એ બધાં
 મળીને સાત છે, તેમાં બે હોઠના આઠ રોગ છે, દાંતમૂળમાં
 ૧૫, દાંતના આઠ છે, જીભના ૫ છે, તાળવાના ૬ છે, કંઠમાં ૧૭
 અને બધાના સાથે મળીને ત્રણ છે. કુલ ૬૫ છે, ‘ સૂણિયંતિ ’
 અન્યપણુ શ્વયથુ (સોજાને) રોગ વાત પિત્ત શ્લેષ્મ સંનિ-
 પાત રક્ત અને અભિઘાત (માર લાગવા) થી છ પ્રકારના
 છે, કહ્યું છે કે:—

શોફઃ સ્યાત્ ષડ્વિધો ઘોરો, દોષૈ રૂત્વેધ લક્ષણઃ

યસ્તૈઃ સમસ્તૈ શ્વાપીહ તથા રક્તાભિઘાતજઃ

(૧૭)

શોફ નામનો છ પ્રકારનો ઘોર રોગ જુદા જુદા કે, સામશ્વ
દોષોથી શરીર કુલેલું દેખાય; તે લોહીના ણિગાડથી થાય છે.
એટલે, શ્લોક પહેલાં બતાવ્યા પ્રમાણે વાત, પિત્ત, કફ, અને
સંનીપાત, રક્ત, અને અભિઘાતથી સોજનો રોગ થાય છે.
તથા “ગિલાસણિતિ” તે લસ્મક નામનો વ્યાધિ છે. ઊષ્ણતા,
વાત, અને પિત્તના ઊત્કટપણથી, અને કફના ન્યૂનપણથી,
તથા ગરમી વધારે થવાથી થાય છે, તથા વેવડંતિ તે વાયુથી
ઉત્પન્ન થયેલ શરીરનાં અવયવો કંપરૂપ છે. કહ્યું છે કે:—

પ્રકામં વેપને યસ્તુ, કંપમાનશ્ચ ગચ્છતિ;

કલાપ ગ્વંજં તં વિદ્યા, ન્મુક્ત સંધિનિબંધનમ્ ॥૧૧॥

જે ઘણા કંપે, તથા કંપતો ચાલે, તેને સંધી નિબંધ-
નથી મુકાએલો કલાપ ખંજ (લકવાનો રોગ) જાણવો. તેજ પ્રમાણે
“ પિઠસણિં ચ ત્તિ ” જીવને ગર્ભના દોષથી તે પીઠ સર્પિ-
પણે ઉમ્મત્ત થાય છે, અથવા જન્મ્યા પછી અશુભ કર્મને
દોષથી થાય છે, આ રોગીને સ્પર્શ ઈન્દ્રિયું ભાન રોગવાળું
જગ્યાએથી નષ્ટ થાય છે, તે રોગવાળાને હાથમાં પકડેલું લાકડું
ખસી જાય છે, અને સૂઈ ઘાંચે તેા પણ અસર ન થાય-
તથા ‘ સીલીત્રયં ત્તિ ’ શ્લીપહ તે પગ વિગેરેમાં કઠણ પહું
હોય છે, તે આ પ્રમાણે-વાત, પિત્ત, કફના પ્રકેપથી છાતી-
માં રોગ ઉમ્મત્ત થઈ જંઘામાં સ્થિર થઈ ધીરે ધીરે કાળાંતરે

પગોનો આશ્રય કરીને સોજી ચડાવે છે, તે રોગોને શ્લીપદ કહે છે (સુરતમાં રસ ઉતરીને પગ વિગેરે બહા થાયતે છે)

પુરાણોદક મૂનિષ્ટાઃ, સર્વ લુંષુ ચ શીતલા:

યે દેશા સ્તેષુ જાયન્તે, શ્લીપદાનિ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥

જે દેશમાં પાણી ભરાઈ રહેલું હોય, અને છએ રૂતુમાં શીતલ (લેજ) રહેતો હોય, તેવા દેશોમાં વિશેષે કરીને શ્લી-યદ રોગ થાય છે;

યાદયોર્હસ્તયોશ્ચાપિ, શ્લીપદં જાયતે નૃગાં;

કર્ણોષ્ટનાશાસ્વપિ ચ, કેચિ દિચ્છન્તિ તદ્વિદઃ ।૨।

જે પગમાં બે હાથમાં માણસોને તે રોગ થાય છે, પણ કેટલાક વિદ્વાનોનો એવો મત છે કે તે રોગ કાન હોઈ અને નાકમાં પણ થાય છે. તથા: 'મધુમેહર્ણિ' તિ મધુ મેહ તે 'બસ્તિ રોગ' છે તે જેને હોય તે મધુમેહી કહેવાય છે, એટલે મધના જેવો તેનો પેસાળ હોય છે, તે પ્રમેહ (પર-મીઆ) ના ૨૦ લેહ છે, તે અસાધ્ય પણે ગણાય છે. તેમાં મધાએ પ્રમેહો પ્રાયે બધા દોષોથી થાય છે, તેા પણ વાત વિગેરે ઉત્કંટ થવાથી ૨૦ લેહો થાય છે, તેમાં કદથી ૧૦ [પત્તથી ૬ અને વાયુથી ૪ થાય છે, અને એ બધા અસાધ્ય અવસ્થામાં મધુમેહપણામાં થાય છે. કહું છે કે.

સર્ધેવ પ્રમેહાસ્તુ, કાલેના પ્રતિકારિણ:

મધુમેહત્વામાયાન્તિ, તદાઽસાધ્યા મર્વન્તિ તે ॥૧॥

બધા પ્રમેહના રોગો યોગ્ય સમયમાં દવા ન કરવાથી મધુમેહપણું પામ્યા પછી અસાધ્ય બને છે,

આ પ્રમાણે ઉપર, બતાવેલા સોળે રોગોનું વર્ણન અનુક્રમે કર્યું, ('અથ' અને 'ણું' જે છે. તે 'અથ' નો અર્થ ગુજરાતીમાં 'પછી, થાય છે. અને 'ણું' તો ફક્ત શૌભા માટે છે) ઉપર બતાવેલા રોગો સંસારી જીવને થાય છે, તથા આતંક એટલે શીખ્ર જીવ લેણુ રોગ જે રૂઝા વિગેરે છે, તથા ગાઢ પ્રહાર (ભેરથી લાગેલો માર) વિગેરે દુઃખ દેનારા સ્પર્શો કાં તો અનુક્રમે આવે અથવા સાથે પણ થાય, એટલે કંઈ નિમિત્તથી આવે અથવા અનિમિત્તે આવે, અને તે રોગોથી પીડાય છે. આ રોગોથીજ તે મુકાતો નથી બીજું પણ તે સંસારી જીવને અધિક દુઃખ થાય છે, તે બતાવે છે, તે કર્મ રોગથી ભારે થએલા ગૃહવાસમાં આસક્ત થએલા મન-વાળા અ સમંજસ રોગથી પીડા થતાં અંતે પ્રાણત્યાગ થાય છે, તે વિચારીને અને પાછો તેમનો ઉપપાત તથા રચવન (દેવતાના જન્મ મરણને ઠીકઠીક ઉપપાત રચવન કહેવાય છે,) તે કર્મનું સંચિત જાણીને એવું કરવું જોઈએ કે જેથી ઉપર બતાવેલ ગંડ (શુભકાં) વિગેરે ૧૬ રોગ તથા મરણનો તથા ઉપપાતનો સંપૂર્ણ અભાવ થાય, વળી મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય યોગથી મેળવેલ કર્મનો 'અબાધા' કાળની સુદંત પછી ઉદય થાય છે. ત્યારે તેનો પરિપાક (અનુભવ)

થાય છે, તેજ શરીર તથા મન સંબંધી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, તે વિચારીને તેને જડ મૂળથી કાઢવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; તે દુઃખીઓ દીનસ્વરે રડે છે. વિગેરે ગ્રંથ (સૂત્ર) વડે ઊપ-
ચાત. તથા સ્વયં સુધી ખતાવ્યા છતાં પણ, તેનું મોટાપણું
ખતાવવા જેનાવડે પ્રાણીઓને સંસારમાં નિર્વેદ (ખેદ)
ઉત્પન્ન થાય; માટે ખીણું સૂત્ર કહે છે:—

તંસુણેહ જહા તહા સંતિ પાણા અંધા તમસિ
વિયાહિયા, તામેવ સહં અસહં અહઅચ્ચ ઉચ્ચાવય
ફાસે પહિસંવેણ્હ, બુદ્ધેહિં એયં પવેહયં ।-સંતિ પાણા
વાસગા રસગા ઉદ્દણ ઉદ્દણચરા આગાસ ગામિણો
પાણા પાણે કિલેસંતિ, પાસલોણ મહ્બમયં (સૂ૦ ૧૭૭)

(આચાર્ય શિષ્યને કહે છે.) તે યથાવસ્થિત (જેવો
છે, તેવા) કર્મવિપાકને મારી પાસે તમે સાંભળો. જેમકે—
નારકી, તિર્યંચ, નર, અમર, એ લક્ષણવાળી ચાર પ્રતિએ
છે. તેમાં નરકગતિમાં, ચારલાખ યોનિઓ, તથા ૨૫ લાખ
કુલ કોટિઓ છે, અને ૩૩ સાગરોપમની ઊત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
છે, ત્યાં પરમાધાર્મિક દેવતાની કરેલી વેદના છે, તથા પર-
સ્પર ત્યાં રહેલા નારકીના જીવો (કુતરા માફક) એકબી-
બાને દુઃખ દે છે, તથા સ્વભાવિક પીડા ત્યાં જે થાય છે,
તે આપણથી કહી શકાય તેમ નથી. જોકે, થોડામાં કહે-
વાની ધ્રુવથી કહેવાના વિષયને પૂરો ન કહેવાય; તોપણ,

त्यांना कर्मविपाक कडेवाथी नेम, प्राणीओने वैराग्य थाय;
तेम श्रयोकोवडे वळुंन करे छे.

श्रवण लवनं नेत्रोद्धारं करक्रम पाटनं ।

हृदय दहनं नासाच्छेदं प्रतिक्षण दारुणम् ॥

कट विदहनं तीक्ष्णापात त्रिशूल विभेदनम्

दहनवदनैः कंकैर्घोरैः समन्त विभक्षणम् ॥ १ ॥

डानने कापवा; आंणेना शेणा जे'यीकाठवा; हाथपगने
छेदवा; छातीने गाणवी; नाक छेदीनाभपुं; दरेकक्षणे लयं-
कर अवाज करवे; कटविदहन, तीक्ष्ण आपात, त्रिशुगथी
भेदपुं; अणतां भोटांवाणा घोर-कंक पक्षीओथी वारंवार लक्षण
करपुं. आवीमोटी वेदनाओ परमाधामीथी छे.

तीक्ष्णै रसिभिर्द्विषैः कुन्वै विषमैः परश्वधै
श्रकैः परशु त्रिशूलमुद्गरतामरे वासी मुषंडीभि ॥२॥

वणी, हेदीप्यमान तीक्ष्ण तलवाशेथी तथा विषममाता,
परशुअध ( ) अकोवडे, तथा परशु-त्रिशुण मुद्गर,
तोमरवासी मुषंडीधी दुःअ हे छे.

संभिन्नतालु शिरसश्छिन्न भुजाश्छिन्न कर्णा

सौष्ठाः

भिन्नहृदयोदरान्त्रा भिन्नाक्षि पुटाः सुदुःखार्त्ता ।३।

એટલે, તાળવું-માથું જુદું પાડે છે, તથા ભુજા, કાન, અને હોઠ છેદીનાં ખે; તથા છાતી-પેટ, આંતરડાં ભેદીનાં ખે; તથા આંખોના ડોળા ખે ચીકાઠવાથી સંક નારકીના જીવો પીડાયલા છે.

**નિપતન્ત ઉત્પતન્તો વિચેષ્ટમાના મહીતલે દીનાઃ
નેક્ષંતે ત્રાતારં નૈરાયિકા કર્મ પટલાન્ધાઃ ॥૪॥**

નીચે પડેલા પાછા ઊછળતા જુદી જુદી ચેષ્ટા કરતા મહીતળ (પૃથ્વી) ઉપર દીન થઈ રહેલા કર્મના પડદાથી અંધા બનેલા નારકીના જીવો કોઈ રક્ષકને જોઈ શકતા નથી.

શાર્દૂલ વિકિડિત.

**છિન્ન્યતે કૃપણાઃ કૃતાન્ત પરશો સ્તીક્ષ્ણે ન ધારા-
સિના;**

**ક્રદન્તો વિષવીચિ (વચ્છુ) મિઃ પરિવૃતા સંમક્ષ્ણ
વ્યાપૃતૈઃ**

**પાટયન્તે ક્રકચેન દારુવદસિન પ્રચ્છિન્ન ષાહુદ્રયાઃ
કુંભીષુ ત્રપુપાન દગ્ધતનવો મૂષાસુ ચાન્તર્ગતાઃ ॥૫॥**

જમરાબાના પરશુની તીક્ષ્ણ તલવાર જેવી ધારાવડે તે સંકડા છેદાય છે, તથા વિષના સમૂહથી ભરેલા. (હડકાયલા કૃતરા જેવા) કરડવા માટે વીંટાયલા પોકાર કરતારહે છે, તથા કરવતીવડે જેમ, લાકડું ચીરે; તેમ ચીરાય છે, તથા તલ-

નારવડે તેના બે બાહુ છેદીનાંબે છે, તથા કુલીમાં રાખીને
અરમ ગરમ તરવું પાય છે, તથા મૂષમાં (ઘાલીને જેમ સોની
સોનું પીગળાવે; તેમ) ઘાલીને શરીરમાં બળતા રાખેલા છે.

મૃજ્જવન્તે જ્વલદમ્બરીષહુતમુગ્ જ્વાલાભિરારાવિણો,
દીપ્તાં ગારનિભેષુ વજ્ર ભવનેષ્વં ગારકે વૃત્થિતાઃ
દહ્યન્તે વિકૃનોર્ધ્વ યાહુવદનાઃ ક્રદન્ત આર્ત્તસ્વનાઃ
પશ્યન્તઃ કૃપણા દિશો વિશરણા સ્ત્રાણાયકો નો-
ભવંત્ ॥ ૬ ॥

વળી, તે નારકીના જીવો બળતા અંગરીય અગ્નિની
જ્વાળાવાડે પોકાર કરતા બુબ્બલ છે, તથા બળતા અંગારા-
વાળા વજ્રલવન માફક અંગારામાં ઊભા થયલા રાંકડા મોંવાળા
હિંચા હાથ કરીને ખોખરા અવાજવાળા રડતા બળે છે.
અને તે બિચારા નારકીના જીવો શરણુરહિત થઈને
બધી દિશામાં (આશ્રય) આપનારને દેખે છે, પણ તેમને
બચાવવા કોઈ સમર્થ નથી; વિગેરે, નારકીનાં દુઃખ છે. તથા
તિર્યગ્ગતિમાં પૃથ્વીકાયની ઉદ્દાખ યોનિ છે, તથા ખાર
લાખ કુલ કોટિ છે. તેમને નીચકી (પીકાઓ) છે.

સ્વકાય-પરકાયનાં શસ્ત્રોથી પીકા છે, તથા શીત-ઉષ્ણની
પીકા છે. તેજ પ્રમાણે અપકાય (પાણી) ના જીવોની
ઉદ્દાખ યોનિ, તથા કુલ કોટિ, તથા જુદી જુદી જાતિની
વેદનાઓ છે. અગ્નિકાયની ઉદ્દાખ યોનિ, તથા ઉદ્દાખ કુલ

કોટિ, અને પૂર્વ માફક વેદના છે. વાયુની પણ ૭લાખ યોનિ, તથા ૭લાખ કુલ કોટિ. અને ઠંડ-ઉષ્ણતાની બુદ્ધિ બુદ્ધ પ્રકારની વેદના છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિની દશલાખ યોનિ, સાધારણ વનસ્પતિની ૧૪લાખ યોનિ, અને ખંનેની ૨૮લાખ કુલ કોટિ છે. તેમાં ગયલો જીવ અનંતકાળ સુધી પણ હેદન-લેદન મોટન વિગેરેની બુદ્ધિ બુદ્ધી વેદનાને અનુભવે છે.

વિકળઇંદ્રિય, ખેઇંદ્રિય, તીનઇંદ્રિય, ચારઇંદ્રિયની જાણે ૩લાખ યોનિ, તથા, કુલ કોટિ ૭-૮-૯ લાખ અનુક્રમે છે, અને તે દરેકને ભૂખ તરસ, ઠંડ-તાપ, વિગેરેથી થતું દુઃખ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઇએ છીએ. તીર્થંચ-પંચેદ્રિયની ચારલાખ યોનિ છે. અને જળચરની કુલ કોટી ૧૨લાખ છે, પક્ષીઓની કુલ કોટિ ૧૨લાખ, અને ચોપગાંની ૧૦લાખ, ઝીર પરિ સર્વની ૧૦લાખ, ભુજ-પરિસર્પની ૯ લાખ છે, અને બુદ્ધિ બુદ્ધી વેદના તીર્થંચોની જે છે, તે પ્રત્યક્ષજ છે. કહ્યું છે કે:-

શુક્ત્વ્હિમાત્યુષ્ણ મ યાર્દિતાનાં,

પરામિ યોગવ્યસના તુરાણાં

અહો ! તિરશ્ચામતિ દુઃખિતાના,

સુખાનુ ષંગઃ કિલવાર્ત્તમેતદ્ ॥ ૧ ॥

ભૂખ તરસ ઠંડ તાપ તથા ભયથી દુઃખી થએલા તથા ચારકાના કળબ્દમાં રહેવાના દુઃખથી સદા પીડાયેલા એવા તીર્થંચો જે અતિ દુઃખી છે, તેમનામાં સુખનો અનુસંગ

શોધવો તે તો નિશ્ચે એક વાર્તા માત્ર છે. ! (અર્થાત્ સુખતો લેશ પણ નથી) વિગેરે છે.

મનુષ્ય ગતિમાં પણ ૧૪ લાખથોનિ તથા ૧૨ લાખ કુલ કોટી અને આવી રીતની વેદનાઓ છે.

દુઃસ્વં સ્ત્રીકુક્ષિમધ્યે પ્રથમમિહ ભવે ગર્ભવાસે ન-
રાણાં

બાલત્વેચાપિ દુઃસ્વં મલલ્લુલિતતનુઃ સ્ત્રીપયઃ પાનમિશ્રં
તારુણ્યેચાપિ દુઃસ્વં ભવતિ વિરહજં વૃદ્ધભાવોપ્યસારઃ
સંસારે રે મનુષ્યા વદત યદિંસુસ્વં સ્વલ્પમપ્યસ્તિ
કિંચિત્ ॥ ૧ ॥

પ્રથમ માતાની કુખમાં આ ભવમાં પહેલું દુઃખ મનુ-
ષ્યોને ગર્ભવાસમાં રહેવાનું છે, અને જન્મ્યા પછી બાલપણમાં
મલથી ખરડાયલું શરીર સંબંધી તથા માનું દૂધ પીવાનું
દુઃખ છે, જુવાનીમાં પણ (સ્ત્રી પુરૂષ તથા દીકરા દીકરી
માખાપ સગાંના) વિરહનું દુઃખ છે, અને વૃદ્ધાવસ્થા તે
અસારજ છે, (માટે ડાહ્યો માણસ મુઘ્ધ જીવને પૂછે છે કે)
હે મનુષ્યો ! જો તમને કયાંય પણ સંસારમાં થોડું પણ સુખ
દેખાતું હોય તો બોલો ! (અર્થાત્ સંસાર દુઃખ સાગરજ છે)
વાલ્યાત્ પ્રમૃતિ ચરોગૈ, દૃષ્ટો ભિભવશ્ચ યાવહિહ

મૃત્યુઃ

શોક વિયોગાયોગૈ, દુર્ગત દોષૈશ્ચ નૈકવિષૈઃ ॥૨॥

ખાલપણમાંથીજ રોગો વડે ડંખાયલો, અને મૃત્યુ સુધી (મર્ણુ પર્યાંત) શોક વિયોગ તથા કુયોગ વડે તથા અનેક પ્રકારના ગરીબીના દોષો વડે પરામવ રહેલ છે.

ક્ષુત્તૃડ્ હિમોષ્ણાનિલ શીતદાહ

દારિદ્ર શોકપ્રિય વિપ્રયોગૈઃ

દૌર્ભાગ્ય મૌર્ખ્યાન ભિજાત્યદાસ્ય

વૈરૂપ્ય રોગાદિ ભિર સ્વતંત્રઃ ॥ ૩ ॥

ભૂખ તરસ ઠંડ તાપ પવન તથા ઠંડો દાહ તથા દરિદ્રતા શોક વહાલાંના વિયોગથી, તથા દુર્ભાગીપણું, મૂર્ખતા, નીચબતિ, તથા દાસપણું, કુરૂપ, તથા રોગોથી આ મનુષ્ય-દેહ સદા પરતંત્ર છે.

દેવગતિમાં પણ ચારલાખ યોનિ, ૨૬લાખ કુલ કોટિ છે, તેમાં પણ અદેખાઈ, વિષાદ; મત્સર ચ્યવનભય, શલ્ય વિગેરેથી પીડાયલા મનવાળાને દુઃખનોજ પ્રસંગ છે. સુખનું અભિમાન તો, આભાસ માત્ર છે. કહ્યું છે કે:—

દેવેષુ ચ્યવન વિયોગદુઃખિતેષુ

ક્રોધેષ્યાં મદમદનાતિ તાપિતેષુ

આર્યા ! નસ્ત દિહ વિચાર્ય સં ગિરન્તુ

યત્સૌખ્યં કિમપિ નિવેદનીયમસ્તિ ॥ ૧ ॥

દેવો, સ્યવન, તથા વહાલાંના વિયોગથી દુઃખી છે. ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, અહંકાર, કામદેવથી અતિ પીડાયલા છે, તેથી હે આર્ય !-(ઉત્તમ) પુરૂષો ! અહીં ક'ઇપણ સુખ વર્ણવવાયોગ્ય હોય; તે વિચારીને કહો; (વિગેરે સમજવું.)

તેથી, આ પ્રમાણે ચાર ગતિમાં પડેલા સંસારી જીવો જીવતા જીવતા રૂપે કર્મવિપાકને ભોગવે છે, તેજ સૂત્રકાર બતાવે છે. ' સંતિ ' પ્રાણીઓ વિદ્યમાન છે. તેઓ અક્ષુદ્ધ-દ્રિયથી વિકળ તે દ્રવ્યઅંધા છે, અને સારા-માઠા વિવેકથી રહિત ભાવઅંધ પણ છે. તેઓ નરકગતિ વિગેરેના દ્રવ્યઅંધકારમાં તથા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય વિગેરેના કર્મવિપાકથી મગેલા ભાવઅંધકારમાં પણ રહેલા (શાસ્ત્રકારે) વર્ણવ્યા છે. ' કિં ચ ' વળી, તેવી કુષ્ઠ (કોઠ) વિગેરેની અધમ અવસ્થામાં, અથવા એકેંદ્રિયની, અથવા અપર્યાપ્તિ અવસ્થાને એકવાર અનુભવીને પાછું કર્મ ઊદય આવતાં તેમજ, અવસ્થાને વારંવાર અનુભવીને ઊંચ-નીચ તીવ્રમંદ્ર દુઃખ વિશેષના સ્પર્શોને જીવ અનુભવે છે. આ બધું તીર્થંકરે કહેલું છે. તે કહે છે. આ બધું તીર્થંકરે પ્રકર્ષથી અથવા પ્રથમથી કહેલું છે, માટે પ્રવેદિત છે. તથા હવેપછી, કહેવાતું પણ તેમનું કહેલું છે. ' સંતિ ' જીવો વિદ્યમાન છે. એટલે, (વાસ ધાતુનો અર્થ શબ્દ, તથા કુત્સાન્ના અર્થમાં છે. માટે,) જોઓ વાસ કરે છે, તે વાસ કા (યોજનારા)

ભાષા લખિય પામેલા બે ઇન્દ્રિય વિગેરે જીવો પણ છે. તેજ પ્રમાણે રસને અનુસારે જનારા તે કડવો-તીખો કષાયલો વિગેરે રસને જાણનારા એટલે, મનવાળા સંજ્ઞી-જીવો પણ છે. (આ પ્રમાણે સંસારી-જીવોનો કર્મવિપાક વિચારીને મહાભય જાણવો;) તેમજ, ઊદક-(પાણી) રૂપ-એકેન્દ્રિય જીવો છે. પર્યાપ્ત-અપ્યાપ્ત અવસ્થામાં, તથા ઊદકમાં ચરનારા તે પોરા, છેદનક, લોટુલુક વિગેરે ત્રસ જીવો છે, તથા માછલાં, કાચળા વિગેરે પણ છે. તેમજ, સ્થળ ઉપર જન્મનારા, અને કેટલાક જળને આશ્રયે રહેલા મહોરગ તથા પક્ષી-ઓમાંના કેટલાક, તે પાણીમાં પોતાનું જીવન ગુજારનારા જાણવા; અને બીજાં પક્ષીઓ આકાશગામી છે. આ પ્રમાણે અર્ધાં પ્રાણીઓ (પોતાનાથી બીજાં નબળાં) પ્રાણીને આહાર વિગેરે માટે, અથવા મત્સર વિગેરે માટે દુઃખ આપે છે. સેથી શું સમજવું ? તે કહે છે:—(હે શિષ્ય !) તું અવધાર ! કે, આ યૌદ્ધ રજ્જુપ્રમાણુ-લોકમાં કર્મવિપાકના કારણે જુદી જુદી ગતિમાં દુઃખ તથા કલેશનાં ક્ષણરૂપ-મહાભય છે. (પણ તેમાં સુખ તો, કહેવામાત્ર છે.) શામાટે કર્મવિપાકથી મહાભય છે ? તે કહે છે:—

बहु दुक्खा ह्यु जंत वो, सत्ता कामेषु माणवा,
अबलेणा वहं गच्छंति सरीरेणं पभंगुरेण अट्टे से
बहुदुक्खे इह बाले पकुव्वह एएरोगा बहु नच्चा

આઝરા પરિયાવણ નાલં પાસ, અલં તવેણિં ઇયં
પાસ મુળી ! મહાભયં નાહ વાહજ્ઞ કંચણં (સુ ૦૧૭૮)

(ગુરૂ કહે છે હે શિષ્યો !) કર્મના વિપાકથી આવેલાં બહુ દુઃખો જે ભવેને છે, જેથી તે જાણીને તમારે તેમાં અપ્રમાદવાળા થવું, પ્ર૦ વારંવાર આવે ઉપદેશ કેમ કરો છો ? ઉ—કારણ કે અનાદિ ભવના અભ્યાસથી ન ગણાય, તેટલા ઉત્તર પરિણામ વાળા ઈચ્છામદન વિષયોમાં ગૃહ થયેલા પુરૂષો છે, તેથી પુનરૂક્તિ દોષ લાગતો નથી, હવે કામ (કુચેષ્ટા) માં જે ભવે આસક્ત છે, તે શું મેળવે છે, તે કહે છે—બલરહિત (નિઃસાર) તુષ (ડાંગરનાં ફેતરાં) ની મુઠ્ઠી સમાન ઔદારિક શરીર જે પોતાની મેળે ભાંગ (નાથ) ના સ્વભાવવાળું છે, તેના વડે સુખ મેળવવા કર્મને ઉપચય કરીને અનેકવાર વધ (મરણ ઘાત) ને મેળવે છે;

પ્ર—કયો માણસ આવા કડવા વિપાકવાળી સંસારી વાસનામાં રતિ (આનંદ) માને ? તે કહે છે—

જે મોહના ઉદયથી આર્ત થયેલ છે. અને કાર્ય અ-
કાર્યના વિવેકને ગણતો નથી, તે પ્રાણી જેના વડે બહુ દુઃખ
પમાય તેવા કામ વિષયોમાં ગૃહ થાય છે, અથવા પ્રાણીઓને
કલેશરૂપ કૃત્યને પોતે રાગદ્વેશથી આકુળ બનેલ બાળભવ
પ્રકૃષ્ઠથી કરે છે, અને તેનાં પાપ કરવાથી તેના કર્મના ફળ-
રૂપ વિપાકથી અનેકવાર પોતે વધ પામે છે, (ખુરે હાલે મરે

છે) અથવા પૂર્વે ખતાવેલા રોગો આવતાં હવે પછી કહેવાતાં અકૃત્યને ખાળ (મૂર્ખ) જીવ કરે છે, તે ખતાવે છે—ગંડમાળા કોઠ ક્ષય વિગેરે રોગ આવતાં તે રોગોની વેદનાથી ગભરાઈને તેને દૂર કરવા માટે ખીજા પ્રાણીઓને સંતાપે છે, લાવક વિગેરે પક્ષીતું માંસ ખાતાં ક્ષય રોગ મટશે, આવા કુવાક્યોને સાંભળીને જીવવાની પોતેઆશાએ પ્રાણીઓને મહા દુઃખરૂપ અકાર્યમાં પશુવર્તે છે, પણ આમ વિચારતા નથી, કે પોતાનાં કરેલાં પાપોનાં ફળ ઉદયમાં આવ્યા વિના રહે નહિ, માટે ઉદયમાં આવેલ છે, તથા કર્મ શાંત થતાં તે ઉપશમ (શાંત) થાય છે, પણ પ્રાણીઓને દુઃખરૂપ ચિકિત્સા (ઉપાય) કરવાથી ફક્ત નવાં પાપોજ બંધાય છે, તે કહે છે, કે હે શિષ્યો! વિમળ વિવેકરૂપ જ્ઞાન ચક્ષુવડે ધારીને જુઓ ! કે તે રોગોને દૂર કરવા ચિકિત્સા વિધિઓ સમર્થ નથી.

પ્ર૦—જે એમ છે તો શું કરવું ?

ઉ—‘ અહં ’ હે શિષ્ય તું ! સારા નરસાને વિવેકવાળો છે, માટે તારે એવી પાપ ચિકિત્સાની જરૂર નથી ! કિંચ—વળી પ્રાણીને દુઃખ દેવારૂપ કૃત્ય બહુ લયરૂપ હોવાથી મહા લજ્જ તરીકે હે મુનિ ! તું તેને બાણ—(ત્રણ જગતના સ્વભાવને બાણે, માને તે મુનિ છે) પ્ર—જે એમ છે તો શું કરવું ? ઉ—કોઈ પણ પ્રાણીને તું હણતો નહિ, કારણ કે એક પણ પ્રાણીને હણતાં આઠે પ્રકારનાં કર્મો બંધાય છે, અને તેને

સૂચ્ય ન કરાય તો સંસાર ભ્રમણ કરાવે છે, માટે મહાભય છે, અથવા ઉપર કહેલા રોગો ણહુ પ્રકારે જાણીને કુવાસના ને આશ્રયી તે જાણવા, અર્થાત્ કામો (કુચેષ્ટાઓ) પોતેજ રોગરૂપ છે, એવું અતિશે જાણીને જેમ આતુર બનેલા કામ-ચેષ્ટામાં અંધા થએલા જીવો ખીજા પ્રાણીઓને દુઃખ દે છે. (તેમ તમારે ન દેવું) એ પ્રમાણે રોગ અને કામ ચેષ્ટામાં આકુળ થયેલા સાવધ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તેલાને ઉપદેશ આપવારૂપ મહા-ભયરૂપ જીવ હિંસા બતાવીને તેવી હિંસા ન કરનારા ગુણવાન (મુનિરાજો) ના સ્વરૂપને બતાવવા પ્રસ્તાવ રચીને બતાવે છે:-

આયાણ મો સુસ્તુષ ! મો ધુયવાયં પવેઙ્ગ સ્તા-
મિ ઇહ સ્વલુ અસત્તાર તેહિં તેહિં કુલેહિં જામસે-
ણ અમિસંભૂયા અમિસંજાયા । અમિનિવ્વુઢા અ-
મિસંવુઢા અમિસંબુઢા અમિનિકંના અણુપુઠ્ઠેણ
મહામુણી (સુ૦ ૧૭૧)

હે શિષ્ય ! (જો અગ્રય આમંત્રણના અર્થમાં છે)
હું તમને હવે પછી જે કહીશ, તે બરોબર જાણો, અને
સાંભળવાની આકાંક્ષા રાખો ! (ખીજી વાર જો શબ્દ આ
વિષય મહત્તરનો છે એમ બતાવે છે) કે તમારે અહીં પ્રમાદ
ન કરવો, હું ધૂતવાદને કહું છું આઠ પ્રકારના કર્મને ધોઈ
નાંખવા, તે ધૂત છે અથવા જ્ઞાતિ (સર્ગીના મોહ) નો ત્યાગ
કરવો, તે ધૂત છે. તેનો વાદ (કથન) કહીશ, તે તમારે એક

ચિત્તે સાંભળવો આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે કે-
 (યુતોવવાયં પવેયંતિ) એટલે આઠ પ્રકારના કર્મને અથવા
 પોતાને ધોવાનો ઉપાય તીર્થ'કર વિગેરે કહે છે, તે ઉપાય
 કયો છે ? તે કહે છે. 'દ્વૃ' આ સંસારમાં (ખલુ વાક્યની
 શોભા માટે છે) આત્મનો ભાવ તે આત્મતા (આત્મપણું)
 તે જીવનું અસ્તિત્વ છે, અથવા પોતાનાં કરેલા કર્મની પરિ
 ભ્રુતિ છે, તેના વડે આ જીવ સમૂહ છે, પણ અન્ય લોકના
 માનવા પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોના કાયાકારે પરિણમવાથી
 જીવો બન્યા નથી, અથવા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) એ બનાવેલ
 નથી એટલે તેવા તેવા ઉંચ નીચ કુળમાં પોતાના પૂર્વના
 કર્મ સંચયથી મેળવેલા શુકશોણીત (વીર્ય લોહી માતાના
 હિરમાં) એકત્ર થવાથી અનુક્રમે મનુષ્યની ઉત્પત્તિ છે, તેને
 આ પ્રમાણે ક્રમ છે—

સપ્તાહં કલલં વિન્ધ્યા, તતઃ સપ્તાહમર્યુદમ્

અર્બુદાજ્ઞાયતે પેશી, પેશીતોડપિ ઘનં ભવેત્ ॥ ૧ ॥

તે વીર્ય લોહીનું સાત દિવસે કલલ થાય, પછી અર્બુદ
 થાય છે, પછી પેશી થાય, ત્યાર પછી ઘન થાય છે. તેમાં
 આંસુધી કલલ થાય ત્યાંસુધી અભિસંભૂત કહેવાય છે, પેશી
 થતાં સુધી અભિસંનત કહેવાય છે, ત્યાર પછી સાંગોપાંગ
 સ્નાયુ શિર રોમ વિગેરે અનુક્રમે થતાં અભિનિવૃત્ત છે, ત્યાર
 પછી પ્રસૂત થતાં અભિસંવૃદ્ધ છે, અને ધર્મ શ્રવણની અવ-

સ્થામાં અવતાં ધર્મકથા વિગેરે નિમિત્ત મેળવીને મેળવેલ પુણ્ય પાપપણાથી અભિસંબુદ્ધ બળવા, ત્યાર પછી સત્ અસતનો વિવેક બળનારા હોય તે અભિનિષ્કાંત છે, ત્યાર પછી આચારાંગ સૂત્ર ભણેલા તથા તેનો અર્થ સમજીને ચારિત્ર પાળનારા અનુક્રમે પ્રથમ શિક્ષક (શિષ્ય) ગીતાર્થ પછી ક્ષપક (તપસ્વી) પછી પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો તથા એકલવિહારી જિન કલ્પક સુધી ઉંચે ચઢનારા મુનિઓ બને છે. અને કોઈ અભિસંબુદ્ધ પુરૂષ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય તો તેને પોતાનાં સગાં જે કરે તે કહે છે.

તં પરિક્રમં તં પરિદેવમાણા મા ચયાહિ હ્ય તે વયંતિ !-હંદોવળીયા અઝ્જોવ ઈન્ના અકંદકારી જ-
જ્ઞગારુપંતિ, અતારિસે મુણિ (ળય) ઓહંનરણ જળગા
જેણ વિવ્પજઢા, સરણં તત્થ નો સમેહ, કહં નુ નામ
સે તત્થ રમહ !, એવં નાણં સયા સમણુવાસિજ્ઞાત્તિ
તિવેમિ (સૂ. ૧૮૦) ધૂતાધ્યયનોદ્દેશકઃ ૬-૧ ॥

જે તત્ત્વ સ્વરૂપ બળીને ગૃહવાસથી પરાડમુખ બનીને મહા પુરૂષોએ આચરેલા માર્ગે જવા (દીક્ષા લેવા) તૈયાર થયો હોય તેને માતા પિતા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મળતાં તે સગાં તેને રોધને કહે છે, કે અમને તું ન ત્યજ, એમ કહ્યા ઉપબવતાં બોલે છે, તથા બીજું શું બોલે છે, તે કહે છે,

તારાઈંદ (અભિપ્રાય) ને અમે અનુકુળ છીએ, તારા ઉપર અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે, તેથી અમને ન છોડ, એમ આ-ઈંદ કરીને તે સગાં રડે છે, વળી આ પ્રમાણે ખોલે છે, કે “ તેવો મુનિ સંસાર તરી શકતો નથી કે જે પાખંડ (મુનિના ભ્રાધ) થી ઠગાઈને માખાપને ત્યજીને દીક્ષા લે. ” આમ કહે, તો પણ જેણે સંસારનું તત્વ જાણ્યું છે, તેવો જે કરે, તે કહે છે, જો કે આ સગાં મારા ઉપર પૂર્ણ પ્રેમી છે, છતાં પણ તે ખરે વખતે શરણુ આપતાં નથી, અર્થાત્ તેમનું શરણુ સ્વીકારતો નથી શા માટે આ શરણુ નથી ? તે કહે છે, તે ગૃહવાસ બધા તિરસ્કારને યોગ્ય નરકના પ્રતિનિધિ સમાન અને શુભદ્વારને પરિઘ સમાન છે, તેમાં કોણુ રાહ્યો માણુસ રમણુતા કરે ? વળી ગૃહવાસ બધા દ્વંદ્વ (રાગદ્વેષ વિગેરેનાં જોડલાં) રૂપ છે, તેમાં જેવું મોહ ‘ કપાટ ’ ઘટ્ટી (ઓછું ઘટ) ગયેલ છે, તે રતિ કરે ? (અર્થાત્ તેમનો મોહ ન કરે) આ બધાનો ઉપસંહાર કરે છે - કે પૂર્વ કહેલું જ્ઞાન હંમેશાં આત્માની અંદર સ્થાપી રાખજો, એવું સુધર્મા સ્વામી શિષ્યને કહે છે. ધૂત અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશો.

પ્રથમ ઉદ્દેશો કહ્યો. હવે, બીજો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણુ સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં સગાંનો

મોહ છેડવા સૂચ્યું. તે જો, દર્મનું વિધુનન થાય
તો, સફળ થયું કહેવાય; માટે કર્મનું વિધુનન કરવા
આ ઉદ્દેશો કહેવાય છે. આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ
પહેલું સૂત્ર છે.

આડરં લોગ માયાણ વહત્તા પુવ્વ સંજોગં હિચ્ચા
વવસમં વસિત્તા ધંમવેરાંસિ વસુ વા અણુ વસુવા
જાણિત્તુ ધમ્મં અહ્મા તહા અહેગેતમ્મ ચાહ કુસીલા
(સૂ૦ ૧૮૧)

લોક તે, માતાપિતા, પુત્ર, કલત્ર વિગેરે સ્નેહના સંબં-
ધથી વિયોગ થતાં પીડાય છે, અથવા તેમનું જગડતાં
પીડાય છે, અથવા સંસારી-જીવેનો સમૂહ કામરાગમાં
પીડાતો હોય; તેને જ્ઞાનવડે શ્રદ્ધાકરીને (સમજીને) તથા
પોતાનાં માતાપિતા વિગેરેનો સંબંધ છોડીને તથા,
અપશમ મેળવીને પ્રહ્લયર્થમાં વસીને ઉત્તમ સાધુ કેવો
હોય ? તે કહે છે:—વસુ તે, દ્રવ્ય છે. તે દ્રવ્યવાળો અર્થાત્
કષાયરૂપ-કાળાશ વિગેરે મગને દુર કરી પોતે વીતરાગ બને
છે, અને તેથી ઉદ્ધતો, અનુવસુ સરાગ છે. અથવા વસુ
તે, સાધુ છે. અને અનુવસુ તે, શ્રાવક છે. તેમજ, કહ્યું છે કે:—

વીતરાગો વલુ જ્ઞેયો, જિનો વાસંયતોડયવા;
સરાગો(હય)ડનુ વસુઃ પ્રોક્તઃ સ્થવિરઃ શ્રાવકોડપિવા;
વીતરાગ તે વસુ બહુવો, પછી તે જિન હોય અથવા

અર્ચત (સાધુ) હોય, અને સરાગ હોય, તે અનુવસુ કહ્યો છે, અથવા ધૂંઢો અથવા શ્રાવક પણ હોય છે.

તથા શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મ બાણીને પછી યથા યોગ્યપણે સ્વીકારીને પણ પછી કેટલાક જીવો પ્રબળ મોહના ઉદ્વચ્છે તેવી ભવિતવ્યતાના યોગે તેવા ઉત્તમ ધર્મને પાળવા શક્તિ-બાન થતા નથી, તે કેવા છે? ઉત્તર—કુશીલા એટલે ખરાબ શીલ (આચાર) વાળા છે, એટલે જેઓ ધર્મ પાળવામાં અશક્ત છે, તેથીજ તેઓ કુશીલવાસી છે, એવા બનીને શું કરે છે? તે કહે છે:—

વત્થં પહિગ્ગહં કંઠલં પાપપુંછણં વિવસિજ્ઞા,
 ઋણુપુવ્વેણ અણહિયા સેમાણા પરીસહે દુરાહિયાસણ
 કામે મમાયમાણસ્સ હયાણિં વા મુહુત્તેણ વા અપ-
 રિમાણાણ મેણ એવં સે અંતરાણહિં કામેહિં આકે-
 ણ્ણલિણહિં અવહ્જાના ચેણ (સૂ૦ ૧૮૨)

કરોડો ભવે પણ દુઃખેથી મેળવાય, તેવો મનુષ્ય જન્મ-
 ખામીને પૂર્વે કદીપણુ ન મેળવેલ એવી સંસાર સમુદ્રથી પાર
 કિતરવા સમર્થ નાવ સમાન યોધિ (સમ્યક્ત્વ) મેળવીને
 મોક્ષ વૃક્ષના ણીજ સમાન સર્વ વિરતિ લક્ષણવાળું ચારિત્ર
 સ્વીકારીને પાછા કામદેવનો માર દુઃખેથી નિવારણ થાય તેવો
 હોવાથી, મન ઢીલું થવાથી, ઇંદ્રિયોનો સમૂહ લાલચુ થવાથી,
 અનેક ભવના ઋણ્યાકથી મેળવેલી વિષયની મધુરતાથી પ્રબળ

મોહનીય કર્મના ઉદયથી. અધુન વેદનીયનો ભાવ એકદમ પ્રકટ થવાથી, અયશઃકીર્તિ ઉત્કટપણે થવાથી, આયતિ (ભવિષ્યનું હિત) ને તરછોડીને કાર્ય અકાર્યને વિચાર્યા વિના મહાદુઃખનો સાગર સ્વીકારીને વર્તમાન સુખને દેખનારા પોતાના કુલમાં વર્તાતો આચાર નીચે નાંખીને (ઉત્તમ રત્નરૂપ) ચારિત્રને ત્યજે છે!!! અને તેનો ત્યાગ ધર્મોપકરણ ત્યાગવાથી થાય છે, તે ખતાવે છે. વસ્ત્ર એ શબ્દથી ક્ષૈમિક (સૂત્રનાં) કલ્પ (વસ્ત્ર) લીધો છે, તથા પાત્રાં અને ઉનની કાંબળ અથવા પાત્રાંનો નિયોગ તથા રજ્જેડરણુ એ ધર્મોપકરણોને બેદરકારીથી ત્યજીને કોઈ સાધુ કરીથી દેશવિરતિ (શ્રાવકનાં વ્રત) સ્વીકારે છે, કોઈ તો ક્ષત્ર સમ્યક્-દર્શનજ રાખે છે, કોઈ તો તેનાથી પણ ભ્રષ્ટ થઈ બ્યય છે, (વટલી બ્યય છે,)

પ્ર૦ આવું દુર્લભ ચારિત્ર પામીને પાશું કેમ તણ દે છે !

ઉ—પરીષદો દુઃખે કરીને સહન થાય છે, તેથી ક્રમે-કરીને અથવા સામટા પરિષદો આવતાં સહન ન કરી શકવાથી પરિષદથી ભાગેલા મોહના પરવશપણથી દુર્મતિને આગળ કરીને મોક્ષમાર્ગ (ઉત્તમ ચારિત્ર) ને ત્યજે છે!!! તે રાંકડાઓ ભોગો ભોગવવા માટે ત્યજે છે, છતાં પાપના ઉદયથી શું થાય ? તે કહો છે—

વિરૂપ કામોને પોતાને વહાલા માની સ્વીકારતો
 ભોગના અધ્યવસાયવાળો ણનવા છતાં, પોતાનાં અંત-
 રાયકર્મના ઊદયથી તેજ ક્ષણે પ્રવળ્યા મુક્યા પછી અથવા
 ભોગો પ્રાપ્ત થયાપછી, અંતર્મુહુર્તમાં, અથવા કંડરીક રાજ-
 િર્વની માફક ચારિત્ર મુક્યા પછી એક રાત દિવસમાં
 અપરિમાણ (વધારે ખાવાને) લીધે શરીર લેદાય છે. આ
 પ્રમાણે દુરાચારના અધ્યવસાયથી, અથવા કુકર્મ સેવીને
 શીઘ્ર મરણ પામતાને પોતાના આત્મા સાથે ચરિત્ર
 ધાળવારૂપ ધર્મ દેહનો લેદ થતાં તેવું શરીર અને પર્યેન્દ્રિય-
 ધાણું અનંતાકાળે પણ મળતું નથી. (અર્થાત્ નિગેહમાં
 અનંતાકાળ પ્રમણ કરે છે.) એજ વિષયનો ઊપસંહાર
 કરવા કહે છે. ' દ્વં ' એ પ્રમાણે ભોગનો અભિલાષી અંત-
 રાયવાળા કામ ભોગો જેમાં અનેક પ્રકારનાં વિધેનો રહેલાં
 છે, તેને ચાહે છે, તે ભોગો (ન કેવળ તે અકેવળ તેમાંથી
 થાય તે.) અકેવળીક, (દ્વં-લેહકાંવાળો) છે. જેમને
 પ્રતિપક્ષ પણ છે, અથવા અસંપૂર્ણ ભોગો છે. જેને મેળ-
 વવા પાછા સંસારમાં પડે છે, અથવા (કામભોગને ધીજીના
 જદલે ત્રીજીનો અર્થ લઈએ; તે,) તે કામભોગોવડે ભોગના
 અભિલાષીઓ અતૃપ્ત ણનીનેજ (વધારે ભોગસુખ લેવાજતાં)
 શરીરનો નાશ કરે છે. જ્યારે, તે રાંકો આમ મરણ પામે
 છે ત્યારે, ધીજી ઉત્તમ સાધુઓ જેમનો મોક્ષસમીપ છે,

તેવા ક્યાંય પણ, કોઈપણ રીતે કોઈપણ વખત ચરણને પરિણામ આવતાં લઘુકર્મનાં કારણથી દરેકક્ષણે ચડતાભાવ-વાળા બને છે, તે બતાવે છે.

અહેગે ધમ્મમાયાય આઘાણપ્પભિસુ પાણિહિણ્ણ
 ચરે, અપ્પલીયમાણે દહે સવ્વં ગિહિં પરિન્નાય, એસ
 પળેમહામુણી, અહ્મચ્ચ સવ્વઓ સંગં ન મહં અ
 ત્થિત્તિ ઇય એગો અહં, અસ્સિ જયમાણે હત્થ વિરણ્ણ
 અણગારે સવ્વઓ મુંહે રીયંતે, જે અચેલે પરિવુસ્સિણ્ણ
 સંચિક્કલ્લહ્મ ઓભોયરિયાણ, સે આકુદ્ધે વા એહ વા
 લ્લુચ્ચિણ્ણ વા પલિયં પકત્થ અદુવા પકત્થ અત્તહોહિં
 સદ્દ ફાસેહિં ઇય સંસ્વાણ્ણ એગયરે અન્નયરે અભિન્નાય
 તિતિક્કલ્લમાણે પરિવ્વણ્ણ જેય હિરી જે ય અહિરી
 માણા (સૂ૦ ૧૮૩)

ઉપર બતાવેલા ચડતાપરિણામવાળા સાધુએ ચારિત્ર
 લીધાપછી વિશુદ્ધ પરિણામથી તેમનો મોક્ષ જલદી થવાનો
 હોવાથી શ્રુતચારિત્રક્રમ-ધર્મ પામીને વસ્ત્ર-પાત્ર વગેરે ધર્મો-
 પકરણ સ્વીકારીને ધર્મકરણમાં સમાધિવાળા બની પરિપક્વ
 સહન કરીને સર્વજ-પ્રભુએ કહેલા ધર્મને પાળે છે, અને
 પૂર્વે બતાવેલાં પ્રમાદનાં સૂત્રો અપ્રમાદના અભિપ્રાય પ્રમાણે
 કહેવાં. (અર્થાત્ તે દરેકપ્રકારે ચારિત્ર નિર્માણ પાળી

જ્ઞાન ભણીને સમ્યક્ત્વમાં દૃઢ થઈ અશુભકર્મને ક્ષય કરી નાંખે છે.) કહ્યું છે કે:—

यत्र प्रमादेन तिरोऽप्रमादः, स्याद्वाऽपि यत्नेन पुनः
प्रमादः

विपर्ययेणापि पठन्ति तत्र, सूत्राण्यधीकारवशाद् वि-
धिज्ञाः ॥ ૧ ॥

જ્યાં પ્રમાદવડે સૂત્ર કહેવાયાં હોય; ત્યાં વિરોધિ અપ્ર-
માદ હોવાથી અપ્રમાદના વર્ણનનાં સૂત્રો અધિકારના વશથી
વિધિને બાબુનારા વિપર્યયવડે ભણે છે (કહે છે.) અથવા,
અપ્રમાદનાં કહી તે યત્નવડે પાછાં પ્રમાદનાં (સૂત્રો) કહે છે:—
તે ઉત્તમ સાધુઓ વળી, કેવા થઈને ધર્મ આચરે છે? તે
કહે છે:—કામલોગોમાં અથવા માતાપિતા વિગેરે ઠોકમાં
મોહ ન કરનારા, અને ધર્મચારિત્રમાં એટલે, તપસંયમ વિગે-
રેમાં દૃઢતા રાખનારા ધર્મ આચરે છે. વળી, બધા પ્રકાર-
ની લોગાકાંક્ષાને જ-પરિજ્ઞાવડે દુઃખરૂપ ભણીને પ્રત્યાખ્યાન-
પરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, તે લોગાકાંક્ષા ત્યાગવાથી જે ગુણો
થાય; તે કહે છે:—‘ વૃષ ’ એ કામ પિપાસાનો ત્યાગનારો
પ્રકર્ષથી નમેલો ‘ પ્રહ્લ ’ પ્રભુમેલો સંયમમાં, અથવા કર્મ
શોવામાં (લીન થયદો) મહામુનિ બને છે, પણ તેવા ગુણથી
રહિત હોય; તે મહામુનિ બનતો નથી. ‘ કિંચ ’ વળી, સર્વે
પ્રકારે પુત્રકલત્રાદિનો સંબંધ, અથવા વિષયાભિલાષનો મોહ

ઊદ્ધંધી (ત્યાગીને) શુ' ભાવના ભાવે ? તે કહે છે:—“ આ સંસારમાં પડતાં માફ અવલંબન (આધારભૂત) થાય તેવું કંઈપણ નથી; અને તેના અભાવથી ઉપર પ્રમાણે હું સંસાર-ઊદરમાં એકલોજ છું. તેમ, હું પણ કોઈનો નથી. આ ભાવના ભાવનારો જે કરે; તે કહે છે. ‘ અત્ર ’ આ મૌનીંદ્ર (જિનેશ્વરના) પ્રવચનમાં સાવલ-અનુષ્ઠાન ત્યાગીને દશ પ્રકારની સાધુ-સમાચારી પાળવામાં યતનાવાળો થાય. ‘ કોડસૌ ? ’ કોણ થાય ? તે કહે છે. અનગાર-પ્રવચિર્જિત (દિક્ષા લીધેલો) હોય; તે એકત્વભાવના ભાવતો રહે. (તે પછીના સૂત્રમાં કહે છે. એટલે, આ ક્રિયા જોડતા સૂત્રમાં પણ લેવી.) ‘ કિંચ ’ વળી, તે સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યથી અને ભાવથી મુંડળનીને ‘ રીયમાણ: ’ સંયમઅનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે.

પ્ર:—કેવો બનેલો ?

ઉ:—જે અચેલ તે અલ્પ વસ્ત્રવાળો અથવા જિનકલ્પિક સંયમમાં રહિ યોગ્ય વિહાર કરનારો અંતપ્રાંત આહાર ખાનારો બને છે, તે પણ વધારે પ્રમાણમાં નહિ, તે કહે છે, અવમોદરી (ઓછું ભોજન) કરે, અને ઉનોદરી તપ કરતાં કઠાચ પ્રત્યનીક (જૈનધર્મના વિરોધીઓ, જેઓ આજ કંટક છે તેમનાથી પીડાય, તે બતાવે છે. ‘ સ ’ તે મુનિ કુવચનોથી આકોશ કરાયેલો, ઠંડા વિગેરેથી મરાતો, વાળ

એથી કાઢવાથી લુચિત કરેલો (દુઃખી થયા છતાં) પેાતે યોતાના પૂર્વકર્મથીજ આ ઉદયમાં આવ્યું છે, એમ માનતો અમ્યક્ષ પ્રકારે સહન કરતો વિહાર કરે; તથા આવી ભાવના આવે,

“પાવાણં ચ સ્વલુ ભો કડાણં કમ્પ્રાણં પુર્વિં
 બુચ્ચિન્નાણં દુપ્પહિક્કનાણં વેદાધિતા મુક્કસો નત્થિ
 અવેયહિત્તા, તવમા વા ઝોસહિત્તા” ।

પોતે પૂર્વે દુષ્ટ રીતે જે કૃત્યો આચર્યા હોય, અને દુષ્ટ કૃત્ય કર્યાછી તેને અહોચના કે તપશ્ચર્યાથી ખેરવ્યાં ન હોય, તે દુષ્ટ પાપો કાંતો ભોગવનાં છુટે, અથવા તથાશ્ચર્યા કરવાથી દૂર થાય છે.

પ્ર૦—વચનો વડે કેવી રીતે આકોશ કરે છે ?

ઉ—‘ પલ્લિયં ’ તિ તે સાધુએ પોતે ગૃહસ્થાવસ્થામાં વણકર વિગેરેનું નીચ કૃત્ય (ધર્મે) કર્યો હોય તો તે યાદ કરીને તેની નિંદા કરે છે, તે આ પ્રમાણે—ક્ષોલિક ! હે સાધુ યનેલા ! તું પણ મારી સામે ખોલે છે ! અથવા જકાર ચકાર વિગેરે શબ્દોથી ણીણ રીતે ખોલીને નિંદે છે ! તે હવે બતાવે છે— ‘ અતથ્યૈઃ ’ તદન જુઠાં કલંકના શબ્દો-વડે તિરસ્કાર કરે જેમકે “ તું ચોર છે ! તું પરહાર લંપટ છે, આવાં અસત્ય આણો જે સાધુને કરવા યોગ્ય નથી તેને કાનમાં સ્પર્શ થતાં (સાધુને ક્રોધ અઢે) તથા કલંક ચકા-

વવા સાથે હાથ પગ છેદવા વિગેરેથી (દુઃખ થાય તેવા સમયે) આ મારા પોતાના કરેલા દુષ્ટ કૃત્યોનું ક્ષમા છે એમ ચિંતવીને વિચરે, અથવા આયુ' ચિંતવે.

પંચહિં ઠાણેહિં છઠમત્યે ઉપ્પન્ને ઉવસગ્ગે સહહ
 સ્વમહ તિતિક્કવહ અહિયાસેહ, તંજહા-જક્કવાહટ્ટે
 અયં પુરિસે ૧, ઉમ્માયપત્તે અયં પુરિસે ૨, દિત્તાચિત્તે
 અયં પુરિસે ૩, મમ ચ્ચણં તવ્ભવે અણીયાણિ કમ્માણિ
 ઉદિન્નાણિ ભવંતિ જન્નંણસ પુરિસે આઠમહ ધંધહ
 તિપ્પહ પિટ્ટહ પરિતાવેહ ૪, મમં ચ્ચણં સમ્મ સહ-
 માણસમ જાવ અહિયાસેમાણસસ ણમં તસો કમ્મ-
 ણિજ્જરા હવહ ૫, પંચહિં ઠાણેહિં કેવલી ઉદિન્ને પરી-
 સહે ઉવસગ્ગે જાવ અહિયા સેજ્જા, જાવ મમં ચ્ચણં
 અહિયાસેમાણસસ સહવે છઠમત્થા સમણા નિગ્ગંથા
 ઉદિન્ને પરીસહોવસગ્ગે સમ્મં સહિસસંતિ જાવ અહિ-
 યામિસસંતિ ઇત્યાદિ ॥

પાંચ સ્થાનમાં છદ્મસ્થ સાધુઓ ઉપસર્ગોને સહન કરે.
 ક્ષમા રાજે ક્રોધ ન કરે હૃદયમાં શાંતિ રાજે, તેઓ વિચારે.
 કે આ અપમાન કરનારો પુરૂષ યક્ષત્રી ઘેરાયત્તો છે, આ
 યુરૂષ ઉન્માદ પામેલો છે. આ પુરૂષ આહંકારી છે, મારે તે
 જીવમાં વેદવાનાં કર્મ ઉદ્દીરણમાં આવવાનાં છે તેથી આ

પુરૂષ મને આક્રોશ કરે છે, ખાંધે છે તેપે છે ( ) પીટે છે, સંતાપે છે, પણ મને સારીરીતે સહન કરવાથી એકાંતથી સકામ નિર્જરા થાય છે, કેવલી લગવાનું તેજ પાંચ સ્થાનમાં આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરે તેઓ જાણે છે કે, કેવલી જ્યારે આવાં દુઃખ સહન કરે છે, ત્યારે ઘણા છદ્-મસ્થ સાધુઓ નિર્ગથો આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગોને તેમના દૃષ્ટાંતથી સારી રીતે સહન કરશે અને આત્મામાં શાંતિ રાખશે આ ઉપરથી સાધુએ સાર એ લેવો કે કોઈ ગાંડા થયેલો ખીજને મારે તો તેના ઉપર દયા આવે છે. તેજ પ્રમાણે સાધુને દુઃખ દેનાર ઉપર સાધુએ દયા લાવવી જોઈએ, આ પ્રમાણે જે પરીસહો આવે તે અનુકૂલ પ્રતિકૂલ એમ એ ભેદ છે. તે જન્મેમાં રાગદ્રેષ કર્યા વિના શાંતિ રાખીને વિચરે, અથવા ખીજ રીતે પરીસહ એ પ્રકારના બતાવે છે, જે સત્કાર અને પુરસ્કાર સાધુને આનંદકારી છે અને પ્રતિકૂલ મનને અનિષ્ટ છે, અથવા લજ્જામરૂપ યાચના કરવી અને અચેલ વિગેરે છે, અને લજ્જા વિનાના ઠંડ તાપ વિગેરે છે, એ પ્રમાણે જન્મે પ્રકારના પરીસહોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિચરે, વળી

ચિન્ના સર્વં વિસુત્તિયં ફાસે સમિયદંસણે एए
 મો જગિણા વુક્તા જે લોગંસિ અણાગમણધમ્મિણો

આણાં મામગં ધમ્મં એસ ઉત્તરવાં એહ માણવાણં
 વિયાહિં, ઇત્થોવરં તં જ્ઞોસમાણે આયાણિજ્ઞં
 પરિજ્ઞાય યરિયાણ વર્ગિચહ, એહ એગેસિં એગ ચ-
 રિયા હોહ તસ્થિયરા ઇયરેહિં કુલેહિં સુદ્દેસણાં
 સુવ્વેસણાં સે મેહાવી પરિવ્વે સુવિમ અદુવા દુ-
 વિમ અદુવા તત્થ ખેરવા પાણા પાણે કિલસંતિ તે
 કાસે પુટ્ઠો ધીરે અહિયાસિજ્ઞાસિ ત્તિથેમિ (સૂ૦ ૧૮૪)
 શ્રુતાધ્યયને દ્વિતીયોદ્દેશકઃ ॥ ૬—૨ ॥

બધા પરિસહોની થતિ વેદનાને સહન કરી દુઃખને
 અનુભવતો છતાં ચિત્તમાં શાંતિ રાખે. પ્રશ્ન. કેવો બનીને ?
 ઉ૦ સમ્યક્પ્રકારે દર્શન પામેલો તે સમિત દર્શનવાળો અ-
 થાત્ સમ્યક્દૃષ્ટી બને. તે પરિસહોને સહન કરનાર સાધુઓ
 કેવા હોય તે કહે છે, તે નિષ્કિંચન નિર્ગંથ (ભાવનશ્ર)
 જીનેશ્વરે બતાવેલા છે. આ મનુષ્ય લોકમાં આગમન ધર્મરહિત
 છે. અર્થાત્ ઘર છોડીને દીક્ષા લીધા પછી પાછા ઘેર જવાની
 ઇચ્છા કરતા નથી, પણ પોતાની દીક્ષામાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા
 પૂરીવાળી પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરે છે, વળી જેનાવડે
 આજ્ઞા કરાય તે જીનેશ્વરનું વચન તેજ મારો ધર્મ છે. તેથી
 તેને બરોબર પાળે, અથવા ધર્મનું અનુષ્ઠાન પૂરેપુર્ કરે,
 અને વિચારે કે ધર્મ તેજ મારો સાર છે, બાકી બધું પારકું

(અસાર) છે, એથી હું તીર્થંકરના ઉપદેશ વડે વિધિ અનુસારે બરોબર ક્રિયા કરું. પ્ર-ધર્મ કેવીરીતે આજ્ઞાથી પળાય ? તે કહે છે, ' ભૂષઃ ' આ બતાવેલો ઉત્તર (ઉત્કૃષ્ટ) વાદ અહિં મનુષ્યોને કહેલો છે. ' કિંચ ' વળી આ કર્મ દૂર કરવાના ઉપાયરૂપ સંયમમાં સમીપ (અંદર) રત (લીન) થઈને આઠ પ્રકારના કર્મને ઝોષનો (દૂર કરતો) ધર્મને પાળે વળી બીજું શું કરે ? તે કહે છે.

જેનાવડે ગ્રહણ કરાય તે આદાનીય (કર્મ) છે, તેને બાણીને મૂળ ઉત્તર પ્રકૃતિનું વિવેચન કરે, અર્થાત્ સાધુપણું નિર્માણ પાળીને ક્ષય કરે. અહીં સપૂર્ણ કર્મ દૂર કરવામાં અસમર્થ જે બાહ્યતપ છે, તેને આશ્રયી કહે છે, આ જૈન-સિદ્ધાંતમાં કેટલાક શિથીલ (ચોછાં) કર્મવાળાને એકચર્યા એટલે એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરેલી હોય છે, તેમાં બુદ્ધી બુદ્ધી બાતીના અભિગ્રહો તપ તથા ચારિત્ર સંબંધી ધારણુ કરેલા હોય છે. તેથી પ્રાભૃતિકાને આશ્રયી કહે છે, તે એકાકી વિહારમાં બીજા સામાન્ય સાધુથી વિશેષ પ્રકારે અંતપ્રાંત કુલોમાં દશ પ્રકારની એષણુ દોષરહિત આહાર વિગેરેની શુદ્ધ એષણુવડે તથા સર્વ એષણુ તે બધી એષણુ. આહાર વિગેરે સંબંધી ઉદ્ગમ ઉત્પાદ તથા ગ્રાસ એષણુ સંબંધી પરિશુદ્ધ વિધિએ સંયમમાં વર્તે છે, બહુ-પણુમાં એક દેશપણુને કહે છે, તે મર્યાદામાં રહેલો મેધાવી

સાધુ સંયમમાં વર્તે વળી તે તેવાં બીજાં કુટુંબમાં આહાર સુગંધવાળો કે દુર્ગંધવાળો હોય, ત્યાં રાગદ્રેષ ન કરે વળી ત્યાં એકલવિહાર કરતાં મસાણુમાં પ્રતિમા એ રહેતાં યાતુધાન (રાક્ષસ) વિગેરેએ કરેલા શબ્દો ભયકારક લાગે; અથવા બીલત્સ પ્રાણીઓ દ્વીપ જીલવાળાં (વાઘ વિગેરે) બીજા જીવોને ખીડે; સંતાપે છે અને તને પણ સંતાપે; તો, તું તેવા વિષય-દુઃખના સ્પર્શોને સમ્યક્ પ્રકારે ધ્યાન રાખીને સહન કર; એવું સુધર્માસ્વામિ જંબુસ્વામિને કહે છે:—

બીજો ઊદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો ઊદ્દેશો કહે છે.

બીજો ઊદ્દેશો કહી ત્રીજો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. બીજામાં કર્મ ધોવાનું બતાવ્યું; અને તે ઊપકરણ શરીરના વિધૂનન વિના ન થાય. માટે હવે, ઊપકરણ વિગેરેનું વિધૂનન કહે છે. આવા સંબંધે આવેલા ઊદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

एवं खु मुणी आयाणं सया सुगन्धाय घस्मे
विह्वयकप्ये निज्झांसइत्ता, जे अचेले परिवुसिए तस्स
ण भिकखुस्तनो एवं भवइ—परिजुण्णे मे वत्थे
वत्थं जाइस्सामि सुत्तं जाइस्सामि सूइ जाइस्सामि
संधिस्सामि सीविस्सामि उक्कसिस्सामि बुक्कसि-
स्सामि परिहिस्सामि पाउणिस्सामि, अद्दुवा तत्थे

પરિક્રમંતં મુજ્જો અચેલં તળપાસા ફુસંતિ સીય-
 ક્કાસા ફુસંતિ તેડપાસા ફુસંતિ દંસમસગ પાસા
 ફુસંતિ એગયરે અન્નયરે વિરૂવરૂવે પાસે અહિયા-
 સેહ અષેલે લાઘવં આમમમાણે, તવે સે અભિસ-
 મજ્જાગણે ભવહ, જહેયં મગવયા પવેહ્યં તમેવ અભિ-
 સમિજ્જા સઠ્ઠવો સઠ્ઠત્તાણે સંમત્તમેવ સમભિજ્જા-
 ણિજ્જા, એવં તેસિં મહાવીરિણં ચિરરાયં પુવ્વાહં
 વાસાણિ રીયમણાણં દવિયાણં પાસ અહિયાસિયં
 (સૂ. ૧૮૬)

આ ઉપર બતાવેલું અથવા હવેપછી, કહેવાતું (જે
 અહીં કરાય તે આદાન.) તે કર્મનું ઊપાદાન છે, અને તે
 કર્મ ઊપાદાન થવાનું કારણ સાધુને જોઈતાં ધર્મઊપકર-
 ãથી અધિક પ્રમાણમાં હવેપછી કહેવાતાં વસ્ત્ર વિગેરે છે,
 તે વધારાનાં વસ્ત્ર વિગેરેને મુનિએ લાગ કરીદેવાં.

પ્ર:—તે મુનિ કેવો હોય છે ?

ઉ:—તે સદાએ સારીરીતે વર્ણવેલા ધર્મવાળો છે.
 ઐટલે, તેને સંસાર-બ્રમણનો ડર હોવાથી પોતાને અર્પણ
 કરેલાં મહામતનો ભારવાહી છે, તથા વિધૂત (કુણ્ણ)
 ઐટલે, સારીરીતે જેણે કલ્પ-(સાધુનો આચાર) આત્મામાં
 ફરસ્યો છે, તેવો મુનિ આદાન-(કર્મને) ણેરવશે.

પ્ર:—તે વસ્ત્ર વિગેરે આદાવ કેવાં હોય; કે તે દૂર કરવાંપટે ?

ઉ:—(અદ્ય-અર્થમાં નકાર છે. જેમકે—આ સાધુ અજ્ઞાન છે. એટલે, અદ્યજ્ઞાનવાળો છે, તે પ્રમાણે અર્થ લેતાં) સાધુ અચેલ એટલે, અદ્ય વસ્ત્ર રાખનારો સંયમમાં રહેલો છે, તેવા સાધુ (ભિક્ષુ) ને આવું વિચારવું ન કલ્પે કે, માફ વસ્ત્ર જીર્ણ થઈગયું છે. હું અચેલક થઈશ. મને શરીરનું રક્ષક વસ્ત્ર નથી; તેથી, ઠંડ વિગેરેથી માફ રક્ષણ કેમ થશે ? તેથી, હું વિના વસ્ત્રનો થયો છું. તેથી, કોઈ શ્રાવકને ત્યાં જઈ વસ્ત્ર યાચીલાવું; અથવા તે જીર્ણવસ્ત્રને સાંધવાને સોય-દોરો યાચીશ; અથવા ન્યારે સોય-દોરો મળશે; ત્યારે, જીર્ણવસ્ત્રનાં કાણાંને સાંધીશ; ફેલાંને સીવીશ; અથવા ટુકાં વસ્ત્રને જોડી મોટું બનાવીશ; અથવા, લાંબાનો ટુકડો ફાડી સરખું અથવા, નાનું બનાવીશ.

એમ યોગ્ય બનાવીને હું પહેરીશ; તથા, શરીર ઢાંકીશ. વિગેરે, આર્તધ્યાનથી હણાયલી અંતઃકરણની વૃત્તિ ધર્મમાં એકચિત્ત રાખનાર આત્માર્થીસાધુને વસ્ત્ર જીર્ણ થવા છતાં, અથવા હોય નહીં; તોપણ, ભવિષ્ય સંબંધી (ચિંતા) ન થાય.

અથવા આ સૂત્ર જિનકલ્પીઓને આશ્રયી કહેલું છે. એમ વ્યાખ્યા કરવી કારણકે, તે મુનિઓ અચેલ (વસ્ત્રરહિત) હોય છે, તથા તેમના હાથમાંથી તેમની તપોબળની લલિત્રને

લીધે પાણીનું બિંદુ પણ ન ગળતું હોવાથી તેઓ પાણિ-
યાત્ર કહેવાય છે.

પાણિ એટલે, હાથ. અને હાથમાંજ ભોજન લઇને કરે
છે. તેમને પાત્રાં વિગેરેનો સાત પ્રકારનો નિયોગ હોતો
નથી; (કારણકે, તેવો તેમનો અભિચ્છુ છે.) તથા, કલ્પ-
ત્રય પણ ત્યાગેલ છે. કૃત્ત, તેમને રજોહરણુ, તથા મુખ-
વસ્ત્રિકા (ઓઘો, અને મુહુપત્તિ) માત્ર હોય છે તેવા
અચેલ જ્ઞાન-કલ્પીમુનિને ઉપર કહેલ આર્તધ્યાન વસ્ત્ર
ફાટવા-સાંધવા વિગેરે સંબંધી ન હોય. (કારણકે, ધર્મી-
વસ્ત્ર તેના અભાવથી ધર્મ-ફાટવું વિગેરેનો અભાવ છે.
ન્યારે, ધર્મી હોય; ત્યારે, ધર્મ શોધવો; એ ન્યાયનો ઉત્તમ
માર્ગ છે.) તથા, જ્ઞાન-કલ્પીમુનિને આવું પણ ન હોય.
કે હું બીજું નવું વસ્ત્ર યાચીશ; એ બધું પૂર્વમાદક બાણવું.

વળી, જેને જ્ઞાન-કલ્પી જેવી લક્ષિ ન હોય; તેવો
સ્થવિર કલ્પી-સાધુ હાથમાંથી પાણી વિગેરેનું બિંદુ નીચે
પડે છે તેથી, તેઓ પાત્રના નિયોગયુક્ત હોય છે, અને
વસ્ત્રનાં કલ્પ પ્રમાણે ત્રણમાંથી કોઈપણ એક વસ્ત્ર હોય;
તેવો મુનિ પણ વસ્ત્ર વિગેરે જીર્ણ થવાથી કે, નાશ થાથી
નવું ન મળે; ત્યાં સુધી આર્તધ્યાન ન કરે; તથા, જે
અલ્પપરિકર્મી (નિસ્પૃહી) હોય; તેવાને સોય-દોરો ફાટે-
લાને સાંધવા માટે પણ શોધવાનું ન હોય, (જેને ઊપદેશ

માટે પરોપકારની વિશેષ લાગણી કરતાં આત્માર્થ સાધવા માટે એકાંતવાસ હોય; તેવાને ક્રાંતેશ્વર ક્રે, વસ્ત્ર ન હોય; તેની શું પરવાહ છે? જેમકે:—

ધૈર્યં यस્ય પિતા ક્ષમા ચ જનની શાંતિશ્ચિરગિહિની
સત્યં સૂનુરયં દયાચ ભગિની આતા મનઃ સંયમઃ
શર્યા ભૂમિતલં દિશોપિ વસનં જ્ઞાનામૃતં ભોજનં
એવં યસ્ય કુટુંબિનો વદ સત્ત્વે કિં સ્પાદ્યયંયોગિનાં ।

ધૈર્ય પિતા, ક્ષમા માતા, ઘણા કાળની શાંતિ વહુ, સત્ય પુત્ર, દયા બેન, મન સંયમ ભાઈ છે, પથારી જમીનમાં છે, દિશા વસ્ત્રો છે. જ્ઞાનઅમૃત ભોજન છે, તેવા કુટુંબ વાળા યોગીને કોનો ભય છે? એવું એક મિત્ર ખીલ મિત્રને પૂછે છે.

અચેલ અથવા વસ્ત્રવાગાને તૃણ (ડાલના કાંટા) વીજેરે લાગણાં શું કરે તે કહે છે. તેવો અચેલપણે રહેતાં જીર્ણવસ્ત્ર આર્ત-રોદ્ર (અપ) ધ્યાન ન થાય; અથવા આ થાય. તે અચેલપણે વર્તતાં; તે સાધુને અચેલપણાના કારણથી કોઈ ગામડાં વિગેરેમાં શરીરના રક્ષણના અભાવથી ઘાસના સંથારે સુતાં ઘાસના કાંટાનો કડવો અનુભવ દુઃખ દેનારો થાય; અથવા ઘાસ પોતે ખુંચે તેવું હોય; તો, શરીરમાં દુઃખ દે, તેવા સમયે સાધુ દીનતારહિત મન રાખીને તેને સહે.

(૫૨)

તેજ પ્રમાણે શિયાળામાં ઠંડા દેશમાં વસ્ત્રવિના ઠંડ સહેવીપડે; તથા, ગરમ દેશમાં ઊનાળામાં વસ્ત્રવિના તડકો સહેવોપડે; તથા ડાંસ-મચ્છરોના ડંખ લાગે. આ બધા પરિ-સહો એકસાથે ડાંસ-મચ્છર, તથા ઘાસના કડવા ફરસનાં દુઃખ સાથે આવે છે, અથવા ઠંડ-તાપ વિગેરે પરસ્પર વિરૂદ્ધ દુઃખ છે. તેમાંથી કોઈએક અનુક્રમે આવે. (બહુ-વચનનો સૂત્રમાં પ્રયોગ છે, તેથી બાણુવું કે, તે દરેક તીવ્રમંદ કે, મધ્યમ અવસ્થાવાળો ફરસ છે.) તે હવે બતાવેછે.

વિરૂપ (બીલત્સ) તે, મનને દુઃખ દેનાર, અથવા બુદ્ધી બુદ્ધી જાતના મંદ વિગેરે ભેદના સ્વરૂપવાળા વિરૂપ-રૂપ જે ફરસો છે, તેનાથી થતાં દુઃખો પડે; અથવા, તે દુઃખ આપનાર ઘાસ વિગેરેના સ્પર્શો હોય; તે બધાંને ચિત્ત સ્થિર કરીને દુઃખ્યાં છોડીને સહન કરે.

પ્ર:—કોણ સહન કરે ?

ઉ:—ઉપર બતાવેલ વસ્ત્રરહિત અલ્પ-વસ્ત્રવાળો, અથવા અચલન-સ્વરૂપવાળો (પ્રતિમાધારી) સમ્યક્પ્રકારે સહે.

પ્ર—શું વિચારીને સહે ? ઉઠ જે લઘુ ગુણ છે તેને ભાવ લઘુતા છે. તે દ્રવ્યથી અને ભાવથી જે પ્રકારે લાઘવ-ચાલુ છે. તેને બાણુનારો સમતાથી પરિસહો તથા ઉપસર્ગોને સહે છે. આ સંબંધે નાગાર્જુનીયા કહે છે.

“ એવં સ્વલુ સે ઉવગરણલાઘવિયં તવં કમ્મવસ્થય કારણં કરેહ ”

એ પ્રમાણે ઉપકરણના લાઘવપણાથી કર્મને ક્ષય કરનારો તપ નિશ્ચયથી ઉત્તમ સાધુ કરે છે.

એ પ્રમાણે કહેલા કર્મ વડે ભાવ લાઘવ માટે ઉપકરણ લાઘવનો તપ કરે છે, એ કહેવાનો સાર છે.

વળી તે ઉપકરણના લાઘવથી કર્મ ઓછાં થાય છે, અને કર્મ ઓછાં થવાથી ઉપકરણ લાઘવ મેળવતાં તૃણ વિગેરેના સ્પર્શો સહેતાં કાય કલેશરૂપ ણાહ્ય તપ પણ થાય છે. તેથી તે સાધુ સારી રીતે સહે છે. આ માટે કહેવું નથી, એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે. કે જે મેં કહ્યું અને હવે પછી કહીશ તે બધું ભગવાન મહાવીરે પોતે પ્રકર્ષથી અથવા શરૂઆતમાં કહેવું છે. પ્ર—જો ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે, તેથી શું સમજવું ? ઉ—ઉપકરણ લાઘવ અથવા આહાર લાઘવ તપરૂપ છે, એવું જાણીને શું કરવું તે કહે છે. દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાળથી અને ભાવથી તેમાં લઘુતા રાખવી જેમકે દ્રવ્યથી આહાર ઉપકરણમાં લાઘવ પાણું રાખવું (એટલે જરૂર જેટલાંજ રાખવાં) ક્ષેત્રથી બધાં ગામ વિગેરેમાં બોળરૂપ ન થવું. કાળથી દીવસ અથવા રાતમાં અથવા દુકાળ વિગેરે બરાબ વખતમાં શાંતિ રાખવી તથા ભાવથી કૃત્રિમ અને મલિન વિગેરે કુભાવ ત્યાગવા (અર્થાત્ પોતે કષ્ટ સહન કરીને મનમાં કુભાવ ન કરતાં આસ્તિ નિર્મળ પાળવું. તથા ગૃહસ્થાને કે બીજા જીવોને કોઈપણ રીતે પીડાકારક ન થવું.)

સમ્યક્ત્વ એટલે પ્રશસ્ત અથવા શોભન તત્વ અથવા એક સંગતવાણું (જેનાથી એકાંત હિત થાય તેવું) તત્વ તે સમ્યક્ત્વ છે. કહ્યું છે કે:—

“ પ્રશસ્તઃ શોભનશ્ચૈવ, એકઃ સદ્ગત એવ ચ । હત્યે-
નૈહપ સ્પૃષ્ટસ્તુ, ભાવઃ સમ્યક્ત્વમુચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

પ્રશસ્ત શોભન એક સંગતવાણો જે ભાવ થાય તે સમ્યક્ત્વ છે (ભાવાર્થ ઉપર આવેલ છે)

આવું સમ્યક્ત્વજ અથવા સમત્વજ સારી રીતે સમજે, વિચારે, કે પોતે અચેલ હોય અને ખીજે એક વસ્ત્ર વિગેરે રાખનારો હોય, તેને પોતે નિંદે નહિં. કહ્યું છે કે:—

“ જોડવિ દુવત્થ તિવત્થો એગેણ અચેલગો વ સંથરહ ।
ણ હુ તે હીલંતિ પરં સન્વેડવિ ય તે ઝિણાણાએ ” ॥ ૧ ॥

જે એ વસ્ત્ર ધારણ કરે, ત્રણ વસ્ત્ર ધારણ કરે, અથવા એક વસ્ત્ર રાખે, અથવા અચેલક કરે, પણ તે બધા જીને-શ્વરની આજ્ઞામાં વર્તે છે, તેથી એક ખીજને નિંદે નહીં.

“ જે સ્વલુ વિસરસકપ્પા સંઘયણાધિયાદિકારણં પપ્પ ।
ણડવમન્નહ ણ ય હીણં અપ્પાણં મન્નઈ તેહિં ” ॥ ૨ ॥

જેઓ જુદા જુદા કલ્પવાણા છે, તેઓ શરીર સંઘયણ તથા ઓછી વધતી ધૈર્યતાને લીધે છે તેથી એક ખીજને અપમાન ન કરે, તેમ ઓછાપણુ ન માને, (એટલે પોતાની

(૫૫)

શક્તિ વધારે હોય તો ઓછાં વસ્ત્રથી નિભાવ કરે, પણ વધારે રાખનારને નિંદે નહીં, તેમ કારણ પડતાં વધારે વસ્ત્ર રાખવાં પડે તો પોતે દીનતા ન લાવે કે હું પતિત છું. પણ જરૂર જેટલી વારજ મંદવાડ વિગેરેમાં વધારે વસ્ત્ર વાપરે)

મઠ્ઠેષિ જિજાણા, જહાવિહિં કમ્મ સ્વવળદ્વા; વિહરંતિ ઉક્કયા સ્વલ્લુ, સમ્મં અભિ જાણહ એવં ॥૩॥

તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં કર્મક્ષય કરવાને યથા-વિધિ રહેલા છે, પણ તેઓ યોગ્ય વિહાર કરતાં વિચરે છે, એવું નિશ્ચયથી પોતે મનમાં ઉત્તમ સાધુ જાણે છે.

અથવા તેજ લાઘવપણાને સમજીને સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ ભાવ વિચારીને આત્માવડે સર્વથા નામ વિગેરે (ચાર-નિશ્લેષાથી) સમ્યક્તવનેજ સારી રીતે જાણે. અર્થાત્ તીર્થ કર ગણધરોના ઉપદેશથી દરેક ક્રિયા બરોબર કરે. આ બધાં અનુષ્ઠાને જેમ તાવને દુર કરવા માટે તક્ષક નાગનાં માથા ઉપર રહેલ મણીરત્ન લાવવા રૂપ અશક્ય ઉપદેશ નથી; પણ, બીજા ઘણા ઉત્તમ સાધુએ ઘણા કાળ સુધી એવું ઉત્તમ સંયમ પાળ્યું છે, તે બતાવે છે કે આ પ્રમાણે ઓછાં વસ્ત્ર અથવા બીજાકુલ વસ્ત્ર વિના રહીને ઘાસ વિગેરેના કઠોર ફરસોનાં દુઃખોને સહન કરનાર મહાવીર (બળવાન યોદ્ધા) પુરૂષોએ બધા લોકને ચમત્કાર પમાડનારા ઘણા કાળ

આખી જીંદગી સુધી અનુષ્ઠાન કર્યું છે. તેજ વિશેષથી કહે-
છે. (ચેરાશી લાખ, ને ચેરાશી લાખે ગુણ્યતાં જે સંખ્યા થાય;
તેટલાં વરસોનું પૂર્વ થાય છે.) તેવાં ઘણા પૂર્વ સુધી
સૂચ્યમ-અનુષ્ઠાન પાળતા મુનિઓ વિચર્યા છે પૂર્વની સંખ્યા
૭૦, ૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વર્ષની છે. આ વાત રિખવદેવ
લગવાનના વળતથી તે દશમા શિતળનાથ સુધી પૂર્વનાં
આઉપાં હતાં; તેને આશ્રયી છે.

(આઠ વર્ષ ઉપરની ઉંમરના શિષ્યને દીક્ષા અપાય; અને
તેનું લાખું આયુષ્ય હોય તેને આશ્રયી છે.) ત્યારપછી, શ્રેયાં-
સનાથ લગવાનથી વર્ષની સંખ્યાની પ્રવૃત્તિ બાણવી; તથા
બૃહવ્યજીવો જે મુક્તિ જવાને યોગ્ય છે, તેમને તું જે, અને
જે ઘાસના કઠોર ફરસો વિગેરે ઉપર બતાવ્યા; તે તમારે
સારી રીતે સહેવાં. જેમ તેમણે સદ્યા; તેમ, ખીજ ઉત્તમ
સાધુઓ સહન કરે છે. આ પ્રમાણે જે ઉત્તમ સાધુ સહન
કરે; તેને શું લાભ થાય તે કહે છે:—

આગયપન્નાણાણં કિસા બાહવો ભવંતિ પયણુણ ય
મંસસોણિણ વિસ્સોણિં કટ્ટુ પરિન્નાય, એસ તિણ્ણો
સુત્તે વિરણ વિયાહિણ ત્તિયેમિ (સૂ૦ ૧૮૬)

આગત તે મેળવેલું છે. પ્રજ્ઞાન જેમણે તેવા ગીતાર્થ
સાધુઓ તપ કરીને તથા પરીસહો સહીને કૃશ (પાતળી)
બાહુ વાળા બને છે, અથવા મહાન્ ઉપસર્ગ તથા પરીસહ

વિગેરેમાં તેઓ જ્ઞાન મેળવેલા હોવાથી તેમને પીડા ઓછી હોય છે. કારણ કે કર્મ અપાવવા તૈયાર થયેલ સાધુને શરીર માત્રને પીડા કરનારા પરીસહ ઉપસર્ગો મને સહાય કરનારા છે. એવું માનવાથી તેને મનની પીડા નથી થતી. તેજ કહ્યું છે કે:—

“णिम्माणेह परो च्चिय अप्पाण उ ण वेयणं सररीराणं ।
अप्पाणो च्चिअ हिअयस्स ण उण दुक्खं परो देह । ૧ ।”

ખીજે માણસ આત્માને પીડા નથીજ આપતો પણ શરીરને દુઃખ આપે છે, પણ આત્માના હૃદયનું દુઃખ પોતાનું માનેલું છે. પણ પારકો તે દુઃખ આપતો નથી.

શરીરની પીડા તો થાય છેજ તે ખતાવે છે. જ્યારે શરીર સુકાય અને પાતળું થાય, ત્યારે માંસને લોહી સુકાય, તેવા ઉત્તમ સાધુને લુપ્પો તથા અદ્ય આહાર હોવાથી પ્રાયે ખલપણે પરિણમે છે. પણ રસ પણ નહીં. કારણના અભાવથી થોડુંજ લોહી અને તેજ શરીરપણે હોવાથી માંસ પણ થોડુંજ હોય છે, તેજ પ્રમાણે મેઠ વિગેરે પણ ઓછાં હોય છે. અથવા રૂક્ષ (લુપ્પું) હોય તે પ્રાયે વાતલ (વાયુ કરનાર) હોય છે. અને વાયુ પ્રધાન થવાથી માંસ અને લોહીનું પ્રમાણ ઓછુંજ હોય છે. તથા અચેલ પણ હોવાથી શરીરને ઘાસના કઠોર ફરસ વિગેરે થતાં શરીરમાં દુઃખ થવાથી પણ માંસ અને લોહી ઓછાં થાય છે.

સંસારશ્રેણી જે રાગદ્વેષરૂપ ક્ષાયની સંતતિ છે, તેને ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો ધારીને વિશ્રેણી (નષ્ટ) કરીને તથા સમત્વ ભાવપણું જાણીને તે પ્રમાણે વર્તે જેમકે જિનકલ્પી કોઈ એક કલ્પ (વસ્ત્ર) ધારી કોઈ બે, અને કોઈ ત્રણ પણુ ધારણુ કરે છે, અથવા સ્થવિર કલ્પી મુનિ માસ ક્ષપણુ હોય, કોઈ પંદર દિવસના ઉપવાસ કરનારો હોય, તથા કોઈ વિકૃષ્ટ અને કોઈ અવિકૃષ્ટ તપ કરનારો હોય, અથવા કોઈ ફૂર ગડુ જેવો રોજનો પણુ ખાનારો હોય, તે તે બધાએ તીર્થકરના વચન અનુસારે વર્તે છે, અને પરસ્પર નિંદા કરનારા ન હોવાથી સમત્વદર્શી છે, કહ્યું છે કે—

**જોવિ દુવત્થ તિવત્થો, એગેણ અચેલગોવ સંચરહ;
નહુતેહિલેંતિ, પરંસવ્વેવિ હુને જિણાણાણ; ॥ ૧ ॥**

જે બે, ત્રણ, એક અથવા વસ્ત્ર રહિત નિભાવ કરે, તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં હોવાથી પરસ્પર નિંદા કરતા નથી;

તથા જિનકલ્પિક, અથવા પ્રતિમા ધારણુ કરેલ, કોઈ મુનિ કદાચિત્ છમહિના સુધી પણુ પોતાના કલ્પમાં ભિક્ષા ન મેળવે, તેવો ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવા છતાં પોતે રોજ ખાનાર ફૂર ગડુ જેવા મુનિને એમ ન કહે કે હે ભાત ખાવા માટે દીક્ષા લેનારા મુંડ ! તે ખાવા માટેજ માત્ર દીક્ષા લીધી છે ! (એણું કહીને અપમાન ન કરે)

તેથી આ પ્રમાણે સમત્ન દષ્ટિની પ્રજ્ઞાવડે સંસાર બ્રમણ રૂપ કષાયને દૂર કરી સમતા-ધારણ કરીને તે મુનિ સંસાર સાગર તરેલો છે તેજ સર્વ સંગથી મુક્ત છે, તેજ સર્વ સાવધ અનુષ્ઠાનથી છુટેલ જિનેશ્વરે વર્ણવ્યો છે, પણ બીજો નહિ. એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

પ્ર૦—હવે તે પ્રમાણે જે સંસાર શ્રેણીને ત્યાગી સંસાર સાગર તરેલો મુક્ત વરણવ્યો તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ પરાભવ કરે કે નહિ. ?

ઉ—કર્મના અચિંત્ય (વિચિત્ર) સામર્થ્યથી પરિભવે પણ ખરી ! તેજ કહે છે—

વિરયં ભિક્ષુવું રીયંતં ચિરરાઓ સિયં અરહં
તત્ય કિં વિધારણં, સંઘેમાણે સમુદ્દિણે, જહાસે દીવે
અસંદીણે એવં સે ધમ્મે આરિયપદે સિણે, તે અણવ-
કંસ્વમાણા પાણે અણહવાણે માણા જહ્યા મેહાવિણો
પંડિયા, એવં તેસિં ભગવઓ અણુદ્દાણે જહા સે દિયા
પોણ એવંતે સિસ્સા દિયા ય રાઓ ય અણુપુવ્વેણ
વાહ્ય સિયેમિ (સૂ૦ ૧૮૭) ધૂનાધ્યયને તૃતીયો-
દેશકઃ ॥ ૬-૩ ॥

અસંયમથી બચેલ ભિક્ષાથી નિર્વાહ કરનાર તથા અપ્રશસ્ત સ્થાન રૂપ અસંયમથી નીકળી ગુણોને ઉત્કૃષ્ટપણે પ્રાપ્ત કરવાથી ઉપર ઉપરના પ્રશસ્ત ગુણુ સ્થાન રૂપ સંય-

મમાં વર્તતા સાધુને શું સ્ખલાયમાન કરે? અર્થાત્ તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ મોક્ષમાં જતાં જતાં અટકાવી શકે કે? ઉ. હા હુર્બળ અને અવિનય વાળી ઈંદ્રિયો છે. તેને અચિંત્ય મોહ શક્તિ અને વિચિત્ર કર્મ પરિણતિ શું ન કરે? (અર્થાત્ કુમાર્ગે લઈ જાયજ) કહ્યું છે કે-

**“કમ્માણિ ગૂળં ઘણચિક્કણાઈ ગરુયાઈં વહરસારાઈં ।
જાગટ્ટિઅંપિ પુરિસં પંથાઓ ઉપ્પહ ણિંતિ ॥ ૧ ॥”**

નિશ્ચે કર્મ ઘણું ચીકણું વધારે પ્રમાણમાં વજ્રસાર જેવાં ભારે હોય; તો, જ્ઞાનથી ભૂષિત હોય; તેવા પુરુષને પણ સારા માર્ગથી કુમાર્ગે લઈ જાય છે.

અથવા આક્ષેપમાં આ ‘કિમ્’ શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ આ છે કે, અરતિ તેવા ઉત્તમ સાધુને ધારી શકે કે? ઉ. નજ ધારી શકે. કારણકે, આ ઉત્તમ સાધુ ક્ષણે ક્ષણે વધારે વધારે નિર્મળ ચારિત્રના પરિણામથી મોહના ઊદ્-યને શેકેલો હોવાથી લઘુકર્મવાળો છે, તેથી તેને અરતિ કુમાર્ગે ન દેરી શકે; તે બતાવે છે. ક્ષણે ક્ષણે વિનાવિલંબે સંયમસ્થાનના ચડતા ચડતા કંડકને ધારણ કરતો સમ્યક્પ્રકારે ચારિત્ર પાળતોરહ્યો છે. અથવા, ચડતા ચડતા ગુણસ્થાનને પહોં-ચતો યથાખ્યાત-ચારિત્રના સંમુખ જતો હોવાથી તેને અરતિ કેવી રીતે અટકાવી શકે? (ન અટકાવે.)

અને આવો સાધુ પોતાના આત્માનોજ અરતિથી રક્ષણ કરનાર છે, એમ નહીં પણ, ખીન્નજોની પણ અરતિ ફર

કરનાર હોવાથી રક્ષક છે, તે બતાવે છે. ખંને બાજુએ જેમાં પાણી છે તે દ્વીપ છે; તે દ્રવ્ય અને ભાવ એમ બે ભેદ છે. તે દ્રવ્યદ્વીપમાં આશ્વાસ (વિશ્રાંતિ) લે છે, તેથી તે આશ્વાસ લેવાને માટે જે દ્વીપ હોય; તે આશ્વાસદ્વીપ છે, તે નદી સમુદ્રના ઘણા મધ્યભાગમાં (નદીની પહોળાઈ વિશેષ હોય તેમાં ખંને બાજુએ પાણી વહેજું હોય અને વચમાં ખાલી જગ્યા હોય; તો, તે બેટ કહેવાય છે. તેજ પ્રમાણે સમુદ્રમાં જગ્યા ઉપસેલી હોય તો વરસાદ વીધે તે ઉપસેલી જગ્યાના મેદાનમાં ક્ષુદ્રુપ જગ્યા થાય છે, ત્યાં) વહાણ કાંઈ પણ કારણે નદી સમુદ્રમાં ભાંગી જતાં ડુબતાં માણસો આશ્રય લે છે. આ બેટ પણ બે પ્રકારે છે. જે પખવાડીએ અથવા મહીને પાણીથી ભરાઈ જાય તે સંહીન કહેવાય, અને તેવો બેટ જે ભરતીના પાણીથી ભરાઈ ન જાય તો અસંહીન કહેવાય . જેમકે સિંહલદ્વીપ વિગેરે છે. અને વહાણવાળા તે દ્વીપનો આશ્રય લે છે. અને પાણી વિગેરેનો ઉપયોગ કરે છે. અને તે બેટથી તેમને આશ્રય મળે છે. તેવીજ રીતે ઉત્તમ રીતે વર્તાતા સાધુને જોઈને ભગ્ય જીવો તેનો આશ્રય લે છે.

અથવા દ્વીપને બદલે દ્વીપ (દ્વીપો) પ્રકાશ આપનાર વર્ણએ તો તે પ્રકાશને માટે હોવાથી પ્રકાશ દ્વીપ છે. અને તે સૂર્ય ચંદ્રમણિ વિગેરે અસંહીન છે. અને બીજો વિજળી ઉલ્કાખાત વિગેરેનો સંહીન છે. (સૂર્ય ચંદ્ર પ્રકાશ આપે પણ

તે પ્રકાશ સ્થાયી અને ઉપકારક હોવાથી લોકો આશ્રય લે છે. પણ તેવા ગુણથી રહિત વિજ્ઞાનીનો પ્રકાશ નકામો છે અથવા દુઃખદાયી છે. તેવીજ રીતે કુસાધુ અસ્થિર ચારિત્રવાળો લોકોને ધર્મથી ભ્રષ્ટ બનાવે છે.) અથવા ઘણાં લોકોમાં એકઠાં કરી સળગાવ્યાથી ધ્વસ્મિત રસોઈ વિગેરે બનાવવામાં ઉપયોગી હોવાથી અસંદેહ છે. અને ઘાસના બડકા જેવો અગ્નિનો પ્રકાશ સંદેહ છે. (તેજ પ્રમાણે સુસાધુ અને કુસાધુના દૃષ્ટાંત સમજવાં.) જેમ આ સ્થપુટ વિગેરેના બતાવવાથી હેય ઉપાદેયને છોડ્યું, ગૂડણ કરવું, એવા વિવેકને વાંચનારા બંધ્ય જીવોને ખુલ્લુ બતાવવાથી તે ઉત્તમ સાધુ ઉપયોગી છે. તે પ્રમાણે કોઈ સમુદ્રના અંદર રહેલા પ્રાણીઓને વિશ્રાંતિ આપનાર છે. તેજ પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવવા ઉદ્યત થયેલો પરિસહ ઉપસર્ગમાં દીનતા ન લાવવાથી અ સંદેહ છે. તે સાધુ વિશેષ પ્રકારે ઉત્તમ બોધ આપવાના કારણે બીજા જીવોને પણ ઉપકાર માટે થાય છે.

બીજા આચાર્યો લાવદ્વીપ અથવા લાવદ્વીપને બીજી રીતે વર્ણવે છે; તે આ પ્રમાણે લાવદ્વીપ તે સમ્યક્ત્વ છે, અને તે પાછું જવાનું બતાવવાથી ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિક સંદેહ લાવદ્વીપ છે, અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને મેળવીને સંસાર ભ્રમણની હદ આવી જવાથી પ્રાણીઓને ધૈર્ય આવે છે (કે હવે આ દુઃખ અમુક કાળ સુધીનુંજ છે)

(૧૩)

પણ સંદીન ભાવ દીપ તો શ્રુતજ્ઞાન છે, અને અસંદીન તે કેવળજ્ઞાન છે, તેને મેળવીને પ્રાણીઓ અવસ્થે ધર્મ મેળવે છે, અથવા ધર્મને સારી રીતે ધારણ કરી ચારિત્ર પાળતો છતો અરતિના વશમાં તે સાધુ જતો નથી એવું વર્ણન કરતાં કોઈ વાદી પૂછે કે-

કેવો આ ધર્મ છે કે જેના સંધાનને માટે આ સાધુ ઉઠ્યો છે ? તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે.

જેમ આ અસંદીન દ્વીપ પાણીથી ન ભીંજાયલો ભાગેલાં વહાણના માણસો તથા ખોળ ઘણા હોવેને શરણ આપવાથી વિશ્રાંતિ આપવા યોગ્ય છે, તેમ આ જિનેશ્વરે કહ્યેલો ધર્મ કષ્ ટાપ છેદ નિર્ધારિત એમ ચાર પ્રકારે પરીક્ષા કરતાં અસંદીન દ્વીપ સમાન આશ્રય આપનાર છે, (સોનાની પરીક્ષા કષ્ લેવાથી સારો કષ્ આપે, તાપમાં નાંખવાથી કાળું ન પડે, પણ વિશેષ ચાકાટ આપે, છીલ્લીથી કપાતાં અંદરથી પણ ઉત્તમ ભતિ ઓળખાવે, તથા ઘડવાથી ભાગી ન જતાં ચીકણાશથી હથોડીના ઘા પડવા છતાં વિચાળ થતું ચાલે. તેમ જૈન ધર્મી હોવને કોઈ તિરસ્કાર કરે, સંતાપે, હાથ પગ છેદે. ઘાણીમાં ઘાલીને પીંચે, અથવા અણુઘટ્ટો અતિશય માર મારે, પ્રાણ લે, તોપણ ઉત્તમ સાધુ પોતાના આત્મધર્મથી વિમુખ થતો નથી.)

અથવા કુતર્કવડે પોતે ગભરાતો નથી, પણ યોગ્ય

ઉત્તર આપવાથી પ્રાણીઓને રક્ષણ માટે આશ્વાસ ભૂમી છે.

પ્ર૦-તે ધર્મ આર્થ પુરૂષોએ કહેલો હોવાથી તે પ્રમાણે વર્તનારા શું બરોબર અનુષ્ઠાન કરનારા છે ? ઉ-હા, અમે કહીએ છીએ,

પ્ર૦-જે તે હોય તો તે કેવા છે ? ઉ. તે સધુઓ નિર્મળ ભાવ ચાલુ રાખવા સંયમમાં અરતિના પ્રણોદક (ફર કરનાર) છે. મોક્ષની સમિપમાં રહી ભોગની ઈચ્છા છોડીને ધર્મમાં સારી રીતે ઉદ્યમ કરે છે.

આ પ્રમાણે બધે સમજવું. કે તેઓ પ્રાણીઓને હણતા નથી. તેમ ખીજાં મહાવ્રત પાળનારા નાણવા. તથા કુશળ અનુષ્ઠાન કરવાથી સર્વ લોકોના દયિત (રક્ષક) છે. તથા મૃદાવી એટલે સાધુની મર્યાદામાં રહેલા છે, પાપના કારણોને છોડવાથી સમ્યગ્ રીતે પદાર્થને નાણનારા પંડિત સાધુઓ ધર્મ ચારિત્ર પાળવા માટે ઉદ્દેશ છે.

પણ જેઓ તેવું નિર્મળ જ્ઞાન ધરાવતા નથી, તેઓ સમ્યગ્ વિવેકના અભાવથી હજી સુધી પણ તેઓ તેવું ચારિત્ર પાળવા તૈયાર નથી, તેમ જ્ઞાન રહિત સાધુઓને પૂર્વે બતાવેલા નિર્મળ બોધવાળા આચાર્ય વિગેરેએ સુબ્રહ્મ આપીને જ્યાંસુધી તેઓ જ્ઞાને કરીને વિવેકવાળા થાય ત્યાં સુધી પાળવા જોઈએ, તે બતાવે છે. ઉપર બતાવેલી વિધિએ ઓછું જ્ઞાન મેળવેલા અસ્થિર મતિ વાદાને ભગવાન મહા-

વીરના ધર્મમાં સારી રીતે તેઓ ન જોડાયા હોય; તો, સુખો-
 ધના ઉપદેશવડે તેમનું પાલન કરીને સ્થિરમતિવાળા બનાવવા.
 અહીં દર્શાવે કહે છે:—

જેમકે:—દિગ્ તે પક્ષી છે, તેનું પોત (બચ્ચું) તે
 દીગ્ પોત છે, તે બચ્ચાંને તેની મા ગર્ભના પ્રસવથી લઈને
 ઈંડું મુકે; ત્યારપછી, અનેક અવસ્થાઓ આવે; તે બધામાં
 જ્યાંસુધી તે બચ્ચું પુરૂં ઊડવાયોગ્ય મજબુત પાંખોવાળું
 થાય; ત્યાંસુધી પાળે છે. તેજ પ્રમાણે આચાર્ય પશુ નવા
 ચેલાને દીક્ષા આપીને તેજ દિવસથી સાધુની દશ પ્રકારની
 સમાચારીનો ઉપદેશ, તથા અધ્યાપન (ભણાવવાવડે) જ્યાં-
 સુધી તે ગીતાર્થ થાય; ત્યાંસુધી પાળે; પશુ જે ચેત્રો આચાર્ય-
 ચીના ઉપદેશને ઉલ્લંઘીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વતંત્ર
 વિચરી કંઈપણ ક્રિયા કરે; તો, તે (લાલ મેળવવાને બદલે)
 ઉજ્જવન નગરના રાજકુમારની માફક દુઃખ પામે તે બતાવે છે.

ઉજ્જવન નામનું નગર છે. તેમાં જીતશત્રુ નામનો
 રાજા છે તેને જે પુત્રો છે. મોટા પુત્રે ધર્મઘોષ આચાર્ય
 પાસે સંસારની અસારતા સમજીને દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે
 આચાર્યવિગેરે શાસ્ત્રો ભણીને તેનો પરમાર્થ સમજીને
 જીનકલ્પને સ્વીકારવાની ઇચ્છાથી બીજી સત્વભાવનાને ભાવે
 છે, તે ભાવના પાંચ પ્રકારની છે. (૧) ઉપાશ્રયમાં (૨)
 તેની બહાર (૩) તથા (૪) શૂન્યઘરમાં, તથા પાંચમી
 ભાવના મહાભૂમાં છે, તે પાંચમી ભાવનાને ભાવતો હતો.

તે સમયે મોટાભાઈના પ્રેમથી નાનો ભાઈ જેવાઈને આચાર્ય પાસે આવીને બોલ્યો કે:—મારો મોટોભાઈ ક્યાં છે ? સાધુએ કહ્યું:—તારે શું કામ છે ? તેણે કહ્યું કે:—મારે દીક્ષા લેવી છે. આચાર્યે કહ્યું:—તું પ્રથમ દીક્ષા લે. પછી તારો ભાઈ દેખીશ. તેણે દીક્ષા લીધી; અને પૂછ્યું. મોટો ભાઈ ક્યાં છે ? આચાર્યે કહ્યું:—દેખવાની શું જરૂર છે ? કારણકે, તે કોઈથી બોલતો નથી, અને તે જનકલ્પ ધારણ કરવા ધરિછે છે.

નાનાભાઈએ કહ્યું:—તોપણ, હું તેને જોઈશ. ઘણું આગ્રહ કરવાથી મોટોભાઈ બતાવ્યો. તે ચૂપ બેઠેલો નાનાભાઈએ વાંધો. પછી, મોટાભાઈ ઉપર ઘણું પ્રેમ હોવાથી આચાર્યે ના પાડી. ઉપાધ્યાયે રોક્યો; સાધુઓએ પકડીરાખ્યો; અને તે નાનાભાઈને બોલ્યા:—કે આ સ્મશાનમાં રહેવાનું તારે અસુક સમય સુધી થોભવાનું છે, કારણકે, તારા જેવાને એ કઠણ, અને વિચારમાં પડવાનું છે. આવું સમજાવ્યા છતાં પણ, તેણે કહ્યું:—હું પણ, તેજ બાપથી જન્મ્યો છું. (મારામાં પણ તેટલીજ હીંમત છે.) એવું બોલું લઈને મોહથી તે પણ, તેમજ મસાણમાં મોટાભાઈ માફક બેઠો. મોટાભાઈને દેવીએ વાંધો, પણ નવા સાધુને ન વાંધો, તેથી અસ્થિર મતિના કારણે તે દેવી ઉપર કોપાયમાન થયો. દેવતાએ પણ તેના અવિધિના કૃત્યથી કોપાયમાન થઈને લાત મારીને તેની બે આંખોના ડાળા બહાર કાઢી નાંખ્યા.

તેથી મોટોભાઈ હૃદયથીજ (પ્રેમથી) દેવતાને કહેવા લાગ્યો, કે આ અજ્ઞાન છે, તેને શામાટે દુઃખ ત્રીધું, તેની આંખો નવી બનાવ. દેવીએ કહ્યું, જીવના પ્રદેશોથી જુદા પડેલા આ ડાળા જોડાય તેમ નથી, સાધુએ કહ્યું, નવા બનાવ, તેમનું વચન જોલંઘાય તેવું નથી, એમ વિચારીને દેવીએ તેજ ક્ષણે ચંડાળે મારેલા જોલ (બકરા) ની આંખોના બે ડાળા લાવીને તેની આંખો નવી બનાવી.

આ પ્રમાણે ઉપદેશથી બહાર વર્તનારને દુઃખ થાય છે, તેમ વિચારીને શિષ્યે હંમેશાં આચાર્યની આજ્ઞામાં વર્તવું. આચાર્યે પણ હંમેશાં પરોપકારની વૃત્તિ રાખીને પોતાના શિષ્યો યથોક્ત વિધિએ પાળવા તેજ બતાવે છે. કે જેમ પક્ષીના બચ્ચાંને માખાપ પાળે તેમ આચાર્યે પણ રાતદિવસ શિષ્યોને પાળવા અનુક્રમે વાચના આપવી, શિખા-મણુ આપવી, બધા કાર્યમાં ધૈર્યતાવાળા કરવા કે જેથી તેઓ તે પ્રમાણે વર્તીને સંસારથી પાર ઉતરવા સમર્થ થાય છે. એવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં શરીર ઉપકરણનો મમત્વ

ત્યાગ બતાવ્યો અને તે ત્રણ ગૌરવને ધારણ કરનારને સંપૂર્ણ ન હોય, તેથી તે ગૌરવ ત્યાગવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. તેના આ સંબંધથી આવેલા ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર આ છે.

एवं ते सिस्सा दिया य राओ य अणुपुब्बेण
 माइया तेहिं महावीरेहिं पन्नाणमन्तेहिं तेसिमंतिए
 वन्नाणमुवलब्भ हिच्चा उवसमं फारुसियं समाइयंति
 वसिस्ता बंभचेरंसि आणं तं नोत्ति, मन्नमाणा
 आघायं तु सुच्चा निसम्म, समणुन्ना जीविस्सामो
 एमे निक्खमंते असंभवंता विडड्झमाणा कामेहिं
 गिच्चा अज्झोववन्ना समाहिमाघाय मजोसयंता
 सत्थारमेव फरुसं वयंति (सू० १८८)

ઉપર બતાવેલ પક્ષીના બચ્ચાના વધવાના ક્રમથીજ તે શિષ્યો પોતાને હાથે દીક્ષા આપેલા અથવા વડી દીક્ષા આપેલા તથા ભણવા આવેલા સાધુઓને દીવસ અને રાત્રે ક્રમથીજ ભણાવેલા હોય.

તેમાં કાલિક સૂત્ર દિવસની પહેલી તથા ચોથી પોર-
 સ્ત્રીમાં ભણાવાય છે પણ જે ઉત્કાલિક છે તે સંધ્યાસમયની
 કાળ વેળા છોડીને આખો દિવસ રાત ગમે ત્યારે ભણાય છે.
 તેનું અધ્યાપન આચારાંગ વિગેરે ક્રમથી કરાય છે, અને
 આચારાંગસૂત્ર ભણાવવાનું ત્રણ વરસના પર્યાયવાળાને છે,

વિગેરે ક્રમથી ભણાવેલા ચારિત્ર લીધેલા સાધુઓ હોય છે. તેમને ઊપદેશ આપેલો છે કે, યુગ-માત્ર દષ્ટિએ જીવન-કાચખા માફક અંગને સંકેચીરાખવાં. આ પ્રમાણે શિખા-મણુ આપેલા, અને ભણાવી તૈયાર કરેલા સાધુઓ હોય છે,

પ્ર:—કેણે ભણાવેલા છે ?

ઉ:—તે તીર્થંકર ગણુધર-આચાર્ય વિગેરે મહા-ચીર પુરુષોએ ભણાવ્યા છે.

પ્ર:—તે ભણાવનાર કેવા છે ?

ઉ:—જ્ઞાનીઓ છે. કારણકે, તેમનો કહેલો ઉપદેશજ અસર કરે છે. (માટે, જ્ઞાનીનું વિશેષણ આપેલ છે,) અને તે શિષ્યો અને પ્રકારે પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છે. તેઓ આચાર્ય પાસે રહિને (પ્રાર્થથી જણાય; તે પ્રજ્ઞાન.) શ્રુતજ્ઞાન ભણે છે. કારણકે, તે શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતાપથીજ નવો નવો ઓધ થાય છે, તેથી તે બહુ શ્રુત બનીને પ્રમગમોહનાઉદ્દયને લીધે આચાર્યના સહુઉપદેશને ઉત્કટ મદથી દૂર કરીને ઉપશમ છોડીને દુઃખી થાય છે. તે ઉપશમ દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે ભેદ છે. દ્રવ્યથી ઉપશમ તે, કતક નામની વનરુપિતિ (એક જાતનું) ણીજ આવે છે, તે) તેને ચુરીને જો ગારાવાળા પાણીનાં નાંખેલ હોય; તેા, પાણી ગારો નીચે ખેસતાં નિર્મળ થાય છે. ભાવઉપશમ તે, જ્ઞાન વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારનું છે. (૧) જ્ઞાનવડે જે કોષ ન કરે; તે જ્ઞાનઉપશમ છે. તે આ

પ્રમાણે આક્ષેપણી વિગેરે કોઈપણ પ્રકારની ધર્મકથાવડે કોઈ
જીવ શાંતિ ધારણ કરે તે, જ્ઞાનઉપશમ છે.

(૨) શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનથી તેવા કે ધીને શાંતિ પમાડે.
જેમકે—ત્રેણિક રાજાએ જે દેવતા અશ્રદ્ધાવાળો હતો, તેને
ભોધ કરીને શાંત પમાડ્યો. (પોતાના દૃઢ સમ્યક્ત્વથી
તે દેવતા શ્રદ્ધાવાળો થયો;) અથવા આઠ દર્શનપ્રભાવકોથી
કોઈ જીવ સંમતિ વિગેરેથી શાંત પામે છે, અને ચરિત્ર-
ઉપશમ તો, કોઈ વિગેરેનો ઉપશમ છે, તેનામાં વિન-
યથી નમૃતા હોય છે.

તેમાં કેટલાક ક્ષુદ્ર સાધુઓ જ્ઞાનસમુદ્રમાં અંદરતું રહસ્ય
ન જાણવાથી સમુદ્રના ઉપરજી દુબ્ધી મારનારા હોય છે.
તેઓ ઉપર કહેલ ઉપશમ છોડીને તે જ્ઞાનનો લેશ હાથમાં
આવતાં અહંકારી બનીને કઠોરતા ગ્રહણ કરે છે (અહં-
કારી બને છે,) તે બતાવે છે. પરસ્પર સૂત્ર તથા ગાથા
ગણતાં; અથવા અર્થ વિચારતાં એક બીજાને કહે છે. “ જે
તે કહ્યું; તે અર્થ આ શબ્દનો નથી. તેથી, તું જાણતો
નથી. વળી. યોગે છે કે—મારા જેવા શબ્દના અર્થનો
નિર્ણય કરવામાં સમર્થ કોઈકજ હોય છે, પણ બધા નહીં.

“પૃષ્ઠા ગુરવઃ સ્વયમપિ પરીક્ષિતં નિશ્ચિતં પુનરિદમ્નઃ ।
ઘાદિનિ ચ મહ્ત્વ મુલ્યે ચ માતૃગેવાન્નરં ગચ્છેત્ ॥૧૥”

શુદ્ધોને પૂછેલ, અને પોતે પણ આ નિશ્ચય કરેલો

છે, એવું અમારું આ કથન છે. તથા વાદિઓમાં વિદ્વાન, અને સુલટમાં મહારા જેવો કાઈકજ ળીજો હશે. ળીજો સાધુ કહે છે કે, ખરેખર, હશે (પણ) અમારા આચાર્ય તો, આ પ્રમાણે કહે છે. તેથી તે ફરીથી બોલે છે કે, તે આચાર્ય ઓવવામાં કુંઠ (બુઠા) જેવો બુદ્ધિહીણ શું બલે? તું પણ, પોપટની માફક લણાવેલો વિચાર કર્યા વિનાનો છે. આ પ્રમાણે ળીજાં કેટલાંક વાક્યો તે દુષ્ટ બુદ્ધિએ ગ્રહણ કરેલ થેાડા અક્ષરનું જ્ઞાન ધરાવનાર સાધુ બોલે છે, તેવી એમ બાણવું કે, મહાન ઉપશમનું કારણ જે જ્ઞાન છે, તેને વિપરીતપણે પરિણામતાં તે આવું બોલે છે. કહ્યું છે કે:—

“अन्यैः स्वेच्छारावित्तानर्थविशेषान् श्रमेण विज्ञाय ।

कृत्स्नं वाङ्मयमित इति खादत्यङ्गानि दर्पेण ॥१॥”

બીજાઓએ ઇચ્છાનુસાર રચેલા કાઈપણ અર્થને શ્રમથી બાણીને પોતે બાણે કે, સંપૂર્ણ સિદ્ધાંતનો પરંગામી હોય; તેમ, અહંકારવડે અંગોને ખાય છે. (બીજાનું અપમાન કરે છે.)

“क्रीडन कर्माश्वराणां कुक्कुटलावक समान बालुभ्यः
शास्त्राण्यपि हास्यकथां लघुतां वा क्षुल्लको नयति।२”

શ્રીમંતોની ક્રીડા સમાન વસ્તુને કુકુડાના લાવક સમાન જેવો બનીને પવિત્ર શાસ્ત્રોને પણ, હાસ્ય કથા જેવી લઘુતાને ક્ષુદ્ર સાધુ પમાડે છે. (ઉત્તમ બાતીનું મોતી જે શ્રીમંતોનું મન રીઝાવે; તેવા મોતીને ન સમજનાર કુક-

કાનું અરચું જીવારનો દાણો સમજી લેવા જતાં; કદર ન થવાથી ફેંકી દે છે. તેજ પ્રમાણે ક્ષુદ્ર સાધુ ગંભીર સૂત્રના પરમાર્થને ન સમજવાથી હાંસીના વાક્ય તરીકે માની લે છે.) વિગેરે. અથવા ખીજી પ્રતિમા “ જેઞ્ચા ઉવસમં અહમે પારુતિયં સમારુઠંતિ ” પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે—ઉપચયમ છેડીને બહુ શ્રુત બનેલા કેટલાક (ઘઘા નહીં) કંઠોરતાને સ્વીકારે છે, તેથી, તેમને ખોલાવથી, અથવા પૂછવા જતાં કાં તો, ચુપ રહે છે. અથવા, હુંકાર શબ્દ ખોલીને માથું વિગેરે હલાવીને જવાણ અ પે છે.

વળી, કેટલાક પ્રહાયર્થ જે સંયમ રૂપ છે તેમાં રહીને; અથવા, આચારાંગસૂત્ર ભણીને તેનો અર્થ પ્રહાયર્થ છે, તેમાં રહીને આચારાંગના વિષયને અનુસાર અનુદાન કરવા છતાં પણ, તેનો તિરસ્કાર કરીને તીર્થંદરના ઉપદેશ રૂપ આજ્ઞાને કંઈક માને કંઈક ન માને; પરંતુ, સાતાગૌરવનાં બાહુલ્યપણાથી તીર્થંકરનાં વચનને બહુ માન આપતા નથી; પણ શરીરની બકુશપણાને અવલખે છે. (શરીરની શોભા કરવામાં વીતરાગની અ જ્ઞઃ ઉદ્ભવે છે.)

અથવા, અપવાદને આલંબીને વર્તાતાં ઉત્સર્ગ માર્ગને ઉપદેશ આપતાં તેઓ એકાંત પકડે છે કે, “ તે ઉત્સર્ગ માર્ગ જિનેશ્વરનો કહેલો નથી. ”

હવે, સમજવા માટે અપવાદ ગતાવે છે.

કુજ્ઞા મિચ્છુ ગિલાણસન, અગિલાણ સમાહિયં;

નિરોગી ભિક્ષુ (સાધુ) માંદા સાધુની સમાધિ માટે યોગ્ય રીતે વેચાવચ્ચ કરે. જે કારણે (રોગે) સાધુ માંદો હોય; તે રોગ દૂર કરવા આધાકર્મી આહર વિગેરે પણ લાવી આપે.

પ્ર:—ઠીક તેમ હશે; પણ, કુશીલ સાધુઓ જેઓ તીર્થ કરના વચનની આશાતના કરે તેમને દીર્ઘ સંસાર થાય છે, તેમને થવાનાં ભવિષ્યનાં દુ:ખો કેમ ખતાવ્યાં નથી.

ઉ—એજ અમે ખતાવ્યું, કે જે શરીર શોભા વિગેરે માટે કુશીલતા સેવે છે, તેમને થવાના કડવા વિષાક વિગેરે સૂચવ્યા, તેવું હિત શિક્ષાતું વચન ગુરૂ પાસે સાંભળીને તે કુશીલીયા સાધુઓ તે ગુ:નેજ કડવાં વચન સાંભળાવે છે.

પ્ર:—ત્યારે કુશીલીયા સાધુ શા માટે ગુરૂ પાસે સિદ્ધાંત સાંભળના હશે ?

ઉ—સમનોજ્ઞ (લોકમાં સંમત) બનીને માન મેળવી અમે જીવન ગુજારીશું, આવા હેતુથી સિદ્ધાંતના ગૂઢ રહસ્યના પ્રશ્નોના ખુલાસા માટેજ શબ્દ શાસ્ત્રાદિ (વ્યાકરણ વિગેરે) શાસ્ત્રો ભણે છે.

અથવા આ ઉપાય વડે લોકમાં માનીતા થઈને અમે જીવીશું, એટલા માટેજ કેટલાક દીક્ષા લઈને, પછવાડે કુશીલીયા બને છે.

અથવા સમનોજ્ઞ તે પ્રથમ દીક્ષા લેતાં વિચારે કે અમે

ઉદ્બુક્ત વિહારી બનીને સંયમ જીવિત વડે જીવીશું. અને દ્વીક્ષા લઈ પાછળથી મોહના ઉદયથી ચારિત્ર ખરોખર ન થાળે, તેઓ ગૌરવત્રિક (ઋદ્ધિ રસ સાંતા)ના કારણે અથવા તેમાંથી કોઈપણ એકના કારણે જ્ઞાનાદિક મેક્ષ માર્ગમાં સારી રીતે વર્તતા નથી, તેમ ગુરૂના ઉપદેશમાં વર્તતા નથી, અને જુદી જુદી જાતની ઇચ્છાઓથી ગૃહ ધર્મને ચિત્તમાં બળતા ગૌરવ ત્રિકમાં ધ્યાન રાખીને વિષયોમાં રકત બની ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરવા રૂપ જે તીર્થંકર વિગેરેએ માંચ યમો (મહાવ્રતો) બતાવેલા છે તેને ખરોખર ન પાળીને ચોતાની મેળે પંડિત માની બનીને આચાર્ય વિગેરેએ વીતરાગના શાસ્ત્ર પ્રમાણે પ્રેરણા કર્યા છતાં તે કુસાધુઓ તે ગુરૂને કડવાં વચન સંભળાવે છે. અને બોલે છે કે “ આ વિષયમાં તમે શું જાણો ?”

કારણ કે જેવી રીતે સૂત્રના અર્થને વ્ય કરણને ગણિતને અથવા નિમિત્તને હું જાણું છું. તેવી રીતે ખીજે કાણુ જાણું છે ? આ પ્રમાણે આચાર્ય વિગેરેને કુસાધુ કડવાં વચન કહે છે.

અથવા ધર્મોપદેશક તીર્થંકર વિગેરે છે. તેમને પણ કડવાં વચન કહે છે. તે બતાવે છે. કોઈ વખત તે સાધુ ભૂલ કરે, ત્યારે આચાર્ય ઠપકો આપે ત્યારે કુસાધુ કહે, કે તીર્થંકર અમારું ગળું કાપવાથી વધારે ખીજું શું કહે-

નાર છે ? વિગેરે અનુચિત વચન યોગ્ય છે. અને વિદ્યાના યોગ્ય મદના અવકેપથી મદાંધ ગનીને શાસ્ત્ર રચનાર ગણ-ધર ભગવંતોને પણ દૂષણ આપે છે. વળી, આચાર્યોને દૂષણ આપે છે, એટલુંજ નહિ; પણ, ણીજ સાધુઓને પણ કડવાં મહેણાં સંભળાવે છે.

**સીલમંતા ઉવસંતા સંસ્વાણ રીચમાણા અસીલા
અણુવચમાણસ્મ વિદ્યા મંદસ્મ બાલયા (સૂ૦ ૧૮૯)**

શીલ તે અદાર હાનર લેદવાળું છે, અથવા મહાવ્રતો પાળવાનું છે, તથા પાંચ ઇંદ્રિયોનો જ્ય કરવાનું છે. કષાયનો નિગ્રહ છે, ત્રણ ગુણિ પાળવાની છે. એવું નિર્મળ શીળ પાળે તે શીળવંત છે, તથા કષાયને શાંત કરવાથી ઉપશાંત છે.

શંકા—શીળવાન ગ્રહણ કરવાથી ઉપશાંત તેમાં સમાઈ ગયા. ત્યારે, ફરી કેમ કહ્યું ?

ઉ:—કષાયના નિગ્રહનું પ્રધાનપણું ણતાવવા માટે, સમ્યક્ રીતે જોનાવડે કહેવાય; તે સંખ્યા અથવા પ્રજ્ઞા છે, તેના વડે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કરનારા આચાર્યો હોય; છતાં, કોઈ સાધુના નળના ભાગ્યથી સદાચાર સ્થિત એ આચાર્યો છે. એવી નિંદા કરનારા, અથવા પછવાડે નિંદા કરનારા, અથવા મિથ્યા દૃષ્ટિ વિગેરે યોગ્ય કે તેઓ કુશીલ છે, એવું કહેતાં પાસત્યા વિગેરેની આચાર્યને યોગ્ય વચન કહેવા રૂપ આ બીજી મૂર્ખતા છે.

એટલે, કુસાધુ પ્રથમ તો, પોને સારા ચારિત્રથી રહિત છે, અને પોતે સારા ચારિત્ર પાળનાર ઉદ્યુક્ત વિહારી ઉત્તમ સાધુને નિંદે છે. આ તેમની ખીલ મૂર્ખતા છે.

અથવા, જે શીળવંતો છે તે ઉપશાંત છે. એવું ખીલએ કહે છે, તે કુસાધુ બોલે કે “ એ ઘણો ઉપકાર કરનારા આચાર્ય વિગેરેમાં તમારા કહેવા મુજબ ક્યાં શીલ અને ઉપશાંતતા છે ? ” આ પ્રમાણે બોલતા દુરાચારી સાધુની ખીલ મૂર્ખતા થાય છે. પણ, બાંજ કેટલાક સાધુઓ વીયાં-તરાચ કર્મના બ્રહ્મચી બને છે. પોતે પુરૂં ચારિત્ર ન પાળતા હોય; છતાં પણ, ખીલ ઉત્તમ સાધુઓની પ્રશંસા કરતા રહીને પોતે પણ ખીલને સારા આચાર બતાવે છે. તે કહે છે:—

નિગદ્દમાણા વેગે આચારગોચર માઙ્કવંતિ,
નાણબ્ધદ્વા દંસણલૂસિણો (સુ૦ ૧૨૦)

અશુભ કર્મના ઉદયથી સંયમથી દૂર થાય, અથવા લિંગ મુકી દે, અર્થાત્ કેટલાક સાધુઓ મોહના ઉદયથી ચારિત્ર ન પાળી શકે, ત્યારે કોઈ સાધુને વેષ મુકી દે, અથવા વેષ રાખે તો પણ પોતે સાધુને જેવો આચાર હોય, તેવો લોકોને બતાવે છે. અને પોતાની નિંદા કરતા કહે છે, કે તેવો ઉત્તમ આચાર પાળવાને અમે સમર્થ નથી, આ કારણથી ચારિત્ર ન પાળ્યું, તેજ તેમની મૂર્ખતા છે. પણ વચન સાચું બોલવાથી ખીલ મૂર્ખતા થતી નથી,

તેઓ એવું જોડું નથી બોલતા, “કે અમે જે કરીએ છીએ તેવોજ અમારો આચાર છે.” (પોતાની ભૂલ કબુલ કરે છે.) વળી આમ ન બોલે કે “હવે આ દુઃખમ કાળના અનુભાવથી બળ વિગેરે ઓછું થવાથી મધ્યમ વર્તન એજ કલ્યાણનું કારણ છે. હમણાં ઉત્સર્ગનેા અવસર નથી (આવું જોડું ન બોલે). કહ્યું છે કે—

“નાત્યાયતં ન શિથિલં, યથા યુક્તીત સારથિઃ ।

તથા ભદ્રં વહન્ત્યશ્વા, યોગઃ સર્વત્ર પૂજિતઃ ॥૧॥ ”

ન ભેરથી, ન ધીરે, એમ સારો હાકનાર ઘેડા વિગેરેને હાકે તે હાકનારો ડાહ્યો ગચ્ચાય, તથા ઘેડા પશુ તે પ્રમાણે મધ્યમ ચાલે તે તે યોગ બંધે માનનીય થાય છે. વળી જો જત્ય હોઈ ભગ્નો, ઓવાસં સો પરં અર્વિદંતો । ગંતું તત્યઽચયંતો, ઇમ પહાણંતિ ઘોસેતિ ॥ ૧ ॥

જે ત્યાં ભાંગ્યો હોય તે તે ખીન અવકાશને ન બાલ્યુતો અને ત્યાં જવાને અસમર્થ હોવાથી પોતે પોતાની કુટેવને યજ્ઞ પ્રધાન બતાવે છે. (આવું કુસાધુનું વર્તન છે, તે તેની બિચડી મૂર્ખતા છે.)

પ્ર:—તેઓ શામાટે આવા કુશીળનું ભમર્થન કરતા હશે ?

ઉ:—સારા માડાના વિવેકનું જે જ્ઞાન છે, તેનાથી તેઓ ભ્રષ્ટ થયેલ છે, તથા સમ્યક્ દર્શનથી દૂર રહી અસત્ (જોડું) અનુષ્ઠાન કરવા વડે પોતે નાશ પામેલા છે, અને

શંકા ઉત્પન્ન કરાવીને તેઓ બીજાને સારા માર્ગથી ભ્રષ્ટ કરે છે. વળી બીજા કેટલાક પોતે બાહ્ય ક્રિયા કરવા છતાં પણ, (અંદરની શ્રદ્ધા વિના) પોતાના આત્માનું અહિત કરે છે, તે બતાવે છે.

નમમાણા વેગે જીવિયં વિપ્પરિણામંતિ પુટ્ટા વેગે નિયટંતિ જીવિયસ્સેવ કારણા, નિક્કલંતંપિ તેસિં દુન્નિક્કલંતં ભવહ, ચાલવયણિજ્જા હુતેનરા પુણો પુણો જાહં પકપ્પિતિ અહે સંભવંતા વિદ્દાયમાણા અહમંસીતિ વિઝક્કસે ઉદાસીણે ફરુસં વયંતિ પલ્લિયં પકથે અદુવા પકથે અતહેહિં તં વા મેહાવી જાણિજ્જા ધમ્મં (સૂ૦ ૧૯૧)

તે કુસાધુઓ આચાર્ય વિગેરેને શ્રુત જ્ઞાન મેળવવા માટે દ્રવ્યથી દેખવા માત્ર જ્ઞાન વિગેરેના ભાવ વિનય શિવાય નમવા છતાં પણ, તેઓમાંના કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયથી સંયમ ભવિતને વિરાધે છે. અર્થાત્ ઉત્તમ આચાર્યથી આત્માને દુર રાખે છે. વળી, બીજું શું છે ? તે કહે છે:—

આચાર્યમાં અસ્થિર મતિવાળા ત્રણ ગૌરવના બંધાયલા બની પરીષદોથી ફરસાતાં સંયમ અથવા સાધુ વેષથી તેઓ દુર થાય છે.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—અસંયમ નામના અવિતના નિમિત્તથીજ. અર્થાત્ હવે, અમે સુખેથી સંસારમાં અવીશું, એમ વિચારીને સાવધ અનુકાન કરીને સંયમથી દુર થાય છે, તેવા અવેનું શું થાય છે? તે કહે છે. તે કુસાધુઓ ઘરવાસથી નીકળ્યા છતાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના મૂળ ઉત્તર ગુણમાં કંઈ પણ ખામી આવવાથી તેને દીક્ષા પાળવી મુશ્કેલ થાય છે, તેવા બ્રહ્મ સાધુઓનું જે થાય; તે કહે છે (હું અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે.) જેથી અસમ્યગ્ અનુકાનથી દીક્ષા છેડેલા સાધુ બાળ પુદ્ધિવાળા જે સામાન્ય પુરૂષો છે, તેમનાથી પણ નિંદાય છે. (જ્યાં હોય; ત્યાં તિરસ્કાર પામે છે.)

વળી, તેઓ સંયમ મુકવાથી કુવાના અરહટ્ટના ન્યાયે વારંવાર નવી જાતિ (જન્મ) મેળવે છે.

પ્ર:—તેઓ કેવા છે ?

ઉ:—અધ:સંયમ સ્થાનમાં વખતે રહેલા હોય; અથવા અવિદ્યાથી નિચે (કુમાર્ગે) વર્તતા હોય; છતાં, પોતે પોતાને વિદ્વાન માનતા લઘુતાથી આત્માને ઉંચે ચડાવે છે. (પોતાને હાથે પોતાની સ્તુતિ કરે છે.) વળી, પોતે થોડું બચ્ચે હોય; તેપણ, માનથી ઉંચે જાનીને રસ અને સાતા જોરવની બહુલતાથી માને છે. કે, હું અહુશ્રુત છું, અને આચાર્ય જે બાણે છે, તે મેં તત્વને થોડાજ કાળમાં બાણી લીધું છે. એવું માનીને આત્માને અહંકારી બનાવે છે.

તે આત્મશ્લાઘાથીજ સંતોષ પામતો નથી; પણ, બીજા ઉત્તમ સાધુઓની નિંદા કરે છે તે બતાવે છે.

ઉદાસીન તે રાગદ્વેષ રહિત મધ્યસ્થ સાધુઓ ઘણું બહુલા હોવાથી શાંત હોય છે, તેવા આચાર્ય વિગેરે જ્યારે તે સાધુની ભૂલ પડે; ત્યારે કહે તો, તેમની પણ નિંદા કરે છે અને બોલે છે કે, તમે તો, પ્રથમ કૃત્ય અકૃત્યને બણો; અને પછી બીજાને ઉપદેશ આપજો.

વળી તે કડવું બોલે છે તે સૂત્ર વડે બતાવે છે. 'પલ્લિયં' અનુષ્ઠાન છે તેના વડે તૃણ હાર વિગેરેથી બોલે, (તું આ તણુખલા જેવો છે.) અથવા કુંટ, મંટ, વિગેરે ગુણોથી અથવા મુખના વિકાર વગેરેથી કુચેષ્ટા કરીને ગુરૂનું અપમાન કરે, તથા ખોટાં આળ ચડાવીને ગુરૂનો તિરસ્કાર કરે. હવે સમાપ્ત કરતાં કહે છે, તે વાર્ય અવાર્ય અથવા શ્રુત આરિત્ર નામનો ધર્મ ઉત્તમ સાધુ જે ગુરૂ આજ્ઞામાં રહેલ હોય તે સારી રીતે બણે.

અને જે અસહ્યવાદમાં ખાળ સાધુ વર્તીતો હોય તો ગુરૂ વિગેરે એ તેને શિખામણ આપવી તે બતાવે છે.

અહમ્મટ્ટી તુમાંસિ નામ ચાલે આરંભટ્ટા અણુવ-
ચમાણે હુણ પાણે ઘાયમાણે હુણઓ યાવિ સમણુજા-
ચમાણે, ઘોરે ધમ્મે, ઉદીરિણ ઉવેહ્હ ણં અણાણાણ,
ણસ વિસન્ને વિચદ્દે વિયાહિણ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૯૨)

(૮૧)

અર્થ જેને હોય, તે અર્થી અને તે અધર્મનો અર્થી તે અધર્માર્થી છે, એવા અધર્માર્થીને પણ શીખામણુ દેવાય છે, પ્ર૦—તે અધર્માર્થી કેવી રીતે છે ?

ઉ૦—તે બાળ છે,

પ્ર૦—શા માટે બાળ છે, ?

ઉ૦—સાવધ આરંભમાં વર્તે છે.

પ્ર૦—કેવી રીતે આરંભમાં વર્તે છે ?

ઉ૦—પ્રાણીઓને દુઃખ દેવારૂપ વાદોને બોલતો આ પ્રમાણે કહે છે.

“ જીવો ને હણો, ” એ પ્રમાણે બીજા પાસે હણાવી અને હણતાને અનુમોદતો ત્રણ ગૌરવથી બંધાયેલો રાંધવા રાંધાવવાની ક્રિયામાં પ્રવર્તેલા ગૃહસ્થીઓ આગળ તેમના પિંડનો વાંછક બનીને આ પ્રમાણે કહે છે.

“ આમાં શું દોષ છે ! કારણ કે શરીર વિના ધર્મ બની શકે નહીં; માટે ધર્મના આધારરૂપ શરીરને ચત્નાથી ખાળવું બેઇએ, ” કહ્યું છે કે.

શરીરં ધર્મસયુક્ત, રક્ષણયિં પ્રયત્નતઃ

શરીરાજ્ઞાયતે ધર્મો, યથા બીજાત્સદંકુરઃ ॥ ૧ ॥

ધર્મથી બેઠાયલું શરીર પ્રયત્નથી બચાવવું, કારણ કે જેમ બીજા હોય, તો સારા અંકુરે ધાય, તેમ શરીર

(સાંઝ) હોય, તો ધર્મ થાય છે, (ત્યારે આચાર્ય તેને શીખામણુ આપે કે હે લગ્ય !) તું શા માટે એવું બોલે છે ?

સાંભળ ! ધર્મ છે, તે ઘોર ભયાનક છે, કારણ કે બધા આશ્રયેનો તેમાં નિરોધ છે, અને તેથી તે દુરનુચર છે, એવું તીર્થંકર વિગેરેએ ઉદ્ધરિત (કહેલું) છે, તેવા અધ્યવસાય વાળો તું બન, અને એવા ઉત્તમ સંયમ અનુષ્ઠાનની અવગણના જે કરે છે (જુ' વાક્યની શોભા માટે છે) અને સાવધ અનુષ્ઠાન કરે, તે તીર્થંકર ગણ-ધરના ઉપદેશથી બહાર જઈ સ્વેચ્છાથી વર્તે છે.

પ્ર૦—કોણુ એવો હોય ?

ઉ૦—ઉપર બતાવેલો અધર્મોર્થી બાળ આરંભનો અર્થો બનીને પ્રાણીઓનો ઘાત કરે, કરાવે હણનારને અનુમોદનારો ધર્મની અવગણના કરનારો, તથા કામ ભેગમાં ખેદ પામેલો (કામાંધ) વિવિધ પ્રકારે તર્દ (હિંસા) કરનારો (તર્દ ધાતુનો અર્થ હિંસા છે) અથવા સંયમમાં પ્રતિકૂલ તે વિતર્દ છે. એવા સ્વરૂપવાળો બાળ સાધુ જિનેશ્વરે કહેલો છે. એવું સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્યોને કહે છે. કે તું મેધાવી છે. માટે ધર્મને બાણુ, વળી હવે પછીનું પણુ હું કહું છું, તે બતાવે છે.

ક્રિમણેભો ! જણેણ કરિસ્સામિતિ મન્નમાણે
 एवं एगे वहत्ता माधरं पियरं हिच्चा नायओ य प-

રિંગ્ગહં વીરાયમાણા સમુદ્દાએ અવિહિંસા સુવ્વયા
 દંતા પસસ દીણે ઉપ્પહ્ણે પડિવયમાણે વસદ્દા કા-
 યરા જણા લૂસગા ભવંતિ અહમેગેસિં સિલોએ પાવ-
 એ ભવહ્, સે સમણો ભવિત્તા વિઠ્ઠંતે ૨ પાસદ્દેણે
 સમન્નાગણ્હિં સહ અસમન્નાગણ નમમાણેહિં અનમ-
 માણે વિરણ્હિં અવિરણ દવિણ્હિં અદવિણ અભિસ-
 મિચ્છા પંડિણ મેહાવી નિદ્દિયદ્દ વીરે આગમેણં સયા
 પરિક્કમિજ્જાસિ સિલેમિ (સૂ. ૧૨૩) इति घूताध्य-
 यने चतुर्थोदेशकः ६-४ ॥

કેટલાક સાધુઓ તત્વ સમજીને સમ્યક્ ઉત્થાનથી
 તૈયાર થઈ વીર માફક વર્તતા પાછળથી પ્રાણીની હિંસા
 કરનારા થાય છે.

પ્ર૦—તે કેવી રીતે તૈયાર થયેલ હતા ?

ઉ૦—તે વિચારે છે કે હે ભાઈ ! મારે આ સ્વાર્થમાં
 તત્પર એવા માતા પિતા પુત્ર કલત્ર (સ્ત્રી) વિગેરે જેઓ
 પરમાર્થ દ્રષ્ટિએ જોતાં અનર્થ રૂપ છે. તેમની જોડે હું
 શું કરીશ ? કારણ કે તેઓ મારું કાંઈપણ કાર્ય કરવું કે
 રોગ દૂર કરવામાં સમર્થ નથી, તેથી તેના વડે હું શું
 કરીશ ? એમ જાણીને દીક્ષા લે છે. અથવા કોઈ દીક્ષા
 લેનારને કોઈએ કહ્યું, કે હે ભાઈ ! રેતીના કોળીઆ ખાવા

જેવી નિઃસાર દીક્ષા લેવા વડે શું કરીશ ? પણ પૂર્વના ભાગ્યે મળેલું લોજન વિગેરે (સુખેથી) લોગવ ! એમ કહેતાં તે દીક્ષા લેનાર વૈરાગ્યથી રંગાયેલો હોવાથી ખોલે, કે હે અધો ! હું આ લોજન વિગેરેથી હવે શું કરીશ ? મેં આ સંસારમાં લભતાં અનેકવાર લોગવ્યું, તો પણ તૃપ્તિ ન થઈ, તો હમણાં આ લવમાં શું થવાનું છે ? એ પ્રમાણે વિચારતા કેટલાક પુરૂષો સંસાર સ્વભાવને જાણનારા દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈને માખાપ તથા ખીજાં સગાંને તથા ધન ધાન્ય હિરણ્ય જે પગવાળાં દાસ દાસી તથા ચાર પગવાળાં અશુ વિગેરેને છોડવામાં (સિંહ માફક) વીર માફક આચરણ કરનારા બનીને યોગ્ય રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તત્પર થયલા હોય છે, અને હિંસા ત્યાગી વિહિંસ (દયાળુ) તથા શોભન વ્રત ધારણ કરીને સુવ્રત બનેલા છે, તથા ઈંદ્રિયો દમીને દાંત છે, આણું નિર્મળ વર્તન કરનારા છે. આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે:—

**સમણા મવિસ્સામો અણગારા અકિંચણા
અપુત્તા અપસૂયા અવિહિંસગા સુવ્વયા દંતા પરદત્ત
ઓઠ્ઠણો પાવં કમ્મં ન કરેંસામો સસુદ્ધાણ ॥**

અમે આગાર (ધર) રહિત અણગાર થઈશું; તેમ, અકિંચન અપુત્ર અપસૂત (સ્ત્રી વિનાના) દયાળુ સારા વ્રતવાળા, ઈંદ્રિ દમન કરનારા ગોચરીથી નિર્વાહ કરનારા બનીને

પાપ કર્મ નહીં કરશું. એમ જાણીને દીક્ષા લે છે. (સુગમ સૂત્ર હોવાથી દીક્ષા નથી.) આ પ્રમાણે પ્રથમ સિંહ જેવા બની દીક્ષા લે છે, અને પછી દીન (રાંક) શીયાળીયા જેવા વિહાર કરવામાં ઢીલા બનીને ત્યાગેલા લોગોને પાછા ગ્રહણ કરી પતિત થયેલાને તું જો. પ્રથમ તેઓ દીક્ષા લે છે, અને પછી પાપના ઉદ્યથી દીક્ષા મુકી દે છે. (ગુરૂએ પોતાના શિષ્યને સ્થિર કરવા શિથિગતાનો આવો દષ્ટાંત આપેલ છે.)

પ્ર:—તેઓ શા માટે દીન થાય છે ?

ઉ:—તેઓ ઇન્દ્રિયોના વિષયો તથા કષાયોથી પર વશ થવાથી વશાત્ છે, તેવા શિથિલને કર્મનો બંધ થાય છે. તે કહે છે:—

**સોગંદિય વસદ્ટેગં મંતે ! કહ્ કમ્મ પગડીઓ
બંધહ ? ગોમમા ! આઝબ વજ્જા ઓ સત્તકમ્મ પગ-
ડીઓ જાવ અણુપરિ અટ્ટહ, કોહ વસદ્ટેગં મંતે !
જીવે એવં ચેવ ॥**

ગૌતમનો પ્રશ્ન:—હે ભગવન્ ! કાનને વશ થઈને
શુભ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓ બાંધે ?

ઉ:—આયુ છોડીને સાત.

પ્ર:—ક્રોધને વશ થઈને કેટલી ?

ઉ:—એજ પ્રમાણે.

આ પ્રમાણે માન વિગેરેમાં પણ સમ જુવું, વળી તે ઢીલા

સાધુઓ પરીસહ ઉપસર્ગ આવતાં કાતર અને છે, અથવા વિષયના રસીઆ કાતર (ખીકણુ) અને છે.

પ્ર૦—તેઓ કોણુ છે ? અને શું કરે છે ?

ઉ૦—તેઓ ઢીલા મનવાળા બનીને ત્રતોના વિધ્વંસક અને છે, આણું અઢાર હજાર શીલાંગવાણું બ્રહ્મચર્ય કોણુ ધારી શકે ! આણું વિચારીને દ્રવ્ય લિંગ અથવા ભાવલિંગ ત્યજીને જીવોના વિરાધક અને છે, તે લિંગ ત્યજેલાણું પછી શું થાય છે તે કહે છે. (અધનો અર્થ પછી છે) કેટલાક ત્રત લઈને ભાંગી નાંખે છે, તેમને (પાપના ઉદયથી) વખતે અંતર્મુહુર્ત્તમાંજ મરણુ આવે છે, કેટલાકની પાપરૂપ નિંદા થાય છે, પોતાના સાધુ કે બીજા સાધુઓમાં તેની અપકીર્તિ થાય છે, તે કહે છે. તે આ પતિત સાધુ મસાણના લાકડા જેવો ભોગનો અભિલાષી ઢીલા લે છે, અને મુકી દે છે માટે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો, કારણકે તેને અકર્ત્તવ્યનું ભાન નથી ! કહ્યું છે કે-

પરલોક વિરુદ્ધાનિ, કુવાર્ણે દૂરતસ્ત્યજેત્ ॥

આત્માનં યો ન સંઘત્તે, સોડન્યસ્મૈ સ્યાત્ કથંહિતઃ

॥૧॥

જે પરલોક વિરુદ્ધ અકૃત્ય કરે છે, તેને દૂરથી ત્યજવો, જે આત્માને અસ્થિરમાં સ્થિર નથી રાખતો, તે બીજાને હિતકારક કેવી રીતે થાય ? વિગેરે સમજણું.

અથવા સૂત્ર વડેજ તેની અશ્લાઘા બતાવવા કહે છે, તે આ સાધુ બનીને વિવિધ રીતે ભમતો સાધુપણથી બ્રહ્મ થયલો છે. વીરુષા ( ) વડે અત્યંત બુદ્ધિસા (નિંદા) બતાવે છે. વળી, (ગુરૂ શિષ્યને કહે છે.) તમે બુદ્ધો. કર્મની પ્રબળતા કવી છે ? કે, જેમનું નશીબ કુટેલું છે, તેવા ઉદ્યુતવિહારી (ઉત્તમ સાધુ) સાથે રહેવા છતાં પણ, હબુ તેઓ શિથિળ વિહાર બની રહ્યા છે, તથા સંયમ અનુષ્ઠાન વડે વિનયશીળ બનેલા સાથે રહીને તેઓ નિર્દય બનેલા પાપ અનુષ્ઠાન કરનારા છે, તથા વિરત સાથે અવિરત, દ્રવ્ય, ભૂત સાથે અદ્રવ્ય ભૂત પાપનાં કલંકથી અંકિત થવાથી એવા ઉત્તમ સાધુઓ સાથે વસતાં પણ સુધરતા નથી. (અર્થાત્ જગત્માં સારા સાધુઓ નજરે જોવા છતાં પણ, ઢીલા સાધુ સુધરતા નથી.) આવા ઢીલા સાધુને બાણીને શું કરવું ? તે કહે છે:—હે સાધુ ! તું પંડિત છે. જ્ઞાત જ્ઞેય છે, મર્યાદામાં રહેલ મેઘાવી છે, વિષય સુખની તૃષ્ણા તેં દૂર કરી છે, તથા તું વીર હોવાથી કર્મ વિહારણુ કરવામાં શક્તિવાન છે, તેથી સર્વજ્ઞપ્રણીત ઉપદેશના અનુસારે સર્વદા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તજે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિ કહે છે:—

ધૂત અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

ધૂત અધ્યયન પાંચમ ઉદ્દેશો.

ત્રોથો કહીને પાંચમો કહે છે. તેનો આ સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં કર્મ દૂર કરવા ત્રણ ગૌરવ છોડવાનું બતાવ્યું; અને તે કર્મ વિધૂનન ઉપસર્ગ વિધૂનન વિના સંપૂર્ણ ભાવને અનુભવતું નથી; તથા સત્કાર પુરસ્કાર રૂપ સન્માનના વિધૂનન વિના ગૌરવ ત્રિકની વિધૂનના સંપૂર્ણતાને ન પામે; એથી ઉપસર્ગ સન્માનને વિધૂનન કરવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે—આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે. અશ્વલિતાદિ શુભ યુક્ત ઉચ્ચારણું તે કહે છે:—

સેગિહેસુ વાગિહંનરેસુવા ગામેસુવા ગામંતરે-
સુવા નગરેસુવા નગરંતરેસુવા જણવયેસુવા જણવયં-
તરેસુવા ગામનયરંતરેવા ગામજણવયંતરેવા નયર-
જણવયંતરેવા સંતેગહયા જણા લૂસગા ભવંતિ અદુ-
વા ફાસા ફુસંતિ તે ફામે પુદ્દે વીરો અહિયાસણ,
ઓણ સમિય દંસણે, દયં લોગસસ જાણિત્તા પાર્હિણં
પહીણં દાહિણં ઉદીણં આહક્લે, વિભણ કિદ્દે વેવવી,
સે ઉદ્દિણસુ વા અણુદ્દિણસુ વા સુસ્સુમાણેસુ પવે-
યણ સં તિં વિરહં ઉવસમં નિવ્યાણં સોયં અજ્જવિયં
મહવિયં લાઘવિયં અણહવત્તિયં સવ્વેસિં પાણાણં

સવ્વેસિં મ્હુ યાણંસવ્વેસિં સત્તાણં સવ્વેસિં જીવાણં
અણુવીહ મિક્કલુ ધમ્મ માહિક્કલ્લા (સૂ૦ ૧૨૪)

તે પંડિત મેઘાવી નિષ્ઠિત અર્થવાણો વીર સાધુ સદા
સર્વજ્ઞ પ્રણીત ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તનારો ગૌરવત્રિકથી અપ્ર-
તિબદ્ધ નિર્મમ નિષ્કિંચન નિરાશ એકાકી વિહારપણે
(જનકદેવી જેવો) ગામ ગામ વિચરતો શુદ્ધ તીર્થંચ નર,
દેવે કરેલા ઉપસર્ગ પરિસહોથી દુઃખના સ્પર્શો ભોગવતો
છતાં નિર્જરાનો અર્થા ણનીને સારી રીતે સહન કરે.

પ્ર૦—કઈ જગ્યાએ તેને તેવા પરિસહ ઉપસર્ગો દુઃખ
દે ? તે કહે છે. આહાર વિગેરે માટે ઘરમાં જતાં (ઉંચ
નીચ મધ્યમ જાતિનાં ઘરો હોય માટે બહુ વચન સૂત્રમાં
છે) તથા ઘરોના વચમાં જતાં તથા (બુદ્ધિ વિગેરે ગુણોને
ખાઈ જાય તે ગામ) ગામમાં ગામાંતરમાં તથા કર વિનાનાં
નગરોમાં અથવા અંતરાણે જતાં થાય છે, તથા જ્યાં લોકોને
રહેવાનાં સ્થાન તે જનપદ છે, તે અવતિ (માળરો) વિગેરે
છે, તે દેશો સાધુને વિહાર યોગ્ય રપા દેશ છે (તે આર્થ
દેશ છે બાકીના ૩૧૬૭૪ા અનાર્થ છે.) નીચે ટીપણમાં
ખીજ સૂત્રનો પાઠ મુકયો છે.

પુરંચિછમણં કપ્પહ નિગંથાણવા નિગંથીણવા
જાવ મગહાઓ એત્તણ, દક્કિલ્લણેણં કપ્પહ નિગંથા-
ણવા નિગંથીણ વા જાવ કોસંઘીઓ એત્તણ પચ્છિ-

મેળં જાવ થુળા વિસબો, ઉત્તરેળં જાવ કુળાલા
વિસબો, તાવ આરિણ સિત્તે નોકપ્પહત્તો બાહિંસિ,
અસ્યાં ચ આર્યભૂમિકાયાં સાર્દ પંચવિશતિર્જન-
પદા ધર્મક્ષેત્રાણ્યર્હ દ્વિભિરુક્તાનિ ॥

તે સમયે સાધુઓને વિચરવા યોગ્ય ક્ષેત્રની અધાયલી
હક નીચે પ્રમાણે હતી.

પૂર્વ દિશામાં સાધુ સાધ્વીને મગધ દેશ સુધી વિચરવું
કદ્યે, દક્ષિણમાં કોશળી, પશ્ચિમમાં થુળા દેશ સુધી અને
ઉત્તરમાં જાવ કુળાલા દેશ સુધી આર્ય ક્ષેત્ર છે, તેની
બહાર જવું સાધુ સાધ્વીને ન કદ્યે; ઉપર બતાવેલ હકમાં
આર્ય ભૂમિમાં રખા દેશ છે, તે જિનેશ્વરે ધર્મ ક્ષેત્ર
તરીકે વર્ણવ્યા છે.

તે દેશોની વચમાંના લાગમાં સાધુ વિચરે, અથવા
ગામ નગરના અંતરાલે અથવા ગામ દેશના વચમાં તેજ
પ્રમાણે નગર દેશના વચમાં અથવા ઉદ્યાનમાં અથવા તેના
અંતરે વિચરતાં અથવા જતાં આવતાં અથવા તે ભિક્ષુને
ગામ વિગેરેમાં રહેતાં કાયોત્સર્ગ વિગેરે કરતાં કેટલાક પાપ
રૂપ કાળાશથી મલિન અંતરણુવાળા જે માણસો લૂપક
(હિંસક) હોય; તે સાધુને દુઃખ દે છે. (ચાર ગતિમાં
ભમતા જીવોમાં) સાધુને નારકી દુઃખ દેવાને અશક્ત છે.
તિર્યંચ અને દેવતાનો ઉપસર્ગ કોઈકજ વાર થાય; તેથી

મનુષ્યોથીજ પ્રાયે સાધુને ઉપસર્ગ થાય છે. માટે, જન (માણસ) શબ્દ લીધો છે. અથવા, જેઓ જન્મે; તે જન છે, અને તેથી જન શબ્દનો અર્થ તિર્થંચ નર, અને અમર લીધો છે. એટલે, સાધુઓને વિહાર વિગેરેમાં આ ત્રણે અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ એક અથવા બંને પ્રકારે ઉપસર્ગ કરે છે, તેમાં દેવતાના ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારના છે.

(૧) હાસ્યથી. (૨) દ્વેષથી. (૩) વિમર્શથી. (૪) પ્રથક્ વિમાત્ર ( )થી છે. તેમાં પ્રથમનો ક્રીડામાં

તત્પર કોઈ વ્યંતર દેવ હાસ્યથીજ વિવિધ ઉપસર્ગોને કરે. જેમકે—લિક્ષા માટે આવેલા નાના સાધુઓએ લિક્ષાના લાભને માટે પલ્લ ( ) વિકટ તર્પણ ( ) વિગેરેથી યાચતા વ્યંતરને મળ્યા. પછી, લિક્ષા પ્રાપ્ત થયા પછી તેણે તે ચીજો માગી; તેથી, તે વ્યંતરને ખુશી કરવા ક્યાંયથી તે ચીજ લાવીને તેમણે આપી. તે વ્યંતરે પણ ક્રીડામાંજ તે નાના સાધુઓ ક્ષીણા ( ) માફક બનાવ્યા.

(૨) દ્વેષથી ભગવાન મહાવીરને મહા મહિનામાં ખરી ઠંડમાં તાપસીનું રૂપ ધારીને વ્યંતરીએ પોતાના ચોટલામાં આડની છાલનું વસ્ત્ર પાણીથી ભીંજવીને તેના વડે પાણીનો ઠંડો છંટકાવ કર્યો. (૩) વિમર્શથી આ સાધુ ધર્મમાં દૃઢ છે કે નહિ? તે જોવા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપ-

સર્ગોથી પરીક્ષા કરે તે બતાવે છે. જેમકે—સંવિષ્ણ સાધુની લક્ષ્મ અનેલી કોઈ વ્યંતરીએ સ્ત્રીનો વેષ ધારીને ઉજ્જડ દેવળમાં બેઠેલા સાધુને અનુક્રમ ઉપસર્ગોથી ચલાયમાન કરવા ધાર્યું; પણ તે ચલાયમાન ન થવાથી આ દૃઢ ધર્મી છે. એમ બાણીને લક્ષિતથી વાંઘા. (૪) બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે હાસ્યથી, દ્વેષથી કે, વિમર્શથી કોઈ પણ એકથી પરીક્ષા કરે. જેમકે—લગવાન મહાવીરને સંગમ નામના એકજ દેવતાએ વિમર્શથી શરૂ કર્યા; અને દ્વેષથી પરિષદ પુરા કર્યા. એટલે, આ ઉપસર્ગમાં પ્રારંભ અને અંત બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે થાય છે.

માણસથી પણ સાધુને ચાર પ્રકારે ઉપસર્ગ થાય છે. (૧) હાસ્યથી (૨) દ્વેષથી, (૩) વિમર્શથી. (૪) કુશીળતાના સેવન માટે. તેમાં હાસ્યથી દેવસેનાગણીકાયે નાના યુવક સાધુને કુમાર્ગે દોરવા સતાવ્યો; ત્યારે સાધુએ ઢાંડાથી તાડના કરી, વેશ્યાએ રાજ પાસે ફતીયાદી કરી. નાના સાધુને રાજાએ બોલાવ્યો. યુવકે શ્રીગૃહનાં દષ્ટાંતથી સમજાવ્યો કે, હે રાજા! તારો ખબનો લુટે; તો તું શું કરે? ઉં શિક્ષા કરૂં. સાધુએ કહ્યું કે:—તેવી રીતે મેં ઘણી સમજાવી કે, સાધુઓનું ધન નિર્માણ શીળ છે. માટે તું દૂર થા. પણ, તેણે કોઈ રીતે ન માન્યું. માટે, જરા શિક્ષા કરવી પડી છે. (૨) દ્વેષથી સોમભૂતિ સસ-

રાએ ગજસુકુમારને માથા ઉપર બળતા અંગારા ભર્યાં. (૩) વિમર્શથી ચાણાક્ય મંત્રીની પ્રેરણાથી અંદ્રગુપ્ત રાજાએ ધર્મની પરીક્ષા કરવા પોતાની રાણીઆ પાસે ધર્મ સંભળાવતા સાધુને ઉપસર્ગ કરાવ્યો. સાધુએ પણ ખીંજે કોઈ ઉપાય છેવટ સુધી ન જોવાથી થોડી તાડનાથી દૂર કરી, રાણીઓએ ફરીયાદ કરી. સાધુએ રાજના ભંડારનો દાખલો આપી રાજને પ્રતિબોધ્યો. (૪) કોઈ દુરાચાર માટે પ્રાર્થના કરે. જેમકે—ધર્મ્યાળુ શેઠના ઘરમાં ધણીના અભાવમાં કોઈ પણ સંજોગથી ત્યાં એક સાધુ રાત રહ્યો. તેમને ચાર જુવાન સ્ત્રીઓએ ધણીના અભાવે વારાફરતી તેમને આખી રાત પજવ્યા; પણ દરેક પહોરમાં તે ન લોભાતાં મેરૂ પર્વત માફક નિશ્ચળ રહ્યા. તિર્યંચના પણ ભય, દ્વેષ, આહાર, અને બાળક રક્ષણના માટે ચાર પ્રકારેજ ઉપસર્ગ છે. (૧) ભયથી સાપ વિગેરે ચમકીને કરડે છે. દ્વેષથી ભગવાન મહાવીરને ચંડકોશીએ ઉપસર્ગ કર્યો. આહાર માટે સિંહુ વાઘ વિગેરે મારે છે. અને અપત્ય રક્ષણ માટે કાકી ( ) વિગેરે પીડે છે.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ઉપસર્ગ કરવાથી (ઉપર બતાવેલા અર્થ પ્રમાણે જનો સાધુઓના લૂપક-દુઃખ દેનારા) છે.

અથવા તેવા તેવા ગામ વિગેરે સ્થાનમાં જતાં દુઃખના સ્પર્શો આત્માને પીડનારા થાય છે. તે ચાર પ્રકારના છે.

જેમકે આંખમાં કણુ વિગેરે પડવાથી ઘટ્ટનતા થાય છે. અને ભમેલની મૂર્છા વિગેરેથી પતનતા (પડવું) થાય છે. વાયુ વિગેરેથી સ્તંભનતા (રોકાણુ) થાય છે અને તાળવા વિગેરેમાં અંગુળી વિગેરે ઘાલવાથી પ્રલેપણુતા ( ) થાય છે.

અથવા વાત પિત્ત પ્રલેપ્ત વિગેરેના ક્ષોભથી કડવા સ્પર્શો થાય છે. અથવા નિષ્કિંચનપણુથી તૃણ સ્પર્શ ડાંસ મચ્છર તથા ઠંડ તાપ વિગેરેના પીડારૂપ સ્પર્શો કોઈ વખત થાય છે.

તેવા કોઈ પણ પરીસહો આવે તો તેના દુઃખના સ્પર્શોથી સાધુ પોતે ધીર બનીને સહન કરે. મનમાં ચિંતવે, કે આથી પણ વધારે દુઃખો નારકી વિગેરેમાં કર્મના અવધ્યપણુથી બાંધેલાં ઉદયમાં આવતાં પછી પણ લોગવવાનાં રહેશે, માટે હમણાંજ લોગવવાં ઠીક છે, એમ વિચારી સહે.

કેવો મુની સહન કરે? ઉ—કહે છે.

અથવા ઉપર બતાવેલ સાધુ પોતાના ઉત્તમ ગુણોથી પરીસહો સહીને પોતાનોજ રક્ષક છે. એમ નહીં પણ મુખોધ વડે બીજાઓનો પણ રક્ષક છે. તે બતાવે છે. ઓજ્ઞઃ એકલો રાગ વિગેરેથી રહિત સારી રીતે દર્શનને પામેલો તે સમિત દર્શન છે અથવા સમ્યગ્દષ્ટિ છે, અથવા ઉપશમને પામેલા દર્શનવાળો, અર્થાત્ દષ્ટિ તે જ્ઞાન છે. તે સમિત દર્શન છે. એટલે ઉપશાંત અધ્યવસાયવાળો જાણવો.

અથવા સમતાને પામેલા દર્શનવાળો અર્થ દૃષ્ટિ લેતાં સમદૃષ્ટિ બાણ્યો એટલે એવા ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરનાર સાધુ પરીસહોને સહે અથવા (પછીના ક્રીયાપદ સાથે સંબંધ લેતાં) તે ધર્મને કહે.

પ્ર૦—શું આલંબન લઇને ?

ઉ૦—કહે છે. તે જંતુલોક (જીવમાત્ર) ઉપર દૃષ્ટી દયા બાણીને ધર્મ કહે. (કે એ જીવો કોઇપણ રીતે તરો) ક્ષેત્રથી પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર તથા બીજી પણ દીશાના વિભાગોમાં (બધી જગ્યાએ) જોઇને સર્વત્ર દયા કરતો તે સાધુ ધર્મ ઉપદેશ કરે છે. કાળથી આખી જાંદગી સુધી દયા પાળે છે. ભાવથી રાગદ્વેષ ત્યાગીને મધ્યસ્થ પણે ધર્મ કહે છે.

પ્ર૦—કેવી રીતે કહે ?

ઉ૦—બધા જીવો દુઃખના દ્રેષી સુખના આહનારા પોતાના આત્માની માફક સદા બાણી લેવા કહ્યું છે કે—

न तत्परस्य संदध्यात्, प्रतिकूलं यदात्मनः ।

एष सङ्ग्राहिको धर्मः, कामादन्यः प्रवर्त्तते ॥૧॥

જે પોતાને ગમતું નથી, તેવું બીજાને ન કરવું. એજ સંગ્રાહિક (સાર રૂપ) ધર્મ છે. તે કામ (ઇચ્છાઓ)થી જુદો પ્રવર્તે છે. (પોતે દુઃખ ભોગવીને પણ બીજાને સુખ આપવું) વિગેરે છે. તે પ્રમાણે ધર્મને કહેતાં પોતે પણ દ્રૃષ્ટ ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવના લેહો વડે અથવા આક્ષેપણી વિગેરે ચાર

(૯૬)

પ્રકારની કથાઓ વડે ચોતે પણ છવ હિંસા બુઠ ચોરી કુસંગ પરિગ્રહ અને રાત્રી લોજન વિગેરે અકાર્યથી દૂર રહી ધર્મ પાળે.

અથવા આ પુરૂષ કોણ છે ? કયા દેવને માને છે ? તેનો અભિપ્રાય કેવો છે ? અથવા અભિપ્રાય વિનાનો છે ? એવું બધું વિચારીને સાંભળનારની યોગ્યતા પ્રમાણે વ્રતો તથા સંયમ અનુષ્ઠાનતું ક્ષણ બતાવે.

પ્ર—આવો ધર્મ કોણ કહે ?

ઉ—વેદ (જૈન આગમ) જાણનારો હોય તે. આ સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા આ પ્રમાણે કહે છે.

જે સ્વલ્પ સમણે બહુસ્તુષ્ણ વજ્રાગમે આહરણ-
હેતુકુસલે ધમ્મકહાલહિસમ્પન્ને સ્વેત્તં કાલં પુરિસં
કેડયં પુરિસે કં વા દરિસણમભિસમ્પન્નો ?
एवं गुणजाहए पभू धम्मस्स आघ वित्तए ”

જે નિશ્ચયે સાધુ બહુશ્રુત આગમનો જાણ દૃષ્ટાંત હેતુ બતાવવામાં કુશળ ધર્મ કથાની લખિયાણો ક્ષેત્રકાળ પુરૂષ એ બધાનો વિચાર કરે કે આ પુરૂષ કોણ છે. તેનું મંતવ્ય શું છે. એ પ્રમાણે શુભોની જાતિએ યુક્ત હોય તેજ ધર્મ કહેવાને સમર્થ છે.

પ્ર૦—તે કેવા નિમિત્તોમાં ધર્મ કહે ?

ઉં—તે આગમનો જાણ પોતાના તથા ખીજા મતના સિદ્ધાંતને જાણનારો ભાવઉત્થાન વડે ઉઠેલા સાધુઓમાં ધર્મ કહે. (વા શબ્દનો સંબંધ ખીજા પક્ષનો પ્રકાશ કરે છે.) એટલે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મેક્ષ ગયા પછી પણ તેમના સાધુઓ તે સમયના રિવાજ પ્રમાણે ચાર મહાવ્રત પાળતાં વિચરે, તેમને સમય બદલાતાં મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં રહેલ ગણધરો પાંચ મહાવ્રતનો ધર્મ બતાવે (જેમ કેશી ગણધરના શિષ્યોને ગૌતમ સ્વામિના શિષ્યોને મેળાય થયો, અને બંનેમાં શંકા થતાં બંનેના ગુરુઓ ભેગા થતાં ગૌતમ સ્વામિએ કેશી ગણધરને પાંચ મહાવ્રતનો ધર્મ સમજાવ્યો. અને તેમણે સ્વીકાર્યો.)

અથવા પોતાના શિષ્યો જેઓ વિનયથી સાંભળવા ઉભા થયા હોય તેમને નવું તત્વ જાણવા માટે ધર્મ સાંભળાવે, અથવા દીક્ષા ન લીધેલા શ્રાવક વિગેરે જેઓ ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા બની ગુરુ વિગેરેની સેવા (વેયાવચ્ચ) કરતા હોય; તેમને સંસારથી પાર ઉતારવા ગુરુ ધર્મ કહે છે:—
પ્ર:—કેવો ધર્મ કહે ?

ઉ:—શમન (શાંતિ અહિંસા) તેવા જીવ હયાત ધર્મને કહે; તથા જીવ રક્ષા કરવા વિરતિ સમજાવે. આ વિરતિના સૂચનથી જુઠાં વિગેરેની વિરતિ જાણવી. એટલે, પાંચ મહાવ્રત સમજાવે; તથા ઉપશમ કોષના જયનું સ્વ-

રૂપ બતાવે; તેથી ઉત્તર ગુણોનો પણ ઉપદેશ કરે એમ જાણવું; તથા નિવૃત્તિ (નિર્વાણ) મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે. કે, મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ બંને પર પાળવાથી આ લોકમાં અહુ માન, અપૂર્વ શાંતિ, અને પર ભવમાં સ્વર્ગનું સુખ, અને છેવટે મોક્ષ મળે છે.

તથા શેષ એટલે બધી ઉપાધીથી રહિત પવિત્રવ્રતનું ધારવું; તથા માયાની વકતા ત્યાગવાથી આર્જવ છે, તથા માન સ્તબ્ધ પણ ત્યાગવાથી કૌમળતા છે, તથા બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથ ત્યાગવાથી લાઘવ છે, તે કેવી રીતે કહે છે. તે બતાવે છે યથાવસ્થિત વસ્તુ જેવી રીતે આગમમાં કહી હોય તેવી રીતે આલંબ્યા વિના કહે છે.

પ્ર:—કોને કહે છે ?

ઉ:—દશ પ્રકારના પ્રાણને ધારનારા પ્રાણીઓ તે સામાન્યથી સંજ્ઞી પંચે દ્રિયોને કહે છે. તથા મુક્તિ ગમન યોગ્ય જે ભવ્યપણે ભૂત (રહેલા) છે તેમને કહે છે. તથા સંયમ જીવિત વડે જીવે છે. અને જીવવાની ઇચ્છાવાળા જીવો છે. તથા તિર્યંચ નર, અમર, જેઓ સસારમાં દુઃખ પામતા રહેલા છે. અને દયાને પાત્ર છે, તેવા બધા સત્વોને ધર્મ કહે છે, અથવા પ્રાણી ભૂત જીવ સત્વ એ ચારે એક અર્થવાળા છે. તેવા જીવોને તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે ક્ષાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારનો ધર્મ પૂર્વે બતાવેલા છે, તે કહે છે. અને

શાંતિ વિગેરે પદોમાં બતાવેલ તત્વને વિચારીને સ્વ અને પરના ઉપકાર માટે બિશ્વ જે ધર્મ કથાની લખિવાળો હોય તે કહે છે. અને તે ધર્મ જેવી રીતે કહે છે, તે બતાવે છે.

અણુવીઠ્ઠ બિશ્વ ધમ્મ માહક્ષ્મણે નો અ-
ત્તાણં આસાહજ્ઞા નો પરં આસાહજ્ઞા નો અન્નહં પા-
ણાહં ભૂયાહં જીવાહં સત્તાહં આસાહજ્ઞા, સે અણા-
સાયણે અણાસાયમાણે વજ્જમાણાણં પાણાણ ભૂયા-
ણં જીવાણં સત્તાણં જહાસે દીવે અસંદીણે એવં સે
ભવહં સરણં મહા સુણી, એવંસે ઉટ્ટિણે ઠિયપ્પા અ-
ણિહં અચલે ચલે અબહિલ્લસે પરિવ્વણે મંકલાય પે-
સલં ધમ્મં દિટ્ઠિમં પરિનિચ્ચુડે, તમ્હા સંગંતિ પાસહ
ગંથેહિં ગઢિયા નરા વિસન્ના કામક્કંતા તમ્હા લૂહા-
ઓ નો પરિવિત્તસિજ્ઞા, જહિસમે આરંભા સવ્વઓ
સવ્વપ્પણાણે સુપરિન્નાયા ભવંતિ જેસિમં લૂસિણો
નો પરિવિત્ત સંતિ, સેવતા કોહંચ માણંય માયંચ
લોમંચ એસતુદ્દે વિયાહિણે તિંબમિ (સૂ. ૧૨૫)

તે મુમુક્ષુ બિશ્વ-ધર્મને પૂર્વા પર વિચાર કરીને, અથવા સાંભળનાર પુરૂષની પૂર્વા પર સ્થિતિ વિચારી જેને જેવું કથન યોગ્ય હોય; તેવો ધર્મ તેને કહે છે. (આ ઉપસર્ગે મર્યાદાના અર્થમાં છે તેથી,) મર્યાદા વડે સમ્યક્ દર્શન

વિગેરેનું જેવું અનુકાન હોય; તેથી શાતના (વિરૂદ્ધ) કરતાં અશાતના થાય છે માટે, તેવી આશાતનાથી આત્માને દ્વેષિત ન કરે. અર્થાત્ જેમ આશાતના ન થાય; તેમ ધર્મ કહે; અથવા આત્માની આશાતના એ પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી તથા ભાવથી. દ્રવ્યથી જેમ, આહાર ઉપકરણુ વિગેરે દ્રવ્યની કાલ અતિ પાતાદિ સંબંધી આશાતના (બાધા) ન થાય; તેમ કહે. (લોકોને જમવાનો વખત હોય; તેટલી મોડી વાર સુધી કથા કહે; તે, લોકોને શરમથી ન ઉઠતાં જમતાં અંતરાય થાય; અથવા શિષ્યોને ગોચરી લાવતાં વહેંચતાં મોડું થતાં, પોતાને તથા બાળવૃદ્ધ તપસ્વી માંદાને કાળ ઉદ્વેગતાં બાધા થાય) તે આહાર વિગેરે દ્રવ્યની બાધાથી પોતાના શરીરને પણ પીડા થાય; તેથી ભાવ મલિન થતાં ભાવાશાતના પણ થાય; અથવા કહેતાં ગાત્ર ભંગ રૂપ ભાવ આશાતના ન થાય; તેમ કહે; તથા સાંભળનારની હીલના (નિંદા) ન કરે; કે, સાંભળનારને ક્રોધ ચડતાં આહાર ઉપકરણુ અથવા સાધુના શરીરની કોઈ પણ રીતે પીડા કરવામાં તત્પર થાય તેમ કથા ન કરે, એથીજ સાંભળનારની આશાતના વર્જને ધર્મ કહે, અથવા અન્ય પ્રાણી ભૂત જીવ સત્વોને બાધા ન કરે, તે મુનિ પોતાની મેળે પોતાનો રક્ષક હોવાથી અનાશાતક છે. તેમ બીજાને કોઈની બનાવવાથી પોતે બીજાની આશાતના કરતો નથી. તેમ

કોઈ આશાતના કરે તો તેની અનુમોદના ન કરતો (ખીજા) મરાતા પ્રાણીઓ ભૂતો જીવો સત્વોને પોતાના તરફથી કે પારકા તરફથી પીડા ન થાય તેવો ધર્મ કહે. જેમકે કોઈ દૌષ્ટિક કુપ્રાવચનિક પાસંથા વગેરેને દાન આપવાની પ્રશંસા કરે, અથવા કુત્રા તળાવ બનાવવાની પ્રશંસા કરે તો પૃથ્વી-કાય વિગેરેને દુઃખ થાય, તેનો દોષ સાધુને લાગે, તથા તે દાનની નિંદા કરે તો તે ખીજા જીવોને દાન ન મલવાથી સાધુને અંતરાય કર્મ બંધાવાનો વિપાક લોગવવો પડે. કહ્યું છે કે—

જે ઉ દાણં પસંસંતિ, વહમિચ્છંતિ પાણિણં ।

જે ઉ ણં પડિસેહિંતિ, વિત્તિચ્છેઅં કરિંતિ તે ॥ ૧ ॥

જેઓ સાધુ થઇને અસાધુના દાનની પ્રશંસા કરે છે. તે સાવધ હોવાથી સાધુઓને પ્રાણીઓના વધનો દોષ લાગે છે. અને તે દાનની નિંદા કરે તો દાન લેનારની વૃત્તિનો છેદ કરે છે.

તેથી તે દાન તથા કુવા તળાવ સંબંધી વિધિ નિષેધમાં મધ્યસ્થ ભાવ રાખીને યથાવસ્થિત શુદ્ધ દાનની પ્રક્રિયા કરે, તથા સાવધ અનુદાનનું સ્વરૂપ બતાવે, (કે આ પાંપ ન કરવાં જોઈએ.) આ પ્રમાણે ઉપયોગ રાખી બોલનારો સાધુ બને દોષને ત્યાગનારો જીવોને આશ્વાસ ભૂમિ આપનારો થાય છે. આ બાબતને દષ્ટાંતથી સમજાવે છે.

(૧૦૨)

કે પૂર્વે બતાવેલ અસંદીન દ્વીપ (ભરતીના પાણીથી ન કુખતો) શરણુ રૂપ થાય છે. તેમ આ મહામુની જીવોના રક્ષણનો ઉપાય બતાવવાથી મરનારા જીવોની રક્ષા કરનાર તથા મારનાર હિંસકને તેના પાપી વિચારથી બચાવવાથી વિશિષ્ટ શુભ સ્થાન મેળવવાથી શરણુ લેવા યોગ્ય થાય છે. તે કહે છે. પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વિધિએ જે ધર્મ કથાને કહે, તે કેટલાક જીવોને દીક્ષા અપાવે છે. કેટલાને શ્રાવકો બનાવે છે. કેટલાકને સમ્યગ્ દર્શનવાળા કરે છે, અને કેટલાકને મિથ્યાત્વથી હટાવી ભદ્ર પરિણામવાળા બનાવે છે.

પ્ર-કેવા ગુણુવાળો આ સાધુ દ્વીપ માફક શરણુ યોગ્ય થાય છે ? ઉ. હવે પછી કહેવાતા ભાવ ઉત્થાનવડે સંયમ અનુષ્ઠાન કરતો ઉત્કૃષ્ઠથી તૈયાર હોય; તથા જ્ઞાનાદિક રૂપ મૌક્ષના માર્ગમાં સ્થિત હોય તથા સ્નેહ રહિત હોય, તથા રાગદ્વેષ છોડવાથી અપ્રતિબદ્ધ હોય, તથા પરિસહ ઉપસર્ગમાં ચલાયમાન ન થાય, માટે અચળ છે. અને એક જગ્યાએ પુઠી ન રહેતાં યોગ્ય વિહાર કરવાથી ચલ પણુ છે. તથા સંયમથી જેની લેશ્યા (અધ્યવસાય) બહાર ન હોય, તે અબહિર્લેશ્યાવાળો કહેવાય. એવો મુની બધી રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે. પણ કોઈ જગ્યાએ ક્ષમા નહિ, પ્ર. તે શામાટે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે ' સંરવ્યાય' એટલે શોભન ધર્મને વિચારી અવિપરીત દર્શન (દષ્ટિ)વાળો થાય, અથવા

(૧૦૩)

સહનુષ્ઠાનરૂપ દષ્ટિવાળો (દષ્ટિમાન) અને, અને તેનું કારણ તેના કષાયો કાંતો શાંત હોય છે, કાં તો ક્ષય હોય છે, તેથી પોતે પરિનિવૃત્ત શીતીભૂત (હંડા સ્વભાવનો) છે, પણ તેવા ગુણવાળો ન હોય, તે મિથ્યા દષ્ટિ જીવ પેશલ ધર્મને પામતો નથી, તે ખતાવે છે, (ઇતિ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે) જેથી મિથ્યા દષ્ટિનું વિપરીત દર્શન હોવાથી સંગ (પ્રેમ)વાળો મોક્ષમાં ન જાય, તેથી તેના માતા પિતા પુત્ર સ્ત્રી સંબંધી અથવા ધન ધાન્ય વિગેરેથી થતા સંગ વિપાક ને તમે જુઓ ! વિવેકથી હૃદયમાં વિચારો, ! સૂત્રથીજ સંગ કહે છે, તે સંગવાળા નરો બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથથી ગુંથાયેલા ગદ્દ થએલા ગ્રંથના સંગમાં ઈચ્છિત ન થતાં ખેદ પામતા છતા સંપ્રદ નિમગ્ન ઈચ્છા મદન કામથી આકાંત (અવબટ્પથ, ખુંચેલા) બનેલા મોક્ષમાં જતા નથી.

પ્ર:—જે એમ છે તો શું કરવું ?

ઉ:—જેકામથી આસક્ત (પ્રેમી) ચિત્ત થઈને સગાં તથા ધન ધાન્ય વિગેરેમાં મૂર્છા પામેલા કામ સંબંધી શરીર મન વિગેરેનાં દુઃખોથી પીડાયેલા છે, તેનાથી હે શિષ્ય ! તું લુપ્તા દેખાતા સંગ દૂર કરવા રૂપ સંયમથી ત્રાસ ન પામીશ, સંયમ અનુષ્ઠાનથી કંટાળતો નહિ, કારણકે સંયમના દુઃખ કરતાં પ્રભૂત (અતિશે) દુઃખ ભોગવનારા સંસાર સંગી જીવો છે.

(૧૦૪)

પ્ર૦—કયા સાધુને સંયમથી ન કરવાનો સંભવ છે ?

ઉ૦—જે મહામુનિએ સારી રીતે સંસાર મોક્ષનાં પૂર્વે કહેલાં કારણો જાણ્યાં છે, તેને આ સંગ રૂપ આરંભો અ-વિગાન (એક સરખા) પણે બધા માણસે આચરેલ છે, અને તે પ્રત્યક્ષ હોવાથી ઇદમ્ (આ) શબ્દ વડે બતાવ્યા છે, તે આરંભો સર્વે પ્રકારે જાણીતા છે, પ્ર૦ તે આરંભો કેવા છે ?

ઉ૦—જેમાં અંધના ગુંથાયેલા વિષણુ ચિત્તવાળા કામ (ઇચ્છા) આના ભરથી ફસાયેલા માણસો હિંસક બનેલા અજ્ઞાન મેહના ઉદ્વયથી પાપ કરતાં ત્રાસ પામતા નથી, પણ જે ઉપર બતાવેલા આરંભોને જ પરિજ્ઞા વડે જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે ત્યાગે છે, તેણેજ આરંભો સારી રીતે જાણેલા સમજવા.

પ્ર૦—જે આરંભોનો પરિજ્ઞાતા છે, તે ણીચું શું કરે ? તે કહે છે.

તે મહા મુની પૂર્વે બતાવેલા ઉત્તમ ગુણુવાળો છે, તે ક્રોધ માન માયા લોભને ત્યાગીને મોહનીય કર્મ તોડે; ('ત્યાગીને' એ અગ્યય પ્રથમ લેવાનું કારણુ એ છે કે તે ક્રોધ વિગેરે ચારે કષાયો બધા ભેદ સહિત ત્યાગવાના છે. અને ક્રોધને પ્રથમ લેવાનું કારણુ તેનો સંબંધ માન સાથે છે. એટલે માનીને ક્રોધ થાય છે. તથા લોભને માટે માયા થાય, માટે પ્રથમ માયા લીધી છે. અને બધા દોષોને

(૧૦૫)

આશ્રય તથા સૌથી મોટો અને છેવટ સુધી રહેતો હોવાથી લોભને છેલ્લો લીધો છે.

અથવા ક્ષપણા તે કર્મની નિર્જરામાં તે પ્રમાણે ક્રમ છે. 'ચકાર' નિશ્ચયથી જુદી જુદી અપેક્ષા માટે સમુચ્ચય અર્થમાં છે) તેથી એ પ્રમાણે ક્રોધ વિગેરે મોહને ત્યાગનારો સંસાર સંતતિ (ભવબ્રમણ)થી તુટી છુટેલો) તીર્થ'કર વિગેરે એ વર્ણુ'યો છે. એવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે. અથવા હવે પછીનું' પણ તેઓ કહે છે, તે ખતાવે છે.

કાયસ્ત વિઘાયાણ એમ સંગમસીસે વિયાહિ-
એ મેહુપારંગમે મુળી, અવિહમ્મમાણે ફલગાવયટ્ટા
કાલોવળીણે કંચિજ્જ કાલં જાવ સરીરમેઝ ત્તિષેમિ
ધૂનાઘ્યયનં (સૂ૦ ૧૯૬) ૬-૬ ॥

આદારિક વિગેરે ત્રણ શરીર અથવા ચાર ઘાતિ કર્મને નાશ કરવા માટે તે મુની સંશ્રામના મથાણે ઉભેલો વર્ણુ'યો છે. અથવા (ચિ ધાતુનો અર્થ એકકું કરવાનો છે તે એકકું થાય છે.) તે કાયને આયુષ્યના ક્ષય સુધી ઘાત કરનારો બને, (કાયાનો મમત્વ મૂકી કમ તોડવા જી'દગી સુધી પ્રયાસ કરે. તેજ મુનિ પારંગામી બાણવો.)

જેમ સંશ્રામને મોખરે શત્રુના સૈન્ય સામે તિક્ષણ તલવારની પ્રમાથી ઉગતા સુરજની માફક વિજળીના ચમકારા માફક દેખાવ કરી જોનારની આંખોમાં ચમત્કાર કરા-

વનાર અને પોતાનું કાર્ય કરવા છતાં પણ, તે સુભટ ચિત્તનો વિકાર (કોઈ વખત) કરે છે. તેજ પ્રમાણે મરણ સમય આવે છતે, સ્થિર મનવાળો હોય; તેા પણ, કોઈ વખત સંજ્ઞેગોને આધારે તેનો ભાવ બગડી પણ જાય; તેથી કહે છે કે:—જે મરણ કાળે અનેક દુઃખ આવે છતે પણ મોહ પામતો નથી. તેજ મુનિ સંસારનો પારગામી અથવા કર્મનો, અથવા પોતે લીધેલા મહાવ્રતના ભારનો પર્યાંત યાચી (છેવટ સુધી પહોંચનારો વિજયી) છે.

વળી, જુદા જુદા પરિષદ ઉપસર્ગો વડે હણાયલો છતાં, કંટાળો ન ખાતાં ઉંચેથી પડીને અથવા ગાર્દાપૃષ્ઠ (આપઘાત) અથવા બીજી કોઈ પણ રીતે આપઘાત ન કરે.

અથવા હણાતાં પણ જાહ અલ્પંતર તપ તથા પરિષદ ઉપસર્ગો વડે ઘેર્ય રાખી પાટીયા માફક સ્થિર રહે; પણ, મરવાના ભયથી દીનતા ન લાવે. તેજ પ્રમાણે કાળે પરવશતા પમાડેલો (જીવું શરીર થતાં) જાર વરસની સંલેખના વડે આત્માને દુર્બળ કરી પહાડની ગુફા વિગેરેમાં જગ્યા નિરવધ જોઈને પાદપોપગમન ઇંગિત મરણ અથવા ભક્ત પરિજ્ઞા એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ અવસ્થાવાળું અણસણ કરીને મરણની અવસ્થા સુધી અચુનો ક્ષય થાય; અને શરીરથી જીવ જુદો પડે; ત્યાં સુધી સ્થિરતા રાખે. આજ ખરી રીતે મૃત્યુનો સમય છે. અથવા, શરીરનો લેહ છે. આજ જીવનો

વિનાશ છે. પણ, સર્વથા જીવનો વિનાશ નથી; એવું સુધ-
 માર્તિવામી કહે છે. આ પ્રમાણે—પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત
 થતાં, ધૂતાખ્ય નામનું છઠું અધ્યયન પણ સમાપ્ત થયું.
 (ટીકાના શ્લોક ૮૩૫ છે.)

છઠું અધ્યયન સમાપ્ત.

છઠ્ઠા પછી સાતમું અધ્યયન કહેવું જોઈએ, પણ તે
 વિચ્છેદ જવાથી આઠમું વિમોક્ષ નામનું અધ્યયન કહે છે.

અથાષ્ટમં વિમોક્ષાધ્યયનમ્

સાતમું અધ્યયન મહાપરિજ્ઞા નામનું હતું, તે વિચ્છેદ
 જવાથી તેને સુકી છઠ્ઠા સાથે આઠમાનો સંબંધ કહેવો
 જોઈએ, તે આ પ્રમાણે છે. છઠ્ઠા અધ્યયનમાં પોતાનાં કર્મ
 શરીર, ઉપકરણ તથા ગૌરવત્રિક તથા ઉપસર્ગ સન્માનના
 વિધૂનન વડે નિઃસંગતા બતાવી, પણ જો અંતકાળે સમ્યગ્
 નિર્યાણ થાય તોજ તે સફળતા પામે તેથી સમ્યગ્ નિર્યાણ
 (સમાધિ મરણ) બતાવવા માટે આ આરંભ કરે છે.

અથવા નિઃસંગ વિહારી સાધુએ અનેક પ્રકારના પરિ-
 સદ્ ઉપસર્ગો સહન કરવા, એવું છઠ્ઠામાં બતાવ્યું, તેમાં
 મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવે છતે અદીન મનવાળા બનીને
 સમ્યગ્ નિર્યાણજ કરવું, એ વિષય બતાવવા આ આઠમું અ-

ધ્યયન છે; આ સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગ દ્વાર થાય છે, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં આવેલો અર્થ અધિકાર બે પ્રકારનો છે, તેમાં અધ્યયનનો પૂર્વે કહેા છે, અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર નિર્ચુક્તિકાર કહે છે.

અસમણુન્નસ્સ વિમુક્ખો, પઠમોઽિદ્ધે અકપ્પિય
વિમુક્ખો;

પઠિસેહણાય રુટ્ઠસ્સ, ચેવ સઁભાવ કહણાય; ॥૨૬૩॥

તદ્દાંમિ અંગચિદ્ધા, માસિય આસંકિય ય કહણાય;

સેસેસુ અહ્ધિગારો ઉવગરણ શરીર મુક્ખેસુ ॥૨૬૪॥

ઉદ્દેસંમિ ચડત્થં, વે હાણસ ગિદ્ધ પિટ્ઠમરણં ચ

પંચમણે ગેલન્નં, ભત્તપરિન્ના ય ઓઘવ્વા ॥ ૨૬૫ ॥

છટ્ઠંમિ ઉ ઇગત્તં, ઇંગિણિ મરણં ચહોઽિ ઓઘવ્વં;

સત્તમણે પઠિમાઓ, પાયવગમણંચ નાયવ્વં ॥૨૬૬॥

અણુ પુઠ્ઠિવિ વિહારીણં, ભત્ત પરિન્ના ય ઇંગિણીમરણં

પાયવ ગમણંચ તદ્દા અહ્ધિગારો હોઽિ અટ્ઠમણે ॥૨૬૭॥

પહેલા ઉદ્દેશામાં આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર છે—

અ સમણુન્ના (પાસત્યા)વાળા અસમનોણ (સ્વછંદા-ચારી) અથવા ત્રણસો ત્રેસઠ અન્યવાદીઓનો વિમોક્ષ (પરિ-ત્યાગ) કરવો, તેજ પ્રમાણે તેમનો આહાર ઉપધિ શય્યા

(૧૦૬.)

તથા તેમનું મંતવ્ય ત્યાગવું, તેમાં પ્રથમ ભગવાનની આજ્ઞા બહાર વર્તે તે પાસત્યા વિગેરે છે, અને અસમનોજ્ઞ તે ચારિત્ર તપ અને વિનયમાં હીન તથા યથાચ્છંદ સાધુ તે જ્ઞાનવિગેરે પાંચે આચારમાં હીન હોય, તેવાની સંગતિ ન કરવી; (ત્રણસેત્રેસઠ એકાંત વાદીનો પણ ત્યાગ કરવો.)

ખીજા ઉદ્દેશમાં અકલ્પનીય તે આધાકર્મી વિગેરે દ્વેષિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અથવા આધાકર્મી આહારવડે ક્રોધ નિમંત્રણા કરે, તો તેનો નિષેધ કરવો અને તેનો નિષેધ કરતાં દાન દેનારને ક્રોધ થડે, તો તેને સિદ્ધાંતનું તત્ત્વ સમજાવવું કે આવા નિર્દોષ આહારનું અમને દાન આપે તો તને તથા અમને ગુણુકારી છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશનો આધિકાર,

ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડ વિગેરેથી અંગ ધૂજતાં ગૃહસ્થને આવી શંકા થાય કે ઇન્દ્રિયોની ઉન્નતતાથી પીડાયેલા અને શૃંગાર ભાવમાં રમેલા ચિત્તવાળા આ સાધુને કંપારો થાય છે, આવું જોલે, અથવા તેને શંકા પડે, તો તે શકા દૂર કરવા ખરી વાત સમજાવવી (અને તેને શાંત કરવો.)

ખીજા પાંચ ઉદ્દેશનો અધિકાર.

ઉપકરણ તથા શરીરનો મૌક્ષ (ત્યાગ) કરવો, તે સંક્ષેપથી તથા ખુલાસાથી કહે છે, એટલે ચોથા ઉદ્દેશમાં

(૧૧૦)

આ અધિકાર છે, કે વૈદાનસ તે ઉદ્ભવન (કાંસો ખાવો) ગાદ્દ પૃષ્ઠ તે બીજાને માંસ વિગેરેના હૃદયના ન્યાસથી (બીજાને પોતાનું માંસ અર્પણ કરવું તે) ગૃહ (ગીધ) વિગેરેથી પોતાનો નાશ કરાવવો.

એ બે પ્રકારના મરણ (આપઘાત)નું વર્ણન.

પાંચમા ઉદ્દેશામાં—ગ્લાનતા અને ભક્ત પરિજ્ઞા સમજવી, છઠ્ઠામાં એકત્વ ભાવના તથા ઈંગિત મરણ બંધવું.

સાતમામાં માસ વિગેરેની ભિક્ષુકની પ્રતિમાઓ ખતાવી છે તથા પાદપોષગમનનું વર્ણન છે, આઠમામાં અનુપૂર્વે વિહાર કરનારા દીર્ઘ સંયમ પાળનારા શાસ્ત્રાર્થે ઐક્યના સ્વીકાર પછી તેનાથી નિવૃત્તિ લેવા સંયમ અધ્યયન તથા અધ્યાપન (શીખવવું) તથા નિર્માણ ક્રિયા કરનારા સાધુઓ તૈયાર થયા પછી (ઉત્કૃષ્ટ તપ વડે) કાયાને દુર્ભાગ બનાવીને (આચાર્ય કે ગચ્છનાયક) ભક્ત પરિજ્ઞા, ઈંગિત મરણ અથવા પાદપોષગમન એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ સ્વીકારે તેનું વર્ણન છે.

આ પ્રમાણે પાંચ ગાથાનો સંક્ષેપથી અર્થ કહ્યો, અને વિરતારથી તેા દરેક ઉદ્દેશામાં કહેવાશે, નિક્ષેપ ત્રણ પ્રકારે છે, ઓધ નિષ્પન્ન નામ નિષ્પન્ન અને સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન છે, ઓધમાં અધ્યયન છે; નામમાં વિમોક્ષ છે, તે વિમોક્ષના નિક્ષેપા નિચુક્રિતકાર કહે છે.

નામં ઠવળ વિમુક્તો, દવ્વે ત્વિત્તંય કાલ માવેય;
 एसो उ विमुक्त्वस्सा निक्खेवो छेव्विहो होइ ॥૨૬૮॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ વિમોક્ષ એમ
 છ પ્રકારે છે, સંક્ષેપથી કહ્યા, અને વિશેષથી કહેવા નામ
 સ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્યાદિ વિમોક્ષ બનાવવા કહે છે.
 દવ્વ વિમુક્તો નિયલા इएसु त्विन्नमि चारयाईसु;
 काले चेइय महिमा, इएसु अणघायमाईओ ॥૨૬૯॥

દ્રવ્ય વિમોક્ષ આગમ અને નો આગમ એમ બે ભેદ
 છે, આગમથી જ્ઞાતા પણ તેમાં તેનો ઉપયોગ ન હોય.

નો આગમથી જ શરીર ભવ્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત
 (બુદ્ધો) નિગડાદિક વિષયભૂત (બેડીમાંથી) જે છુટકારો
 થાય તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ છે, (અથવા માગધીમાં સાતમી વિ-
 ભક્તિ છે તેનો અર્થ પાંચમી વિભક્તિમાં લઈએ તો) બેડી
 વિગેરે દ્રવ્યથી છુટવું, તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ છે, (અપર કારક વચ્ચ-
 નનો સંભવતો અર્થ લણેલાએ પોતાની મેળે વિચારીને યોજવો
 તે બતાવે છે જેમકે) દ્રવ્ય વડે, કે દ્રવ્યથી, એટલે સચિત્ત
 અચિત્ત મિશ્ર દ્રવ્યથી મોક્ષ તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ વિગેરે સમજવો.

ક્ષેત્ર વિમોક્ષ તે જે ક્ષેત્રમાં પોતે ચારક વિગેરથી પક-
 ડાએલો હોય, તેમાંથી છુટકારો થાય, તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ છે.

અથવા ક્ષેત્રના દાનથી અથવા જે ક્ષેત્રમાં મોક્ષવું વર્ણન
 આલે તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ છે. અને કાળ વિમોક્ષ એત્ય મહિમા

(૧૧૨)

વિગેરેમાં જેટલો કાળ અમારી પટહ વગડાવે. અને આરંભ
જીવહિંસા વિગેરે બંધ થાય. તે અથવા જે કાળે મોક્ષનું વર્ણન
આલે, તેને આશ્રયી કાળ મોક્ષ છે. આ ગાથાનો અર્થ છે.
હવે ભાવ વિમોક્ષ બતાવે છે.

**દુવિહો ભાવવિમુક્તો દેસવિમુક્તો ય સવ્વમુ-
ક્તો ય ।**

દેસવિમુક્ત્વા સાહુ સવ્વવિમુક્ત્વા ભવે સિદ્ધા । ૨૬૦ ।

ભાવ વિમોક્ષ બે પ્રકારે છે. આગમથી જ્ઞાતા અને
ઉપયોગ રાખનાર છે. અને નોઆગમથી બે પ્રકારે છે. દેશથી
તથા સર્વથી છે. દેશથી અવિરત સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવોને
અનંતાનુબંધીની ચોકડી ક્ષય ઉપશમ થવાથી તથા દેશ
વિરતીને અનંતાનુબંધી તથા અપ્રત્યાખ્યાની ચોકડીઓ ક્ષય
ઉપશમ થવાથી છે. અને સાધુઓને પ્રથમના બાર કષાયો
(સંજ્વલનની ચોકડી સિવાય) ક્ષય ઉપશમ થવાથી અને
ક્ષયક શ્રેણીમાં જેને જેટલો કાળ કષાયો ક્ષીણ થાય, તેને
તેટલાનો ક્ષય થવાથી દેશ વિમુક્ત છે, તેથી સાધુઓ દેશ
વિમુક્ત છે, ભવસ્થ કેવલી સાધુઓ પણ ભવ ઉપગ્રાહિક
કર્મના સદ્ભાવથી દેશ વિમુક્તજ છે, અને સર્વથા વિમુક્ત
તો સિદ્ધ ભગવંતોજ થાય છે. (ગાંથાર્થ)

શંકા—મોક્ષની પૂર્વે બંધપણું હોય છે, જેમકે નિગડ
(હિંડ) વિગેરે બંધ હોય તો તેના મોક્ષનો સંભવ થાય, તે
શંકા દૂર કરવા માટે બંધ અભિધાન પૂર્વક મોક્ષ બતાવે છે.

કમ્મય દબ્બે હિ સમં, સંજોગો હોઈ જોડ જીવસ્સ
સોં બંધો નાગવ્વો, તસ્સ ધિઓગો ભવે સુક્કલો ૨૧૧।

કર્મ વર્ગણના દ્રવ્ય (પુદ્ગલો) સાથે જે જીવનો સંયોગ છે, તે પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ અને પ્રદેશ રૂપ બદ્ધ સ્પૃષ્ઠ નિધત્ત નિકાયન અવસ્થાવાળો બાંધ બાંધાયો. કારણ કે આત્માનો એકેક પ્રદેશ અનંત=અનંત કર્મ પુદ્ગલો વડે બાંધાયલો છે, અને અનંત અનંત નવા બાંધાયેલા રહ્યા છે, કારણ કે બાકીના અગ્રહણ યોગ્ય છે.

પ્ર૦—આઠ પ્રકારનાં કર્મ કેવી રીતે બાંધાય છે ?

ઉ૦—મિથ્યાત્વના ઉદયથી—દહ્યું છે, કે.

“ કહ્ણં ભંતે ! જીવા અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ બંધાનિ?, ગો અમા ? નાનાવરણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદ્દણં દારિસનાવરણિજ્જં કમ્મં નિઅચ્છન્તિ, દંસણમોહણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદ્દણં મિચ્છત્તં ણિયચ્છન્તિ, મિચ્છત્તેણં ઉહન્નેણં એવં સ્વલુ જીવે અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ બંધહ ” યદિ વા—“ ણેહતુપિઅગત્તસ્સ; રેણુઓ લગ્ગઈ જહા અંગે તહ રાગદોસણેહા લિયસ્સ કમ્મંપિ જીવસ્સ ॥ ૧ ॥ ”

પ્ર૦—હે ભગવન્ જીવો આઠ પ્રકારના કર્મો કેવી રીતે બાંધે છે ?

(૧૧૪)

ઉ૦—હે જોતમ ? જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી દર્શનાવરણીય કર્મ બંધાય છે, તેથી મિથ્યાત્વનો ઉદય થાય છે. અને તેથી આઠે કર્મ પ્રકૃતિ બંધાય છે. અથવા સ્નેહ (ધી તેલ)થી ચીકણા બનેલા શરીરવાળાને જેમ શરીરમાં ઝીણી રેતી ચોંટે છે. તેવી રીતે રાગદ્વેષની ચીકણાસથી જીવોને કર્મ ચોંટે છે, એ આઠે પ્રકારના કર્મના આસ્રવના નિરોધથી અથવા તપ વડે અપૂર્વકરણ ક્ષપક શ્રેણીના અનુક્રમથી અથવા શૈલેશી અવસ્થામાં જે કર્મનો વિયોગ થાય છે. તેજ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષ છે. એનું પુરૂષના બધા અર્થોમાં પ્રધાનપણું હોવાથી પ્રારંભેલ તલવારની ધારા માફક મહાવ્રતોના અનુષ્ઠાનનું મુખ્ય કૃણ હોવાથી તથા બીજા મતવાળાની સાથે તેનો ભેદ હોવાથી જેવું મોક્ષનું સ્વરૂપ જીનેશ્વરે સાચું બતાવ્યું છે. તે કહે છે. અથવા પ્રથમ કર્મના વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. હવે જીવ વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

जीवस्य अत्तजणिएहि चैव कम्मोहिं पुव्वबड्डस्स ।
सव्वविवेगो जो तेण तस्स अह इत्तिओ मुक्खो
॥ ૨૬૨ ॥

જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો છે. તેને પોતાની મેજે (પોતાનુંજ) અનંતુંજ્ઞાન સ્વભાવથીજ છે, તેને પોતાનો આત્મા જે મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગમાં પરિ-

ણુત થવાથી જે કર્મો પોતાનાથી બંધાય છે, તે કર્મને પૂર્વે બાંધેલ હોવાથી તેનો પ્રવાહ અનાદિ કાળની અપેક્ષાથી ચાલુ છે. તે કર્મનો સર્વથા અભાવ રૂપ વિવેક કરવો, અર્થાત્ આત્માને તેનાથી નિર્લેપ કરવો, તેજ જીવને તેટલોજ મોક્ષ છે. પણ ખીજા નિર્વાણ પ્રદીપ (જુઝાએલા દીવા) માફક કલ્પેલો મોક્ષ નથી, ભાવ વિમોક્ષ કહ્યો, અને જેને તે મોક્ષ થાય છે, તેણે સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા અવશ્યે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે ત્રણ મરણ (અણુસણુ)માંથી ઠાઈપણુ સ્વીકારવું જોઈએ. અને કાર્યમાં કારણુનો ઉપચાર કરવાથી તે મરણુજ ભાવ વિમોક્ષ છે. તે બતાવે છે.

**મત્ત પરિજ્ઞા ઇંગિણિ પાયવગમ ણં ચ હોઈ નાયવ્વં ।
જો મરહ ચરિમમરણં ભાવવિમુક્ત્વં વિયાણા હિ ।૨૬૩।**

ભક્ત (ભોજન)ની પરિજ્ઞા (પચ્યજખાણુ) અણુસણુ તે ભક્ત પરિજ્ઞા છે, તેમાં ત્રણ પ્રકારનો આહાર ત્યાગીને ફક્ત અચિત્ત પાણીની છુટ રાખીને અણુસણુ કરે, પણ તે શરીરની વૈયાવચ્ચ કરવા દે, અને તે ધૈર્યતા તથા મજબુત સંઘચણુવાળો હોય, તે જેમ પોતાને સમાધિ રહે તેમ અણુસણુ કરે.

તથા ઇંગિત પ્રદેશમાં મરણુ પામવું તે ઇંગિત મરણુ છે. તે ચાર પ્રકારના આહારની નિવૃત્તિ રૂપ છે. અને તે જેનું સંઘચણુ મજબુત હોય, તે પોતાની મેજેજ પામું

ફેરવવું વિગેરે ક્રિયા કરે, એમ જાણવું. તે પ્રમાણે ચારે પ્રકારનો આહાર છોડીને તથા બધી ક્રિયાઓ તથા ચેષ્ટાઓ છોડીને એકાંતમાં શરીરની વૈયાવચ્ચ કરાવ્યા વિના આડની માફક સ્થિર શરીર કરવું. તે પાઠ્ય ઉપગમન જાણવું.

પણ જે ભવ સિદ્ધિક જીવ છે. તે છેલ્લા અણુસણુને આશ્રયને મરે છે. અને તેથી ઉત્તમ સાધુ જે મોક્ષની ઇચ્છાવાળો છે તે ઉપર બતાવેલા ત્રણ અણુસણુમાંથી કોઈ પણ એક રીતે મરે છે, પણ તે વૈદ્યાનસ વિગેરે બાળ મરણુ (આપઘાત)થી મરતો નથી, અને ત્રણ અણુસણુમાં થોડો ભેદ હોવાથી ત્રણ પ્રકારનું ભાવ મોક્ષ એવું તું જાણ, હવે તેજ મરણુને સપરાક્રમ અને અપરાક્રમ એવા બે ભેદ બતાવે છે.

**સપરિક્રમે ય અપરિક્રમણ ય વાઘાય આણુ પુર્વીણ ।
સ્તુત્તરથ જાણણું સમાહિમરણં તુ કાયઞ્વં ॥૨૬૪॥**

પરાક્રમ (સામર્થ્ય બળ) જેને હોય તે સપરાક્રમી કહેવાય, અને તેવી રીતે મરે તો સપરાક્રમ મરણુ છે, તેના ઉલટાપણુમાં અપરાક્રમ છે. એટલે જન્મ બળ ક્ષીણ થતાં ભક્ત પરિણામ ઇંગિત મરણુ અને પાઠ્ય ઉપગમન એમ ત્રણ ભેદવાળું અણુસણુ છે. છતાં પણ તે પરાક્રમ સહિત અને પરાક્રમ સહિત એમ દરેક બે પ્રકારનું છે. અને તે દરેક ભેદ પણ વ્યાઘાત અને તે સહિત છે. તેમાં સિંહ અને

(૧૧૭)

વાંધ વિગેરેથી જે નાશ થાય તે વ્યઘાત છે. અને તે સિવાયનો અવ્યઘાત છે. એટલે દીક્ષા લીધા પછી સૂત્ર અર્થ શ્રદ્ધ કરીને અનુક્રમે વિપક્ષિતમ (મરણ ન આવેલું) એવી અવસ્થાને લોગવતો જે છે. તે અવ્યઘાત છે.

અહીંયા અનુપૂર્વી શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ બતાવતાં સમાપ્ત કરે છે. વ્યઘાત વડે અનુક્રમે અથવા સપરાક્રમ અથવા અપરાક્રમવાળા સાધુને મરણ આવે છે તે સૂત્ર અર્થના જાણનારે કાળ આવેલો જાણીને સમાધિ નરણે મરણું. ભકત પરિજ્ઞા ઇંગિત મરણ પાદપ ઉપગમન એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ એક મરણ પોતાને જેમ સમાધિ રહે તેમ કરવું. પણ જાણ મરણ ન કરવું. (ગાથા અર્થ)

તેમાં સપરાક્રમ મરણ દષ્ટાંત વડે બતાવે છે.

સ પરક્રમમાણ વો જહ મરણં હોંહ અજ્ઞ વહરાણં ।

પાયવગમણં ચ તદ્વા ણં મપરક્રમં મરણં ॥૨૨૨॥

પરાક્રમ સહિત તે સપરાક્રમ મરણનો આદેશ આચાર્યની પરંપરામાં સંભળતો આવેલો વૃદ્ધ વાદ આ પ્રમાણે છે, તે કહે છે, (યથા શબ્દ ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે) એટલે આ પ્રમાણે તે આ દેશ જાણવો. આર્થ વજસ્વામિનું મરણ પાદપ ઉપગમન છે. અને તે સપરાક્રમ મરણ છે. તે પ્રમાણે જીવે પણ સમજવું. (ગાથા અર્થ) તેનો ભાવાર્થ કથાયો જાણવો, અને તે કથા પ્રસિદ્ધ છે.

જેમ આર્ય વજ્રસ્વામિએ પોતે દવા માટે સુંઠનેા ગાંગડા કાનમાં રાખેલો, તે વાપરવો ભૂલી જવાથી પોતે બહુ ડે આવો પ્રમાદ મને થયો છે. તેથી તેમણે મરણ નજીક આવેલું જાણીને સપરાક્રમી બનીને રથાવત્ત પર્વત ઉપર પાદપ ઉપગમન અણસણ કર્યું. હવે અપરાક્રમ મરણ બતાવે છે.

**અપરક્રમમાણસૌ જહ મરણં હોહ ઉદહિ નામાણં ।
પાઓવગમેઽવિ તહા ઇયં અપરક્રમં મરણં ॥૨૬૬॥**

પરાક્રમ ન હોય તો અપરાક્રમ કહેવાય તેવું મરણ જેને જઘાબળ સર્વથા ક્ષીણ થયેલું હોય તેવા ઉદ્ધિ (સાગર) નામના તે આર્ય સમુદ્ર મુનિનું મરણ થયેલું છે. તેનો વૃદ્ધવાદ આ પ્રમાણે છે. તે પ્રમાણે પાદપ ઉપગમન અણસણ વડે તેમનું મરણ થયેલ છે. જેવી રીતે આર્ય સમુદ્રનું અપરાક્રમ મરણ છે. તેવું બીજી જગ્યાએ પણ જાણવું. (ગાથા અર્થ)

તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો. આર્ય સમુદ્ર નામના આઆર્ય સ્વભાવથીજ દુર્બળ હતા, પછીથી જઘા બળે સર્વથા ક્ષીણ થતાં શરીરથી બીજે લાલ ન જાણીને તેને તજવાની ઇચ્છાથી પોતાના ગચ્છમાં રહીને ઉપાશ્રયના એક ભાગમાં આહાર રહીત પાદપ ઉપગમન અણસણ કર્યું, હવે વ્યાઘાતવાળું અણસણ કહે છે.

(૧૧૬)

વાઘાહ્ય માણસો અવરજો હુજ્જ અન્નતરણં ।

તોસલિ મહિસીહ હૌ, ઇયં વાઘાહ્યં મરણં ॥૨૬૭॥

વિશેષથી. આઘાત તે સિંહ વિગેરેએ કરેલો વ્યાઘાત છે એટલે શરીરનો નાશ થાય છે. તેના વડે જે અણુસણુ સમાપ્ત થાય અથવા તેવું મરણુ થાય તો તે વ્યાઘાતિમ અણુસણુ છે. એટલે કેઈ સાધુને સિંહ વિગેરેએ ઘેર્યો હોય, અને તેનાથી મરણુ થાય, તે વ્યાઘાતિમ છે તેના માટે વૃદ્ધવાદ આ પ્રમાણે છે. કે તોસલી નામના આચાર્યને લેંસોએ ઘેર્યો, અને મરણુ વખતે તેમણે ચાર પ્રકારનો આહાર ત્યાગી ને અણુસણુ કયું તે વ્યાઘાતિમ મરણુ છે. તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો તે કહે છે.

તે દેશમાં લેંસો ઘણી થાય છે. તોસલી નામના આચાર્યને જંગલી લેંસોએ ઘેર્યો, તેમણે પીડાતાં ખીજે ઉપાય ન જોઈને ચાર પ્રકારના આહાર ત્યાગવાનું અણુસણુ કયું. હવે અવ્યાઘાતિમ અણુસણુ ખતાવવા કહે છે.

અણુપુવ્વિ ગમાણસો પવ્વજ્ઞા સુત્ત અત્યંકરણં ચ ।

ધીસજ્જિઓ (ય) નિન્તો, મુક્કો તિવિહસ્સ નીયસ્સ

॥ ૨૬૮ ॥

અનુપૂર્વી (કમ) ને પામે, તે અનુપૂર્વીગ છે.

પ્ર૦—તે આ દેશ કયો છે? (આ દેશનો અર્થ વૃદ્ધવાદ છે.) તે વૃદ્ધવાદ આ પ્રમાણે છે.

(૧૨૦)

પ્રથમ આત્માર્થી જીવને દીક્ષા આપવી, પછી સૂત્ર લાણાવવાં છેવટે અર્થ આપવો. તે ગન્નેમાં પ્રવિણ થયેલો અને ગુરૂએ સુપાત્ર જોઈને સૂત્રાર્થ લાણાવ્યા પછી તેને આજ્ઞા આપે તો પોતે કોઈપણ જાતનું અણુસંજ્ઞ કરવા તૈયાર થઈને નીકળે. તે પ્રથમ આહાર ઉપધિ શરૂઆત એમ ત્રણેનો ત્યગ કરે છે. અને પોતે પ્રથમ રોજ ભોગવતો તેનાથી પોતે મુકાય છે. તેમાં જો આચાર્ય હોય તો તેવું અણુસંજ્ઞ કરવા પહેલાં શિષ્યોને તૈયાર કરીને ખીજે આચાર્ય સ્થાપીને પોતે નિવૃત્ત થઈને બાર વરસની (ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યા) સંલેખના વડે અનુભવ કરીને પોતે ગરુડની અનુજ્ઞા (સંમતિ) લઈને ગરુડને છોડીને અથવા પોતે નીમેલા અચાર્યની સંમતિ લઈને અણુસંજ્ઞ કરવા ખીજા આચાર્યની પાસે જાય છે. તેજ પ્રમાણે ઉપાધ્યાય પ્રવર્તક સ્થવિર ગણાવર્યેદક, અથવા સામાન્ય સાધુ હોય તે આચાર્યની રજા લઈને સંલેખના વડે પરકર્મ કરીને ભક્ત પરિજ્ઞા (વગેરે અણુસંજ્ઞ ન સ્વીકારે. તેમાં પણ ભાવ સંલેખના કરે કારણ કે દ્રવ્ય સંલેખના જો, એકલી હોય; તો, દોષનો સંભવ છે. તે કહે છે:-
પણિચોહઓ ય કુવિઓ, રણ્ણો જહ તિક્ત્વ સંચ-
લા આણા ।

તંબોલે ય વિવેગો ઘટ્ટણયા જા પસાઓ ય ॥ ૨૬૯ ॥

આચાર્યે પ્રેરણા કરેલો કે તું ફરી સંલેખના કર,

એવું કહેવાથી કોપાયમાન થએલા શિષ્યને જેમ રાજની આજ્ઞાતીક્ષણ હોય છે. પછી શીતળા ધાય છે. તેમ આચાર્યે પણ બીજાઓના રક્ષણ માટે પ્રથમ ત્યાગ કરવો જોઈએ. વળી નાગરવેલનું સહેલું પાન જેમ બીજાં પાન બચાવવા માટે દૂર કરવું જોઈએ. તેમ કુશિષ્યને પ્રથમ શિક્ષા કરી પછી તે મારી માગે તો તેના ઉપર દયા લાવી રાખવો જોઈએ. (ગાથા અર્થ) ભાવાર્થ કથાથી જાણવો.

એક સાધુએ બાર વરસની ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યાથી સંલેખના કરી, અને આચાર્ય પાસે અણસણની યાચના કરી, આચાર્યે કહ્યું, તું હજી પણ સંલેખના કર, તેથી આ શિષ્યે કોપાયમાન થઈને દ્રુક્ત ચામડી અને હાલકું રહેલ એવી માંસ લોઠી વિનાની આંગળી ભાંગીને દેખાડી, કે હવે બાકી શું અશુદ્ધ રહ્યું છે? આચાર્યે પોતાના હૃદયનો અભિપ્રાય પ્રગટ કર્યો, કે તું કોપને લીધે અશુદ્ધ છે. કે વચનની કડવાસથી શીઘ્ર તારી આંગળી તેં ભાંગીને ભાવની અશુદ્ધતા દેખાડી છે. તેની તેને બોધ કરવાને માટે દષ્ટાંત કહ્યું, કે કોઈ રાજની જે આંખો રોજ પાણીથી ઝરતી હતી, રાજના વેદોએ ઘણી દવા કરી પણ સારું ન થયું. એક વખત કોઈ પરદેશી વૈદ્ય આવ્યો તેણે કહ્યું, જે તું એક મુહુર્ત સુધી વેદના સહન કરે, અને મને ન મરાવે, તો તને સારો કરું. રાજાએ કબુલ કર્યું. અંજન (સૂરમો) આંખમાં નાંખ્યા

પછી ઉત્પન્ન થયેલી તીવ્ર વેદનાથી મારી આંખો ગઈ; એવી વાણી બોલીને રાત્રએ મારવાની આજ્ઞા કરી; તેથી રાત્રની આજ્ઞા તીક્ષ્ણ થઈ; અને પૂર્વે ન મારવાનું વચન આપવાથી શીતળ આજ્ઞા કરવી પડી; પણ જ્યારે મુહુર્ત પછી વેદના દૂર થતાં સારી આંખોવાળો થતાં તેજ રાત્રએ ખુશ થઈ વૈદ્યની પૂજા કરી. એ પ્રમાણે આચાર્યની આજ્ઞા પણ તીક્ષ્ણ છે. એટલે, શિષ્યની ભૂલ દેખતાં કડવાં વચનની આજ્ઞા કરે; પણ શિષ્યનું અંતરંગ તપાસી તેનાં કાર્યથી પ્રસન્ન થાય; એટલે, પરિણામે શિષ્યને હિતકર હોવાથી ત આજ્ઞા શીતળ છે. આવું સમન્વયા છતાં પણ ક્રોધથી શિષ્ય શાંત ન થાય; તો, બીજાઓના રક્ષણ માટે સડેલા પાંનની માફક તેને દૂર કરવો.

જે, ગુરૂની આજ્ઞા શિષ્ય માને; તો, ગચ્છમાંજ રહેવા હઈને દુર્વચનથી તેનો તિરસ્કાર કરી પરીક્ષા કરવી. જે, તેમ કરતાં ન કોપે, તો તે શુદ્ધ છે એમ જાણીને તેને અણશણની આજ્ઞા આપે; તથા તેને આત્મધ્યાન વિગેરે ન થાય; માટે, તેની ખબર રાખી ગુરૂ પ્રસાદ કરે.

પ્ર:—આ પ્રમાણે કેવો, અને કેટલો કાળ, અને કેવી રીતે આત્માને સંલેખે ? તેથી, હૃદયમાં વિચારીને કહે છે:—

નિષ્કાર્ઙ્યા ય સીસા સંઝી જહ અંહગં પયત્તેણ ।
 ચારસ સંવચ્છરિયં સો સંલેહં અહ કરેહ ॥૨૭૦॥

ચત્તારિ વિચિત્તાઈં વિગઈં નિજ્જૂહિયાઈં ચત્તારિ ।
 સંવચ્છરે ય દુન્નિ ડ એગં તરિયં તુ આયામં ॥૨૭૧॥
 નાઈ વિગિટ્ઠો ઉત્તવો, છમ્માસે પરિમિયં તુ આયામં ।
 અન્નેઽવિ ય છમ્માસે હોઈ વિગિટ્ઠ તવો કમ્મં ॥૨૭૨॥
 વાસં કોડીસહિયં આયામં કાઠ આણુ પુઙ્ગવીણ ।
 ગિરિકંદરંમિ ગંતું, પાયવગમણં અહ્ કરેહ ॥૨૭૩॥

સૂત્ર અર્થ તથા ખંને પ્રકારે પોતાના શિષ્યોને તથા
 લણુવા આવેલા ખીજ સાધુને લણુવીને જેમ શકુની પક્ષી
 ઈંડાને સેવીને તૈયાર કરે, તેમ પ્રયત્નથી તૈયાર કરવા જોઈએ.
 ત્યારપછી આચાર્ય ખાર વરસની સંલેખના કરે તે આ
 પ્રમાણે.

ચાર વરસ સુધી જુદા જુદા તપનાં અનુષ્ઠાન કરે
 છે. એટલે એક જે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરે કરીને
 પારણું કરે છે પારણામાં વખતે વિગય વાપરે. અને નપણુ
 વાપરે, પાંચમા વરસથી ખીજ ચાર વરસ તેવો તપ
 કરીને પારણામાં વિગઈ ન વાપરે નવમા દશમા વરસમાં ઉપ-
 વાસને પારણુ આંબેલ એમ કરે અચ્યારમા વરસમાં પહેલા
 છ મહીના સુધી અતિ વિકૃષ્ટ તપ ન કરે અથવા એક જે
 ઉપવાસ કરીને પરિમિત આંબેલથી પારણું કરે (ઉણોહરી
 તપ કરે) ખીજ છ માસમાં વિકૃષ્ટ તપ અને પારણામાં

(૧૨૪)

આંખેલમાં ઉણોદરી તપ કરે આરમાં વરસે કોટી સહિત
આંખેલ કરે એટલે રોજ આંખેલથી ખાય. એટલે આંખે-
લની કોટી કોટી મળે માટે કોટી સહીત કહ્યું છે આર
માસ બાકી રહે ત્યારે તેલના કોગળા અસ્ખલિત નમસ્કાર
વિગેરે શિખવા માટે વાયુ દૂર કરીને મૂખ યંત્રના પ્રચાર માટે
વારંવાર કરે. આ પ્રમાણે બાર વરસ સુધી અનુક્રમે બધું
કરીને સામર્થ્ય હોય તો ગુરૂની આજ્ઞા લઇને પહાડની
ગુફામાં જઇને નિર્દોષ જગ્યા જોઇને પાદપઉપગમન
અણસણ કરે ઇંગિત મરણ અથવા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન જેમ
સમાધિ રહે તેમ કરે. આ પ્રમાણે બાર વરસની સંલેખના
કર્મ વડે આહાર ઓછો કરતાં આહારની અભિલાષાનો
ઉચ્છેદ થાય છે તે બે ગાથાવડે બતાવે છે.

કહનામ માં તવોક્મ્મર્પાહ્રાં જો ન નિચ્ચુજુત્તપ્પા ।
લહુવત્તી પરિક્ખવં વચ્ચઃ જે મતઓ ચેવ ? ॥૨૭૪॥
આહારંણ વિરાહ્રાં, અપ્પાહારો ય મંવમ્નિમિત્તં ।
હામંતાં હ્રામંતો, પ્પાહાર નિમંમિજ્જા ॥ ૨૭૫ ॥

કેવી રીતે એ સાધુ તપ કરવામાં પંડિત થાય ? જે
નિત્ય ઉદ્યુક્ત આત્મા બનીને બત્રીસ કોળિયાના પરિણા-
મવાળી વૃત્તિ ન રાખે ? એટલે દિવસે દિવસે લઘુ વૃત્તિનો
પરીક્ષેપ ન કરે; તો તપ કર્મમાં પંડિત કેવી રીતે થાય ?
(જો, ગોચરીમાં લોલુપતા રાખી વધારે વધારે ખાય;

તો, તે તપ કરવામાં નિયુક્ત ન થાય;) તથા આહાર વડે
 બે ત્રણ દિવસ સુધી વિયોગ કરે. અર્થાત્ બે ત્રણ પાંચ
 છ ઉપવાસ કરી; પછી પારણું કરે તો, શા માટે અધ્યા-
 હારી ન થાય ? (થાયજ.)

પ્રશ્ન:—શા માટે તપ કરે ?

ઉ:—અણુસણુ કરવા માટે. આ પ્રમાણે ઉપવાસ કરતો
 તથા દરેક પારણામાં અધ્યાહારને સ્ત્રીધે ઓછો ઓછો કરતાં
 ટેવ પડતાં ઉપર બતાવેલી વિધિએ ભક્ત પચ્ચખખાણુનું
 અણુસણુ કરે. નામ નિક્ષેપો કહ્યો. હવે સૂત્ર અનુગમમાં
 અસ્પષ્ટિત વિગેરે ગુણ્યુક્ત સૂત્ર કહેવું. તે કહે છે:—

મે વેમિ સમણ્નસ્સ વા અસમણ્નસ્સ વા અસણં
 વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા વત્થં વા પહિ-
 ગ્ગહં વા કંબલં વા પાય પુંચ્છણં વા નો પાદેજ્જા નો
 નિમંતિજ્જા નો કુજ્જા વેયાવહિં પરં આઢાયમાણે
 ત્તિથેમિ (સૂ૦ ૧૧૭)

સુધર્માસ્વામિ કહે છે. જે-મે' ભગવાન પાસે સાંભળ્યું;
 તે કહું છું, અને હવે, કહેવાતું પણ ભગવાનનું વચન
 છે. એટલે, સમનોજ્ઞ, અથવા અમનોજ્ઞ હોય; એટલે, દષ્ટિ
 (સમ્યગ્ દર્શન,) તથા લિંગથી સમનોજ્ઞ એટલે ઉત્તમ
 શ્રદ્ધાવાળો હોય; પણ, ભોજન વિગેરેમાં ત્યાગી ન
 હોય; અને અમનોજ્ઞતે ઔદ્ધ મત વિગેરેના સાધુને

(૧૨૬)

ચાર પ્રકારના આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા ન કરે; તે કહે છે. અશન (ભોજન) તે, ભાત વિગેરેનું છે, અને પાણી તે, દ્રાખ વિગેરેનું છે, અને થોડા ટેકા રૂપ નાળીયેર (કોપરું) વિગેરે છે, અને સ્વાદ માટે કપુર, લવંગ, વિગેરે છે. તેજ પ્રમાણે વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, રત્નોહરણ, આ બધાં પોતાનાં ઉપકરણ કુસાધુને વાપરવા ન આપે. તેજ પ્રમાણે તેમની વૈયાવચ્ચ ન કરે; અને ઘણા આદરવાળો બનીને તેમને તેવી વસ્તુનું આમંત્રણ ન કરે; તેમ થોડી ઘણી વૈયાવચ્ચ પણ ન કરે. હવે, પછીનું પણ હું કહું છું.

ધુવં ચેયં જાણિજ્ઞા અસળં વા જાવ યાય પુ-
છળં વા લભિયા નો લભિયા ભુંજિયા નો ભુંજિયા
પંથં વિડત્તા વિડક્કમ્મ વિમત્તં ધમ્મં જોસેમાણં સ-
મેમાણે ચલેમાણે પાહજ્ઞા વા નિમંતિજ્ઞ વા કુજ્ઞા
વેયાવડિયં પરં અણાઠાયમાણે ત્તિબેમિ (સૂ૦ ૧૯૮)

તે બોદ્ધ વિગેરે મતના કુશીળવાળા સાધુઓ અશન વિગેરે બતાવીને એવું બોલે કે, આ નિશ્ચય બાણો કે, અન્નારા મહામંદિરાજ તમે ભોજન વિગેરે મેળવશો એટલે બીજી બગ્યાએ મળે ન મળે અથવા ખાઈને અથવા વિના ખાધે અમારી ધીર-જને માટે તમારે અવસ્ય આવવું, બે નમળે તો લેવા માટે અને મળે તો વધારે ખાવા માટે વારંવાર ભોજન માટે

ન બાધું હોય તે વખતે સવારનો નાસ્તો કરવા અમારી
 ધીરજ માટે કોઈ વખત પણ આવવું અથવા જ્યારે તમને
 જે કદપે તેવું અમે તમને આપશું વળી અમારો મઠ
 તમારા રસ્તામાંજ છે કદાચ તમે ખીજે રસ્તે જતા હોતો
 થોડો ફેરો ખાઈને પણ આડા માર્ગે ખીજે ઘેરે જઈને
 પણ અમારે ત્યાં આવવું આ આગમનમાં ખેદ માનવો
 નહીં (આ પ્રમાણે પ્રેમ ધરાવી જૈન સાધુને ઔઘ વિગેરેના
 સાધુ આમંત્રણ કરે) પ્ર૦ શામાટે આવું ઔઘ સાધુ કરે
 છે ? ઉ૦ તે કહે છે વિલક્ષ્ણ (બુદ્ધ) ધર્મને પાળતા અને
 કદાચ જૈન સાધુના ઉપાશ્રયમાં આવીને અથવા રસ્તામાં
 જતાં નિમંત્રણ કરે અથવા પોતાની પાસેનું લોજન વિગેરે
 આપે અથવા લોજન આપવાની નિમંત્રણા કરે અથવા લક્ષ્ણ
 માફક વેચાવચ્ચ કરે આ બધું જૈન સાધુને કુશીલ સાધુનું
 ન કદપે તેમ તેનો પરિચય પણ ન કરે કેવી રીતે જૈન
 સાધુ રહે ? ઉ-તે કુશીલ સાધુ બહુ માનથી સાધુનો આદર
 કરે તોપણ પોતે તેમાં ગૃહ ન થાય તોજ દર્શન શુદ્ધિ
 સાધુની રહે છે. (જે તેવા કુશીલની સોખત કરે તો જૈન
 સાધુને પોતાના કડંણુ સંયમમાં અનાદર થાય અને પોતે
 પણ તેવું કુશીલ આચરે.) અથવા હવે પછીનું પણ સુધ-
 માંસ્વામી કહે છે.

इहमेगेषिं आचारगोपरे नो सुनिसंते भवति

તે રૂઢ આરંભટ્ટી અણુવચમાણા હુણ પાણે ઘાયમાણા
 હુણખો ગાવિ સમણુજાગમાણા અદુવા અદિન્નમાય-
 યંતિ અદુવા વાયાઝ વિઝજ્જતિ, તજહા-અત્થિ લોએ
 મત્થિ લોએ ધુવે લોએ અધુવે લાંએ માહૂએ લોએ અ-
 ણાહૂએ લોએ સપજ્જવસિએ લોએ અપજ્જવસિએ લોએ
 સુકહેત્તિ વા દુક્કહેત્તિ વા કલ્હાણંતિ વા પાવેત્તિ
 વા માહુત્તિ વા અસાહુત્તિ વા સિહિત્તિ વા આસ-
 હિત્તિ વા નિરણત્તિ વા અનિરણત્તિ વા, જમિણં
 વિપ્પહિવન્ના મામગં ધમ્મં પન્નવેમાણા રૂથવિ જા-
 ણહ અકસ્માત્ એવં તેસિંનો સુચક્ખાએ ધમ્મે નો
 સુપન્નત્તે ધમ્મે ભવહ (સૂ૦ ૧૧૧)

આ મનુષ્ય લોકમાં કેટલાક પૂર્વે કરેલ અશુભ કર્મને
 વિપાક જેમને છે, તેવા નિર્ભાંગી જીવને મોક્ષ માટે જે
 અનુષ્ઠાન રૂપ આચાર છે, તે સારી રીતે હૃદયમાં ઠર્યો
 નથી; તે અપરિણત આચારવાળા જેવા હોય, તે કહે છે:—

તે આચારનું સ્વરૂપ ન જાણનારા ગોચરીમાં નાહ્યા
 વિના પરસેવાના મેલના પરિપહથી કંટાળેલા જે સાધુઓ
 છે; તેમને સુખ વિહાર કરનારા ગૌહ્ર મત વિગેરેના સાધુ-
 ઓએ પોતાના જેવા વિચારવાળા બનાવેલા છે. તેથી, જૈન-
 સાધુઓ પણ, તેની સોબતથી સંયમમાં શિથિળ થઈ આરં-

(૧૨૯)

ભના અર્થાં ળને છે, અથવા તે શાક્ય વિગેરેના સાધુ, અથવા જે કુશીળ છે, તેઓ સાવધ આરંભના અર્થાં છે. તેજ પ્રમાણે મઠ, આરામ, તળાવ, કુવા ળનાવવા પોતાને માટે રાંધેલું ખાનારા વિગેરે સાધુઓ ળોલે છે કે, પ્રાણીઓને મારો, આ પ્રમાણે ળીજા પાસે મરાવતા; અને મારનારની અનુમોદના કરતા; અથવા ળીજાનું દ્રવ્ય લેવાથી કડવું ક્ષણ છે, તેને વિસરીને, તથા જેના શુભ અધ્યવસાયો ઠંકાર્થ ગયા છે. તેઓ ચોરીનું દ્રવ્ય લે છે. વળી, પહેલા ત્રીજા વ્રતમાં થોડું કહેવાનું હોવાથી તેને પ્રથમ કડીને ળીજા મહાવ્રતનું વધારે કહેવાનું હોવાથી ળીજા વ્રતનો ઉપન્યાસ હવે કરે છે. (અથવા એ અવ્યય ળીજાે પક્ષ ળતાવે છે, તે કહે છે.) એટલે, અદત્ત લે છે. અથવા, નાના પ્રકારની યુક્તિઓ ળોજે છે. તે મતાવે છે કે, સ્વાવર જંગમ સ્વરૂપવાળો લોક છે, તેમાં નવ અંડવાળી પૃથ્વી છે અથવા સાત દ્વીપવાળી પૃથ્વી છે. ળીજા મતમાં માને છે કે, પ્રહ્માના અંડામાં પૃથ્વી અંદર રહેલી છે. વળી ળીજા મતવાળા કહે છે કે પ્રહ્માના અંડા જેવી પાણીમાં રહેલી ળીજાતી એવી સેંકડો પૃથ્વીઓ પાણીમાં રહે છે તથા જેઓ પોતાના કર્મના ક્ષણને લોગવનારા છે પરલોક છે અંધ મોક્ષ છે પાંચ મહાભૂત છે (આવા જુદા જુદા અનેક મત છે.)

નાસ્તીકો કહે છે કે આ બધો લોક જે દેખાય છે તે બધું માયા (બુઠ) ની ઈંદ્ર જળ જેવું તથા સ્વપ્નમાં દેખ્યા જેવું છે અને અવિચારીત રમણીયપણે ભૂતનો અભ્યુગમ (સ્વીકાર) કરવા છતાં પરલોકનો અનુચારી જીવ પણ નથી, શુભ અશુભ ફળ-નથી પણ જેમ કિલ્લુ વિગેરેમાંથી જેમ નસો ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય થાય છે. આ બધું માયાકાર ગંધર્વ નગરના જેવું છે. કારણ કે પૂન્ય પાપ વિગેરે યુક્તિથી સિદ્ધ થતાં નથી. વળી ચાર્વાક કહે છે.—

“ યથા યથાઽર્થાશ્ચિન્ત્યન્તે, વિવિચ્યન્તે તથા તથા ।
 યદ્યેતત્સ્વયમર્થેભ્યો, રોચતે તત્ર કે વયમ્ ॥ ૧ ॥
 ભૌતિકાનિ શરીરાણિ, વિષયાઃ કરણાનિ ચ ।
 તથાપિ મન્દૈરન્યસ્પ, તત્ત્વં સમુપદિશ્યતે ॥ ૨ ॥

જેમ જેમ અર્થો વિચારીએ તેનું વિવેચન કરીએ તેમ તેમ જે જે અર્થ તરફ રૂચે તેમાં આપણે કઈ ગણત્રીમાં (જેમ જેમ વિચાર કરીએ તેમ તેમ આ બધું વિષય તરફ એંચાઈ જાય ત્યારે આપણે વિચાર કરવાની શું જરૂર. !)

આ શરીર તથા વિષય અને ઈંદ્રિયો બધું ભૂતમાંથી બનેલું છે. તોપણ મંદ બુદ્ધિવાળાએ બીજા જીવોને કસાવવા તત્ત્વ તરિકે ઠસાવી દીધું છે.

(૧૩૧)

વળી સાંખ્ય વિગેરે મતવાળા કહે છે, લોક નિત્ય છે. કારણ કે પ્રકટ થવું, લય થવું એટલુંજ માત્ર ઉત્પાત અને વિનાશનું સ્વરૂપ છે. કારણ કે જે નથી તેનું ઉત્પાદન નથી. તથા જે છે તેનો નાશ નથી. અથવા ધ્રુવ તે નદી સમુદ્ર પૃથ્વી પર્વત આકાશ એ બધાંનું નિશ્ચયપણું હોવાથી તે ધ્રુવ છે (માટે તેમના મત પ્રમાણે બધું નિત્ય છે)

ગોદ્ધ વિગેરે કહે છે લોક અનિત્ય છે કારણ કે દરેક ક્ષણે તેનો સ્વભાવ ક્ષય થવારૂપ છે. વિનાશના હેતુના અભાવથી અને નિત્ય વસ્તુના અનુક્રમથી કે એક સાથે અર્થ ક્રિયામાં અસામર્થ્યપણું છે. (આ પ્રમાણે તેમનું માનવું છે કે બધું અનિત્ય છે.) અથવા અધ્રુવ તે ચળ છે જેમકે ભૂગોળ (પૃથ્વીનો ગોળો) કેટલાકન કહેવા પ્રમાણે નિત્ય ચલાયમાન છે. (તેઓ માને છે કે પૃથ્વી ફરે છે) અને સૂર્ય સ્થિર છે તેમાં સૂર્ય મંડળ દૂર હોવાથી જેઓ પૂર્વમાંથી જુએ છે તેમને સૂર્યનો ઉદય દેખાય છે. અને સૂર્યના મંડળના નિચે રહેલાને મધ્યાન્હ દેખાય છે. અને જેઓને સૂર્ય દૂર થવાથી ન દેખાય તેઓને આશમેલો જણાય છે. વળી બીજા મતવાળા એવું માને છે કે લોકની આદિ છે. તેઓ કહે છે.

आसीदिदं तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम् ।
अप्रतर्क्यमविज्ञेयं, प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥ १ ॥

(१३२)

आ अधुं पूवे अंधाराइप, अंजल्युं, लक्षण रडित
विशाराथ नहीं तेषुं, न जणाय तेषुं, अधी रीते सूतेला
जेधुं डतुं.

तस्मिन्नेकार्णवीभूते, नष्टस्थावरजंगमे ।
नष्टामरनरे चैव, प्रनष्टोरगराक्षसे ॥ २ ॥

ते अेक समुद्रइप अनेखुं स्थावर जंगमनो तथा देवता
मनुष्यनो नाश डतो तेम नाग तथा राक्षसनो पणु नाश
डतो (त्यारे डेषुं डतुं ते डडे छे)

केवलं गह्वरीभूते, महाभूत विवर्जिते ।
अचिन्त्यात्मा विंशुस्तत्र, शयानस्तप्यते तपः ॥ ३ ॥
तस्य तत्र शयानस्य, नाभेः पद्मं विनिर्गतम् ।
तरुणरविमण्डलनिभं, हृद्यं काञ्चनकर्णिकम् ॥ ४ ॥
तस्मिन् पद्मे तु भगवान् दण्डी यज्ञोपवीतसंयुक्तः ।
ब्रह्मा तत्रोत्पन्नस्तेन जगन्मातरः सृष्टाः ॥ ५ ॥
अदितिः सुरसङ्घानां दितिरसुराणां मनुर्मनुष्या-
णाम् ।

विनता विहङ्गमानां माता विश्वप्रकाराणाम् ॥ ६ ॥
कद्रूः सरीसृपाणां सुलसा मात तु नागजातीनाम् ।
सुरभिचतुष्पदानामिला पुनः सर्व बीजानाम् ॥ ७ ॥

ક્રુત મહવર (પોલાણ) ના આકારવાળું મહાભૂતોથી રહિત હતું તેમાં અચિંત્ય આત્મા વિભુ (ઇશ્વર) પોતે સુતેલો તપ કરે છે. (૩)

તે ત્યાં સુતેલા વિભુની નાભીમાંથી એક કમળ ઉત્પન્ન થયું તે ઉગતા સૂર્યના મંડળ જેવું સોનાની કશિકાવાળું રમણિક હતું (૪)

તે પદ્મમાંથી ભગવાન દંડ ધારણ કરેલ જનોઈ પહે-
રેલો બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયો તેણે જગતની માતાઓને રચી છે. (૫)

દેવતાઓના સમૂહની માતા અદિતિ છે, અને અસૂ-
રોની માતા દિતિ છે. મનુષ્યનો મનુ છે. પક્ષીઓની માતા વિનતા છે. આ પ્રમાણે વિશ્વના પ્રકારોની માતાઓ બ્રહ્માએ બનાવી. (૬)

સરીસૃપની માતા કદૂ છે. અને નાગની જાતીઓની માતા સુલસા છે. તેમ બધાં ચોપગાં પ્રાણીની મા સુરભિ છે. અને સર્વ બીજેની માતા ઇલા છે. (આ પ્રમાણે પુરાણ-
વાદીઓ યોલે છે, તેમ બીજા ધર્મવાળા પણ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કલ્પના કરે છે, તેમ સમજવું.

બીજા મતવાળા કેટલાક અનાદિ લોક માનનારા છે જેમકે શાક્ય મતવાળા કહે છે હે સિદ્ધુઓ !

અનવ દ્વય (અનાદિ) આ સંસાર છે તેની પૂર્વ કોટી જણાતી નથી, નિરાવરણ સત્વોને અવિદ્યા નથી, તેમ જીવોનો ઉત્પાદ નથી,

વળી અંતવાળો આ લોક છે જગતના પ્રલયમં
અધાનો નાશ થાય છે, તથા અંત વિનાનો લોક છે કારણ કે
વિદ્યમાન વસ્તુનો સર્વથા નાશનો અસંભવ છે. કારણ કે
એવું નથી (અર્થાત્ છેજ) કેટલાક તો બંનેને પણ માને
છે તે બતાવે છે.

“ દ્વાવેવ પુરુષૌ લોકે, ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ ।

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ, કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥૧॥

એજ પુરુષો લોકમાં પૂર્વે હતા, એક ક્ષર (નાશવંત)
બીજો અક્ષર (અનાશવંત) તેમાં ક્ષરમાં સર્વ ભૂતો છે. અને
અક્ષર તે કૂટસ્થ કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે પરમાર્થને નહીં જાણનારા લોક છે. વિગેરે
સ્વિકારવા વડે વિવાદ કરતા જુદી જુદી વાણી કાઢે છે તેજ
પ્રમાણે આત્માને પણ જુદી જુદી રીતે બતાવે છે જેમકે
સાઈં કર્યું, તે સુકૃત માને અથવા દુષ્કૃત માને એમ ક્રિયા-
વાદીઓ માને છે. એટલે કોઈ બોલે કે સર્વ સંગનો ત્યાગ
કરવાથી મહાત્મત બ્રહ્મણુ કર્યું, તે સાઈં કર્યું. તથા બીજા
બોલે છે કે હે ભાઈ ! આ સરળ મુગલોચનવાળી સ્ત્રીને
યુગ ઉત્પન્ન કર્યા વિના તે ત્યાગી, તે ખોટું કર્યું. તથા જે
દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય, તેને કહે, કે આ કલ્પણુ
છે. તેનેજ બીજો કહે કે આ તો પાપંડીઓના જાળમાં ફસા-
એલો કલીળ છે ! ગૃહાશ્રમ પાળવાને અસમર્થ છે ! વિના

(૧૩૫)

પુત્રે દીક્ષા લીધી, તેથી પાપરૂપ છે તથા આ સાધુ છે, અસાધુ છે એમ પોતાની મતિએ કલ્પના કરી ઇચ્છાનુસાર બોલે છે તથા સિદ્ધિ છે અથવા સિદ્ધિ નથી, અથવા નરક છે અથવા નથી એ પ્રમાણે બીજું પણ પોતાના આગ્રહ પ્રમાણે પકડી વિવાદ કરે છે તે બતાવે છે કે આ પૂર્વે બનાવેલું લોક વિગેરેને આશ્રયી બુદ્ધું બુદ્ધું માનનારા તે વિપ્રતિપન્ન વાદીઓ છે તે કહે છે.

इच्छन्ति कृत्रिमं सृष्टिवादिनः सर्वमेव मितिलिङ्गम् ।
कृत्स्नं लोकं माहेश्वरादयः सादि पर्यन्तम् ॥१॥

સૃષ્ટિના વાદીઓ માહેશ્વર વિગેરે બધુંજ મિતિલિંગ ( ) અને કૃતિમ માને છે, અને બધા લોકને સાદિ પર્યંત માને છે.

नारीश्वरजं केचित्, केचित् सोमाग्नि संभवं लोकं ।
द्रव्यादि षड्विकल्पं, जगदेतत् कोचिदिच्छन्ति ॥

નારી તથા ઇશ્વરથી ઉત્પન્ન થયેલું માને છે, કેટલાક મતવાળા સોમાગ્નિથી લોક ઉત્પન્ન થયેલું માને છે. તથા દ્રવ્યશુભ્ર વિગેરે છ વિકલ્પવાળું જગત્ કેટલાક માને છે.

ईश्वरप्रेरितं केचित् , केचिद् ब्रह्मकृतं जगत् ।
अव्यक्त प्रभवं सर्वं, विश्वमिच्छन्ति कापिलाः ॥३॥

કેટલાક ઇશ્વરની પ્રેરણાથી થએલું માને છે, કેટલાક બ્રહ્માએ જગત્ કરેલું માને છે, અને કપિલ મતવાળા અન્ય-ક્રમથી બધું વિશ્વ થએલું માને છે.

**યાદૃચ્છિક મિદં સર્વં, કેચિદ્ ભૂત વિકારજં
કેચિચ્ચાનિક રૂપં નેતુ, બહુધા સંપ્રધાવિતાઃ ॥૪ ॥**

કેટલાક યાદૃચ્છિક (સ્વભાવિક) બધું માને છે, કેટલાક ભૂતોના વિકારથી થએલું માને છે, કેટલાક મતવાળા અનેક રૂપવાળું જગત્ માને છે, આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે મતવા-દીઓ પોતાના વિચાર બતાવવા દોડેલા છે.

આ પ્રમાણે જેમણે સ્યાદ્વાદ સમુદ્ર અવગાહન કર્યો નથી તેવા એકાંશ ગ્રહણ કરી મતિના ભેદવાળા બનેલા પર-સ્પર દોષિત બનાવે છે, તેજ કહ્યું છે—

**લોકક્રિયાઽઽત્મતત્ત્વે, વિવદન્તે વાદિનો વિભિન્નાર્થ
અવિદિત પૂર્વે યેષાં, સ્યાદ્વાદ વિનિશ્ચિતં તત્ત્વં ॥૧ ॥**

લોક, ક્રિયા, આત્મા, તથા તત્ત્વ સંબંધી ગુહા ગુહા વિષયને બતાવવા તેજ વાદીઓ ઝઘરા કરે છે કે જેમણે સ્યાદ્વાદથી વિશેષ પ્રકારે નિશ્ચય કર્યા વિના તત્ત્વનું વર્ણન કરેલ છે; પણ જેમણે સ્યાદ્વાદ મતનો નિશ્ચય કર્યો છે, તેઓને અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વિગેરે અર્થનો નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે કથંચિત્ (કોઈ અંશે) આશ્રય કરવાથી તેમને વિવાદનો અભાવજ છે.

અંથ વધી જવાના બયથી અહીં બહુ કહેવાનું છે, છતાં કહેતા નથી, તથા તેનું વર્ણન સૂત્રકૃત-વિગેરે સૂત્રમાં વિસ્તારથી કહ્યું છે.

તે બધા પરસ્પર વિવાદ કરતા પોતાના તત્ત્વનો આચક્ર કરી તેનું સમર્થન કરતા પોતે નાશ પામ્યા છે, અને બીજાનો નાશ કરે છે, તે બતાવે છે—

કેટલાક સુબધી ધર્મને ઇચ્છે છે, બીજા દુઃખથી ધર્મ માને છે, કેટલાક સ્નાનથી ધર્મ માને છે તથા મારેજ ધર્મ મોક્ષ આપનાર છે, બીજા બોલવા જેવોજ નથી, એમ બોલનારા અપુટ (તુચ્છ) ધર્મવાળા પરમાર્થ નહિ જાણનારા (લોખા જીવો) ને કસાવે છે, હવે તેમનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે. લોક છે અથવા નથી વિગેરેમાં તમે જાણો.

અકસ્માત (માગધ) દેશમાં આ શબ્દ ગોવાળણી સુધાં પણ સંસ્કૃતમાં બોલે છે, તેથી તેજરૂપે લીધે છે અંટરે કસ્માદ્ (તે હેતુ છે અને અ સાથે લેવાથી અકસ્માદ્ તે અહેતુ છે) તેમાં તે હેતુના અભાવથી બનતું નથી, તેમાં એમ સમજવું કે દરેકમાં હેતુ રહેલ છે, જો તેમ ન માનીને એકાંતથીજ “લોક છે,” એવું માનીએ તો તે અસ્તિ (છે), શબ્દ સાથે સમાન અધિકરણપણે થવાથી જગતમાં જે જે છે, તે બધું લોક થશે, અને તેમ માનતાં તેનો પ્રતિ પક્ષ પણ ‘અલોક’ અસ્તિ (છે), તેથી લોકજ અલોક

થશે, અને વ્યાખ્યાના સદ્ ભાવમાં વ્યાપકનો સદ્ભાવ થતાં અલોકનો અભાવ થશે, અને તેના અભાવમાં તેના પ્રતિ પક્ષ લોકનો પ્રથમજ અભાવ થશે. અથવા લોકનું સર્વ ગતપણું સિદ્ધ થશે.

અથવા “લોક અસ્તિ” પણ લોક ન લવતિ (નથી) લોક પણ નામજ છે, અને લોક નથી લોકનો અભાવ છે. એ પ્રમાણે થશે, આ બધું અનિષ્ટ છે, અને અસ્તિતું વ્યાપકપણું હોવાથી લોક સાથે અસ્તિ એકાંત લાગવાથી ઘટ પટ વિગેરેમાં પણ લોકપણાની પ્રાપ્તિ થશે કારણ કે વ્યાખ્યાના વ્યાપકના સદ્ભાવ સાથે અંતરપણું નથી વળી અસ્તિ લોક આ પ્રતિજ્ઞા પણ લોક એમ માનવાથી હેતુનું પણ અસ્તિત્વપણું છે, તેથી “પ્રતિજ્ઞા અને હેતુ” બંનેમાં એકત્વ પ્રાપ્તિ થશે, અને તે એક થતાં હેતુનો અભાવ થશે, અને હેતુના અભાવમાં કોણ કેનાથી સિદ્ધ થશે, અથવા એમ માનીએ કે “અસ્તિત્વથી અન્ય લોક છે, તે પ્રથમ કરેલી પ્રતિજ્ઞાની હાનિ થશે, તેથી એ પ્રમાણે એકાંતથીજ લોક અસ્તિત્વ માનતાં હેતુનો અભાવ યતાવ્યો, એજ પ્રમાણે નાસ્તિત્વની પ્રતિજ્ઞામાં પણ સમજવું, તે યતાવે છે, કોઈ એમ કહે કે “લોક નથી” આવું યોલનારને પૂછવું કે તમે છો કે નહિ? અને જો તમે છો તો લોકમાં કે લોક બહાર જો લોકમાં હો, તો લોક નથી એવું

કેમ બોલો છો ? અને લોક ખહાર એમ બોલશો, તો ખર, વિષાણુ (ગધેડાનું શીંગડા) માફક-અસત્ય સિદ્ધ થયા, તેથી મારે કેને ઉત્તર આપવો ? આ પ્રમાણે હરેક વિક્ષાને પોતાની મેળે વિચારીને એકાંત વાદીઓનું સમાધાન કરવું,

एवं-એમ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વાદ તેમને માનેલો આકસ્મિક નિર્ચુક્રિતક (ચુક્રિત વિનાનો) છે, એજ પ્રમાણે ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરે વાદો પણ નિર્ચુક્રિતકજ છે, પણ અમારા જૈન સ્યાદવાદવાદીનાં જૈનમતમાં કથંચિત્ (કોઈ અંશે) ના સ્વીકારથી ઉપર બતાવેલા દોષનો પ્રસંગ નથી, કારણ કે સ્વપર સત્તાના ઉપાદાન વ્યુદાસથી વસ્તુનું વસ્તુપણું ઉપાદ્ય છે. એથી સ્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ સ્વભાવથી વસ્તુનું અસ્તિપણું છે, અને પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ સ્વભાવથી નાસ્તિપણું છે, કહ્યું છે કે—

सदेव सर्वं को नेच्छेत्, स्वरूपादिचतुष्टयात्

असदेव विपर्यासान् न चेन्न व्यवतिष्ठते ॥ १ ॥

સ્વરૂપ વિગેરે ચાર (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ) થી બધા પદ્ધતીને સત્ તરીકે કોણ ન ઇચ્છે ?, અને તેથી ઉલટું તે ખીજના દ્રવ્યાદિ ચતુષ્ટયથી પોતે અસત્ છે, જો તેમ ન માનીએ તો વસ્તુની વ્યવસ્થા રહે નહિ. વિગેરે જાણવું, કારણ કે સૂત્રના સંબંધના લીધે આ પ્રયાસ થોડામાં

(૧૪૦)

સમજાવા માટે કહેલ છે, માટે વધારે કહેતા નથી, એ પ્રમાણે ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરેમાં પણ પાંચ અવયવ અથવા દશ અવયવ અથવા ણીજી રીતે એકાંત પક્ષ સાથે સ્યાહ વાદ પક્ષ સરખાવી વિચારીને યોજવો. (આ પાંચ અવયવ અને દશ અવયવનું સ્વરૂપ દશવૈકાલિક પ્રથમ અધ્યયનમાં હારભદ્ર સૂરિ મહારાજની ટીકામાં બતાવેલ છે. તેનું ભાષાંતર આ જ્ઞાન ભાંડાર તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ હોવાથી ગુજરાતી વાંચનારને પણ છે.)

હવે સમાપ્ત કરે છે—એ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલી નીતિએ તે બધા એકાંત વાદીઓનો ધર્મ તેઓએ યોગ્ય રીતે કહ્યો નથી, તેમ શાસ્ત્ર પ્રણયનવડે સારી રીતે પ્રજ્ઞાપિત પણ નથી,

પ્ર—પોતાની બુદ્ધિએ તમે આ કેમ કહો છો ? ઉ-
નહીં, અથવા વાદી પૂછે છે કે જો તે વાદીઓનો એકાંત પક્ષ બરોબર કહેલો નથી, તો કેવો ધર્મ સુપ્રજ્ઞાપિત થાય છે. તેથી જૈનાચાર્ય (ગણધરે) સૂત્ર કહે છે—

સ જહેયં ભગવયા પવેહયં આસુપન્નેણ જાણયા
પામ્પયા અદુવા ગુત્તી વઓગોયરસ્સ ત્તિવેમિ સ-
વ્વત્થ સંમયં પાવં, તમેવ ઉવાહક્કમ્પ એસ મહં વિ-
વેગે વિયાહિણ, ગામેવા અદુવા રણે નેવ ગામે નેવ
રણે ધમ્મમાયાણહ પવેહયં માહ્ણેણ મહ્મયા, જા-

મા તિન્નિ ઉદાહિયા જેસુ. હમે આપરિયા સંબુજ્ઞ
માણા સમુદ્વિયા, જે ણિવ્વુયા પાવેહિં કમ્મેહિં અ-
ણિયાણા તે વિયાહિયા (સૂ૦ ૨૦૦)

વસ્તુનું આ સ્યાદ્વાદરૂપ લક્ષણ બધા વ્યવહારને અનુ-
સરનારું કોઈપણ વખત ન હણનારું (સર્વત્ર જ્ય પામેલું)
ભગવાન મહાવીરે કહેલું છે અથવા હવે પછીનું કહેવાનું
પણ મહાવીર પ્રભુએ કહ્યું છે.

તેઓ કેવા છે ઉ:-કેવળ જ્ઞાન હોવાથી તેઓ આશુપ્ર-
જ્ઞાવાળા છે અર્થાત્ તેઓ સદા ઉપયોગવાળા છે. પ્ર૦ બંને
ઉપયોગ સાથે છે કે? ઉ૦ નહીં. કારણ કે જ્ઞાન ઉપયોગથી
જાણતા, તથા દર્શન ઉપયોગથી દેખતા મહાવીર પ્રભુએ કહ્યા
છે. તેવો ધર્મ એકાંતવાદીઓએ કહ્યો નથી. અથવા ગુપ્તિ તે
વાચ્યાની છે. એટલે ભાષા સમિતિ જાણવી તે ભગવાન મહા-
વીરે કહ્યું કે દરેકે ભાષા સમિતિ રાખવી. (વિચારીને બોલવું)
અથવા અસ્તિ નાસ્તિ ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરે બોલનારા વાદીઓ
વાદ કરવાને માટે તૈયાર થયેલા જેઓ ત્રણસો તેસઠી
સંખ્યાવાળા છે. તેવા ત્રણસો તેસઠી પ્રતિજ્ઞા હેતુ દ્વંદ્વિંત
ઉપન્યાસના દ્વારવડે ભૂલો બતાવી તેમનું ગીતાર્થ સાધુએ
સમાધાન કરવું.

અથવા વચનની ગુપ્તિ સાધુએ રાખવી તેનું સ્વરૂપ હું
કહું છું. અને હવે પછી કહીશ. તે વાદીઓ જે વાદ કરવા

આવે તેમને આ પ્રમાણે કહેવું. જેમ તમારા બધામાં પણ પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિનો આરંભ કરવો, કરાવવો, અનુમોદવો એમ સંમતિ આપી છે. એથી બધી જગ્યાએ. આ પાપ અનુષ્ઠાન છે. એમ અમારો મત છે. અર્થાત્ તમે તે હિંસાને પાપ માનતા નથી, પણ જીવોને દુઃખરૂપ હોવાથી અમે તેમને જૈનમત પ્રમાણે પાપ માનીએ છીએ. તે કહે છે.

તદેવ આ પાપ અનુષ્ઠાન છોડીને હું રહ્યો છું. એજ મારો વિવેક છે. (જે બીજાને દુઃખ દેવાનું છોડે છે, તેજ પોતે પાપથી બચેલો છે. અને તેજ ધર્મ કહેવાને યોગ્ય છે) તેથી હું બધાથી અપ્રતિસિદ્ધ આસ્ત્રવદ્વારોવાળા સાથે કેવી રીતે લાપણુ કરું. (જે જીવોને બચાવવા ચાહે તે હિંસકોની સાથે કેવી રીતે વાદ કરી શકે ?) તેથી વાદ કરવો દૂર રહો. એ પ્રમાણે અસમતુલ્ય (અસંમતિ) નો વિવેક કરે છે.

પ્ર૦ અન્ય તીર્થિઓ પાપની સંમતિવાળા અજ્ઞાની મિથ્યા દૃષ્ટિ ચારિત્ર રહિત અને અતપસ્વી છે તેવું કેવી રીતે માનો છો ? કારણ કે તેઓ ન ખેડાએલી ભૂમિ ઉપર જે વન છે તેમાં વાસ કરનારા છે. કંદમુળ ખાનારા છે. અને ઝાડ વિગેરેના આશ્રયે રહેનારા છે અહીં જૈનાચાર્ય કહે છે.

ઉ—અરણ્યવાસથીજ ધર્મ નથી પણ જીવ અજીવના સંપુર્ણ જ્ઞાનથી તથા તેમની રક્ષાનાં અનુષ્ઠાન કરવાથી ધર્મ છે અને તેવો ધર્મ તેમનામાં નથી, તેથી તેઓ અસમનેજ્ઞ

(૧૪૩)

છે (ઉત્તમ સાધુ નથી) વળી સારા માઠાનો વિવેક જેમાં હોય તે ધર્મ છે અને તેવો ધર્મ ગામમાં પણ થાય અને અરણ્યમાં પણ થાય પણ ધર્મનું નિમિત્ત કે ધર્મનો આધાર ગામ કે અરણ્ય નથી, જેથી ભગવાને રહેવાસને આશ્રયી કે ણીજી રીતનો આશ્રય લઈને ધર્મ બતાવ્યો નથી, તેમનું કહેવું એ છે કે પ્રથમ જીવાદિ તત્ત્વનું જ્ઞાન મેળવવું અને સમ્યક્ અનુષ્ઠાન કરવાં (કે સર્વ જીવોને અભયજ્ઞાન મળે તે ધર્મ છે.) તે ધર્મને તમે ખરોખર જાણો એવું ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે પ્ર:—ભગવાન કેવા છે ? ઉ:—મનન તે બધા પદ્ધતીનું પરિજ્ઞાન છે તેજ મતિ છે અને તે મતિવાળા (કેવળ જ્ઞાની) ભગવાને કહ્યું છે પ્ર-કેવો ધર્મ કહ્યો છે ? ઉ:—યામ તે મહામતો છે તેમાં ત્રણ બતાવ્યા છે. જીવ હિંસા જીઠ અને પરિશ્રદ તે ત્રણેનો ત્યાગ તે યામ છે. તે પરિશ્રદમાં અહત્તાદાન અને મૈથુન સમાવ્યા છે માટે પાંચને બદલે ત્રણ સંખ્યા કહી છે. અથવા યામ તે વય (ઉમર) ની અવસ્થા છે. જેમકે આઠ વરસથી ત્રીસ અને ત્યારથી સાઠ સુધી ણીજી અને ત્યારપછી ત્રીજી એમાં દિક્ષા લેવાને અયોગ્ય એવા તદ્દન નાના આઠ વરસની અંદરના અને છેકજી બુદ્ધાનો સમાવેશ ન કર્યો. (જીહા કાઠયા) અથવા જેનાવડે સંસાર ભ્રમણ વિગેરે દૂર થાય તે યામ તે જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્ર છે. એમ યામનો ત્રણ પ્રકારે ત્રણની સંખ્યાનો

(૧૪૪)

અર્થ કર્યો. (એટલે મહા વ્રત પાળવાં ત્રણ અવસ્થામાં ધર્મ કરવો. અને રત્નત્રય જ્ઞાન વિગેરે પ્રાપ્ત કરવાં)

જે આ પ્રમાણે છે તે શું કરવું. તે ત્રણ અવસ્થામાં અથવા જ્ઞાન વિગેરેમાં આર્થ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અથવા પાપ ધર્મો દૂર કરનારા બોધ પામેલા ચારિત્ર પાળવા તૈયાર થયેલા સાધુઓ છે. તેઓ કેવા છે. ? તે બતાવે છે.

જેઓ ક્રોધ વિગેરે દૂર કરીને શાંત થયેલા છે અને પાપ કર્મમાં જેઓ વાસના રાખતા નથી તેજ ઉત્તમ સાધુઓ (મોક્ષના અધિકારીઓ) છે.

પ્ર૦ તેઓ કઈ જગ્યાએ પાપ કર્મમાં વાસના રહિત છે. ? તે બતાવે છે. !

उडुं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ सव्वावंति च
णं पाडियकं जीवेहिं कम्मसमारम्भे णं तं परिन्नाय
मेहावी नेव सयं एएहिं काएहिं दंडं समारंभिज्जा
नेवन्ने एएहिं काएहिं दंडं समारंभाविज्जा नेवन्ने
एएहिं काएहिं दंडं समारंभंतेऽवि समणु जाणेज्जा
जेवऽन्ने एएहिं काएहिं दंडं समारंभंति तेसिंपि वय
लज्जामो तं परिन्नाय मेहावी तं वा दंडं अन्नं वा नो
दंडभी दंडं समारंभिज्जासि त्तिबेमि (सु० २० ?)
विमोक्षाध्ययनोद्देशकः ८-९ ॥

(૧૪૫)

ઉંચે નીચે કે તિરછી ક્રિયામાં બધા પ્રકારે જે જે દિશાઓ છે અને જ શબ્દથી વિદિશા (ખુણા) છે, તેમાં એકેન્દ્રિય સૂક્ષ્મ બાહર વિગેરેમાં જે કર્મોનો સમારંભ છે. અર્થાત્ જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે ક્રિયાઓનો સમારંભ (સંસારી કૃત્ય) છે. તે બધાં કર્મ સમારંભને જ પરિજ્ઞા વડે જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે ત્યાગ કરવા.

પ્ર૦ કૌણ ત્યાગ કરે. ?

ઉ૦ મર્યાદામાં રહેલો બુદ્ધિમાન સાધુ.

પ્ર૦ કેવી રીતે ત્યાગે ?

ઉ૦ પોતે પોતાના આત્માથીજ ચૌદ ભૂતગ્રામમાં રહેલા પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોને દુઃખ રૂપ આરંભ ન કરે. પણ બીજા પાસે પણ આરંભ ન કરાવે. તેમ આરંભ કરનારાની અનુમોહના ન કરે.

(સૂત્રમાં છઠ્ઠી વિભક્તિ છે. તેનો અર્થ ત્રીજીમાં લખ્યો તે) તે હિંસાના કરનારાઓથી અમે શરમાઈએ છીએ. એવો ઉત્તમ વિચાર કરીને સાધુ પોતે મર્યાદામાં રહીને તથા કર્મનો સમારંભ મોટા અનર્થ માટે છે, એમ જાણીને પોતે તે કર્મ સમારંભ છોડે. તથા જુઠું વિગેરે દંડથી પોતે ડરે. તેથી દંડભીષાળો સાધુ જીવોને દુઃખ રૂપ દંડનું કંઈ પણ કાર્ય ન કરે. અર્થાત્ કરવું કરાવવું અનુમોહવું, તે ત્રણ કરણ અને મન વચ્ચે કાયા એ ત્રણ યોગ છે. તેના વડે ત્યાગે. આ પ્રમાણે મુષમાસ્વામિ કહે છે.

પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

(૧૪૬)

બીજો ઉદ્દેશો.

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યો. હવે બીજો કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં પાપ રહિત સંચય પાળવા માટે કુશીલનો પરિત્યાગ બતાવ્યો આ પરિત્યાગ અકલ્પનીયના પરિત્યાગ વિના સંપૂર્ણપણાને ન પામે. માટે સાધુને અકલ્પનીયના પરિત્યાગનો વિષય બતાવનાર આ ઉદ્દેશો કહે છે.

એવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

સે ભિક્ષુ પરિક્કમિજ્જ વા ચિટ્ઠિજ્જ વા નિસી-
જ્જ વા તુપટ્ઠિજ્જ વા સુસાણંસિ વા સુન્નાગારંસિ વા
ગિરિગુહંસિ વા રુક્ખમૂલંસિ વા કુંભારાયયણંસિ
વા હુરત્થા વા કહિંચિ વિહરમાણં તં ભિક્ષું ઉવ-
સંકમિત્તુ ગાહાવહં બુયા-આડસંતો સમણા ! અહં
સ્વલુ તવ અટ્ટાણ અસણં વા પાણં વા ત્થાહમં વા
સાહમં વા વત્થં વા પડિગ્ગહં વા કંબલં વા પાય-
પુચ્છણં વા પાણાહં ભૂયાહં જીવાહં સત્તાહં સમા-
રબ્ભ સમુદ્દિસ્સ કીયં પામિચ્ચં અચ્છિજ્જં અણિસટ્ઠં
અભિહટ્ઠં આહટ્ઠુ વેણમિ આવસહં વા સમુત્તિણો-
મિ સે સુત્તહ વસહ, આડસંતો સમણા ! ભિક્ષુ તં
ગાહાવહં સમણસં સવયસં પડિયાહક્કલે-આડસંતો ?

ગાહાવર્હ નો સ્વલુ તે વયળં આઠામિ નો સ્વલુ તે
 વયળં પરિજાણામિ, જો તુમં મમ અઢાણ અસળં
 વા ૪ વત્થં ૪ પાણાહં વા ૪ સળારમ્મ સમુહિસ્સ
 કીયં પામિચ્ચં અચ્છિજ્જં અણિસટ્ઠં અભિહહં આહુ-
 ચેણસિ આવસહં વા સમુસ્સિણાસિ, સે વિરબો
 આડસો ગાહાવર્હ ? ઇયસ્સ અકરણયાણ (સૂ૦ ૨૦૨)

સામાયિક ઉચ્ચરેલો તે સાધુ સર્વ સાવધ અનુષ્ઠાન
 છોડવાથી મંદર (મેરૂ) પર્વતે ચડવા સમાન પ્રતિજ્ઞા કરેલો
 ભિક્ષાથી જીવન ગુજારનાર સાધુ-ભિક્ષા લેવા કે બીજા કાર્ય
 માટે પરાક્રમ (વિહાર) કરે, અથવા ધ્યાનમાં લીન થઈને
 ઉભો રહે, અથવા ભણવું ભણાવવું, અથવા સાંભળવું કે સંભળા-
 વવું હોય ત્યારે બેસે, તથા કોઈ જગ્યાએ માર્ગમાં થાકતાં
 આટો પડે (સુઈ રહે) પ્ર૦ આ બધું કઈ જગ્યાએ કરે ?
 તે બતાવે છે— મશાણુ. એટલે જ્યાં મુડદાં દાટે બાળે તે
 સ્થાન, (જેનું બીજું નામ પિતૃવન) છે, તેમાં સુવાનું
 સંભવે નહિ, માટે યથાયોગ્ય જ્યાં ઘટે, તે લેવું, તે વિચ્ચા-
 રતાં ગચ્છ વાસીઓને તે મશાણુ વિગેરે સ્થાન કલ્પતાં નથી,
 કારણ કે તેવા સ્થાનમાં રહી પ્રમાદ થતાં વ્યંતર વિગેરેનો
 ઉપદ્રવ થાય છે, તથા જિનકલ્પી મુનિ થવાની સત્વ ભાવનાને
 ભાવનાર સ્થવિર કલ્પી મુનિને પણ મશાણુમાં નિવાસ કરવાની

(૧૪૮)

સંમતિ આપી નથી, પણ પ્રતિમાધારી મુનિને તો જ્યાં સૂર્ય
આથમે ત્યાંજ રહેવાનું છે, તેવાને આશ્રયી અથવા જિનક-
દ્વીપી મુનિને આશ્રયી મસાણનું સ્થાન સૂત્ર પ્રમાણે સમજવું,
એ પ્રમાણે જ્યાં જેનો સંભવ થાય. ત્યાં તે યોજવું. શૂન્યા-
ગાર (ઉજ્જડ ઘરમાં) રહે; અથવા, પર્વતની ગુફામાં અથવા
ઝાડ નીચે અથવા, કુંભારનાં સ્થાનમાં અથવા, ગામની
બહાર કોઈ પણ જગ્યાએ તે સાધુ કોઈ વખત વિહાર કરે;
તેને ઘરનો માલિક આવીને સાધુની જગ્યામાં જઈને બોલે.
જે બોલે તે બતાવે છે.

મસાણુ વિગેરે સ્થાનમાં પરિક્રમણુ વિગેરે ક્રિયાને કરતા.
સાધુ પાસે કોઈ ત્યાં પહેલાં ઉભો રહેલ કોઈ માણસ
સ્વભાવથી ભદ્રક જીવ અથવા સમક્રીત ધારી શ્રાવક ગૃહસ્થ
હોય; તે સાધુના આચારમાં અંજાણુ હોય; તે સાધુને ઉદ્દે-
શીને કહે. આ આપેલો આહાર ખાનારા છે. આરંભ છોડેલા
છે. અનુકંપા લાવવા યોગ્ય છે અને એટલું છતાં, તેઓ
સત્ય શુચિવાળા (સ્નાન રહિત) છે. માટે, એમને આપેલું
અક્ષય કૃણ આપનાર છે માટે, હું તેમને દાન આપીશ.
એમ વિચારીને સાધુ પાસે આવે અને બોલે. હે આયુષ્મન !
હે સાધુ ! હું સંસારસમુદ્ર તરવાની ઈચ્છાવાળો તમારે
માટે ભોજન, પાણી ખાદિમ, તથા સ્વાદિમ વસ્તુ લાવું;
અથવા વસ્ત્ર, પાત્રાં, કાંબળ, રજોહરણુ, વિગેરે બનાવીને

લાવું. અર્થાત્ આમ કહીને તે ગૃહસ્થ શું કરે ? તે કહે છે. પાંચ દ્રવ્ય જેઓ શ્વાસ લે છે, તે પ્રાણીઓ છે. તથા ત્રણ કાળમાં થયા, થાય છે અને થશે. તે ભૂત છે, તથા જીવતા હતા, જીવે છે, અને જીવશે; તે જીવો છે. તથા સુખ દુઃખમાં સક્ત છે તે સત્ત્વો છે. તેમનો આરંભ કરીને લાવે; તેમાં લોજન વિગેરેના આરંભમાં પ્રાણીનું ઉપમર્દન અવશ્ય થવાનું છે. આ ગૃહસ્થોનું કહેલું બધું અથવા થોડું, કોઈ સાધુ સ્વીકારી લે. માટે ખુલાસો કરે છે. આ અવિશુદ્ધિ કોટિ લીધી છે તે બતાવે છે.

**આહા કમ્મુદેસિમ્મ મીસજ્જા ષાયરા ય પાહુદિમ્મ ।
પૂહઅ અજ્જોયરગો ડગમકોહી અ છઠ્ઠમેઆ ॥૧॥**

આધાકર્મી ઉદ્દેશીક મિશ્ર, અને બાહર પ્રભૃતિક પૂતિ, અને અધ્યવ પૂરક, આ છ લેહો તે, અવિશુદ્ધિ કોટિ છે.

(આ દશ વૈકાલિક સૂત્રની પાંચમા અધ્યયનની નિર્ધુક્તિની ગાથા છે. તેમાં સૂચવ્યું કે, જે કાર્યમાં જીવોને સાક્ષાત્ હણે; તે સાધુ નિમિત્તે થવાથી અવિશુદ્ધિ કોટિ છે.) હવે, વિશુદ્ધિ કોટિ બતાવે છે. મૂલ્યથી લીધેલું, ઉધારે લીધેલું, છીનવી લીધેલું. જેમ કોઈ રાત્ર ગૃહસ્થ પાસેથી સાધુને આપવા માટે છીનવી લે. તથા પારકાનું બહલે લીધેલું આવું કોઈ સાધુને દાન દેવા માટે કરે; તથા પોતાનાં ઘરથી સાધુના સામે લાવીને આપે; તે વિશુદ્ધ કોટી છે. (આમાં સાક્ષાત્ જીવ હિંસા સાધુ માટે થતી નથી. માટે, વિશુદ્ધ

કેટી છે.) આ પ્રમાણે સાધુને આપવા કોઈ યોલે; તથા હું તમારે માટે ઉપાશ્રય બનાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. એવું યોલે; અને તે ગૃહસ્થ હાથ જોડીને માથું નમાવીને આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા કરે અને યોલે. હે સાધુ ! આ લોજન વાપરે; મારાં સુધારેલાં ઘરમાં રહો; તે વખતે સાધુ જે સૂત્ર અર્થનો લખેલો વિદ્વાન હોય; તેણે દીનતાવાળું મન ન કરતાં તેને ના પાડવી; તે માટે ગુરૂ શિષ્યને કહે છે:—હે આયુષ્મન ! હે સાધુ ! હે ભિક્ષુ ! તે ગૃહસ્થ યુદ્ધિમાન હોય; મિત્ર હોય; અથવા ખીજે કોઈ હોય; તેને સાધુએ કેવો ઉત્તર આપવો ? તે બતાવે છે, હે આયુષ્મન ! હે ગૃહસ્થ ! તમારું એ વચન હું સ્વીકારતો નથી. (સ્વરુ અપિના અર્થમાં છે, અને તે સમુચ્ચયના અર્થમાં છે.) મારે સાધુનો આચાર જે પાળવાનો છે, તેનું જ્ઞાન મને હોવાથી હું સ્વીકારું નહીં. તું મારે માટે જીવેને દુઃખ દેવા રૂપ લોજન વિગેરે બનાવે અથવા, ઉપાશ્રય બનાવે; તો મને તે કલ્પે નહીં. કારણકે, હે આયુષ્મન ! હે ગૃહપતિ ! તેવા આરંભ કરાવવા રૂપ અનુષ્ઠાનથી હું મુક્ત થયેલ છું.

માટે જાણી જોઈને હું કેવી રીતે સ્વીકારું ? માટે હું સ્વીકારતો નથી. આ પ્રમાણે લોજન વિગેરેના સંસ્કારનો સાધુએ નિષેધ કર્યો. પણ જો, કોઈ ગૃહસ્થ પ્રથમથી તેવો સાધુનો અભિપ્રાય જાણીને છાનુંજ તેવું લોજન, વિગેરે

(१५१)

करे अने साधुने आपे; तो पशु, साधुअे बुद्धि गणधी
कोध पशु रीते न्नाणीने तेनो निषेध करवो ते गतावे छे.

से भिक्खुं परिक्रमिज्ज वा जाव हुरत्था वा क-
हिंशि विहरमाणं तं भिक्खुं उवसंकमित्तु गाहाव-
हं आयगयाए पेहाए असणं वा ४ वत्थं वा ४ जाव
भाहट्टु चेएइ आवसहं वा समुस्सिणाइ भिक्खू प-
रिघासेउ, तं च भिक्खू जाणिज्जा सह सम्मइयाए
पर वागरणेणं भन्नेसिं वा सुच्चा-अयं खलु गाहा-
वहं मम अट्टाए असणं वा ४ वत्थं वा ४ जाव आ-
वसहं वा समुस्सिणाइ, तं च भिक्खू पडिलेहाए
आगमित्ता आणविज्जा अणासेवणाए त्तिबेमि
(सू० २०३)

ते साधुने भसाणु विगेरेभां कोध स्थाने विचरतां कोध
गृहस्थ भगतां ते हाथ न्नेडीने प्रकृतिथी लद्र डोय; ते
भनमां त्रियारे के हुं आ साधुने शुभ रीते आरंभ करीने
गोचरी विगेरे आपीश.

प्रः—शा माटे ?

उः—ते साधुने आडार करवा माटे आपीश; अथवा,
साधुअेने रडेवा माटे भकान जनावी आपीश. ते साधु
माटे जनावेल आडार विगेरे द्दोषित छे अेभ साधु न्नाणी दे.

(૧૫૨)

પ્ર:—કેવી રીતે બાણે ?

પોતાની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી અથવા, તીર્થ'કરે ખતાવેલા ઉપાયોથી અથવા, ખીબ માણસો એટલે, તેના નોકર આકર વિગેરેને પૂછીને બાણી લે કે, આ ગૃહસ્થ મારે માટે આરંભ કરીને આહાર વિગેરે અથવા, ઉપાશ્રય આપે છે. આવું ખીબ પાસે સાધુ સાંભળે તો, તે વાતની ખાત્રી કરીને તે સાધુ કહે કે, આ અમારે માટે ખનાવેલું છે તેથી કલ્પતું નથી; માટે, હું નહીં લઉં. જો, આવું કરનાર શ્રાવક હોય; તો, તેને દુઃકાણ્યમાં પિંડ નિર્યુક્તિતું સ્વરૂપ સમભવવું. ખીજે, લદ્રક સ્વભાવનો હોય તો, તેને નિર્દોષ લોજનના દાનતું કૃણ ખતાવે; તથા ગોચરીના સોળ ઉદ્ભવ વિગેરે દ્વાપ ખતાવે; તથા યથાશક્તિ તે સંબંધી ધર્મકથા કહે છે:—

કાલે દેશે કલ્પ્યં શ્રદ્ધાયુક્તેન શુદ્ધમનસા ચ ।

સત્કૃત્ય ચ દાતવ્યં દાનં પ્રયતાત્મના સદ્ભ્યઃ ॥૧॥

દાનં સત્યુરુષેષુ સ્વલ્પમપિ ગુણાધિકેષુવિનયેન ।

વટકણિકેવ મહાન્તં ન્યગ્રોધં સત્ફલં કુરુતે ॥૨॥

દુઃસ્વસમુદ્રં પ્રાજ્ઞાસ્નરન્તિ પાત્રાર્પિતેન દાનેન ।

લઘુનેવ મકરનિલયં વણિજઃ સદ્યાનપાત્રેણ ॥ ૩ ॥

યોગ્ય કાળ દેશમાં સાધુને કલ્પે તેવું શ્રદ્ધા સહિત શુદ્ધ મનથી ઉદ્યમવાળા થઈને પ્રાસુક દાન ઉત્તમ સાધુઓને આપવું. (૧)

(૧૫૩)

ઉત્તમ પુરૂષો જે શુભમાં અધિક છે, તેમને વિનય વડે થોડું પણ, આપેલું દાન મોટું ફળ આપે છે. જેમ—વડની કલ્પિકા ( ) નાની છતાં, વડનું જાડ સારાં ફળ-વાળું બનાવે છે. (૨)

તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા પાત્રમાં થોડું દાન આપીને દુઃખ સમુદ્રને તરે છે. જેમ—મગરનાં સ્થાનવાળો મોટો સમુદ્ર હૈય; તેને વેપારીઓ નાનાં વહાણ વડે તરી જાય છે. (૩)

આ પ્રમાણે સુધર્મા સ્વામિ કહે છે, અને હવે પછીનું પણ તેઓ કહે છે:—

ભિક્ષુવું ચ સ્વલુ પુટ્ટા વા અપુટ્ટા વા જે હમે આ-
હચ્ચ ગંધા વા ફુસંતિ, સે હંતા હણહ સ્વણહ છિંદહ
દહહ પયહ આલુંપહ વિલુંપહ સહસાકારેહ વિપ્પ-
રામુસહ, તે ફાસે ધીરો પુટ્ટો અહિયાસણ અદુવા
આયારગોયરમાહક્ષે, તક્કિયા ણમણેલિસં અદુવા
વહ્ગુત્તીણ ગોયરસ્સ અણુપુવ્વેણ સંમં પહિલેહણ આ-
યતગુત્તે બુદ્ધેહિં ણયં પવેહ્વયં (સૂ. ૨૦૪)

(ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે. સ્વલુ વાક્યની શોભા માટે છે.) તે ભિક્ષાના આચારવાળા સાધુને કોઈ કહે:—હો સાધુ ! હું તમારે માટે લોબ્ધન વિગેરે અથવા ઉપાશ્રય વિગેરે તૈયાર કરાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. સાધુએ તેને

(૧૫૪)

સંમતિ ન આપી હોય; તો પણ, તે કરાવે; અને મીઠાં વચન, અથવા બળાત્કારથી હું સાધુ પાસે ગ્રહણ કરાવીશ એવું માને; અને બીજા કોઈ ગૃહસ્થ સાધુના થોડા આચારને જાણતો હોય; તે પૂછ્યા વિનાજ છાનું કાર્ય કરે; અને વિચારે કે, હું તેમને લોજન વિગેરે આપીશ. હવે તે ન લોગવવાથી શ્રદ્ધાનો ભંગ થવાથી અથવા, મધુર સેંકડો વચનના આગ્રહથી, અથવા ક્રોધના આવેશથી નિશ્ચયથી સુખ દુઃખ પણે અવલોક જાણનારો આ સાધુ છે. ક્ષમ જાણીને પશ્ચાત્તાપ પૂર્વક રાજની આજ્ઞા લઈને ન્યકાર ભાવના પામીલો દ્રેષી બનીને તે સાધુને મારે પણ ખરે તે ખતાવે છે, અને એક ખતાવવાથી ઘણાનો આદેશ છે તેથી જેઓ, આ પૂછીને અથવા વિના પૂછે આહાર વિગેરે લાવવામાં ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને સાધુને અર્પણ કરે; અથવા દ્રવ્ય ખરચી ખનાવેલું લોજન વિગેરે સાધુઓ ન લે; તો, તેમને તે ગૃહસ્થ ક્રોધી બનીને પીડા કરે છે.

પ્ર:—કેવી રીતે ?

ઉ:—કહે છે. તે શેઠ વિગેરે ક્રોધી બનીને પોતે સાધુને મારે છે. અથવા, મારવા માટે બીજાને પ્રેરણા કરે છે, અને બોલે છે કે—આ સાધુને દંડા વિગેરેથી મારો; તથા એના હાથ પગ કાપીને ઘાયલ કરો; તથા અગ્નિ વિગેરેથી બાળો; તથા તેમના સાથળનું માંસ પકાવો; તેનાં

વસ્ત્રો વિગેરે હુઠ્ઠી લ્યો; તથા તેનું બધું છીનવી લ્યો. એક-
 દમ બધું પ્રહાર વડે કરાવો; શીઘ્ર પચ્ચત્વ (મરણ)
 પમાડો; તથા, દુઃખ દેવાના જુઠા જુઠા વિચાર કરો; જુઠી
 જુઠી પીડાથી બાધા કરો. આ પ્રમાણે હુકમ કરવાથી તે
 સાધુને બીજાઓ અનેક પ્રકારે દુઃખના સ્પર્શો કરે; તે
 પણ, ધીર બનીને તે ફરસોને ફરશી શાંતિથી સહન કરે.
 તથા બીજા બૂબ તરસ વિગેરેના પરિષદો આવે; તે પણ
 સહે; પણ, પરિષદ ઉપસર્ગ આવેથી કંટાળીને વિકલવતા
 (ખેદ) પામીને તેનો ઉદ્દેશિક વિગેરે દ્વેષિત આહારની
 અભિલાષા ન કરે; અથવા, સાંત્વવાદ (મીઠાં વચન) વિગેરે
 અનુકુળ ઉપસર્ગોથી લલચાવતાં પણ, અશુદ્ધ આહાર ન લે.
 જિન કલ્પી મુનિ તો, આચાર પાળે; પણ, તેનાથી જુદો
 સ્થવિર કલ્પી સાધુ પણ સામર્થ્ય હોય; તો, પોતાનો નિર્દોષ
 સંયમ પાળે. તે કહે:—જુઠા જુઠા ઉપસર્ગોથી થતી પીડાઓને
 સહે; અથવા, સાધુઓના આચારનો વિષય (અનુષ્ઠાન) જે
 મૂળ ગુણ ઉત્તરગુણના ભેદ સંબંધી છે તે સમજાવે; પણ,
 તે સમયે નયો વડે દ્રવ્ય વિચાર સમજાવવા ન બેસે; તેમાં
 પણ, મૂળ ગુણોની સ્થૈર્યતા માટે ઉત્તર ગુણોને (વિશેષ
 પ્રકારે) સમજાવે; અને તેમાં પિંડેષણાની વિશુદ્ધિ
 સમજાવે; અને આ સ્થળે પિંડેષણા સૂત્રોને સમજા-
 વવાં જોઈએ. વળી, કહેવું કે:—

યત્સ્વયમદુઃખિતં સ્યાન્ન, ન ચ પરદુઃખે નિમિત્ત-
ભૂતમપિ ।

કેવલમુપગ્રહકરં, ધર્મકૃતેતદ્ ભવેદ્દેયમ્ ॥૧॥

જેથી, પોતે દુઃખી ન થાય; તેમ, ખીબનાં દુઃખમાં પોતે નિમિત્તભૂત પણ ન થાય. કૃત ધર્મ કરવા માટે આશ્રય આપનારું નિર્દોષ ભોજન વિગેરે હોય; તેજ સાધુએને આપવાનું છે.

શું બધા પુરૂષોને આ બધું કહેવું ?

ઉ:—ના. આવનાર પુરૂષ સંબંધી વિચાર કરીને કહેવું કે—આ પુરૂષ કોણ છે ? કેને માને છે ? આગ્રહવાળો કે, આગ્રહ રહિત છે ? મધ્યસ્થ છે ? ભદ્રક છે ? એમ બધું વિચારીને યથા શક્તિ કહે અને શક્તિ હોય; તો, પાંચ અવયવ અથવા, ખીજી રીતે એ પ્રસિદ્ધ કરે કે, સ્વપક્ષની સ્થાપના થાય; અને પર પક્ષની યોગ્ય રીતે ભૂલો બતાવી તેને સુધારે; એવાં અનન્ય સદશ વચન કહે. પણ, સાધુ પોતે સામર્થ્ય રહિત હોય; અથવા સામેનો માણસ તત્ત્વની વાત સંભળાવતાં વધારે કોપે તેમ હોય; અથવા, અનુકૂળનો પ્રત્યનીક હોય; તો. વાકુ શુભિ (મૈન) રાખવી તે કહે છે. એટલે, સાધુ બુદ્ધિમાન હોય; અને સાંભળનાર ઇચ્છા રાખે; તો, સાધુનો નિર્દોષ સંયમ બતાવવો. પણ તેમ ન હોય તો, મૈન રાખીને પોતાના આત્માનું હિત

(૧૫૭)

વિચારતો પિંડ વિશુદ્ધિ વિગેરે આચારના વિષયને ઉદ્ગમ દોષ વિગેરેથી દોષિત છે કે નહિ ? એમ ખીજાથી પૂછી લઈને સમ્યક્ શુદ્ધિ વિચારે.

પ્ર:—કેવો બનીને ?

ઉ:—આત્મ ગુપ્ત તે, સદા પોતાના સંયમમાં ઉપ-યોગ રાખનારો બનીને વિચરે. આ મેં નથી કહ્યું તેવું સુધર્મસ્ત્રવામિ કહે છે. બુદ્ધિ: તે કલ્પ્ય અકલ્પ્યની વિધિ બાજીનારા તીર્થ કર વિગેરેએ ઊપર બતાવેલું કહ્યું છે. તથા, હવે પછીનું પણ તેમનું કહેલું છે.

સે સમણુમે અસમણુમ્મસ્સ અસમણં વા જાવ નો પાહજ્જા નો નિમંતિજ્જાનો કુજ્જા વેયાવહિયં પરં આ-ઢાયમાણે સ્તિવેમિ (સૂ૦ ૨૦૬)

ફક્ત, ગૃહસ્થ અથવા કુશીલીયા પાસેથી અકલ્પ્ય એમ બાણીને આહાર વિગેરે ન લે. તેમજ, ઉત્તમ સાધુ ઢીલા સાધુને પૂર્વે બતાવેલ આહાર વિગેરે પોતે પણ જે શુદ્ધ લાવેલો હોય તે ન આપે; અથવા, તેવા પતિતો બહુ આદરમાનથી આહાર વિગેરે આપે; અથવા ખીજી રીતે લલચાવે; તો પ્રણ. તેમની વૈયાવચ્ચ ન કરે; ત્યારે પોતે કેવો બને ? અને કોની વૈયાવચ્ચ કરે તે કહે છે—

ધમ્મમાયાણહ પવેહ્યં માહ્જેણ મહમયા સમ-

ગુણે સમણુજ્ઞસ્ત અસણં વા જાવ કુજ્ઞા વૈયાવઙ્ગિયં
પરં આઢાયમાણે (સુ૦ ૨૦૬) ત્તિથેમિ ॥૮-૨॥

ગુરૂ કહે છે—હે શિષ્યો ! તમે કેવળી વર્દ્ધમાન સ્વા-
મીએ કહેલા દાન ધર્મને જાણો, જેમ સમનોજ્ઞ સાધુ તે યોગ્ય
વિહાર કરનારે હોય તે અપર સમનોજ્ઞ ચારિત્રધારી સં-
વિગ્ન હોય, સમાચારીમાં રહી સાથે ગોચરી કરતો હોય,
તેવાને અશન વિગેરે ચાર પ્રકારનો આહાર, વસ્ત્ર પાત્ર
વિગેરે ચાર પ્રકારનું દ્રવ્ય આપે, તથા તે આપવા માટે
નિમંત્રણા કરે, અથવા પેશલ વૈયાવચ્ચ કરે અર્થાત્ અંગ-
મર્દન (ચોળવું ચાંપવું) વિગેરે પણુ કરે, પણુ એથી
વિરૂદ્ધ આચારવાળા જે ગૃહસ્થો કુતીર્થિઓ પાસંત્યાઓ
અસંવિગ્ન અસમનોજ્ઞ સાધુઓ હોય, તેમને આપે નહિ,
પરંતુ સમનોજ્ઞનેજ પોતે આપે, તથા અતિશે આદર સત્કાર
કરીને તથા તે વસ્તુ માટે સીદાતો હોય, અથવા તપેલો
હોય, તો તેની યોગ્ય રીતે વૈયાવચ્ચ કરે, આથી એમ
જતાવ્યું, કે ગૃહસ્થ તથા કુશીલીયા સાધુની વૈયાવચ્ચ ન
કરવી, આહાર વિગેરે ન આપવા. પણુ આટલું વિશેષ છે,
કે ગૃહસ્થ પાસે જે કલ્પનીય છે તે લેવું અને અકલ્પનીય
નોજ નિષેધ છે, પણુ અસમનોજ્ઞ સાધુ પાસેથી તો
સર્વથા લેવાનો નિષેધ કર્યો. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી
કહે છે. વિમોક્ષ અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો સમાંત થયો.

(૧૫૯)

ત્રીજો ઉદ્દેશો.

ખીજો કહ્યા પછી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં અકલ્પનીય આહાર વિગેરેનો નિષેધ કહ્યો. તથા તેના નિષેધથી અપમાન માનીને કોઇ કોપ કરીને મારવા તૈયાર થાય, તેને દાન કેવી રીતે દેવું તે યથાવસ્થિત દાન વિધિની પ્રરૂપણા સાધુએ કરવી, તેમ આ ઉદ્દેશમાં પણ આહાર વિગેરે નિમિત્ત માટે ધરમાં પેઠેલા સાધુનું અંગ ઠંડ વિગેરેથી ક'પતું દેખીને ગૃહસ્થને ઉલટું સમભય કે આ સાધુ કામ ચેષ્ટાદિના કારણ ધૂળે છે, તેવા ગૃહસ્થને યથાવસ્થિત સ્વરૂપ ખતાવીને ગીતાર્થ સાધુએ તેની ખોટી શંકા દૂર કરવી. આ પ્રમાણે આવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ તે કહે છે.

મજ્જિમૈણં વયસાવિ એગે સંધુજ્જમાણા સમુ-
દ્ધિયા, સુચ્ચા મેહાવી વયણં પંડિયાણં નિસામિયા
સમિયા એ ધમ્મે આરિણ્ણિં પવેહ્ણ તે અણવકંસમાણા
અણહવાએમાણા અપરિગ્ગહેમાણા નો પરિગ્ગહાવંતી
સવ્વાવંતિ ચણં લોગંસિ નિહાપ દંડં પાણેહિં પાવં
કમ્મં અકુવ્વમાણે એસ મહં અંગથે વિયાહિં, ઓએ
જુહમસ્સ સ્વેયન્ને ઉવવાયં ચવણં ચ નચ્ચા (મુ. ૨૦૭)

અહીં ત્રણ અવસ્થાઓ છે. જીવાની મધ્યમ વય, અને

(૧૬૦)

વૃદ્ધાવસ્થા છે, તેમાં મધ્યમ વયવાળો પરિપક્વ (સ્થિર)
પુદ્ગિલાળો હોવાથી ધર્મને યોગ્ય છે, તે પ્રથમ બતાવે છે,
કેટલાક મધ્યમ વયમાં ઓધ પામેલા ધર્મ ચરણ માટે
તૈયાર થએલા તે સ્થિતિ બાણુવા. જો કે યુવાવસ્થા કે
વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષા લેનારા હોય છે, છતાં પણ, બાહુલ્ય-
તાથી તથા પ્રાયે મધ્યમ અવસ્થામાં ભોગ તથા કુત્-
હલની ઇચ્છા દૂર થયેલ હોવાથી અવિદ્યપણે ધર્મનો અધિ-
કારી થાય છે. માટે, મધ્યમ વય લીધી છે.

પ્ર:—કેવી રીતે ઓધ પામેલા તૈયાર થયા છે ?

ઉ:—કહે છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના ઓધ પામનારા
બાણુવા. (૧) સ્વયં યુદ્ધ, (૨) પ્રત્યેક યુદ્ધ, (૩)
યુદ્ધોદ્ધિત. તે ત્રણમાં અહીં યુદ્ધોદ્ધિતનો અધિકાર
છે, તે કહે છે, ' મેઘાવી ' તે મર્યાદામાં રહેલ યુદ્ધિ-
માન સાધુ પંડિતો (તીર્થંકર) વિગેરેનું હિત યદુલ કરવું;
અહિત છોડવું; એ વચન પ્રથમ સાંભળીને પછી વિચારીને
સમતાને ધારણ કરે.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—કારણ કે સમતા એટલે મધ્યસ્થ પણ ધારીને
આર્ય તીર્થંકર વિગેરે એ પ્રકર્ષથી શ્રુતિ ચારિત્રરૂપ ધર્મ
કહ્યો છે. અને મધ્યમ વયમાં તેમણે ધર્મ સાંભળીને
ઓધ પામીને ચારિત્ર લેવા તૈયાર થયેલા છે. તે શું કરે

(૧૬૧)

તે કહે છે. તેઓ દીક્ષા લઈને મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરી કામ ભોગોને ત્યાગી તથા જીવને દુઃખ ન દઈને પરિશ્રદ્ધને ધારણ ન કરતા વિચરે. (પહેલું છેલ્લું લેવાથી વચલાં ત્રણ આવે છે.) તેથી જુઠું ન બોલતા ચોરીને ત્યાગી પ્રહ્લયચં પાળતા વિચરે એવા સાધુઓ પોતાના દેહમાં પણ મમત્વ ત્યાગે છે. એમજ બધા લોકને વિષે કોઈપણ જાતનો પરિશ્રદ્ધ તેઓ રાખતા નથી. (ય સમુચ્ચયના અર્થમાં છે. અને તે ભિન્ન ક્રમ બતાવે છે. જુ' વાક્યની શોભા માટે છે.) વળી પ્રાણીઓને દંડે તે દંડ છે. અને તે દંડ બીજા જીવને પરિતાપ કરનાર છે. તે દંડને પ્રાણી તરફ અથવા પ્રાણી વિષે નાંખવાથી પાપ થાય કર્મ બંધાય. તેથી તે પાપ રૂપ કર્મ તે અઢાર પ્રકારનું છે. તેને પોતે ઉત્તમ સાધુ આચરતો નથી. તથા બાહ્ય અભ્યંતર અંથ છે તેને ત્યાગવાથી તેવા સાધુને તીર્થંકર જણુધર વિગેરેએ અઅંથ (નિર્અંથ) કહ્યો છે.

પ્ર:—આવો કોણુ થાય ?

ઉ:—બ્રોજ: તે અદ્વિતીય એટલે રાગદ્વેષ રહિત હોય છે. તથા દત્તિવાળો એટલે સંયમ અથવા મોક્ષ છે તેના ખેદને જાણુનારો છે. અને તે નિપુણ હોવાથી દેવલોકમાં પણ ઉપપાત રચવન છે. એમ જાણુને વિચારે છે કે બધાં સંસારી સ્થાન અનિત્ય છે. એવી બુદ્ધિથી પોતે પાપુકર્મને વર્જનારો થાય છે. કેટલાક પુરૂષો તો મધ્યમ વયમાં પણ

(૧૬૨)

ચારિત્ર લીધેલા પરિસહ તથા ઇંદ્રિયોથી ગ્લાનતા પામે છે. તે બતાવે છે.

**આહારોવચયા દેહા પરીસહપમંગુરા પાસહ એ-
ગે સવિંદિદિહિં પરિગિલાયમાણેહિં (સૂ૦ ૨૦૮)**

આહારથી ઉપચય થાય તે આહારોપચય છે.

પ્ર:—તે કેાણુ છે ?

ઉ:—દેહો છે. તે દેહો આહારના અભાવમાં અંબાશ લાવે છે અથવા તે નાશ પામે છે. તે પ્રમાણે પરિસહો આવેથી ભંગુર છે. તેથી આહારથી દેહો પુષ્ટ થયા છતાં પણ પરિસહો આવતાં અથવા વાયુ વિગેરેના અટકાવથી ગ્લાની પામે છે. એટલે ગુરૂ શિષ્યને કહે છે. હે શિષ્યો તમે બુઝો કે કેટલાક બધી ઇંદ્રિયો અંબી પડતાં કલીબતાને પામે છે. તે બતાવે છે. ભૂખથી પીડાએલો દેખતો નથી, સાંમળતો નથી, સુંઘતો નથી, વિગેરે જાણવું. તેમાં આહાર વિના કેવળીનું પણ શરીર ગ્લાન લાવ પામે છે. તો તે સિવાયના બીજા જે સ્વભાવથીજ ભંગુર શરીરવાળાં છે તેનું શું કહેવું ?

પ્ર:—કેવળી વિનાના સાધુઓ અકૃતાર્થ છે, અને ક્રુધા વેદનીયનો સહભાવ છે. તેથી તેઓ આહાર કરે છે અને દયા વિગેરે મહાવતો પાળે છે એ માનવું ઠીક છે પણ, કેવળી તો નિયમથી મોક્ષમાં જનાર છે. ત્યારે શા માટે શરીરને ધારે છે ? અને તે ધારણ કરવા શું કામ ખાય છે ?

ઉ:—તેને પણ, ચાર અઘાતિ કર્મનો સહભાવ છે. તેથી એકાંતથી કૃતાર્થતા નથી, અને તેની ખાતર શરીર ધારે છે ! અને આહાર વિના તેનું ધારણુ ન થાય; તથા તેમને ક્ષુધા વેદનીય કર્મનો સહભાવ છે માટે ખાય છે. તે કહે છે:— વેદનીયના સહભાવથી તેના કરેલા ૧૧ પરિષદો પણ, કેવળી ને ઓછા કે બધા પરિષદો ઉદયમાં આવે છે તેથી કેવળી પણ ખાય છે. એ સિદ્ધ થયું; અને તેથીજ આહાર વિના ઇંદ્રિયોની વ્જાનતા છે એમ બતાવ્યું. આ પ્રમાણે તત્ત્વને બાણુનારો પરિષદથી પીડાતો હોય, છતાં પણ શું કરે ? તે કહે છે:—

ઓષ્ઠ દયં દયઈ, જે સંનિહાણ સત્પ્લસ સ્વેચ્છે સે
ભિક્ષુ કાલન્ને ચલન્ને માયન્ને સ્વળન્ને વિળયન્ને સમ-
યન્ને પરિગ્ગહં અમમાયમાણે કાલેણુટ્ટાઈ અપહિન્ને
દુહમ્મો છિત્તા નિયાઈ (સૂ૦ ૨૦૧)

ઓજ—તે એકલો રાગ દ્રેષ રહિત બનીને ભૂખ તર-
સનો પરિષદ આવે છતે પણ, દયા (કૃપા) પાળે (ધારણુ
કરે) પણ પરિષદથી પીડાતાં દયા છોડી ન દે.

પ્ર:—કયો પુરૂષ દયાને પાળે છે ?

ઉ:—જે લઘુકર્મા હોય તે. (જેના વડે સમ્યક્ રીતે
નારકી વિગેરે ગતિમાં રખાય તે) અનિધાન કર્મ છે, તેના
સ્વરૂપને બાણુવનાર શાસ્ત્ર છે, તેનો નિપુણ ખેદજ છે, અથવા

સંનિધાન કર્મ છે, તેનું શસ્ત્ર સંયમ છે, તેના ખેદને જાણનારો છે. અર્થાત્ સમ્યક્ સંયમનો જાણનારો છે, અને જે સંયમની વિધિ જાણનારો છે, તે ભિક્ષુ કાળજ તે ઉચિત અનુચિત અવસરનો જાણુ છે. આ બધાં સૂત્રોનો અર્થ ‘ લોક વિજય ’ નામના ખીજા અધ્યયનના પાંચમા ઉદ્દેશમાં બતાવેલ હોવાથી ત્યાંથી જાણી લેવું; તથા બલજ, માત્રજ, ક્ષયજ, વિનયજ, સમયજ, બધી બાબતમાં નિપુણ સાધુ પરિ-અહનો મમત્વ ત્યાગીને કાલમાં ઉત્થાયી તથા અપ્રતિજ (કદા પ્રહ રહિત) બનીને ઉભયથી (દ્રવ્ય ભાવથી) મમતાને છેદનારો બનીને તે સાધુ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં નિશ્ચયથી વર્તે; તેને સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તતાં શું થાય ? તે કહે છે:—

તં ભિક્ષુ સીયફાસપરિવેવમાણગાયં ઉવસંક-
મિત્તા ગાહાવર્હૂં બૂયા આડસંતો સમણા ? નો જ્વલુ
તે ગામધમ્મા—ઉવ્વાહંતિ ? આડસંતો ગાહાવર્હૂં ?
નો જ્વલુ મમ ગામધમ્મા ઉવ્વાહંતિ, સીય ફાસં
ચ નો જ્વલુ અહં સંચાણમિ અહિયાસિત્તણ, નો
જ્વલુ મે કપ્પહ અગણિકાયં ઉજ્જાલિત્તણ વા (પજ્જા
લિત્તણ વા) કાયં આયાવિત્તણ વા પયાવિત્તણ
વા અન્નેસિંવા વયણાઓ, સિયા સ એવં વયંતસ્સ
પરોઅગણિકાયં ઉજ્જાલિત્તા પજ્જાલિત્તા કાયં આયા-

વિજ્ઞ વા પયાવિજ્ઞ વા, તં ચ ભિક્ષુ-પહિલેહાણ
 આગમિત્તા આળવિજ્ઞા અણાસેવણાણ તિવેમિ
 (સૂ. ૨૧૦) ॥ ૮-૩ ॥

અંતપ્રાંત આહારથી તેજ રહિત બનેલા નિષ્કિંચન
 તથા બિદ્યાથી નિર્વાહ કરનારા સાધુને ગરમ અવસ્થાની
 યુવાની જતાં યોગ્ય વસ્ત્ર ઠંડ રોકવા જોઈએ; તે ન મળ-
 વાથી ઠંડથી કંપતા શરીરવાળાને નજીક ગૃહસ્થ મળતાં
 શું થાય ? તે કહે છે:—તે ગૃહસ્થ ઐશ્વર્યની ગરમીથી અહ-
 કારી છે. કસ્તુરીથી લેપ કર્યો છે. ઉત્તમ જાતિના કેસરના
 જાડા રસથી ગાત્ર લીંપેલું છે. મીન મદ ( )
 આગુરૂ ઘન સાર ધૂપિત રહ્યા (

) થી લેપેલા શરીરવાળો છે, અને જુવાન
 સુંદરીઓના સંદોહથી વીંટાયેલો છે. અને શીત
 સ્પર્શનો અનુભવ જેને નાશ પામ્યો છે તેવો શેઠીયો
 તેવા કંપતા મુનિને જોઈ વિચારે કે આ મુનિ મારી
 સુંદર સ્ત્રીઓ જે દેવાંગનાની રૂપ અપહારને હસી કાઢે છે,
 તેને જોઈને સાત્વિક ભાવને પામેલો ધૂજે છે કે ઠંડના
 લીધે ? આવી રીતે શંકામાં પડેલો શેઠ બોલે, કે હે આ-
 યુષ્મન્ ! હે શ્રમણ ! પોતાના આત્માની કુલીનતાને પ્રકટ
 કરતો પ્રતિષેધ દ્વારવડે પૂછે છે કે તમને શું ઇંદ્રિયોની
 ઉન્મત્તતા દુઃખ દે છે ? આવું ગૃહસ્થ પૂછે, તો તેને

અભિપ્રાય જાણીને સાધુએ કહેવું, કે આ ગૃહસ્થને પોતાના આત્માના અનુભવ વડે અંગના (સ્ત્રી)ના અવલોકનના પ્રકટ કરેલ ભાવથી ખોટી શંકા થઈ છે, તે હું તેની શંકા દૂર કરું આવું વિચારી સાધુ બોલે હે આયુષ્મન! હે ગૃહસ્થ! મને ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતા નથીજ ખાધતી; પણ, તમે માફ શરીર જે, કંપતું જોયું છે, તે ફક્ત ઠંડવુંજ કારણ છે, પણ તે કામદેવનો વિકાર નથી. અતિ ઠંડનો સ્પર્શ સહન કરવાને હું શક્તિવાન નથી. આ પ્રમાણે સાધુ બોલે ત્યારે, તે ગૃહસ્થ ભક્તિ અને કરૂણા રસથી ભિન્ન-ચલા હૃદયવાળો બનીને કહે કે:—શીઘ્ર ઠંડ ઉડાડનાર સારા બળેલા અગ્નિને કેમ સેવતો નથી? મુનિ કહે:—મને અગ્નિ કાય સેવવો કલ્પતો નથી; તથા સળગાવવો પણ કલ્પતો નથી; તથા કોઈએ સળગાવેલો હોય તે, ત્યાં થોડો ઘણો તાપ લેવો પણ મને કલ્પતો નથી; તેમ, ખીજનાં વચ-નથી પણ, એમ કરવું મને કલ્પતું નથી; અથવા ખીજને અગ્નિ બાળવાતું કહેવું પણ મને કલ્પતું નથી. તે સાધુને આવું બોલતો જાણીને તે ગૃહસ્થ કદાચ આવું કરે તે કહે છે:—

તે ગૃહસ્થ આવું મુનિ પાસે સાંભળીને (પોતાની ભક્તિથી) અગ્નિ સળગાવીને ભડકો કરીને સાધુની કાયાને થોડી અથવા ઘણી તપાવે, તે અગ્નિ સળગાવવો મુનિ દેખે, તે પોતાની સુખુદ્ધિથી અથવા તીર્થકરના વચનોથી અથવા

(૧૬૭)

ખીજા પાસે તત્ત્વ સમજીને તે ગૃહસ્થને સમજાવે, કે
આ અગ્નિ સેવવો મને કદપતો નથી, પણ તમે સાધુ ઉપર
ભક્તિ અને અનુકરણથી પુણ્યનો સમૂહ ઉપાર્જન કર્યો છે.
આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો સંબંધ આ
પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશોમાં ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડથી
શરીર કંપતાં ગૃહસ્થને ખોટી શંકા થાય, તો સાધુએ દૂર
કરવી, પણ જો ગૃહસ્થના અભાવમાં જીવાન સ્ત્રીને સાધુના ઉપર
કામ ચેષ્ટાની ખોટી શંકા થાય, અને કુચાલની ઇચ્છાથી
સ્પર્શ કરવા આવે, તો ગળે ફાંસો ખાઈને અથવાગાઘર્ષ્ટ
વિગેરે આપઘાતનું મરણ પણ સ્વીકારવું; (પણ ખોટું કામ
કરવું નહિં.) આવું ઉપસર્ગનું કારણ ન હોય તો આપ-
ઘાત ન કરવો, તે બતાવવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધ
આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષૂ તિહિં વત્થેહિં પરિવુસિણ પાયચઉત્થે-
હિં તસ્સે ણં નો એવં ભવહ્—ચઉત્થં વત્થં જાહ્સસા-
મિ, સે અહેસણિજ્ઞાહ્ વત્થાહ્ જાહ્જ્ઞા અહાપરિ-
ગ્ગહિયાહ્ વત્થાહ્ ધારિજ્ઞા, નો ધોહ્જ્ઞા નો ધોવ-

રત્તાઈં વત્થાઈં ધારિજ્ઞા, અપલિખોવમાણે ગામંત-
રેસુ ઓમચેલિણ, ઇયં સુ વત્થધારિસ્સ સામગ્ગિ-
યં (સુ ૦ ૨૧૧)

અહીં પ્રતિમા ધારી અથવા જિન કદ્દપી જે અછિદ્ર
હાથ (લખ્ખિ) વાળો મુનિ જાણવો; કારણકે, તેનેજ પાત્ર
નિર્યોગ યુક્ત પાત્ર, તથા કદ્દપત્રય (વસ્ત્રની) આવી આઘ
ઉપધિ હોય છે; તેને ઐપચ્છિક (સંચારીઈં વિગેરે)
ઉપધિ હોતી નથી; તેમાં ઠંડમાં શિશિર વિગેરે ઋતુમાં
કૌમિક (સૂત્રનાં) જે કપડાં (રા) હાથ લાંબાં પહોળાં હોય
છે, અને ત્રીજું ઉનનું હોય છે, તેવા મુનિને ઠંડ વિશેષ
હોય; તે પણ, તે સાધુ ધીજી કપડું ઇચ્છતો નથી
તે જતાવે છે. જે ભિક્ષુ ત્રણ કપડાંથી નિર્વાહ કરનારો છે,
તે ઠંડમાં એક કપડું ઓઠે છે. જે ઠંડ વધારે લાગે;
અને સહન ન થાય તેા, ધીજી ઓઠે. તે જાનેથી પણ,
ઘણી ઠંડના લીધે ન સહાય તેા, ત્રીજું ઉનનું કપડું પણ
તે જાને ઉપર ઓઠે છે. ઉનના કપડાને જાહારના ભાગમાં
સર્વથા રાખવું; અંદર તેા, સૂત્રનુંજ રાખવું. એ ત્રણ વસ્ત્રો
કેવાં છે ? તે જતાવે છે. પાત્ર ચતુર્થે: પડતા આહારને ન
પડવા દે તે પાત્ર છે, અને તે પાત્ર ના લેવાથી પાત્રનો
નિર્યોગ સાત પ્રકારનો પણ લીધો જાણવો કારણકે તેના
વિના પાત્ર લેવાય નહીં. તે આ પ્રમાણે છે:—

પત્તં પત્તાબંધો, પાયટ્ટવણં ચ પાયકોસરિઆ ।

પહલાહ રયત્તાણં ચ મોચ્છઓ પાયણિજ્જોગો ॥૧॥

(૧) પાત્ર (૨) પાત્રાનું અંધ ( ) (૩) પાત્રાનું સ્થાપન ( ) (૪) પાત્ર કેશરિકા (પૂંજણી) (૫) પડલા (૬) રજ આણુ ( ) (૭) ગુચ્છો આ સાત પાત્રાનો નિયોગ છે. આ પ્રમાણે સાત પ્રકારનો પાત્ર નિયોગ તથા કલ્પ ત્રણ, તથા રજોહરણ (ઓધો) મુખવસ્ત્રિકા (મુહપત્તિ) એ પાંચ મેળવતાં બાર પ્રકારનો ઉપધિ છે. આ બાર પ્રકારની ઉપધિ ધારણ કરનારને આવો વિચાર ન થાય, કે મને આ ઠંડી રૂતુમાં ત્રણ વસ્ત્રોથી ઠંડ દૂર થતી નથી, માટે ચોથું વસ્ત્ર હું યાચી લાવું. આમ અધ્યવસાયનો નિષેધ કરવાથી યાચવું તો દૂરથીજ કાઢી નાંખ્યું. જે ત્રણ કલ્પ ન હોય, અને ઠંડી રૂતુ આવી પહોંચી, તો આ જ્ઞાન કલ્પી વિગેરે મુનિ યથા એવણીય (નિદોષ) વસ્ત્રોની યાચના કરે. ઉત્કર્ષણ અપકર્ષણ રહિત અપરિ કર્મવાળાં યાચે તેમાં (૧) ઉદ્દિક્ક, (૨) પહે, (૩) અંતર, (૪) ઉન્નિગ્રય ધમ્મા એ ચાર વસ્ત્રની એવણ છે, તેમાં પાછલી બેનો અગ્રહ છે, બાકીની બે લેવાય છે, તેમાં કોઈપણ એકનો અભિગ્રહ હોય છે. યાચના કરતાં શુદ્ધ વસ્ત્રો મળે, તો લે અને જેવાં લીધાં તેવાંજ પહેરે, પણ તેને ઉત્કર્ષણ કે ધોવું વિગેરે પરિકર્મ્મ ન કરે તેજ બતાવે છે. અચિત્ત જળ વડે પણ

(૧૭૦)

ન ધુએ, સ્થવિર કલ્પીને તેા વર્ષાદ આઠ્યા પહેલા અથવા મંદવાડમાં અચિત્ત પાણીથી ચતનાથી ધોવાની અનુજ્ઞા (સંમતિ) છે, પણ જિન કલ્પીને તેમ ધોવું ન કલ્પે, તેમ પ્રથમ ધોઇને પછી રંગેલાં કપડાં હોય તે પણ ન પહેરે, તથા ખીજા ગામે જતાં વસ્ત્ર સંતાડયા વિના ચાલે, અર્થાત્ અંત પ્રાંત (તદન સાદાં જીર્ણ જેવાં) વસ્ત્ર ધારે, કે તેને ચોરાવાના ડરથી ઠાંકી રાખવાં ન પડે તેથીજ જિન કલ્પી મુનિ અવમ ચેલિક છે; તેને ચેલ (વસ્ત્ર) પ્રમાણથી તથા મૂળથી અવમ (ઓછી કીમતનું) હોય; તેથી અવમ ચેલિક છે. (જુ અવધારણના અર્થમાં છે.) આ પ્રમાણે વસ્ત્ર ધારી જિન કલ્પિ મુનિને ત્રિકલ્પવાળી અથવા બાર પ્રકારની ઓઘ ઉપધિવાળી સામગ્રી હોય છે. પણ ખીજી ઉપધિ ન હોય; અને ઠંડ દૂર થતાં તે વસ્ત્રો પણ ત્યજી દેવાનાં છે, તે બતાવે છે.

અહ પુણ એવં જાણિજ્ઞાઉવાહકંને ચલુ હેમંતે ગિમ્હે પહિવન્ને અહાપરિજુન્નાહં વત્થાહં પરિદ્ધવિજ્ઞા અદુવા સંતરુત્તરે અદુવા ઓમચેલે અદુવા ઇગસાહે અદુવા અચેલે (સૂ૦ ૨૧૨)

જે, તે વસ્ત્રો ખીજા શીયાળા સુધી ચાલે તેવાં હોય, તેા બંને વખતે પડિલેહણા કરી ધારણ કરે; અથવા, પાસે રાખે. પણ જો જીર્ણ જેવાં થઇ ગયાં હોય તેવું

(૧૭૧)

બાણે તો, તે ત્યજી દે તે આ સૂત્ર વડે ખતાવે છે. પછી તે સાધુ એમ બાણે કે, નિશ્ચે હવે હેમંત ઋતુ (શિયાળો) ગયો; અને ઉનાળો આવ્યો છે. ઠંડ પણ દૂર થઈ છે, અને આ વસ્ત્રો પણ જીર્ણ થઈ ગયાં છે. એવું બાણીને તે વસ્ત્રો ત્યાગ કરે. જો બધાં જીર્ણ થયેલાં ન હોય; તો જે જે જીર્ણ હોય તે પરકવી દે, અને ત્યાગીને નિઃસંગ થઈને વિચરે. પણ જો, શિશિર (પોષ માઘ) વીત્યા પછી કોઈ ક્ષેત્ર કાળ કે પુરૂષને આશ્રયી શીત (ઠંડી) વધારે લાગતી હોય તો શું કરવું ? તે કહે છે:—શીત જતાં વસ્ત્રો ત્યાગવાં અથવા ક્ષેત્રાદિના ગુણથી હિમ પડનારો વાયરો ઠંડા વાય તો, આત્માની તુલના તથા ઠંડની પરીક્ષા કરવા સાન્તર ઉત્તર વસ્ત્રવાળો થાય. અર્થાત્ તેમાંથી કાંઈક તો ઝોટ; કાંઈક બાજુએ રાખે પણ, ઠંડની શંકાથી ત્યજી ન દે. અથવા અવમ ચેલ (ઝોછાં વસ્ત્ર વાળો) તે એક કદપના ત્યાગવાથી જો વસ્ત્ર ધારણ કરે, અને ધીરે ધીરે ઠંડ જતાં બીજું વસ્ત્ર પણ દૂર કરે, તેથી એક સાટો (ચાદર)થી શરીર ઢાંકનારો બને, અથવા તદ્દન શીતનો અભાવ થાય તો તે પણ ત્યજી દે, અને પોતે અચેલ (વસ્ત્ર રહિત) બને એટલે તેની પાસે માત્ર મુહપત્તિ અને રજોહરણ (ઝોઘો) એ બેજ માત્ર ઉપધિ રહે.

પ્ર:—એ એક વસ્ત્ર પણ શા માટે ત્યજી દે ! તે કહે છે.

(૧૭૨)

લાઘવિયં આગમમાણે, તવે સે અભિન્નભાગે
અવહ (સૂ૦ ૨૧૩)

લઘુનો ભાવ લાઘવ જેને હોય તે લાઘવિક છે, તેવી લાઘવિક (લઘુતા) ને પોતે ધારણ કરવા એક પણ વસ્તુ ત્યજી દે, અથવા શરીર અને ઉંપકરણના કર્મમાં લાઘવ પણાને પામીને વસ્તુ ત્યાગ કરે, તેવા ત્યાગીને શુ' થાય ? તે કહે છે. તે વસ્તુનો પરિત્યાગ કરનાર સાધુને તપની પ્રાપ્તિ થાય છે. કારણ કે કાયાને કલેશ આપવો તે પણ બાહ્ય તપનો ભેદ છે. કહ્યું છે કે—

“ પંચહિં ઢાણેહિં સમણાણં નિગ્ગંથાણં અચેલગત્તે
પસત્થે ભવતિ તંજહા, ! અપ્પા પહિલેહા ? વે-
સાસિંણે સુવે ૨ તવે અણુમણે ૩ લાઘવે પસત્થે ૪
વિડલે હંદિયનિગ્ગહે ૫ ”

પાંચ કારણે સાધુ નિર્ઘ્રંથને અચેલકપણું પ્રશંસવા યોગ્ય છે. (૧) અલ્પપડિલેહણા (૨) વિશ્વાસવાણું ૩૫, (૩) તપની અનુમતિ (૪) પ્રશસ્ત લાઘવ, (૫) અતિશે ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ આ જિનેશ્વરે કહ્યું છે, તે બતાવે છે—

જમેયં ભગવયા પવેહ્યં તમેવ અભિસમિચ્ચા ।

સન્વઓ સન્વત્તાણે સમત્તમેવ સમભિ જાણિજ્ઞા

(સૂ૦ ૨૧૪)

(૧૭૩)

આ બધું વીર વદ્ધમાન સ્વામીએ કહેલું છે એમ જાણીને બધા પ્રકારેથી સર્વ આત્માથી સમ્યક્ત્વ અથવા સમત્વ પણું ધારે, અર્થાત્ સચેદ અચેદ અવસ્થાની તુલનાને પોતે જાણે, અને આ સેવન પરિજ્ઞાથી પાલન કરે; પણ જે સાધુની શક્તિ તેવી ન હોય, તો તે પ્રભુનો માર્ગ ખરોખર ન જાણી શકે, તો તે સાધુ હવે જે ખતાવે છે, તેવા અધ્યવસાયવાળો થાય, તે કહે છે.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइपुट्ठो खलु अह-
मंसि नालमहमंसि सीयफासं अहियासित्तए, से
वसुमं सव्वसमन्नागय पन्नाणेणं अप्पाणेणं केइ अ-
करणयाए आउट्टे तवस्सिणो हु तं सेयं जमेगे वि-
हमाइए तत्थावि तस्स कालपरियाए, सेऽवि तत्थ
विअंतिकारए, इच्चेयं विमोहाय तणं हियं सुहं ख-
मं निस्सेसं आणुगामियं तिबेमि (सू० २.१५) ८-
४ ॥ विमोक्षाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः ॥

(જીં વાક્યની શોભા માટે છે) જે ભિક્ષુને મંદ સંહ-
નનના કારણે આવો અધ્યવસાય થાય, કે હું રોગ આતંકથી
અથવા ઠંડ વિગેરેના કારણે અથવા સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગથી
મારું આ શરીર ત્યાગવું તે શ્રેય છે, પણ ઠંડ વિગેરેનું દુઃખ
કે ભાવ ઠંડ તે સ્ત્રી વિગેરેનો ઉપસર્ગ સહન કરવા હું શક્તિમાન

નથી; તેથી, મારે ભક્ત પરિણા ઈંગિત મરણ અથવા પાદપ ઉપગમન ઉત્સર્ગથી મરણ કરવા યોગ્ય છે. પણ, મારે આ અવસરે 'તેવું કરવું' બની શકે તેવું નથી. કારણકે, તેમાં અમુક સગય સુધી કાળ ક્ષેપ કરવો જોઈએ. તે ઉપસર્ગ મારાથી સહન થાય તેમ નથી; અથવા, રોગની વેદના ઘણા કાળ સહેવાને હું શક્તિમાન નથી. તેા મારે હમણા અપવાદનું વેદાનસ અથવા ગાર્હ પૃષ્ઠ મરણ સ્વીકારવું યોગ્ય છે. પણ, જે ઉપસર્ગથી પીડાયલો હોય તે પાપ સેવવું તેને યોગ્ય નથી તેવું બતાવવા કહે છે:—

સ તે સાધુને વસુ-પ્રૌચ (સંયમ) છે, તે સંયમ-વાળો હોય તે વસુમાન છે. તેને અનુક્રમે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવા છતાં, કોઈ સીના કટાક્ષનો ઉપસર્ગ સંભવ થતાં પણ, તે ન સેવવાથી આવૃત્તો (આ સમંતાત્ વ્યવસ્થિત ચારે બાજુથી મર્યાદામાં રહેલો તે) આવૃત છે, અથવા વાયુ વિગેરેથી થયેલ ઠંડો સ્પર્શ જે દુઃખ આપનાર છે, તેની ચિકિત્સા ન કરવાથી વસુમાન સિદ્ધાંતથી પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાનવાળા આત્મા વડે વ્યવસ્થિત છે, તેવો ઉપસર્ગ આવતાં વાયુ વિગેરેની ઠંડી વેદનાને સહન ન કરી શકવાથી શું કરે? તે કહે છે. (હુ અવ્યથ હેતુના અર્થમાં છે.) જેથી, ઘણા કાળ વાયુ વિગેરેની ઠંડી વેદનાને સહન ન કરી શકવાથી અથવા, જે કારણથી યુવા સ્ત્રી ઉપસર્ગ કરવા આવેલી છે, તે વિષ ભક્ષણથી કે, ફાંસો

આઈને મરવાનું ખતાવ્યાં છતાં પણ ન સુકે; તેથી, તે તપ-સ્ત્રીએ ઘણા કાળ જુદા જુદા ઉપાયો વડે કરેલી તપ-સ્થાના ધનવાળા સાધુને મરવું તેજ શ્રેય છે, જેમકે કોઈ સાધુને તેના સગાંએ સ્ત્રીવાળા ચોરડામાં પ્રવેશ કરાવ્યો, અને પ્રેમવાળી પત્નીએ ઘણીવાર પ્રાર્થના કર્યાં છતાં સાધુએ ધૈર્ય રાખ્યું. પણ અંતે નીકળવાનો ધીજો ઉપાય ન જોવાથી ફાંસો ખાધો, તેમ ફાંસો ખાવા માટે ઉંચે લટકવું, અથવા વિપ લક્ષણ કરવું, અથવા ઉંચેથી પડવું, તેજ પ્રમાણે ઘણા કાળ ઠંડ વિગેરે સહન ન થવાથી સુદર્શન માફક પ્રાણ ત્યાગવા.

શંકા—ફાંસો ખાવો વિગેરે બાળ મરણ છે, અને તે અનર્થ માટે છે, ત્યારે તેનો કેવી રીતે તમે ઉપદેશ કર્યો ? કારણ કે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે—

“ **इच्छेणं बालमरणेणं मरमाणे जीवे अणंतेहिं**
नेरह्यभवग्गहणेहिं अप्पाणं संजोएह जाव अ-
णाइयं चणं अणवयग्गं चाउरंतं संसारकंतरं भुज्जो
भुज्जो परिघट्टह ति ”

ઉ:—આ દોષ અમારા આર્હત (જિનેશ્વર)ના મતમાં નથી, કારણ કે કંઈપણ એકાંતથી નિષેધ કર્યો છે, કે સ્વીકાર્યું છે, તેવું નથી ફક્ત એક મૈથુનમાં જુદું છે; અને સિવાય દરેકમાં દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવને આશ્રયીને જે પ્રથમ નિષેધ કર્યો હતો, તેજ સ્વીકારાય છે, ઉત્સર્ગ માર્ગ પણ કોઈ વખત અગુણ

(નુકશાન) માટે છે અને અપવાદ પણ ગુણને માટે કાળ (સમય) બાણનારા સાધુને થાય છે, તેજ બતાવે છે. દીર્ઘ કાળ સંયમ પાળીને સંલેખના વિધિ એ કાળના પર્યાય વડે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણને માટે છે, અને સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગમાં વેદાનસ ગાર્ધ પૃષ્ઠ વિગેરેથી મરણ થાય તેમાં કાળ પર્યાયજ છે. અર્થાત્ જેવી રીતે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણવાળું છે, તેમ આ કાળ પર્યાયના મરણ જેવું વેદાનસ વિગેરે મરણ લાભદાયી છે. ઘણા કાળ પર્યાયમાં જેટલું કર્મ આ સાધુ ખપાવે છે, તેટલુંજ આવા સમયમાં થોડા કાળમાં કર્મ ક્ષય કરી નાંખે છે તે બતાવે છે. સોડપિ વેદાનસ વિગેરેથી મરનારો પણ ફક્ત ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે કરનારો નહિ પણ આ સાધુ વેદાનસ વિગેરે મરણમાં (ત્રિઅંતિ કારણતિ) વિશેષ પ્રકારે અંત-ક્રિયા કરનારો તે વ્યંતિકારક છે તેવાને તેવા સમયમાં વેદાનસાદિ મરણ ઉપસર્ગજ માર્ગ છે. કારણ કે, આવું અકાળ મરણ જે અપવાદ રૂપ છે, તેના વડે મરેલા અનંતા સિદ્ધો પૂર્વે થયા અને થશે. ઉપસંહાર કરવા કહે છે કે, આ ઉપર બતાવેલું વેદાનસ વિગેરે મરણ મોહ દૂર થયલા સાધુઓની કર્તવ્યતાથી આયતન (આશ્રય) છે, અને અપાય દૂર કરતું હોવાથી હિત છે. જન્માંતરમાં પણ સુખ આપનાર હોવાથી સુખ છે. તથા કાળ આવેલો હોવાથી ક્ષમ (યુક્ત) છે. તથા, કર્મ ક્ષય કરનાર હોવાથી નિઃશ્રેયસ છે. તથા, પુણ્યનો અનુગમ ઉપાર્જન કરવાથી આનુગમિક છે, આ પ્રમાણે સુધમાં સ્વામી કહે છે:—ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

(૧૭૭)

પાંચમો ઉદ્દેશો.

ચોથો ઉદ્દેશો કહીને હવે પાંચમો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે ગયા ઉદ્દેશમાં ગાર્ધપૃષ્ઠ વિગેરે બાળમરણ્ય બતાવ્યું પણ આ ઉદ્દેશમાં તો તેથી ઉલટું ભક્ત પરિજ્ઞા નામનું મરણ્ય ગ્લાન ભાવ પામેલા સાધુએ સ્વીકારવું તે કહે છે. તેથી આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

जे भिक्षुं दोहिं वत्थेहिं परिवुसिए पायतइएहिं
तस्स णं नो एवं भवइ तइयं वत्थं जाइस्सामि, से
अहेसणिज्जाइं वत्थाइं जाइज्जा जाण एवं खुतस्स
भिक्षुस्स सामग्गियं, अह पुण एवं जाणिज्जा-
उवाइक्कते खलु हेमंते गिम्हे पडिवण्णं, अहा परि-
जुत्ताइं वत्थाइं परिट्टविज्जा, अहा परिजुत्ताइं परि-
ट्टवित्ता अदुवा संतरुत्तरे अदुवा ओमचेले अदुवा
एगसाडे अदुवा अचेले लाघवियं आगममाणे तवे
से अभिसमन्नागए भवइ जमेयं भगवया पवेइयं
तमेव अभिसमिच्चा सव्वओ सव्वत्ताए सम्मत-
मेव समभिजाणिगा, जस्सणं भिक्षुस्स एवं भवइ
पुट्ठो अबलो अइमसि नालमइमांसि गिहंतस्सक-
मणं भिक्षायरियं गमणाए, से एवं वयंतस्स परो

(૧૭૮)

અભિહૃદં અસળં વા ડ આહટુ દલહજ્ઞા, સે પુઞ્વામેવ
આલોહજ્ઞા-આડસંતો ? નો સ્વલુ મે કપ્પહ અભિ-
હૃદં અસળં ડ મુત્તણ વા પાપણ વા અન્ને વા ણ્ય-
પ્પગારે સુ૦ ૨૧૬)

તેમાં ત્રણ કલ્પમાં રહેલ સ્થવિરકલ્પી અથવા જ્ઞિન
કલ્પી મુનિ હોય, પણ એ કલ્પ (વસ્ત્ર) ધારણ કરનાર અવશ્યે
જ્ઞિનકલ્પી હોય, અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિક અથવા યથાલ-
દિક કે પ્રતિમા ધારી તેમાંનો કોઈ પણ હોય, આ સૂત્રમાં
બતાવેલ જે જ્ઞિનકલ્પી વિગેરે એ વસ્ત્રો ધારણ કરનારો હોય,
આમાં વસ્ત્ર શબ્દ સામાન્યથી લીધો છે, માટે એક સૂત્રનું
બીજું ઉનનું એમ એ વસ્ત્ર ધારણ કરી સંયમમાં રહેલ છે,
કેવાં એ કલ્પ વસ્ત્ર છે ? ઉત્તર—પાત્ર ત્રીજું ધારણ કરેલો,
સાધુ છે. તે બધું પૂર્વના સૂત્ર પ્રમાણે જાણવું, તે ઠંડથી પીડાયા
સુધીનું જાણવું, તે પ્રમાણે અહીં કહે કે હું વાયુ વિગેરેના
રોગથી પીડાયેલ નિર્બળ હોવાથી એક ઘરથી બીજે ઘેર
જવા અસમર્થ છું તેથી ભીક્ષા માટે જવા હું અશક્ત છું,
આવું બોલનાર સાધુ પાસે કોઈ ગૃહસ્થ ઉભો હોય, તે સાધુનું
બોલવું સાંભળીને અથવા બોલ્યા વિના પણ તેને અશક્ત
દેખીને પર (બીજે) ગૃહસ્થ વિગેરે અનુકંપા તથા ભક્તિના
રસથી કોમળ હૃદયવાળો બનીને અભિહૃત તે જીવોને
હુઃખ દર્દ બનાવેલું અશન પાન ખાદિમ સ્વાદિમ લાવીને

(૧૭૯)

તે સાધુને આપે, તે સમયે જ્ઞાન સાધુએ સૂત્રાર્થને અનુ-
સારે જીવિતને નહિ વાંછતાં મરવું બહેતર ! એમ વિચારીને
તેણે શું કરવું તે કહે છે, પૂર્વે બતાવેલા જિન કલ્પી
વિગેરે ચારેમાંથી કોઈ પણ એક સાધુએ પ્રથમ વિચારવું,
કે ઉદ્ગમ વિગેરે કયા દોષથી આ દૂષિત છે ? તેમાં અભ્યા-
હત બાણીને તેનો નિષેધ કરવો, તે આ પ્રમાણે હે આયુષ-
મન્ ! હે ગૃહપતે ! આ મારા સામે આણેલું કે અણાવેલું
અશન ખાવાને પાણી પીવાને અથવા તેવું બીજું આધાકર્મ
વિગેરે દોષથી દુષ્ટ અમને કલ્પતું નથી, આ પ્રમાણે તે
દાન આપતા ગૃહસ્થને સમજાવે, બીજી પ્રતિમાં—

“ તં ભિક્ષુવું કેઠ્ઠ ગાહાવર્ઠે ઉવ સંકમિત્તુ ઘૂયા,
આડસંતો સમણા ! અહનં તવ અટ્ટાએ અસણં વા ૪
અભિહંડં દલામિ, સે પૂઠ્ઠામેવ જાણેજ્ઞા-આડસંતો
ગાહાવર્ઠે ! જનં તુમં મમ અટ્ટાએ અસણં વા ૪ અભિ-
હંડં ચેતેસિ, ણોય સ્વલુ મે કપ્પહ એવ્વપ્પગારં અસણં
વા ૪ મોત્તએ વા પાયએ વા અન્ને વા તહ્વ્વપ્પગારોસિ”

આમાં પણ તેજ પાઠ છે કે કોઈ ગૃહસ્થ સાધુ પાસે
આવીને કહે કે હું તમારે માટે ચાર પ્રકારના આહાર-
માંથી કોઈ પણ સામે લાવીને આપું ! તે સાધુ પ્રથમથી
બાણે તો કહે કે ગૃહસ્થ ! તું મારે માટે કંઈ પણ સામે

दावीने आपे तो भने आवा पीवाने कल्पे नछि, तेम तेपुं
पीणुं पणु न कल्पे.

आ प्रभाणे निषेध करेवो पणु श्रावक सम्यग्दृष्टि
प्रकृति लद्रक अथवा मिथ्या दृष्टिमांथी केअं पणु दयाणु
अपुं चिंतवे, के आ ज्ञान साधु लिखा देवा ज्वाने अ-
शक्त छे, तेम पीणने दाववा पणु कही शके नछि, माटे
तेणे निषेध कथां छतां पणु हुं केअं अछाने दावीने आपीश
अप्रभाणे विचारीने आहार विगेरे अम दावीने आपे, तो
ते समये साधुअे ते आहार ने अनेषणीय (अयेज्य) छे,
अम विचारीने ते गृहस्थने निषेध करेवो. वणी—

जस्स ण भिक्खुस्स अयं पगप्पे-अहं च खलु
पडिन्नतो अपडिन्नत्तेहिं गिलाणो अगिलाणेहिं अ-
भिकखं साहम्मिएहिं कीरमाणं वेयावडियं साहज्जि
स्सामि, अहं वावि खलु अपडिन्नतो पडिन्नत्तस्स
अगिलाणो गिलाणस्स अभिकंखं साहम्मियस्स
कुज्जा वेयावडियं करणाए आहट्टु परिन्नं अणुक्खि-
स्सामि आहडं च साहज्जिस्सामि १, आहट्टु परिन्नं
आणक्खिस्सामि आहडं च नो साहज्जिस्सामि २,
आहट्टु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि आहडं च सा-

(૧૮૧)

इज्जिस्सामि ३ आहट्टु परिं नो आणक्खिस्सामि
आहडं च नो साइज्जिस्सामि ४ एवं से अहाकिट्ठि-
यमेव धम्मं समभिजाणमाणे संते विरए सुसमा-
हियलेसे तत्थावि तस्स कालपरियाए से तत्थ
विभंतिकारए, इच्चेयं विमोहाय णं हियं सुहं खमं
निस्सेसं आणुगामियं तिबेमि (सू० २१७) ॥८-२॥
विमोक्षाध्ययने पंचम उद्देशकः ॥

(णं वाક્યની શોભા માટે છે) જે લિશ્ચુ પરિહાર
વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો અથવા યથાલાદિક હોય, તેને હવે પછી
કહેવાતો પ્રકલ્પ (આચાર) છે. તે આ પ્રમાણે (ખલુ વાક્યની
શોભા માટે, ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) હું ખીન્દએ કરેલી
વૈયાવચ્ચની અભિલાષા રાખીશ, હું કેવો છું ! પ્રતિજ્ઞા
વૈયાવચ્ચ કરવાને ખીન્દએ કહેલો છું અર્થાત્ તેઓ
કહે છે, કે અમે તમારી વૈયાવચ્ચ યથા ઉચિત કરીએ. તે
ખીન્દ કેવા છે !

ઉ:—અપ્રતિજ્ઞાત ન કહેલા; હું કેવો છું ! ઉ:—વિકૃષ્ટ
તપવડે કર્તાવ્યતામાં અશક્ત છું અથવા વાયુ વિગેરે શક્તિ-
વાથી જ્ઞાન છું. ખીન્દ કહેનારા કેવા છે ! અજ્ઞાન છે, ઉચિત
કર્તાવ્ય કરવાને શક્તિવાન છે, તેમાં પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર
વાળા તપ કરનારની અનુપારિહારિક (વૈયાવચ્ચ કરનાર) સેવા

કરે છે, તે વૈયાવચ્ચ કરનાર કલ્પમાં રહ્યો હોય, અથવા ખીજે પણ હોય, હવે જો તે સેવા કરનાર પણ ગ્લાન (માંદા) હોય, તો તે ખીજની વૈયાવચ્ચ ન કરે, એ પ્રમાણે યથાલક્ષિક સાધુનું પણ જાણવું, પણ એટલું વિશેષ કે સ્થવિર કલ્પી સાધુ પણ તેની સેવા કરી શકે છે, તે ખતાવે છે.

નિર્ગરને હૃદયમાં વિચારીને સરખા કલ્પવાળા સાધર્મિક અથવા એક કલ્પમાં રહેલા ખીજ સાધુઓથી કરાયેલી વૈયાવચ્ચને હું ઇચ્છીશ, જેનો આ આચાર છે, તે તેવા આચારને યાજતો ભકત પરિજ્ઞાવડે પણ જીવિતને છોડે, પણ આચારનું ખાંડન ન કરે, આ ભાવાર્થ છે;

તેજ પ્રમાણે અન્ય સાધર્મિક વડે કરાયેલું વૈયાવચ્ચ અનુભતિ આપેલું છે. હવે ખીજની વૈયાવચ્ચ પોતે કરે તે ખતાવે છે (ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં અને અપિ પુનઃના અર્થમાં છે અને તે પૂર્વાના કહેવાથી કંઈ વિશેષ ખતાવવા માટે છે. ખલુ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે) અને હું અપ્રતિજ્ઞાત કહેવાયેલો છું અને જે ખીજે પ્રતિજ્ઞાત વૈયાવચ્ચ ન કરવાને માટે કહેવાયેલો છે તે ગ્લાન સાધુની હું અગ્લાન (સાજે) છું માટે નિર્ગરને ઉદ્દેશીને તેવા કલ્પધારી સાધર્મિક સાધુની વૈયાવચ્ચ કરું;

પ્ર:—શાં માટે ! તેના ઉપકાર (શાંતિ) ને માટે, તેથી આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને પણ ભકત પરિજ્ઞાએ પ્રાણીને છોડે

પણ પ્રતિજ્ઞાનું ખંડન ન કરે, (આ સૂત્રનો પરમાર્થ છે) હવે પ્રતિજ્ઞા વિશેષના દ્વારવડે ચોલંગી કહે છે. કોઈ એક આવી પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે હું બીજા ગ્લાન સાધર્મિક સાધુને આહાર વિગેરે લાવી આપીશ; તથા હું વૈયાવચ્ચ પણ યોગ્ય રીતે કરીશ, તથા અપર (બીજા) સાધર્મિકે આણેલ આહાર વિગેરેને વાપરીશ, આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને વૈયાવચ્ચ કરે, (૧) તથા બીજા સાધુ આવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે, હું બીજા માટે ગોચરી વિગેરે શોધીશ, પણ બીજાનો આહાર વિગેરે લાવેલો ખાઈશ નહિ, (૨) ત્રીજા આવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે હું બીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ પણ બીજાનો લાવેલો ખાઈશ, (૩) ચોથા આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરે, હું બીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ, તેમ બીજાનું લાવેલું ખાઈશ પણ નહિ (૪) આ પ્રમાણે જુદી જુદી પ્રતિજ્ઞાઓ કરીને કોઈ જગ્યાએ ગ્લાયમાન (માંદો) પણ થાય, તો પણ જીવિતને ત્યાગ કરે, પણ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ ન કરે. હવે આ વિષયને સંપૂર્ણ કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે કહેતી વિધિ એ તત્વને જાણનારો તે સાધુ શરીર વિગેરેનો મોહ છોડનારો બનીને યથાક્રીતિ ત ધર્મને જ બરોબર જાણીને આસેવન પરિજ્ઞા વડે પાલતો તથા લાઘવિકને ઈચ્છતો વિગેરે ચોથા ઉદ્દેશામાં જે કહ્યું, તે અહિં અધું જાણી લેવું; તથા પોતે કષાયના ઉપશમથી શાંત છે, અથવા અનાદિ સંસારમાં પર્યટન કરવાથી શાંત છે, તે

(૧૮૪)

સાવધ અનુષ્ઠાતથી વિરત છે, શોભન લેશ્યા તે જોણે અંત-
કરણની નિર્મળવૃત્તિ તેજોલેશ્યા વિગેરે ધારણ કરવાથી
તેસુસમાહૃત લેશ્યા વાળો છે, આવો ધર્મીને પૂર્વે કહેલી
પ્રતિજ્ઞા લઈને પાળવામાં સમર્થ છે, તે તપ અથવા રાગ
ના કારણે ગ્લાન ભાવને પામેલો હોય, છતાં પણ તે પોતાની
પ્રતિજ્ઞાનો લોપ ન કરતો શરીર ત્યાગવા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન
કરે, અને તે ભક્ત પરિજ્ઞામાં પણ કાળ પર્યાયવડે અનાગત
પરિજ્ઞા (બાર વર્ષની સંલેખનાનો સમય નથી, તેમાં પણ
કાલ પર્યાય છે, જેણે શિષ્યોને લણાવી ગણાવી તૈયાર
કર્યા હોય, અને તપ વડે સંલિખિત દેહ વાળો હોય તેનો
જે કાળ પર્યાય મૃત્યુનો અવસર પ્રશંસવા યોગ્ય છે, તેવો
આ ગ્લાન થયેલા કલ્પધારીને પણ એવોજ અવસર છે.
કારણકે બંનેમાં કર્મની નિર્જરા સમાન છે, તે કલ્પધારી
ભિક્ષુ ગ્લાનપણાથી અણુશનના વિધાનમાં વ્યંતિકારક
કર્મશ્રય કરનારો છે બાકીનું બધું પૂર્વ માફક બાણુવું
પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

છઠ્ઠો ઉદ્દેશો.

પાંચમો કહ્યા પછી છઠ્ઠો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે
સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં બતાવ્યું, કે ગ્લાન સાધુએ ભક્ત
પ્રત્યાખ્યાન કરવું, અને આ ઉદ્દેશામાં બતાવશે કે ધૃતિ

संढनन विगेरेथी गणवाणो साधु ऐकत्व लावनाने लावीने धगित भरणु करे आ संधे आवेदा आ उद्देशानुं पडेडुं सूत्र कडे छे.

जे भिक्खु एगेण वत्थेण परिवुसिए पायबि-
ईएण, तस्स णं नो एवं भवइ बिइयं वत्थं जाइ-
स्सामि, से अहेसणिज्जं वत्थं जाइज्जा अहापरिग-
हियं वत्थं धारिज्जा जाव गिम्हे पडिवन्ने अहापरिज्जं
वत्थं परिट्टविज्जा २ ता अदुवा एगसाडे अदुवा
अचेले लाघवियं आगममाणे जाव समत्तमेव
समभिजाणिया (सू० २१८)

जिनकडपी विगेरे जे साधुने जेवो अलिग्रड डोय
डे भारे ऐक वस्त्र धारणु करवुं अने णीणुं पात्र राभवुं
तेवा उत्तम साधुने मनमां जेम न आवे, डे णीणुं वस्त्र
याचुं. ते पोताने नरु पडतां इकत ठंडी इतुमां ऐकन निर्दोष
वस्त्र याची लावे, अने विधि प्रमाणे लावी पडरे, पणु
न्यारे उनाणे आवे, त्यारे णुनुं वस्त्र जणुं थवाथी तेने
परठवी हे, पणु णीण शीयाणांमां यादे तेवुं डोय तो पोते
ते ऐक साटक (चादर) ने धारणु करे, अने जणुं वस्त्र
परठवी दीधुं डोय, तो पोते वस्त्र रडित थधने विचरे, ते
स्थिर भतिवाणा साधुनुं आ लाघवपणुं आगम अनुसारे

(૧૮૬)

હોવાથી સમ્યક્ત્વ અથવા સર્વ પ્રાણી ઉપર સમભાવ પાણું કે રાગદ્વેષ રહિત પાણું નાણવું તથા તે સાધુને લઘુતા હોવાથી તેને એકત્વ ભાવનાનો અધ્યવસાય થાય તે ખતાવે છે.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-एगे अहमंसि
नमे अत्थि कोइ न याहमवि कस्सवि, एवं से
एगागिणमेव अप्पाणं समभिजाणिज्जा, लाघवियं
आगममाणे तवेसे अभिसमन्नागए भवइ जाव स-
सभिजाणिया (सू० २१९)

(ણં વાક્યની શોભા માટે છે) જે સાધુને આવો વિચાર થાય કે “હું એકલો છું, સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં પરમાર્થ દૃષ્ટિએ જેતાં મને ઉપકાર કરનાર બીજા કોઈ નથી, અને હું પણ બીજા કોઈના દુઃખને દૂર કરવામાં સહાયક નથી, કારણ કે પોતાના કરેલાં કર્મવૃં ક્ષણ લોગવવામાં સર્વ જીવોને ઈશ્વર (સમર્થ) પાણું છે. આ પ્રમાણે આ સાધુ પોતાના આત્માને અંતરદૃષ્ટિએ સમ્યગ્ રીતે એકલો નાણે, અને આ આત્માને નરક વિગેરેનાં દુઃખોથી બચાવવા શરણ આપવા યોગ્ય બીજા નથી, એવું માનતો હોય તે પોતાને જે જે રોગ વિગેરે દુઃખ દેનારાં કારણો આવે, ત્યારે બીજાના શરણની ઉપેક્ષા કરતો “મેં કયું છે માટે મારેજ લોગવવું” આવો નિશ્ચળ વિચાર કરીને સમ્યગ્ રીતે લોગવે છે.

(૧૮૭)

પ્ર:—તે કેવી રીતે એમ સમતાથી સહન કરે ?

ઉ:—લાઘવિચ વિગેરે ચોથા ઉદ્દેશા ૨૧૫ સૂ. માં યતાવ્યું તે “ સમત્વપણું જાણવું ” ત્યાંસુધી જાણવું, કે આ સાધુને કર્મની લઘુતા થવાથી આ લોક પરલોક અનેમાં હિત સુખ નિશ્ચેયસ માટે થાય છે અને પરંપરાએ મોક્ષ કૃણ આપનાર છે—તેથી તેણે એકત્વ લાવના લાવવી આ અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશામાં ઉદ્દગમ ઉત્પાદન એષણા યતાવી તે આ પ્રમાણે આડસંતો સમણા ! અહં સ્વલુ ત્વ અદ્યા અસળં વા ૪ વિગેરે સૂ. ૨૦૨માં યતાવ્યું તે પ્રમાણે પાંચમાં ઉદ્દેશામાં ગ્રહણ એષણા યતાવી, સિયા ય સે એવં વયં તસ્સવિ પરો અભિહંડં અસળં વા ૪ આહદુ દલણજા इत्यादि (સૂત્ર ૨૧૬માં વચમાં આ પાઠ છે) આ સૂત્ર વડે શ્રાસ એષણા યતાવી તેને હવે પછીના સૂત્રમાં વિશેષથી યતાવવા સૂત્ર કહે છે.

સે ભિક્ષુ વા ભિક્ષુણી વા અસળં વા ૪ આહારે માણે નો વામાઓ હણ્યાઓ દાહિણં હણ્યં સંચારિજ્જા આસાણમાણે દાહિણાઓ વામં હણ્યં નો સંચારિજ્જા આસાણમાણે, સે અણાસાયમાણે લાઘવિચયં આગમમાણે તવે સે અભિસમન્નાગણ ભવહ, જમેયં ભગવયા પવેહ્યં તમેવં અભિસમિચ્છા સવ્વઓ સવ્વત્તાણ સમત્તમેવ અ (સમ) ભિજાણીયા (સૂ. ૨૨૦)

(૧૮૮)

તે પૂર્વ ખતાવેલો સાધુ અથવા સાધ્વી અશન વિગેરે આહાર ઉદ્દગમ ઉત્પાદન એષણાંથી શુદ્ધ અને પ્રત્યુત્પન્ન તે ગ્રહણ એષણા શુદ્ધ એટલે ૧૬ ગૃહસ્થ દાન દેનારના તથા સોળ દેનારના તથા દશ ખંનેના ભેગા મળી કુલ ૪૨ દોષથી રહિત આહાર લાવીને ગોચરી કરતાં જે પાંચ દોષ અંગાર ધૂમ વિગેરે છે તેને વર્જીને આહાર કરે, તે અંગાર અને ધૂમ રાગદ્વેષના કારણે થાય છે તેમાં પણ સરસ નીરસ આહાર આવે તો રાગ દ્વેષ થાય છે, અને કારણનો અભાવ થતાં કાર્યનો પણ અભાવ છે, એમ જાણીને રસની ઉપલબ્ધિ (સ્વાદ)નું નિમિત્ત ત્યજવાનું ખતાવે છે. તે સાધુ આહાર કરતાં ડાબી ખાનુથી જમણી ખાનુ સ્વાદ લેવા માટે ભોજન વિગેરે ન લઈ જાય તેજ પ્રમાણે સ્વાદ લેવા જમણી ખાનુથી ડાબી ખાનુ ન લઈ જાય, કારણકે સંસારના સ્વાદથી રસની પ્રાપ્તિમાં રાગદ્વેષનું નિમિત્ત છે, અને તે થીજ અંગાર તથા ધૂમ દોષ લાગે છે, જેથી ઉત્તમ સાધુ સાધ્વીએ જે કંઈ સ્વાદિષ્ટ હોય તેનો સ્વાદ ન કરવો, ખીજ પ્રતિમાં આદાયમાણે પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે, કે “આહારમાં આદરવાળો મૂર્છા વાળો ગૃહ ખનીને આહારને આમ તેમ ન ફેરવે ”

હતુ (હડપચી) માં આમ તેમ ડાબી જમણીમાં ન ફેરવવું, તેમ ખીજે પણ સ્વાદ લેવો નહિ તે ખતાવે છે. સ

તે સાધુ ચારે પ્રકારના આહારને વાપરતો રાગદ્રેષ છોડીને ખાય, તેજ પ્રમાણે કોઈ નિમિત્તથી ડાળી જમણી ખાવું આહાર ફેરવવો પડે તો પણ પોતે સ્વાદ કયાં વિના ફેરવે. પ્ર:—શા માટે! ઉ:—આહારની લાઘવતાને સ્વીકારતો આસ્વાદ ન કરે, આ પ્રમાણે આસ્વાદના નિષેધથી અંત પ્રાંત આહારનો સ્વીકાર પણ કહેલો સમજવો. આ પ્રમાણે સ્વાદ ન કરવાથી તે સાધુને કર્મની બહોળી નિર્જરા થાય છે, તે બધું પૂર્વ માફક છે, સમપણું સમત્વને પામે અથવા સમ્યક્ત્વ નિશ્ચળ થાય એ બધું પૂર્વ માફક સમજવું. તેવા ઉત્તમ સાધુ અથવા સાધ્વીને અંત પ્રાંત આહાર ખાવાથી માંસ દોડી ઓછા થવાથી જર્જરિત હાડકાં થવાથી સંયમ અનુષ્ઠાન શરીરથી બરોબર ન થવાથી ખેદ થાય, તેવી કાય ચેષ્ટા-વાળાને શરીર ત્યાગવાની બુદ્ધિ થાય, તે બતાવે છે.

जस्स णं भिक्खुस्त एवं भवइ-से गिलामि च खलु अहं इमंमि समए इमं सररीरं अणुपुव्वेण परिवहित्तए, से अणुपुव्वेणं आहारं संवट्टिज्जा, अणु-पुव्वेणं आहारं मंवट्टिता कसाए पणुए किच्चा समाहियच्चे फलगावयही उट्ठाय भिक्खु अभिनि-वुड्ढे (सू० २११)

એકત્વ લાવના લાવનાર જે સાધુને આહાર ઉપકર-ણમાં લાઘવપણું પ્રાપ્ત થયું હોય, તેને આવો અભિપ્રાય

થાય છે, (જે શબ્દનો અર્થ તત્ છે અને તે વાચ્યના ઉપન્યાસ માટે છે, ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે, ખલુ અવધારણના અર્થમાં છે) કે હું આ સંયમના અવસરમાં લુખા આહારથી અથવા રોગ ઉત્પન્ન થવાથી પીડાઈને ગ્લાનિ પામી અશક્ત થયો છું, લૂખા આહારથી કે તપથી શરીર અશક્ત થવાથી અનુપૂર્વિએ યોગ્ય રીતે આવશ્યક ક્રિયા કે પ્રતિલેખના વિગેરે ક્રિયા કરવામાં અશક્ત બની ગયો છું. અને શરીર દરેક ક્ષણે નબળું પડતું હોવાથી એક એ ઉપવાસ કે આંખીલ તપ વડે આહારનો સંક્ષેપ કરે. અર્થાત્ સાબ્દ શરીરમાં ખાર વર્ષ સુધી અનુક્રમે થોડા ઘણા તપે સંલેખના થતી હોય, તે અહીં ગ્રહણ ન કરે, પણ ગ્લાનિ સાધુને તેટલો કાળ સ્થિતિ ન રહે, માટે તેવી ટુંકા કાળની અનુપૂર્વી વાળી દ્રવ્ય સંલેખના માટે આહારને રોકે, આવી દ્રવ્ય સંલેખના કરીને ખીણું શું કરે ? તે કહે છે:—

એ ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરેનો અનુક્રમે તપ કરીને આહારનો સંક્ષેપ કરે, અને કષાયોને ઓછા કરીને શરીરનો મોહ છોડે. કષાયો હંમેશાં ઓછા કરવા જોઈએ, પણ આ સંલેખનામાં તો અવશ્યે વિશેષ પ્રકારે ઓછા કરવા. એથી તેમને વિશેષથી ઓછા કરી સમ્યક્ પ્રકારે સ્થાપન કર્યું છે. શરીર (અર્ચા) જેણે તેવો મુનિ “ સમા-

રહિત અર્થ ” છે. (નિયમિત કાયન્ના વ્યાપાર વાળો છે,)
 અથવા અર્ચ્યા તે લેશ્યા છે, તે લેશ્યાને સમ્યક્ રીતે સ્થાપી
 છે માટે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય વાળો પોતે બન્યો
 છે, અથવા અર્ચ્યા તે કોષાદિ અધ્યવસાય રૂપ જ્વાળાને
 શાંત કરવાથી સમાહિત અર્ચ્યા વાળો છે, તેવા સાધુએ
 કર્મ ક્ષય રૂપ ક્ષણ (તેને ક પ્રત્યય લગાડવાથી ક્ષલક
 થયું) ને સંસાર ભ્રમણુ રૂપ આપદામાં અર્થ (પ્રયોજન
 વાળો છે માટે તે ક્ષણક આપદ્ અર્થી કહેવાય છે. અથવા
 ક્ષણક (પાટીયા) ને બંને બાજુથી વાંસલા વિગેરેથી સરખું
 કરવા છોલે તેમ અહીં બાહ્ય અભ્યંતર અવકૃષ્ટ થવાથી
 (આર્ષ વચન પ્રમાણે વિગ્રહ કરતાં) ‘ ક્ષલગાવયક્રી ’ છે,
 અથવા દુર્વચન (મહેણાં) રૂપ વાંસલાથી છોલાવા છતાં
 કષાયના અભાવથી ક્ષલક માફક રહે છે, તેવા સ્વભાવથી
 પોતે ‘ ક્ષલકાવસ્થાયી ’ છે, અર્થાત પોતે ‘ વાસી ચંદન
 કલ્પ ’ જેવો છે, (આ પ્રમાણે માગધી સૂત્રના અર્થ કર્યા,
 કર્મ ક્ષય રૂપ ક્ષણનો અર્થી, તે સંસાર ભ્રમણુની
 આપદામાંથી છુટવાનો અર્થી, તથા કોષાદિના ઝોછા થવા
 થી પાટીયા જેવો મધ્યસ્થ સગદ્રેષ રહિત બતાવ્યો) આવો
 ઉત્તમ સાધુ પ્રતિદિન સાકાર ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન વાળો છે
 અને ઘણો બળવાન રોગ આવતાં શાંતિ મરણુ નો ઉદ્ધમ
 કરનાર બની અભિ નિર્વાત્ત અર્ચ્યાવાળો એટલે શરીર

(૧૯૨)

સંતાપ રહિત અને, ધૈર્ય તથા સંઘયણુ વિગેરેથી મુક્ત હોય, તે મહા પુરુષોએ આચરેલા ઇંગિત મરણુ ને સ્વીકારે. પ્ર૦ કેવી રીતે ? તે કહે છે.

અણુપવિસિત્તા ગામં વા નગરં વા સ્વેડં વા કન્બડં
વા મડંબં વા પટ્ટણં વા દોણમુહં વા આગરં વા આસમં
વાસન્નિવેસં વા નેગમં વા રાયહાણિં વા તણાહં
જાહજ્ઞા તણાહં જાહત્તા સે તમાયાણ એગંતમવક્ક
મિજ્ઞા, એગંતમવક્કમિત્તા અપ્પંડે અપ્પવાણે અપ્પર્ષાણ
અપ્પહરિણ અપ્પોસે અપ્પોદણ અપ્પુત્તિંગ પળગદ્દગ
મદ્દિય મક્કહા સંતાણણ પાડિલેહિય ૨ પમાજ્ઞિય ૨
તણાહં સંથરિજ્ઞા, તણાહં સંથરિત્તા હ્થ વિસમણ
હત્તરિયં કુજ્ઞા, તં સચ્ચં સચ્ચવાઈ ઓણતિન્ને છિન્ન
કહં કહે આઈયદ્દે અગાઈણ વિચ્ચાણ ભેડરં કાયં
સંવિહૂય વિરૂવરૂવે પરીસહોવસગ્ગે અસ્સિં વિસ્સં
ભણયાણ ભેવ મણુવિન્ને તથ્યાવિ તસ્સ કાલ પરિ-
યાણ જાવ અણુગામ્મિય તિથેમિ (સૂ૦ ૨૨૨) ॥૮-૬॥
વિમોક્ષાધ્યયને ષટ્ઠ ઉદ્દેશકઃ

પુદ્ધિ વિગેરે ગુણોનો આસ કરે અથવા અઠાર કરો
બધ્યાં લેવાય, તે ગામ છે, (બધી બધ્યા એ વા શબ્દનો અર્થ

ગુજરાતીમાં અથવા લેવો) ન્યાં કર ન હોય તે ન કર (નગર) છે, ધૂળના ઢગલાથી કોટ બનાવ્યો હોય તે ખેટ (ખેડુ) છે, નાના કોટથી વીટાયેલું તે કખંટ છે, રાા ગાઉને આંતરે ગામ હોય તે મડંબ છે, પત્તન (પાટણ) બે પ્રકારે છે. જલ પત્તન તે કાનન દ્વીપ વિગેરે છે, સ્થળ પત્તન તે મથુરા છે, દ્રોણ મુખ તે જળ કે સ્થળ માર્ગે નીકળવા તથા પેસવાનું રસ્તા હોય જે મકે ભરૂચ ખંખાત (ખંઠર) છે, સોના થાંદી વિગેરેની ખાણ ને અ કર છે, તાપસ વિગેરેના મઠ તે આશ્રમ (આશ્રય) છે, યાત્રા નિમિત્તે મળેલાં માણસોના ન્યાં જમાવ થતો હોય તે સંનિવેશ છે, ઘણા વાણીયા (વેપારી) તું રહેઠાણ તે 'નેગમ' છે, રાજાને રહેવાતું નગર તે રાજ્યધાની છે. આમાંથી કોઈપણ જગ્યાએ જઈને ઘાસની યાચના કરે.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—પોતાને સંધારો કરવા માટે સુકું નિર્જીવ ઘાસ હર્લ વીરણ વિગેરેને કોઈ ગામ વિગેરેમાં જઈને તેના માલિકની આજ્ઞા લઈને પોલું મડેલું લીલું છોડીને સુકું ઘાસ લે, તે લઈને ઘાસ એકાંત સ્થળ પડાડની ગુફા વિગેરેમાં જઈ મહા સ્થંડિત શોધે તે કહે છે, જેમાં કીડી વિગેરેનાં ઈંડાં ન હોય, જેમાં બે ઈંદ્રિય જીવો ન હોય, તથા નીવારે શ્યામ્ભક વિગેરે બીજો ન હોય, તથા લીલું ઘાસ હચે

વિગેરે ન હોય, તથા ઉપર કે અંદર ઠારતું પાણી પડેલું
 ન હોય (અર્થાત્ છાંટા પડેલા ન હોય,) તથા વરસાદતું
 કે નીચેનું પાણી તેમાં પડેલું ન હોય, તેજ પ્રમાણે કીડી-
 ચાફું, પાંચ વર્ણુની સેવાળ, તુર્તની પાણીથી પળાળેલી માટી
 કશોળીયાનાં બળાં રહિત નિર્દોષ જગ્યા હોય, તેવા મહા
 સ્થાંડિલમાં ઘાસને પાથરે. પ્ર:—કેવી રીતે ? તે કહે છે.
 તે જગ્યાને આંખથી બરોબર જોઇને પછી રજો હરણુથી
 બરોબર પૂંજીને (દરેકમાં બંને વાર લેવાનું કારણ બરો-
 બર જીએ) સંથારો પાથરીને ઝાડા પેશાબની જમીન બરો-
 બર જોઇને પૂર્વ દિશાના મોઢે સંથારા ઉપર બેસી હથેળી
 અને લલાટમાં રજોહરણુ ફરસાવીને સિદ્ધ ભગવંતને
 નમસ્કાર કરીને પાંચ પરમેષિને માદ કરી (અપિ શબ્દનો
 અન્યત્ર અર્થ છે) સમયમાં મુકરર કરેલા સ્થાનનાં ઇંગિત
 મરણુ કરે, (ઇત્વર શબ્દનો અર્થ પદપોપગમનની
 અપેક્ષા માટે છે તેથી) પાદપોપગમન અણુમણુ અથવા
 કરે, (પણુ ઇત્વરનો અર્થ સાકાર અમુક કાળ સુધીનું
 એવો અર્થ ન લેવો) કશણુ કે જિન કડપી વિગેરે મુનિને
 જીબ કાળમાં પશુ સાકાર પ્રત્યાખ્યાનનો સંભવ નથી, તે
 પ્રત્યાખ્યાન જેવા અંતિમ વખતે સાકારનો સંભવ ક્યાંથી
 હોય ? કારણુ કે ઇત્વર તે અમુક કાળનું પરચ્યાણુ રોજી
 આવક કરે, કે જો આ રોગથી પાંચ દીવસમાં મુકાઇશ,

(૧૯૫)

તો પછી લોજન કરીશ, તે શિવાય નહીં કંઈ વિગેરે ધત્તર
પચ્ચક્રખાણુ છે, પણ ઇંગિત મરણુ તો ધૈર્ય સંહનન વિગે-
રેના બળ વાળો પોતાની મેળેજ પાસુ, ફેરવવાની વિગેરે
ક્રિયા કરનારો આખી જીંદગી મુઘી ચારે આહારનો ત્યાગ
કરે છે. કહ્યું છે કે:—

પચ્ચક્રસ્વહ આહારં, ચત્તવિહં નિયમઓ ગુરુસમીવે;
ઈંગિયદેસંમિ તહા, ચિટ્ટંપિ હુ નિયમઓ કુમહ ॥૧॥
ઉઠવસહ પરિઅસહ, કાહગમાઈડવિ અપ્પણા કુળહ;
સવ્વમિહ અપ્પણાચ્ચિઅ ણ, અન્નજોગેણ ધિતિચ્ચલિ-
ઓ ॥૨॥

ચારે પ્રકારના આહારનું શુદ્ધ પાસે નિયમથી પ્રત્યાખ્યાન
કરે, અને ઇંગિત (સુકરર કરેલા) ભાગમાં ચેષ્ટા પણ નિય-
મથી કરે છે, (૧) પાસુ બહલે, બાબુએ બધ અથવા ઠલેલો
માતરું કરે, તે પણ બલે કરે, તે ધૈર્ય તથા બળવાળો
પોતાના શિવાય ખીજા પાસે ન કરાવે—

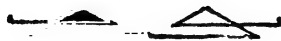
પ્ર૦ ઇંગિત મરણુ કેવું છે ? અને કોણુ કરે ? તે કહે
છે. સંત પુરૂષોત્તું ક્રિત કરે તેથી તે ઇંગિત મરણુ સત્ય
છે, અને સુગતિ માર્ગે લઈ જવામાં તે અવિસંવાદપણે
હોવાથી તથા સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી તે ઇંગિત મરણુ સત્ય
(તથ્ય) છે. તથા પોતે પણ સત્ય બોલનાર હોવાથી સત્ય-

વાહી છે, કારણ કે આખી જીંદગી સુધી યથોક્ત અનુષ્ઠાન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી તે ભાર ઉપાડવા સમર્થ હોવાથી અને તેમજ પાળવાથી સત્યવાદી છે, તથા 'ઓજ' પોતે રાગદ્વેષ રહિત છે, તથા સંસાર સાગરને તર્યો છે, અને ભૂતકાળ માફક ભવિષ્યમાં પણ તરવા માટે તેવો ઉપચાર કરવાથી અવતીર્ણ છે, તથા જેણે રાગ વિગેરેની વિકૃત ક્રોધ પણ રીતે ન કરવાનું નક્કી કરવાથી છિન્ન કથંકથ છે, અથવા આ ઇંગિત મરણની પ્રતિજ્ઞા કેવી રીતે પાર ઉતારીશ ? એવી કથા જેણે છેદી નાંખી, માટે છિન્ન કથંકથ છે. કારણ કે દુષ્કર અનુષ્ઠાન કરનારો તેજ કથંકથી છે. પણ તે મહા પુરૂષપણે હોવાથી તે વ્યાકુળતાને પામતો નથી, તેજ પ્રમાણે આ સાધુએ ગદી રીતે અતિશયથી જીવાદિ પદાર્થો જાણી લેવાથી તે અતીત અર્થ છે, અથવા આદત્ત અર્થ છે.

અથવા ગદી રીતે અર્થો અતિકાંત કર્યા છે, અર્થાત્ જેને પ્રયોજન હવે કશું બાકી નથી. તે ઉપરત વ્યાપાર વાળો છે. તેજ પ્રમાણે ગદી રીતે 'ઇત' તે અતીત, અને તેવો નહીં માટે અનાતીત છે, અથવા અનાદત્ત સંસાર કરનારો તે. સંસાર અર્ણવ પારગામી બન્યો છે. આવો નિઃસ્પૃહી સાધુ ઇંગિત મરણ સ્વીકારે છે, તે સાધુ વિધિએ પ્રતિ ક્ષણે ક્ષય પામતા સિદ્ધર શરીરનો મોહ છોડીને જે

ઔદારિક શરીર કર્મ સંબંધથી આવેલું છે, તેને વૈસિ-
 રાવે છે. અને જે પરિસહ ઉપસર્ગો જુદા જુદા આવે,
 તેનું મંથન કરે. સમ્યગ રીતે સહન કરી આ સર્વજ્ઞ પ્રણીત
 આગમમાં વિશ્વાસ રાખીને અવિસંવાદના અધ્યવસાય પણ્થી
 ભયાનક અનુષ્ઠાન જે કલ્પીય પુરુષોથી ન વિચારાય, તેવું
 ધંગિત મરણુ પોતે સ્વીકાર્યું છે, જો કે રોગના કારણે આ
 તેણે સ્વીકાર્યું છે છતાં પણ તેનો લાલ કાલ પર્યાય
 આગત જેટલોજ છે, તે બતાવે છે, રોગ પીડાના કારણે મરણુ
 સ્વીકાર્યું છેતાં તેનો લાલ લાંબા કાળ જેટલોજ છે. એટલે
 કાળ પર્યાયમાંજ લાભ થાય. તેમ અહીં પણ થાય છે, તે
 કાળજ સાધુને આજ કાલ પર્યાય છે, કર્મનો ક્ષય બન્નેમાં
 સમાનજ છે. કહ્યું છે કે:—સેવિ તત્થ વિયાંત કારણ તેનો
 અર્થ પૂર્વ માફક છે, અને સમજાય તેમ છે કે અહીં પણ
 પુષ્કળ નિર્જરા છે. (આ ઉદ્દેશમાં રોગી સાધુ ધંગિત
 કે પાદપોપગમન અણુસણુ કરે તો તેટલા થોડા કાળમાં
 સમલાવે ઘણું દુઃખ સહિવાથી ગચ્છમાં રહી જે કર્મ બપાવે
 તેટલુજ આ થોડા કાળમાં બપાવે.)

છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

(૧૯૮)

સાતમો ઉદ્દેશો.

છટ્ટો કહીને હવે સાતમો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં એકત્વ ભાવના ભાવનાર ધૃતિ સંહનન વિગેરેથી યુક્ત સાધુનું ઇંગિત મરણ્ય બતાવ્યું, અને અહીં તેજ એકત્વ ભાવના પ્રતિમાઓ વડે બતાવે છે, એથી અહીં તે પ્રતિમાઓ બતાવે છે, તથા વધારે વિશિષ્ટ સંઘ-ચણવાળો પાદપોપગમન અણુશણુ પાણુ કરે. આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષુ અષ્ટે પરિવુસિણ તસ્સ ણં ભિક્ષુ-
સ્સ एवं ભવહ-ચાણમિ અહં તણકાસં અહિયાસિ-
ત્તણ સીયકાસં અહિયાસિત્તણ, તેજ્જકાસં અહિયા-
સિત્તણ દંસમસગકાસં અહિયાસિત્તણ ણગયરે અન્ન-
તરે વિહ્વહ્વે કાસે અહિયાસિત્તણ, હિરિપહિચ્છા-
ચણં ચહં નો સંચાણમિ અહિયાસિત્તણ, एवं સે
કપ્પેહ કહિચ્છણં ધારિત્તણ (સૂ૦ ૨૨૩)

જે સાધુ પ્રતિમા ધારણુ કરેલો અને વિશેષ અભિગ્રહથી અચેલ (વસ્ત્રરહિત) પણે સંયમમાં રહેલો હોય, તે ભિક્ષુને આવેલ અભિપ્રાય થાય છે, કે હું ધૃતિ સંહનન વિગેરે યુક્ત હોવાથી વૈરાગ્ય ભાવનાથી ભાવિત અંતઃકરણવાળો છું. અને આગમ ચક્ષુવડે (ચારે ગતિનું જ્ઞાન હોવાથી)

નારકતિયંચનું દુઃખ જાણું છું. અને આનું છું કે મારે મોક્ષ જેવું મોટું ફળ લેવાનું હોવાથી તૃણને સ્પર્શ કંઈ દુઃખ દેતો નથી, તેજ પ્રમાણે ઠંડ તાપ ડાંસ મચ્છરને સ્પર્શ સહન કરવા શક્તિમાન છું, તથા એક જાતના કે જુદી જુદી જાતિના અનુકૂળ કે પ્રતિકૂલ વિરૂપરૂપવાળા ક્રમશઃ સહન કરવાને હું શક્તિવાન છું, પણ લજ્જાને લીધે ગુણ પ્રદેશને ઠાંકવાની જરૂર હોવાથી તે છોડવા હું ચાહતો નથી. અને આ સ્વભાવથીજ અથવા સાધનના વિકૃત રૂપપણાથી તે સાધુને શરમ લાગે, તો તેને ઓળખટો પહેરવો કલ્પે છે, અને તે પહોળાઈમાં એક હાથને ચાર આંગળીનો હોય, અને લાંબાઈમાં કેડના પ્રમાણમાં હોય, તેવો ગણતરીનો એક રાજો, પણ જો તેવાં કારણો ન હોય, તો અચેલપણેજ વિહાર કરે, અને અચેલપણેજ ઠંડ વિગેરે સ્પર્શ સારી રીતે સહન કરે, એ જતાવવા કહે છે.-

અદુવા તત્થ પરક્કમંતં મુજ્જો અચેલં તણ્ણાસા
 ફુમન્તિ સીય્ણાસા ફુસન્તિ તેણ્ણાસા ફુસન્તિ ઢં-
 સમસગ્ગ ફાસા ફુસંતિ એગ્ગરે અન્નગ્ગરે વિરૂવ રૂવે
 ફાસે અહિયામેહ, અચેલે લાઘવિયં આગમમાણે જાવ
 સમભિજાણિયા (સૂ૦ ૨૨૪)

એવું કારણ તેને હોય, તો તે સાધુ વસ્ત્ર ધારણ કરે, અથવા પોતે લજ્જા ન પામતો હોય, તો અચેલ રહી સયમ

पाणे, अने वस्त्ररहित संचय पाणतां तेने तृष्णना करुशे। करुशे, तथा ठंड ताप उंस मरुछरना करुशे। दुःख हे तेवा अेक नतना के नुही नुही नतना लोगववा छतां पोते अथेल रडी कर्मनुं लाधवपाणुं भाने, अने तेभांज समत्व भाने, वणी प्रतिभाधारी साधुज विशेष अलिग्रड धारणु करे, ते आ प्रमाणे के दुं णीन प्रतिभाधारी मुनिअोने किंचित् आपीश, अथवा तेमनी पासेथी लेधश अेवा केध पणु नतनो अलिग्रड धारणु करे, तेनी योलांगी कडे छे,

जस्म णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नसिं भिक्खुणं असणं वा ४ आहट्टु दलइस्सामि आहडं च साइजिस्सामि ? जस्म णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नसिं भिक्खुणं असणं वा ४ आहट्टु दलइस्सामि आहडं च नो साइस्सामि २ जस्म णं भिक्खुस्स एवं भवइ अहं च खलु असणं वा ४ आहट्टु नो दलइस्सामि आहडं च साइ जिस्सामि ३ जस्म णं भिक्खुस्स एवं भवइ अहं च खलु अन्नसिं भिक्खुणं असणं वा ४ आहट्टु नो दलइस्सामि आहडं च नो साइजिस्सामि ४, अहं च खलु तेण अहाइरित्तेण अहेसाणज्जण अहापरिग्गहिणं

અસનેણ વા ધ અમિકંચ સાહમ્મિયસ્સ કુઝા
 વેયાવહિયં કરણાણ, અહં વાવિ તેણ અહાહરિત્તેણ
 અહેસણિજ્ઞેણ અહાપરિગ્ગહિણં અસનેણ વા પાણે-
 ન વા ધ અમિકંચ સાહમ્મિણિં કીરમાણં વેયા-
 વહિયં સાહજ્ઞિસ્સામિ લાઘવિયં આગમમાણે જાવ
 સમ્મત્તમેવ સમમ્મિ જાણિયા (સૂ. ૨૨૬)

આ બધું પૂર્વે સૂ. ૨૧૭ માં આવી ગયું છે, તેથી
 સંસ્કૃત વડે કહે છે, જે નિક્ષુને આવો અભિચ્છ હોય, કે
 હું ખીજ સાધુઓ માટે આહાર લાવીને આપીશ, તથા
 તેમનું લાવેલું ખાઈશ (૧) ખીજ સાધુને આવો અભિ-
 ચ્છ હોય કે ખીજ સાધુઓને આહાર લાવીને આપીશ
 પણ ખીજને લાવેલો ખાઈશ નહિ. (૨) કોઈને આવો
 અભિચ્છ હોય કે ખીજને માટે આહાર લાવીને આપીશ
 નહિ, પણ તેમને લાવેલો ખાઈશ (૩) ખીજને માટે
 લાવીને આપીશ નહિ, તેમ લાવેલો ખાઈશ પણ નહિ. આચાર-
 માંનો કોઈ પણ અભિચ્છ ધારણ કરે, અથવા પ્રથમના
 ત્રણમાંનો એક પદ વડેજ કોઈ અભિચ્છ કરે તે બતાવે
 છે, જે સાધુને આવો અભિચ્છ હોય, કે હું ખીજ એ
 આહાર કરતાં વધેલા આહારનું ભોજન કરીશ. કારણ કે તે
 પ્રતિમા ધારીઓને તેવુંજ એષણીય (ખાવા યોગ્ય) છે,
 તે આ પ્રમાણે. પાંચ પ્રાભૃતિકામાં અચ્છ છે, જેનો અભિ-

(૨૦૨)

અહીં છે, તેમજ પોતાને માટે લીધેલા આહારમાંથી સાધ-
ર્મિક સાધુની વેચાવચ્ચ નિર્જરાને ઉદ્દેશીને કરે, જો કે
તેમણે પ્રતિમા ધારણ કરેલી હોવાથી એક જગ્યાએ ભેગા
થઈને ન ખાય, પણ તેમનો અભિગ્રહ એક સરખો હોવાથી
સાંભોગિક છે, અને તેથી તેવા ઉત્તમ સાધુનાં ઉપકરણ
લાવવા માટે હવે વેચાવચ્ચ કરૂં, આવો અભિગ્રહ કોઈ લે,
તથા ખીજું ખતાવે છે. (વા શબ્દથી, ખીજો પક્ષ ખતાવે
છે અપિ શબ્દ પુનઃના અર્થમાં છે) અથવા હું તેમણે
લીધેલી ગોચરીમાંથી ૪ નિર્જરાને ઉદ્દેશીને સાધાર્મિકાએ
કરેલી વેચાવચ્ચને સ્વીકારીશ અથવા જો ખીજાની વેચાવચ્ચ
કરે તેની હું અનુમોદના કરીશ. કે હે સાધો ! તમે ખહું
સાફ કર્યું છે ! એવું વચન બોલીશ, તથા કાયા વડે તથા
પ્રસન્ન મનવાળા બાવવડે અનુમોદના કરીશ, આ ખધું શા
માટે કરે ? કર્મની લઘુતા માટે. આ પ્રમાણે કોઈ પણ અભિ-
ગ્રહ ધારણ કરેલો અથવા કે સચેલ સાધુ શરીર પીડા હોય
અથવા ન હોય, પણ પોતાનું આયુ થોડું રહ્યું જણીને
ઉદત મરણ સ્વીકારે, તે ખતાવે છે-

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-से गिलामि खलु
अहं इमम्मि समए इमं सरीरगं अणु पुब्बेण परि-
वहित्तए, से अणुपुब्बेणं आहारं संवट्टि जा २ कसाए
पयणुए किञ्चा समाहियच्चे फलगावघट्ठी उट्ठाप

મિક્ત્રૂ અમિનિઠ્ઠુહચ્ચે અણુપાઠિસિસ્ટા તામં વા
 નગરં વા જાવ રાય હાર્ણિ વા તળાઈં જાહજ્ઞા જાવ
 સંથરિજ્ઞા, इत्थवि समए कायं च जोगं च ईरियं
 च पञ्चक्खाइज्ઞા, તે સચ્ચં સચ્ચાવાઈં ઓએ તિન્ને
 છિન્ન કહંકહે આહ્યંદુ અણાઈંએ ચિચ્ચાણં મેઝરં
 કાયં સંવિહુણિય વિઞ્વરૂવે પરીસહોવસગ્ગે આંસંસ
 વિસ્સમ્મણાએ મેરવમણુચિન્ને તત્થવિ તસસ કાલ
 પરિપાએ સેવિ તત્થ વિયાન્તિકારાએ, इच्छे यं वि-
 मोहापयणं हियं सुहं खमं निस्सेसं આણુગામિયં
 તિચ્ચેમિ (સૂ. ૨૨૬) ॥૮-૭॥

(છું વાક્યની શીલા માટે છે,) તે ભિક્ષુને આવે
 અભિપ્રાય થાય છે, કે હું જ્ઞાન થયો છું, એમ બહુની
 સૂ. ૨૨૨માં બતાવ્યા પ્રમાણે ધાસ લાવીને એકાંત નિદોષ
 જગ્યામાં પાથરે અને ત્યાં બેસીને શું કરે ? તે કહે છે, આ
 અવસરમાં પણ ખીજે સ્થળે નહિ પણ તેજ જગ્યાએ સંઘા-
 તામાં બેસીને સિદ્ધની સમક્ષ પોતાની મેળેજ પાંચ મહા-
 વ્રતનો ફરી આરોપ કરે (ફરી આલાવા ગણી બાય) ત્યાર
 પછી ચાર આહારવું પચ્ચકખાણુ કરે, પછી પાદમોપગમન
 અણુશણુ માટે શરીરને સ્થિર કરે, અને તેનો વેપાર તે સંકે-
 ચવું, લાંબા કરવું, કે આંગ મીંચવી ઉઘાડવી તે પણ શેકે,

(૨૦૪)

તથા ઈચ્છુ તે ઈર્ષ્યા તે સુક્ષ્મ કાય વચન સંબંધી તથા મન
સંબંધી પણ અપ્રશસ્તનું પરચક્રખાણુ કરે, અને તે પાદ-
પોષગમન આણુસણુ સત્ય સત્યવાદી વિગેરે બધું ગયા ઉદ્દેશા
પ્રમાણે જાણવું, (ઇતિ તથા પ્રતિમિ શબ્દો પણ જાણીતા છે.)
સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

આઠમો ઉદ્દેશો.

સાતમો કહીને હવે આઠમો કહે છે, તેનો સંબંધ
આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશાઓમાં કહ્યું કે શેગાદિ સંભવમાં
કાળપર્યાયે આવેલું ભક્ત પરિજ્ઞા, ઈંગિત, કે પાદપોષગમન
મરણ કરવું યુક્ત છે, અને અહીં તે અનુક્રમે વિહાર કરતા
સાધુઓનું કાળ પર્યાયે આવેલું મરણ કહે છે, આ સંબંધે
આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

અનુષ્ટુપ છંદ.

અણુપુઠ્ઠવેણ વિમોહાઈ, જાઈ ધીરા સમાસજ્ઞ ।
વસુંમતો મહમતો, સઠ્ઠં નચ્ચા અણલિમં ॥૧॥
દુવિહપિ વિહિત્તાણં; દુઠ્ઠા ધમ્મસ્ત પારણા
અણુપુઠ્ઠવીહ સંચાણ, આરંભાઓ (ય) તિઉટ્ટઈ ॥૨॥
કનાણ પવણૂકિચ્ચા, અપ્પાહારે નિનિક્કલ્લણ
અહમિક્કલ્લ ગિલાહજ્જા, આહારસ્સેવ અંતિયં ॥૩॥

જીવિયં નામિકંચિજ્ઞા. મરણં નોવિ પત્થય

દુહઓઽવિ ન સાજ્ઞિજ્ઞા. જીવિણ મરણે તદ્દા ॥૪॥

અનુક્રમે દીક્ષા લીધી. હિત શિક્ષા મળી, સૂત્રાર્થ મેળવી સ્થિર મતિ થયા પછી એકાકી વિહાર વિગેરે પ્રતિમા સ્વીકારી હોય, અથવા અનુપૂર્વાં તે બાર વર્ષની સંલેખના વિધિ જેમાં ચાર વરસ વિકૃષ્ટ તપ વિગેરે અનુક્રમે પૂર્વે તપ બતાવ્યો, છે તે જાણવું ત્યારપછી મોહ રહિત તે જેમાંથી કે જેનાથી મોહ દૂર થયો, તેવાને ભક્ત પરિજ્ઞા ઇંગિત કે પાદપોષ ગમન અણસણ અનુક્રમે કરવનાં છે. તેમાં ધીર તે, ક્ષોભાચમાન ન થાય, તેવા વસુ (સંયમ) વાળા તથા મનન, તે મતિ હેય ઉપાદેય છોડવું લેવું તે સંબંધી વિચાર કરનાર મતિમંત છે, તથા સર્વે કૃત્ય અકૃત્ય જાણીને જે સાધુને ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે કોઈ મરણ ઉચિત લાગે તથા ચોતાની ધૈર્યતા સંઘયણુ વિગેરે વિચારી અદ્વિતીય (ઉત્તમ) રીતે જાણીને તેવા મરણે સમાધિનું પાલન કરે, (૧) જે પ્રકારની અવસ્થા તથા તપની બાહ્ય અભ્યંતર અવસ્થાને વિચારી પાલન કરીને, અથવા મોક્ષાધિકારમાં જે પ્રકારનું મુકાવું છે, તેમાં પણ બાહ્ય તે શરીર ઉપકરણુ વિગેરે, તથા અભ્યંતર રાગાદિ છે તેને હેયપણે જાણે અને ત્યાગીને આરંભથી દૂર થાય એટલે, જ્ઞાનનું કૃણ હેયને ત્યાગવાનું છે, કોણુ ત્યાગે ? અુદ્ધિમાન પુરૂષો, તે તત્વને જાણનારા શ્રુત ચારિત્ર નામનો

(૨૦૬)

ધર્મ છે, તેની પાર પહોંચનારા છે, અર્થાત્ સમ્યક્ જાણનારા છે, તે પંડિતો ધર્મ સ્વરૂપને જાણનારા પ્રવ્રજ્યાના અનુક્રમે સંયમ પાળીને જાણે કે હવે મારા જીવવાથી કંઈ વિશેષ શુભ નથી, એથી હવે મોક્ષનો અવસર મળ્યો છે, તેથી હું કયા મરણે મરવા યોગ્ય છું એમ વિચારીને શરીર ધારણ કરવા માટે અન્ન પાન વિગેરે શોધવારૂપ આરંભથી છુટે છે, (અહીં પાંચમીના અર્થમાં એથી વિલક્ષિત છે,) તથા કોઈ પ્રતિમાં (કમ્પુણાઓ તિઅદ્દઈ) પાઠ છે, એટલે આઠ લેહવાળા કર્મથી પોતે છુટે છે, (વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે વર્તમાનના સમીપમાં વર્તમાન માકક થાય છે) પા. ૩-૩-૧૩૧ ના નિયમ પ્રમાણે લવિપ્યકાળના અર્થમાં વર્તમાન કાળ છે, (૨)

અને તે અભ્યુહત મરણ માટે સંલેખના કરતો પ્રધાન ભૂત (શ્રેષ્ઠ) ભાવે સંલેખના કરે તે બતાવે છે. એટલે કષ તે સંસાર છે. તેનો આય તે કષાયો છે. તે ક્રોધ વિગેરે આર છે, તેને પાતળા (આછા) કરતો થોડું ખાય, તે બતાવે છે—

તે પણ વધારે પ્રમાણમાં નહિ, તે બતાવે છે, અદ્વપહારી (થોડું ખાનગરો) તે છઠ અઠમ વિગેરે સંલેખવાના અનુક્રમે આવેલા તપને કરતો પાસણમાં પણ અદ્વ ખાય, અને અદ્વ આહાર ખાવાથી ક્રોધનો ઉલ્લવ થાય, તેનો ઉપશમ

કરવો. તે ણતાવે છે—તુમ્હ માણસથી પણ તિરસ્કારનાં વચન સાંભળે, તે પણ સહન કરે, અથવા રોગ ત્રિગેરે પણ બંધાખર રીતે સહન કરે, તે પ્રમાણે સંલેખના કરતો આહાર ને ઓછ પ્રમાણમાં લેવાથી તે મુમુક્ષુ લિક્ષુ ગ્દાનતા પામે, તે સમયે આહારની અંત અવસ્થાને સ્વીકારે, એટલે ચાર વિદ્યુટ વિગેરે સંલેખનાના ક્રમનો તપ છોડીને લોજન કરે, અથવા ગ્દાનતા પામ્યાથી આહારની સમીપમાં ન જાય, તે આ પ્રમાણે—હમણાં થોડા દિવસ ખાઈ લઉં, અને પછી ખાકાંની સંલેખનાનો તપ કરીશ એવી આહાર ખાવાની ભાવનામાં ન જાય. ॥૩૧॥ વળી—તે સંલેખનામાં રહેલો અથવા આખી જીંદગી સુધી હમેશાં તે સાધુ પ્રાણુ ધારવા રૂપ જીવિતને ન ચાહે, તથા ભૂખની વેદનાથી કંટાળી મરણુ પણ ન વાંછે, તથા જીવિત તથા મરણુમાં સંગ (ધ્યાન) ન રાખે (૪) ત્યારે તે સાધુ કેવો હોય ? તે કહે છે—

મજ્જતથો નિજ્જરાપેહી, સમાહિમણુપાલણ

અન્તો બહિં વિડસિજ્જ, અજ્જતથં સુદ્ધમેસણા ॥૨॥

જંકિંચુ વ ક્કમંજાણે, આડ સ્વેમસમવ્વણી

તક્કે વ અંતરદ્દાણ, સ્વિવ્વ સિવ્વિલ્લજ્જ પંડિણ ॥૩॥

મામેવા અવુવા રણ્ણે, પંડિલં પંડિલેલ્લિયા

અવ્વપાણં તુ વિજ્જાય, તણાઈં સંધો સુણ્ણિ ॥૪॥

(૨૦૮)

અળાહારો તુગદ્વિજ્ઞા, પુટ્ટો તત્થઽહિયાસણ
નાહવેલં ઉવચ્ચે, માણુસેહિ વિપુટ્ટવ ॥૮॥

રાગદ્વેષની વચમાં રહે તે મધ્યસ્થ છે, અથવા જીવિત મરણની આકાંક્ષા રહિત તે મધ્યસ્થ છે, તે નિર્જરાની અપેક્ષા રાખનાર તે નિર્જરાપેક્ષી છે. તેવો સાધુ જીવન મરણની આ શંકા રહિત સમાધિ જે અંત વખતની છે, તેનું પાલન કરે, અર્થાત્ કાલ પર્યાય વડે જે મરણ આવે તે સમાધિમાં રહી પાળે તથા અંદરના કષાયોને તથા બહારના શરીર ઉપકરણ વિગેરેનો મમત્વ છોડી દે, અને અધ્યાત્મ તે અંતઃકરણને શુદ્ધ કરે, એટલે મનમાં થતા રાગદ્વેષ વિગેરેનાં બધાં બેડકાં દૂર થવાથી વિસ્ત્રાંતસિકા (ચંચળતા) રહિત અંતઃકરણને વાંછે, વળી ઉપક્રમણુ તે ઉપક્રમ ઉપાય છે, તેવા કોઈ પણ ઉપાયને બાળે.

પ્ર૦-કોનો ઉપક્રમ ? આયુષ્યનું ક્ષેમ તે સમ્યક્ પ્રકારે પાળવું.

પ્ર૦-કોના સંબંધી તે આયુ છે ?

ઉ૦-તે આત્માનું-તેનો પરમાર્થ આ છે. કે આત્મા પોતાના આયુષ્યનો ક્ષેમથી પ્રતિપાલન કરવા જે ઉપાયને બાળે તે તેને શીઘ્ર શીખવે, એટલે બુદ્ધિમાન સાધુ તે પ્રમાણે વર્તે, પણ તે સંલેખનાના કાળમાં બાર વર્ષ પૂરા થતા પહેલાંજ અધવચમાં શરીરમાં વાયુ વિગેરેના ચેકાણુથી શીઘ્ર જીવ-

(૨૦૯)

લેણુ રોગ ઉત્પન્ન થાય તો સમાધિ મરણને વાંછતો તેના ઉપશમના ઉપાયને એષણીય વિધિએ તેલ ઘોળતું વિગેરે કરે, અને ફરી પાછી સંલેખના શરૂ કરે, અથવા આત્માનું આણુ (જીવિત) ને કંઈ પણ આયુવા પુદ્ગલોનું સંવર્તન (ઉપક્રમણ) ઉપજાવ્યું જાણે, તો તે સંલેખનાના તપમાંજ અનાકુલ મતિવાળો બનીને શીઘ્રજ ભક્ત પરિણા વિગેરેને બુદ્ધિમાન સાધુ શીખવે (આદરે), (૬) પ્રસંલેખનાં વડે શુદ્ધ કાયવાળો બનીને મરણ કાળ આવેલો જાણીને શું કરે ? તે કહે છે.

આમ-શબ્દ જાણીતો છે. પણ તેનો અર્થ અહીં પ્રતિ-શ્રય (ઉપાશ્રય) બતાવ્યો છે, પ્રતિશ્રયજ તેને સ્થાંડિત (સંથારાની જગ્યા) છે. તેને જોઈને સંચારો કરે અથવા અરણ્ય એટલે ઉપાશ્રયની બહાર અર્થ બતાવ્યો, ઉદાત્ત અથવા પર્વતની શુક્રામાં સંથારાની જગ્યા પ્રથમ નિર્જીવ જુએ, અને ગામ વિગેરેથી યાચી લાવેલા દર્મ વિગેરના સુકા વાસમાં યથા ઉચિત કળનો જાણુતારો સાધુ સંચારો કરે, વાસ પાથરીને શું કરે ? તે કહે છે—

આહાર રહિત તે અનાહારી બને, તેમાં શક્તિ અનુ-સારે ત્રણ અથવા ચારે આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરી પંચ મહાવ્રતનું ફરી સ્વયં આરોપણ કરી બધા પ્રાણી સમૂહને ખમાવેલો બની સુખ દુઃખમાં સમભાવ રાખી પૂર્વે મેળવેલા

પુણ્યના સમૂહવડે મરણથી ન ડરતો સંતારામાં પાસું ફેરવવું કરે, પરિસહ ઉપસર્ગો આવે તેને દેહ મમત્વ છોડેલ હોવાથી સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે, તેમાં મનુષ્યના અનુકૂલ પ્રતિકૂલ પરીસહ ઉપસર્ગ આવતાં મર્યાદાનું ઉલંઘન ન કરે, તેમ પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેના સંબંધથી આર્ત ધ્યાનને વશ ન થાય, તેમજ પ્રતિકૂલ પરીસહ ઉપસર્ગોથી ક્રોધથી હુણાયલો ન થાય, તેજ બતાવે છે—

સંસર્પગા ય જ્ઞે પાણા, જ્ઞેય ઉદ્દમહાચરા ।

૨૩૩ન્તિ મંસસોણિયં, ન છળે ન પમજ્ઞૈ ॥૧॥

પાણા દેહં વિહિંસન્તિ, ઠાણાઓ નવિ ઉબ્ભમે ।

આસવેહિં વિવિત્તેહિં, તિપ્પમાણોઽહિયામૈ ॥૧૦॥

ગન્થેહિં વિવિત્તેહિં, આઝકાલસ્સ પારૈ ।

પગ્ગહિય તરંગં ચેયં, દવિપ્પસ્મ વિયાણઓ ॥૧૧॥

અયંસે અચ્ચરે ધમ્મે, નાથપુત્તેણ સાહિૈ ।

આયથજ્ઞં પડીયારં; વિજાહિજ્ઞા તિહા તિહા ॥૧૨॥

સંસર્પન કરે, તે કીડી કોબૂ (શિયાળ) વિગેરે જે પ્રાણીઓ છે, તથા ઉંચે ઉડનાર ગીધ વિગેરે છે, તથા ખીલમાં નીચે રહેનારા સાપ વિગેરે છે, તથા સિંહ વાઘ વિગેરે આવીને માંસ ભક્ષણ કરે, તથા ડાંસ મચ્છર વિગેરે લોહી પીએ, તે સમયે તે જીવોને આહાર અર્થે આવેલા બાણીને

(૨૧૧)

અવંતિ સુકુમાર માફક તેમને હણે નહીં. તેમ રજોહરણુ વિગેરેથી ઉડાડીને ખાવામાં અંતરાય ન કરે, (૯) વળી આવેલાં પ્રાણીઓ મારી કાયાને હણશે, પણ મારાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને નહીં હણે, તેમ વિચારી કાયાનો મોહ છોડેલ હોવાથી તેને ખાતાં અંતરાયના ભયથી પોતે ન શેકે, અને તે સ્થાનથી પોતે ભયના કારણે બીજે ખસે નહિ, પ્ર:—કેવો બનીને ?

ઉ:—પ્રાણુતિપાત વિગેરે પાંચ આશ્રયો અથવા વિષય કષાય વિગેરેથી દૂર રહીને શુભ અધ્વસાય વાળો બનીને હાંસ મચ્છર વિગેરેથી લોહી પીવાતો પણ અમૃત વિગેરેથી સિંચન થવા માફક તેઓની કરેલી પીડાને પોતે તખ્ત છતાં પણ સહન કરે; (૧૦) વળી બાહ્ય અભ્યંતર શ્રંથ તથા શરીરના પ્રેમ વિગેરેથી પોતે દૂર રહી તથા અંગ ઉપાંગ વિગેરે જૈન આગમથી આત્માને ભાવતો શુકલ ધ્યાન ને ધર્મ ધ્યાનમાં રક્ત બની મૃત્યુ કાલનો પારગામી બને એટલે જ્યાં સુધી છેવટના શ્વાસોશ્વાસ હોય ત્યાં સુધી તેવી સમાધિ રાખે, આ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન મરણથી મોક્ષમાં જાય, અથવા દેવ લોકમાં જાય.

ભક્ત પરિજ્ઞા કહીને હવે ઇંગિત મરણુ અડધા શ્લોકથી કહે છે. પ્રકર્ષથી અહિત માટે પ્રકર્ષ અહિ છે, અને તે પ્રકર્ષથી લીધાથી પ્રઅહિત તર છે. (અનેક, પ્રત્યય લાગવાથી) પ્રઅહિત

તરક છે. હવે ઇંગિત મરણ કહે છે કારણ કે આ લક્ષ્ય પ્રત્યા-
ગ્યાનના નિયમથીજ ચાર આહારનું પ્રત્યાગ્યાન છે. તથા
ઇંગિત પ્રદેશમાં સંથારાની જગ્યામાંજ વિહાર લેવાથી વિશિ-
ષ્ટતર ધૃતિ સંહનન વિગેરેથી યુક્ત હોય, તેજ પ્રકર્ષથી લે છે,

પ્ર:—આ કોને હોય છે? દ્રવ્ય (સંયમ જેને
હોય તે દ્રવિક છે, અને તે ગીતાર્થનેજ છે, અને તે જઘ-
ન્યથી પણ નવ પૂર્વનું જ્ઞાન હોય તેવાને છે, ખીજને
નથી, અહીં ઇંગિત મરણમાં પણ સંલેખનામાં કહેલ તૃણ
સંથારે વિગેરે સમજવું. (૧૧)

આ અપર વિધિ છે? તે કહે છે. આ ઉપર બતાવેલો
વિધિ લક્ષ્ય પરિજ્ઞાથી બુદ્ધો ઇંગિત મરણનો વિધિ વિશેષ
પ્રકારે વીર વર્ધમાન સ્વામંએ સમ્પૂર્ણ પ્રકારે પ્રાપ્ત કર્યો
છે, આ બને જોડે કહેવાથી અને પ્રત્યક્ષ સમાન કહેવાથી
(ઇદં) 'આ' વિશેષણ મુક્યું છે, આ ઇંગિત મરણમાં પણ
પ્રવ્રજ્યા વિગેરેનો વિધિ કહેવો, સંલેખના પૂર્વ માફક
જાણવી, તેજ પ્રમાણે ઉપકરણ વિગેરે લ્યજીને સંથારાની
જગ્યા બરોબર દેખીને આલેચના કરી પાપથી પાછો હટીને
યંચ મહા વ્રત કરી ઉચરીને ચાર આહારનું પ્રત્યાગ્યાન
કરીને સંથારામાં ખેસે, અહીં આટલું વિશેષ છે.

આત્માને છોડે એટલે અંગ સંબંધી વેપાર વિશેષ
પ્રકારે ત્યજે. ત્રિવિધ ત્રિવિધ તે ત્રણ મન વચન કાયાથી

करवुं करववुं अनुमोदवुं विगेरे गधुं आत्म वेपार शिवा-
यनुं त्यागे. नर पडनां पासुं करववुं पडे डालवुं पडे
अथवा पेशाथ विगेरे करवो डोय तो नतेन करे, (भीमनी
मदद न दे) वणी गधी रीते प्राणीनुं रक्षय वारंवार
करवुं तेणतावे छे.

हरिएतु न निवज्जिजा, थंडिलं मुणियासए
विओसिज्ज अणाहारो, पुटो तत्थहियासए ॥ १३ ॥
इंदिएहिं गिलायंतो, समियं आहरे मुणी
सहावि से अगारहे, अचले जे समाहिए ॥ १४ ॥
अभिकमे पडिकमे, संकुचए पसारए
काय भाहारणहाए, इत्थंवावि अचेयणो ॥ १५ ॥
परिकमे परिकिलन्ने, अडुवा चिट्ठे अहायए
ठाणे ण परिकिलन्ने, निवीइज्जा य अंतवो ॥ १६ ॥

डरित ते द्रोना अंधुरा विगेरेमां न सूजे, पणु निर्दोष नग्था
नेधने सूजे, तथा आडय अभ्यंतर उपधि छोडीने अना-
हारी गनीने परिसडे तथा उपसर्गथी करसायडो पणु
संगराभां गेडेको रडी सम्यक प्रकारे सडन करे, (१३)
वणी आहारना अलावे मुनि धर्तियेथी ग्यान लाव पाये,
तोपणु आत्मने समाधिमां रागे ओट्ठे शमिनो लाव
शमिता ओट्ठे सम लावने धारणु करी आर्तध्यान न करे. तथा

જેમ સમાધાન રહે તેમ બેસે. એટલે સંકોચથી ખેદ પામે તો હાથ વિગેરે લાંબા કરે. તેનાથી પણ ખેદ પામે તો સ્થિર ચિત્તે બેસે. અથવા મુકરર જગ્યામાં ફરે. તેમાં પણ આ પોતે છુટ રાખેલી હોવાથી નિંદવા ભ્રેગ નથી તે કેવી છે, તે કહે છે. અચળ તે સમાધિમાં રહે તે ઇંગિત પ્રદેશમાં પોતાની મેળે શરીર ચલાવે. પણ ખેદથી કંટાળી અભ્યુદત્ત મરણથી ચલાયમાન ન થાય. તેથી તે અચળ છે. (શરીરથી હાલે પણ શુભ ધ્યાનથી ચલાયમાન ન થાય.) પોતે ધર્મ ધ્યાન કે શુક્લ ધ્યાનમાં મન રાખે. અને ભાવથી નિશ્ચળ રહીને ઇંગિત પ્રદેશમાં ચંક્રમણુ વિગેરે કરે. (૧૪) તે બતાવે છે.

પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ સંમુખ તે અલિક્રમણુ છે. અર્થાત્ સંધારાથી દૂર જાય. તથા પ્રતીપ એટલે પાછો સંધારા તરફ આવે. પોતાના મુકરર ભાગમાં જ આવ કરે તથા નિષ્પન્ન અથવા નિષ્પન્ન રહીને જેમ સમાધિ રહે તેમ ભુબ વિગેરેને સંકોચે અથવા લાંબા કરે.

પ્ર:—શા માટે !

ઉ:—તે બતાવે છે. શરીરની પ્રકૃતિના કોમળપણના સાધારણ કારણથી કરવું પડે છે. અને કાયને સાધારણપણું હોવાથી પીડા થતાં આયુના ઉપાયના પરીહાર વડે પોતાની આયુની સ્થિતિ ક્ષય થવાથી મરણુ થાય. (શરીરનો તેવો

સ્વભાવ હોવાથી તે કરવું પડે છે. પણ તેમને મહા સત્વ-પણું હોવાથી શરીરની પીડા થવાથી ચિત્તમાં ખોટો ભાવ થાય તેમ ન જાણવું.) શંકા. જેણે કાયાનો ખર્ચો વ્યાપાર રોકેલો છે. તે સુકા લાકડા માફક અચેતન પણ પડેલો હોય. તેને પુન્યનો સમૂહ ઘણો એકઠો થયેલો છે. તો શા માટે કાયાને હલાવે ?

ઉ:—તેવો નિયમ નથી, શુદ્ધ અધ્યવસાયથી યથાશક્તિ ભારવહન કરવા છતાં તેની ણરોબરજ કર્મ ક્ષય છે. અહીં વા અવ્યય હોવાથી જાણવું કે, પાદપોષગમનમાં અચેતન અક્રિય માફક ઇંગિત મરણ વાળો સક્રિય હોય, તો પણ યાને સમાનજ છે. (યાનેની ભાવમાં સમાનતા છે. કાયા સંખાધિ ઇંગિત મરણમાં સક્રિય છે. અને પાદપોષ-ગમનમાં કાયાને હલાવવાની નથી. માટે અક્રિય છે.

અથવા ઇંગિત મરણમાં અચેતન સુકા લાકડા માફક સર્વ ક્રિયા રહિત જેમ પાદપોષગમન વાળો હોય તેમ પોતે શક્તિ હોય તો નિશ્ચય રહે. (૧૫) તેવું સામર્થ્ય ન હોય તો આ પ્રમાણે કરે. તે કહે છે. જે ખેડે અથવા ન ખેડે. ગાત્ર ભંગ થાય તો ત્યાંથી ઉઠીને ફેરે તે સમયે સરણ ગતિએ નિયમિત ભાગમાં આવજા કરે અને થાકી જાય તો જેમ સમાધિ રહે તેમ ખેડે અથવા ઉભો રહે. જે સ્થાનમાં ખેડ પામે તો ખેડે, અથવા પલાંઠી મારીને અથવા અડધી

મલાંઠી મારીને અથવા ઉત્કુટક આસને બેસે અને થાકે
જો સીધો બેસે તેમાં પણ ઉત્તાનક (સીધો ઉંચે મોઢું
રાખીને) સુવે અથવા પાસું ફેરવે અથવા સીધો સુવે અથવા
લગંડશાયી સુવે બેમ સમાધિ રહે તેમ કરે (૧૬ વળી
આસાણડોળિસં મરણ, ઇન્દયાણિ મમારણ ।

કોલાવામં સમામજ્જ, વિતહં પાઝરંમણ ॥ ૧૭ ॥

જઓ વડ પં સમુપડજે, ન તત્થ અત્તમ્મણ

ત્તઝ ઉક્કસે અપ્પાણ, ફામં તત્થ અહિયાવણ ॥ ૧૮ ॥

અયં ચાયવતરં સિયા, જાં એવમણુ પલણ

સવ્વ ગાય નિરોદ્દેહવિ, ટાગાઆં નવિ ઉવ્વમે ॥ ૧૯ ॥

અયં મે ઉત્તમં ધમ્મં, પુવ્વ દ્વાણસ્મ વગ્ગહ

અચિરં પહિલેહિત્તા, વિહરે ચિટ્ટમાહણ ॥ ૨૦ ॥

પ્ર:—શુ આશ્રયીને ?

ઉ:—અપૂર્વ આ મરણ છે. અને તે સામાન્ય માણસને
વિચારવું પણ દુર્લભ છે.

પ્ર:—તેવો બનીને શું કરે ? તે કહે છે. ઇંદ્રિયોના
ઈષ્ટ અનિષ્ટ પોતાના વિષયોથી સંગ્રેષ ન કરતાં તેને
સમભાવે પ્રેરે કોલાવાસ (ઘુણના નીડતુ સ્થાન) અથવા
ઉંઘને સમુદ્ધ ચાંટેકો દેખીને જે ચીજ હોય અથવા તેમાં
નવી યવા । હિતપત્ર ન થાય તેવું બેઠને ખુલ્લુ દેખાતું
પોતાણુ સ્થિત પોતાને ટેકો લેવા શોધે. (૧૭)

ઇંગિત મરણને આશ્રયી જે નિષેધ છે. તે કહે છે. આ અનુષ્ઠાનથી અથવા ટેકા વિગેરેથી વજ્ર માફક દૂર રહે અર્થાત્ કીડાને થતું દુઃખ સાધુને વજ્ર લેખ માફક ત્યાં દોષ લાગે માટે તે ધુણવાળા લાકડાને ટેકો વિગેરે લે નહીં. તથા ઉંચી નીચી કાયાને કરતાં અથવા ખરાબ વચનથી અથવા આત્મધ્યાન વિગેરે મનના યોગથી પોતાના આત્માને દોષ લાગતો બળીને તેનાથી દૂર રહે અર્થાત્ પાપ લાગવા ન દે અને તેમાં ધૈર્ય અને સંકલન વિગેરે મજબુત હોય તે શરીરની વૈયાવચ્ચ ન કરે. અને ચડતા શુભ ભાવના કંડક વાળો બની અપૂર્વ અપૂર્વ ભાવની ધારાએ ચઢીને સર્વજ્ઞતા કહેલા આગમ અનુસારે પદાર્થના સ્વરૂપના નિરૂપણમાં પોતાની મતિ સ્થિર કરીને આ શરીર આત્માથી ભુદુ છે. માટે ત્યાગના ભોગ છે. એના વિચાર કરીને બધા દુઃખ ના સ્પર્શોને તથા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ આવેલા ઉપસર્ગ પરી-સહોને ત । વાનપિત્ત કફના દ્રઢ અથવા ભુદા રોગો આવે તો મારે કર્મશય કરવાનો હોવાથી હું હઠથો છું માટે મારેજ આ પૂર્વ કરેલાં પાપને ભોગવવાં ભોધએ. આવો વિચાર કરીને દુઃખ સહે.

કારણ કે મેં જે શરીરને ત્યાગ્યું છે. એનેજ ઉપદ્રવ કરશે, પણ જે ધર્મ આચરણને કરવું છે, તેને બાંધા લગાડે તેમ નથી. માટે તેવું વિચારીને સહે. (૧૮) ઇંગિત મરણ

કહ્યું હવે પાદપોષગમન અણુસણુ કહે છે. તે જોડાજોડ કહેલ હોવાથી આ વિશેષણુ વડે મરણુનો વિધિ બતાવ્યો છે. આ આયત તર છે તે બતાવે છે. મર્યાદાની વિધિમાં આ ઉપસર્ગ છે. તે સંપૂર્ણ યત થતાં આયત શબ્દ છે. અને ઉપરના બે અણુસણુ કરતાં વધારે આયત છે, માટે આયત તર છે.

અથવા ઉપરના બંને અણુસણુથી અતિશય આત્ત છે. માટે આત્તતર છે અર્થાત્ યત્નથી અધ્યવસાયવાળો છે. પ્રથમ કહેલા બે અણુસણુ કરતાં પાદપોષગમન વધારે દૃઢતર છે એમાં પણ ઇંગિત મરણુમાં કહ્યા મુજબ પ્રવળ્યા સંલેખના વિગેરે બધું જાણવું, પ્ર૦—જો આ આયત તર છે તો શું કરવું ?ઉ:—કહે છે. જે ભિક્ષુક આ કહેલી વિધિએજ પાદ-પોષગમન વિધિને પાળે તથા શરીરના બધા વ્યાપાર છોડવાથી કાયા તપે અથવા મૂર્છા પામે અથવા મરણુ સમુદ્ધાત આવે, અથવા લોહી માંસ શિયાળીયા ગીધ કીડીઓ વિગેરેથી બંવાય, પીવાય, તોપણ મહા સત્વના કારણે પોતે જાણે કે આ ઈચ્છિત મોટું ફળ આવ્યું છે તેથી તે સ્થાનથી દ્રવ્યથી, અને ભાવથી તે શુભ અધ્યવસાયથી અજાયમાન ન થાય. ન જીજ સ્થાને જાય. (૧૯) વળી આ અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થવાથી પ્રત્યક્ષ મરણુ વિધિ છે. અને તે સૌથી શ્રેષ્ઠ હોવાથી પાદપ ઉપ-

ગમન રૂપ મરણનો ધર્મ (વિશેષ) વિધિ છે. ઉત્તમ પણાના કારણે બતાવે છે. (સૂત્રમાં છટ્ટી છે. તેનો પાંચમીમાં અર્થ લઈએ તો પૂર્વ સ્થાનથી એટલે ભક્ત પરિણા તથા ઇંગિત મરણના રૂપથી આ પ્રકર્ષણી થઈ છે; માટે પૂર્વ સ્થાન પ્રથમ છે. અર્થાત્ પ્રથમહિતર છે. તે પ્રમાણે જે ઇંગિત મરણમાં કાયાને હલાવવાની છુટ હતી તે પણ અહીંયા નથી. આડતું મૂળ જમીનમાં હોય, તે પોતે બગાટું કે છેદાતું સ્થાનથી ખસતું નથી. તેમ પોતે સાધુ આડ માફક ચેષ્ટા ક્રિયા રહિત દુઃખમાં આવેલો હોય તો પણ ચિલાતી પુત્ર માફક સ્થાનથી ખસતો નથી. પણ ત્યાંજ સ્થિર રહે છે તે બતાવે છે. અચિર સ્થાન તે પોતાના સંચારાની જગ્યા પ્રથમથી જોઈને કહેલી વિધિએ તેમાં રહે. આ પાદપઉપગમનના અધિકારથી વિહરણનો અર્થ વિહાર ન લેતાં પોતે વિધિએ પાલાણ કરે એમ બાણવું. પણ સ્થાનથી ન ખસે, તેજ બતાવે છે. બધા ગાત્રના નિરોધમાં પણ સ્થિર રહે પણ ખસે નહીં.

પ્ર:—આવો કોણ છે ?

ઉ:—માહણુ સાધુ છે. તે બેઠો હોય ઉભો હોય તો પણ શરીરની ખબર રાખ્યા વિના જેવી રીતે પોતે પ્રથમ કાયાને સ્થાપિ હોય તેમજ અચેતન માફક રહે હાલે નહીં (૨૦) આજ વાતને ખીજી રીતે કહે છે.

અચિત્તં તુ સમામજ્જ, ઠાવણ તથ અપ્પગં
 વોસિરે મવ્વસાં કામ ત મે દેહે પરીસહા ॥ ૨૧ ॥
 જાવજ્જીવં પરીસહ, ઉવમગ્ગા ઇતિ સસ્વયા
 સંકુહ દેહ મયાણ, ઇય પન્નેઽર્માહયામણ ॥ ૨૨ ॥
 મેઝરે ય ન રહિજ્જજ્ઞા, કામેસુ બહુતરેસુનિ
 હચ્છા લોભ ન સેવિજ્જા, ધુવ્વન્મ મપંહિયા ॥ ૨૩ ॥
 સાસણ હેં નિમન્તિજ્જા, િવ્વમાયં ન સદ્દે
 તં પાહિયુજ્જ માહગ. મવ્વ નૂમં વિહૂળયા ॥ ૨૪ ॥

ચિત્ત જેમાં ન હોય તે અચેતન (જીવ રહિત) છે
 અને તેવી સંવાતની જગ્યા અથવા પાટીયું વિગેર મેળવીને
 તેના ઉપર સમર્થ પુરૂષ બેસે અથવા કોઈ લાકડા ઉપર
 ત્યાં આત્માને સ્થાપન કરે અને ચાર પ્રકારના આહાર
 ત્યાગીને મેડ પર્વત માફક નિશ્ચક્ર પ રહે પ્રથમ શુદ્ધ પાસે
 આત્મોચના વિગેર ક્રિયા કરીને આત્માથી દેહને દૂર કરે
 (મેહ છેડે) તે સમયે જો કોઈ પીસહ ઉપસર્ગો આવે
 તો ભાવના ભાવે કે આ માની દેહ હવે નથા કારણકે મેં
 તેને ત્યાગી છે તો પિસહ મને કેવી રીતે લાગે? અથવા
 માત્ર શરીરમાં પરીસહો નથા, કારણકે સારી રીતે સહે-
 વાથી તે સખંધી પીસહ ઉદ્યેગનો અભવ છે. એથી
 પિસહેને કર્મ શત્રુને નહવા માફક અપરીસહોજ

માને (શત્રુને જીતવાથી આનંદ મને તેમ પરીસહોને જીતે) (૨૧)

પ્ર:—તે ક્યાં સુધી સહેવા ? આવી શંકા દૂર કરવા કહે છે. આખી જીંદગી સુધી પરિસહ અને ઉપસર્ગ જાહેવા એમ જાણીને તેને સહન કરે અથવા મને આખી જીંદગી સુધી પરિસહ ઉપસર્ગો નથી એમ જાણીને સહે અથવા જ્યાં સુધી જીવિત છે ત્યાં સુધી પરિસહ ઉપસર્ગની પીડા થાય છે. તો થોડા આંખના પલકારા સુધી આ અવસ્થામાં હું રહેલ છું. તેવાને તો આ અદ્ય માત્ર છે એમ જાણીને કાયાને ગરોબર સંવરીને શરીર ત્યાગ માટે ઉઠેલો છું એમ માનીને તે મુનિ ઉચિત વિધાનને જાણનારો કાયાને પીડા કરનારાં જે જે કષ્ટ આવે તે ગરોબર સહે (૨૨)

આવા સાધુને જોઈને (અશ્ચર્ય પામીને) કોઈ રાજા વિગેરે ભોગોની નિમત્રણા કરે તે ખતાવે છે. એટલે જે ભોલાવાના સ્વભાવવાળા છે તે સિદ્ધર શબ્દ વિગેરે પાંચ કામ ગુણો છે. તેમાં રાગ ન કરે (મુનિ તેનાથી ન લલચાય) અથવા ખીજી પ્રતિમાં 'કામસુ બહુલંસુાવ' પાઠ છે. એટલે ઈચ્છા મદનરૂપ જે કામ છે. તે ઘણા પ્રમાણમાં હોય તેમાં ન લલચાય અર્થાત્ તે રાજા પોતાની કન્યાનું દાન વીગેરે આપવા લોભાવે. તો પણ તેમાં ગૃહ ન થાય તથા ઈચ્છા રૂપ લોભ તે ઈચ્છા લોભ છે તે મુની આ અણુસણુનું

કૃણ આવતા લવમાં મને ચક્રવર્તીનું પદ અથવા ઇંદ્રની પદવી વિગેરે મળે. તેવા અલલાપનું નિયાણું પોતે નિર્જ- રાની અપેક્ષા રાખીને સેવે નહીં (નિયાણું ન કરે.)

જેમ દેવતાની રિદ્ધિ સમાન સનકુમાર ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ દેખીને ધ્રુવદત્તે પૂર્વ લવમાં નિયાણું કર્યું તેમ પોતે ન કરે તે પ્રમાણે આગમમાં કહ્યું છે.

આ લોકની આશંસા માટે તપ ન કરે (૧) તથા પર- લોકની આશંસા માટે ન કરે (૨) તથા ભૂવિતની આશંસા ન કરે. (૩) મરણની આશંસા (૪) કામ લોગની આશંસા (૫) માટે સંલેખના તપ ન કરે, વિગેરે છે.

વર્ણ—સંયમ અથવા મોક્ષ તે દુઃખે કરીને જણાય છે. અથવા પાઠાંતરમાં ધ્રુવવન્ન પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે કે અવ્યભિચારી તે ધ્રુવ છે તે ધ્રુવ વર્ણ (સંયમ) ને અથવા શાશ્વતી યશકીર્તિને વિચારીને કામ ઇચ્છા લોભને દૂર કરે. (૨૩)

વળી આખી જીંદગી સુધી ક્ષય ન થવાથી શાશ્વત છે અથવા પ્રતિદિન દાન દેવાથી શાશ્વત અર્થ છે. તેવા સારા વિલવ વડે કોઈ લલચાવે તો ગુરૂ શિષ્યને સમજાવે છે કે તારે તેમાં લલચાવું નહીં, પણ વિચારવું કે આ ધન શરીર માટે લેવાય પણ તે નાશવંત છે, માટે ધન નકામું છે.

તેજ પ્રમાણે કોઈપણ રીતે દેવતાની માયાથી ન લલ-

ચ્યાય તે કહે છે. જો કોઈ દેવતા પરીક્ષા કરવા અથવા શત્રુ પણાથી અથવા ભક્તિથી અથવા કૌતુક વિગેરેથી જીદી જીદી રિદ્ધિઓ ખતાવી લલચાવે તો પણ આ દેવ માયા છે એમ તું જાણ અને લલચાતો નહીં. કારણ કે જો એ માયા ન હોય તો આ પુરૂષ એકદમ ક્યાંથી આવે અને આટલું બધું દુર્લભ દ્રવ્ય આવા ક્ષેત્રમાં કાળમાં કે ભાવમાં કોણુ આપે ? આ પ્રમાણે દેવ માયાને તું જાણી લે અથવા કોઈ દેવી દિવ્યરૂપ ધારણ કરીને લલચાવે તો પણ પોતે ન લલચાય. તેવું તું સમજ. હે સાંધુ ! તું આ બધી માયાને અથવા કર્મ બધને જાણીને દેવ વિગેરેની કપટ જાળને સમજીને લલચાતો નહીં, (૨૪)

સવ્યદ્વેહિં અમુચ્છિણ, આઝકાલસ્ત પારણ ।

તિતિક્ષ્વં પરમં નચ્ચા, વિમોહન્યરંહિયં ।૨૫। તિબેમિ વિમાંનાઘયન મષ્ટમં સમાપ્તમ્ ઉદ્દેશઃ ॥ ૮-૮ ॥

બધા અર્થો ઇન્દ્રિયોના વિષયો પાંચ પ્રકારના છે. તે કામ શુભુ છે અથવા તેને પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે. તેમાં તું મૂર્છા ન પામતો એટલે પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે તેમાં પોતં મૂર્છા ન પામતો આયુ પહોંચે ત્યાં સુધી પોતે સ્થિર રહે. અને તેનો એટલે ક્ષય થાય ત્યાં સુધી રહે તે પારગ છે એટલે ઉપર ખતાવેલી વિધિએ પાદપઉપગમન અણુસણુમાં રહીને ચઠતા શુભ ભાવ વડે પોતાના આયુના કાળનો પાર

પહોંચનારો થાય. આ પ્રમાણે પાદપ ઉપગમનની વિધિ
 બતાવીને સમાપ્ત કરવા ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે ત્રણે મગ્ણેના
 કાળક્ષેત્ર પુરૂષની અવસ્થાને વિચારીને યોગ્યતા પ્રમાણે કરે
 તે છેલ્લા બે પદમાં બતાવ્યું છે. પરીસહ ઉાસર્ગથી જે
 દુઃખ આવે તે બધું સારી રીતે સહન કરવું. તે ત્રણે મર-
 ણમાં મુખ્ય છે તે વિચારીને મોહ રહિતનાં જે મરણે ભક્ત
 પરિજ્ઞા ઈગિત મરણ પાદપ ઉપગમન છે. તે ત્રણેમાં કાળ
 ક્ષેત્ર વિગેરેને આશ્રયી ઉત્તમ ભાવે તે કરવાથી બધામાં સમાન
 ક્રમ છે. માટે અભિવેત અર્થ મેળવવાથી હિત છે, માટે
 યથાશક્તિ ત્રણમાંનું કોઈ પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તે
 અવરે કરવું. (હાત્ર નેવું સંઘયણ ન હોતાથી ધૈર્ય ન
 રહે તેમ આયુષ્યનો કાળ બતાવનાર જ્ઞાની સાધુના અભાવે
 તેવું અણુસૂચ્ય થતું નથી પણ યથાશક્તિ સાગરિક એક
 બે ઉપગમનું અથવા કલાક બે કલાકનું અણુત્રણ વૈચા-
 વચ્ચ કરનાર માંદા સાધુની સ્થિરતા જોઈ કરાવે છે.
 અને તેમાં નિર્મળ ભાવની પ્રધાનતા હોવાથી પૂર્વના મરણ
 જેવોજ લાભ છે.)

આ પ્રમાણે સુધમાં સ્વામીએ કહ્યું નય વિચાર વિગેરે
 તેમાં થોડું આવી ગયું છે. આઠમા અધ્યયનનો આઠમો
 ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો. અને અધ્યયન પણ સમાપ્ત થયું. (ટીકાના
 શ્લોક ૧૦૨૦) આઠમું અધ્યયન સમાપ્ત.

(૨૨૫)

ઉપધાન શ્રુત નામનું નવમું અધ્યયન.

આઠમું અધ્યયન કહ્યું, હવે નવમું કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. કે પૂર્વે આઠ અધ્યયનોમાં જે આચારનો વિષય કહ્યા હતા, તેવો શ્રી વીર વર્દમાન સ્વામીએ પોતે યાજેલો છે, તેથી તે નવમા અધ્યયનમાં કહે છે. તેનો આઠમા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે તેમાં અભ્યુદય મરણ ત્રણ પ્રકારનું બતાવ્યું, તેવા કોઈ પણ અભ્યુદયમાં રહેલો સાધુ આઠમા અધ્યયનમાં બતાવેલ વિધિએ અતિ ઘોર પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરી અને સન્માર્ગનો અવતાર પ્રકટ કરી ચાર ઘાતિ કર્મનો નાશ કરીને અનંતજ્ઞાન વિગેરે અતિશયોવાળું અપ્રમેય મહાવિષયોનું સ્વ તથા પરતુ પ્રકાશક એવું કેવળજ્ઞાન મેળવનાર શ્રી મહાવીર પ્રભુને સમોસરણમાં ઠીકેલા અને સત્યોના હિત માટે દેશના કરે છે તેમને પોતે ધ્યાનમાં ધ્યાવે, એટલા માટે આ અધ્યયન કહે છે. આવા સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વાર કહેવા, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં અર્થાધિકાર એ પ્રકારે છે, અધ્યયન અર્થાધિકાર તથા ઉદ્દેશ્ય અધિકાર તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર દુકાળમાં પડેલા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને તેનેજ ખુલાસાવાર નિર્યુક્તિકાર કહે છે—

(૨૨૬)

જો જહયા તિત્થયરો, સો તહયા અપ્પણો ય તિ-
ત્થમ્મિ ।

વળણેહ તવોકમ્મં, ઓહાણસુયંમિ અજ્જયણે ।૨૭૬।

જે સમયે જે તીર્થંકર ઉત્પન્ન થાય છે, તે પોતાના તીર્થમાં આચારનો વિષય કહેવાને છેવટના અધ્યયનમાં પોતે કરેલા તપનું વર્ણન કરે છે (કે ખીન્દ જીવોને પણ તેમ કરવાની રૂચિ થાય) આ બધા તીર્થંકરોનો કલ્પ છે, અહીં તે ઉપધાન શ્રુત નામનું છેલ્લું અધ્યયન (તે વિષયનું) છે, તેથી તેને ઉપધાન શ્રુત કહે છે. કોઈને શંકા થાય કે જેમ બધા તીર્થંકરનું કેવળ જ્ઞાન સમાન છે, તેમ તપ અનુષ્ઠાન સમાન છે, કે ઝોછું વધતું છે ? તે શંકાનું નિવારણ કરવા કહે છે;

સવ્વેક્કિં તવોકમ્મં નિરુવસગ્ગં તુ વળિણય જિણાણં;

નવરં તુ વહ્હમાણસસ, સોવસગ્ગં સુણેયવ્વં; ॥૨૭૭॥

તિત્થયરો ચડનાણી સુરમહિઓ સિજ્જિઘઞ્ચય ધુ

વમ્મિ;

અણિગૂહિયલલધિરિઓ, તવોવિહાણંમિ ઉજ્જમહ

॥ ૨૭૮ ॥

કિં પુણ અવસેસેહિં સ્વક્કલયકારણા સુધિહિણ્હિં

હોહ ન ઉજ્જમિયવ્વં સ પચ્ચવાયંમિ માણુસે ? ।૨૭૯।

(ત્રણે ગાથાને અર્થ સરળ હોવાથી ટીકા નથી તેા પણ ટુંકામાં લખીએ છીએ)

અથા તીર્થઠરેનેા તપ શાસ્ત્રમાં ઉપસર્ગ રહિત અતાવ્યેા છે (પાર્શ્વનાથનેા થોડો હોવાથી ગણ્યેા નથી) પણ વર્ધ્ધમાન સ્વામીનેા તપ ઉપસર્ગવાળો જાણ્યેા. (તેમને સંગમ દેવતા વિગેરેના ઘણા ઉપસર્ગ આવેલા છે, ૧૧૨૭૭

તીર્થકર દીક્ષા લીધા પછી તુર્ત મન પર્યવ જ્ઞાન પ્રકટ થતાં ચાર જ્ઞાનવાળા થાય છે, દેવતા મોથી પૂજય છે, નિશ્ચયે મોક્ષમાં જનારા છે, તેાપણ પોતાનું અજ વીર્ય ન ગોપવતાં તપ વિધાનમાં ઉદમ કરે છે, ૧૧૨૭૮૧ તેા ખીજા સામાન્ય ગીતાર્થ સાધુ વિગેરે એ (તપનેા ફાયદો જાણ્યા પછી) અને મનુષ્યપણાનું જીવન સોપકમ (વિધન)વાળું હોવાથી શા માટે તપમાં યથાશક્તિ ઉદમ ન કરવે ?

હવે અધ્યયનનેા અર્થાધિકાર અતાવીને ઉદેશાનેા અર્થાધિકાર કહે છે—

ચરિયા ? સિજ્ઞા ય ૨ પરીસહાય ૩,

આયંકિયા (૯) ચિગિચ્છા (૪) ય ॥

તથ ચરણેણઽહિગારો.

ચડસુદેસેસુ નાયવ્વો ॥૨૮૦॥

‘ચરણ’ચરાય તે અર્થા, એટલે ‘વર્ધ્ધમાન સ્વામીના વિહારને આ પહેલા ઉદેશામાં વર્ણવ્યેા છે.

(૨૨૮)

બીજા ઉદ્દેશામાં શય્યા તે વસતિ (રહેવાનું સ્થાન) જેવું મહાવીરે વાપર્યું છે તેવું વર્ણન છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરીસહો આવેથી નિર્જંશ માટે ચારિત્ર માર્ગથી ભ્રષ્ટ ન થતાં સાધુએ તેને સહન કરવા, અને તેના ઉપલક્ષણથી અનુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વર્દ્ધમાન સ્વામીને જે પરીસહો થયા તે બતાવે છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં ભૂખની પીડામાં વિશિષ્ટ અભિગ્રહની પ્રાપ્તિમાં આહારવડે ચિકિત્સા (ઉપાય) કરે, અને તપ ચરણનો અધિકાર તો ચારે ઉદ્દેશામાં આલે છે, ॥ ગાથાર્થ ॥

ત્રણ પ્રકારે નિક્ષેપો છે, ઐઘ નિષ્પન્ન, નામ, અને સૂત્રાલાપક તેમાં ઐઘમાં અધ્યયન, નામમાં ઉપધાન શ્રુત એવું બે પદ્ધતું નામ છે, તે ઉપધાન અને શ્રુતના તથાક્રમે નિક્ષેપા કરવા એ ન્યાયે ઉપધાન નિક્ષેપતું વર્ણન કરે છે.

નામંઠવણુવહાણં દઠ્ઠે ભાવે ય હોહ નાયઞ્વં ।

એવ ય સુત્તસ્સવિ નિક્ષેવો ચઝઠ્ઠિહો હોહ ॥૨૮૧॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે ઉપધાનના નિક્ષેપા છે, તેજ પ્રમાણે શ્રુતના પણ ચારજ છે, તેમાં દ્રવ્યશ્રુત અનુપયુક્ત (ઉપયોગ વિના)તું છે. અથવા દ્રવ્ય મેળવવા માટે જૈનેતરતું છે.

અને ભાવ શ્રુત તે અંગ ઉપાંગમાં રહેલું જે શ્રુત છે.

તેમાં ઉપયોગ હોય તે, હવે સુગમ નામ સ્થાપના છોડીને દ્રવ્ય વિગેરે ઉપધાન બતાવવા કહે છે.

દબ્બુવહાણં સયણે ભાવુવહાણં તવો ચરિત્તસ્સ ।
તમ્હા ઉ નાણંદંસણ તવચરંગેહિંં હહાહિગયં ॥૨૮૨॥

સમીપમાં રહીને ધારણ કરાય તે ઉપધાન છે. દ્રવ્ય સંબંધી હોય તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે. તે પથારી વિગેરેમાં સુખે સુવા માટે માથા નીચે ટેકા લેવા ઓશીકુ' વિગેરે સુકાય છે. તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે.

અને ભાવનું ઉપધાન તે ભાવોપધાન છે. તે જ્ઞાન-દર્શન ચરિત્ર અથવા ગાહ્ય અભ્યંતર તપ છે. કારણ કે તેનાવડે ચરિત્રમાં પરિણત થયેલા ભાવવાળાને ઉપદ્ધાન (આધાર) કરાય છે. જેથી તે પ્રમાણે જ્ઞાન દર્શન તપ અને ચરણવડે અહીંયાં અધિકાર છે. (ગાથા અર્થ)

પ્ર૦ શામાટે ચરિત્રના આધાર માટે તપનું ભાવ ઉપધાન કહે છે ? ઉ. કહીએછીએ.

જહ સ્વલ્લુ મહલં વત્થં સુજ્ઞાણં ઉદગાહ્ણેહિંં વલ્લેહિંં ।
एवं भावुवहाणेण सुज्झाणं कम्ममट्ठविहं ॥૨૮૩॥

(યથા ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે. જેમકે આ છે. એમ ખીણું પણ બાણવું. ખલુ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે.) જેમ મેલું વસ્ત્ર પ્રથમ પાણી વિગેરેથી શુદ્ધ કરાય

છે, તેમ જીવને પણ ભાવ ઉપધાન રૂપ બાહ્ય અભ્યંતર તપ વડે આઠે કર્મથી શુદ્ધ કરાય છે. અને અહીંયા કર્મ-ક્ષયના હેતુ માટે તપસ્ચાતુ ઉપધાન શ્રુતપણે લેવાથી પચાંચે લેવા જોઈએ. (તત્ત્વ લેહ અને પચાંચે વડે વ્યાખ્યા થાય છે.) માટે પચાંચે કહે છે. અથવા તપ અનુષ્ઠાન વડે અવધૂનન વિગેરે કર્મ જોઈયાં થવાના જે વિશેષ ઉપાયો સંભવે છે તે બતાવે છે.

**ઓધૂનન ધૂનન નાસન વિનાસનં ક્ષવન સ્વવન
સોહિકરં ।**

છેયન મેયન ફેહન, હહનં ધુવનં ચ કમ્માણં ॥૨૮૫॥

તેમાં અવધૂનન, તે અપૂર્વકરણ વડે કર્મ પ્રથિ લેહનું ઉપાદાન બાણવું. અને તે તપના કૈાઈ પણ લેહના સામર્થ્યથી આ ક્રિયા થાય છે. એટલે બાકીના અગીયાર લેહમાં પણ આ બાણવું. તથા ' ધૂનન ' તે ભિન્ન પ્રથિવાળાને અનિવૃત્તિ-કરણ વડે સમ્યક્ત્વમાં રહેવું, તથા ' નાશન ' કર્મ પ્રકૃતિનું સ્તિબુક સંક્રમણ વડે એક પ્રકૃતિનું બીજી પ્રકૃતિમાં સંક્રમણ થવું, ' વિનાશન ' શૈલેશી અવસ્થામાં સંપૂર્ણતાથી કર્મનો અભાવ કરવો, ' ધ્યાપન ' ઉપશમ શ્રેણિમાં કર્મનું ઉદયમાં ન આવવું, ક્ષપણ તે અપ્રત્યાખ્યાનાદિ ક્રમ વડે ક્ષપક શ્રેણીમાં મોહ વિગેરેનો અભાવ કરવો, શુદ્ધિકર-અનં-તાનુબંધીના ક્ષયના પ્રક્રમથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ મેળવવું,

‘ છેદન, ’ ઉત્તરોત્તર શુભ અધ્યવસાયમાં ચડવાથી સ્થિતિની ઓછાશ કરવી, ‘ ભેદન ’ તે બાહર સંપરાય અવસ્થામાં સંજવલનના લોભના ખંડ ખંડ કરી નાંખવા, (ફેડળ) ત્તિ—ચોઠાણીઆ રસવાળી અશુભ પ્રકૃતિને ત્રણ રસવાળી વિગેરે બનાવવી. ‘ દહન, તે કેવળિ સમુદ્ધાત રૂપ ધ્યાન અગ્નિ વડે વેદનીય કર્મનું રાખતુદ્ય બનાવવું, અને બાકીના કર્મનું બળેલા દોરડા માફક બનાવવું, ‘ ધાવન ’ તે શુભ અધ્યવસાયથી મિથ્યાત્વ પુદ્ગલોનું સમ્યક્ત્વલાવે બનાવવું, આ બધી કર્મની અવસ્થાઓ પ્રાયે ઉપશમ શ્રેણી ક્ષપક શ્રેણી કેવલિ સમુદ્ધાત શૈલેશી અવસ્થા પ્રકટ કરવાથી પ્રભૂત રીતે પ્રકટ થાય છે, (આત્મા નિર્મળ કરવા કરાય છે) એટલા માટે પ્રક્રમાય (આરંભાય) છે, તેમાં ઉપશમ શ્રેણીમાં પ્રથમજ અનંતાનુબંધીઓની ઉપશમના કહેવાય છે, અહીં અસંયત સમ્યગ્ દૃષ્ટિ દેશવિરતિ પ્રમત્ત અપ્રમત્તમાંથી કોઈ પણ બીજા યોગમાં જતાં આરંભક હોય છે, તેમાં દર્શન સમ્પન્ન એક વડે ઉપશમાય છે, તે કહે છે.

અનંતાનુબંધી ચોકડી, ઉપરની ત્રણ લેશ્યામાં વિશુદ્ધ હોવાથી સાકાર ઉપયોગવાળો અંતઃકોટી કોટી સ્થિતિની સત્તાવાળો પરિવર્તન થતી શુભ પ્રકૃતિઓનેજ બાંધતો પ્રતિ સમયે અશુભ પ્રકૃતિઓના અનુભાગને અનંતગુણ હાનિએ ઓછી કરતો શુભ પ્રકૃતિઓને અનંત ગુણ વૃદ્ધિએ અનુભાગ

(૨૨૨) માં વ્યવસ્થા કરતો પદ્યોપમના અસંખ્ય ભાગ હીન ઉત્તરોત્તર સ્થિતિબંધ કરતો કરણકાલથી પણ પહેલાં અંત સુહૃત્તમાં વિશુદ્ધ માન બનીને ત્રણ કરણ કરે છે, તે પ્રત્યેક અંતસુહૃત્તના છે. તે કહે છે—(૧) યથા પ્રવૃત્ત (૨) અપૂર્વ (૩) અનિવૃત્તિકરણ છે—અથવા ચોથી ઉપશાંતથી થાય છે. તેમાં યથા પ્રવૃત્ત કરણમાં હરેક સમયે અનંત ગુણ વૃદ્ધિવાળી વિશુદ્ધિને અનુભવે છે. તેમાં સ્થિતિ ઘાત, રસઘાત, ગુણ શ્રેણિ, ગુણ સંક્રમણ આમાંથી કોઈ પણ હોતું નથી તેજ પ્રમાણે બીજા અપૂર્વકરણમાં છે. તેનો પરમાર્થ કહે છે કે તેમાં અપૂર્વ અપૂર્વ ક્રિયાને મેળવે છે. તેથી અપૂર્વ કરણ છે. તેમાં પ્રથમ સમયેજ સ્થિતિ ઘાત રસ ઘાત ગુણશ્રેણિ ગુણ સંક્રમ અને અન્ય સ્થિતિ બંધ એ પાંચ પણ અધિકાર સાથે પૂર્વે ન હોતા, અને હવે છે, તેથી અપૂર્વ કરણ છે. તે પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણમાં અન્ય અન્યને પરિણામો ઉદ્ભવતા નથી. માટે તે અનિવૃત્તિ કરણ છે. એને સાર આ છે કે પહેલે સમયે જે જીવોએ આ કરણ દ્રરચ્યો તે બધામાં તુલ્ય પરિણામ છે. એ પ્રમાણે બીજા સમયોમાં પણ બહુવું. અહીંયા પણ પૂર્વેજ બતાવેલા સ્થિતિઘાત વિગેરે પાંચે પણ અધિકાર સાથે વર્તે છે. તેથીજ આ ત્રણ કરણવડે ઉપર બતાવેલા ઠમવડે અનંતાનુબંધીના કષાયોને ઉપશમાવે છે.

ઉપશમનનું વર્ણન.

જેમ ધૂળ પાણીથી છાંટીને લાકડાના થાળાવડે કુપ્રો-કરતાં ચોંટી જવાથી વાયુ વિગેરેથી ઉડાડવા છતાં તે ધૂળ ઉડતી નથી, તેમ કર્મ ધૂળ પણ વિશુદ્ધિ ભાવરૂપ પાણીવડે ભિંજાવી અનિવૃત્તિ કરણ થાળાવડે હણતાં કર્મરજ શાંત થવાથી ઉદય ઉદીરણ સંક્રમ નિધત્ત નિકાચનારૂપ કરણોને અયોગ્ય થાય છે. (ચીકણો કર્મ બંધ ન થાય) તેમાં પણ પ્રથમ સમયે કર્મદલિક થોડું ઉપશાંત થાય. અને બીજા ત્રીજા વિગેરે સમયમાં અસંખ્યેય ગુણ વૃદ્ધિએ ઉપશમતાં અંતરમુહુર્તમાં બધું શાંત થાય છે. આ પ્રમાણે એક મતવડે અનંતાનુબંધીનો ઉપશમ બતાવ્યો.

બીજા આચાર્યોનો મતભેદ.

અનંતાનુબંધીની વિસંયોજના બતાવે છે. તેમાં ક્ષાયો-પશમિક સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવે ચાર ગતિમાં રહેલા છે. તેમાં પણ અનંતાનુબંધીના વિસંયોજકો છે. તેમાં નારક અને દેવ અવિરત સમ્યગ્ દષ્ટિઓ છે, તથા તિર્યંચો અવિરત દેશવિરત છે. મનુષ્યો અવિરત દેશ વિરત પ્રમત્ત અપ્રમત્ત છે.

એ બધા પણ યથા સંભવ વિશોધિ વિવેક વડે પરિણત થયલા અનંતાનુ બંધિની વિસંયોજના માટે પૂર્વે કહેલ

કરણુ ત્રણુ કરે છે. તેમાં પણ અનંતાનુબંધીની સ્થિતિને અપવર્તન કરતો પદ્યોપમના અસંખ્યેય ભાગ માત્ર બનાવે છે. અને પદ્યોપમના અસંખ્યેય ભાગ જેટલી મોહ પ્રકૃતિઓ જે બંધાય છે, તેને પ્રતિ સમયે સંક્રમાવે છે. તેમાં પણ પ્રથમ સમયે સ્તોક અને ત્યાર પછીના સમયોમાં અસંખ્યેય ગુણુ સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણુ છેલ્લા સમયમાં બધા સંક્રમ વડે આવલિકા જેટલાને છોડી બાકીની સર્વે સંક્રમાવે છે. અને પછી આવલિકામાં રહેલ પણ સ્તિબુક સંક્રમ વડે વેદાંતી બીજી પ્રકૃતિઓમાં સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણુ અનંતાનુબંધી કષાયો વિસંયોજિત થાય છે.

દર્શન ત્રિકની ઉપશમના.

તેમાં મિથ્યાત્વનો ઉપશમક મિથ્યાદૃષ્ટિ છે અથવા વેદક સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે પણુસમ્યકત્વ કે સમ્યગ મિથ્યાત્વનો વેદક તેજ ઉપશમક છે.

તેમાં મિથ્યાત્વનો ઉપશમ કરતો તેનું અંતર કરીને પ્રથમ સ્થિતિને વિપાક વડે ભોગવીને મિથ્યાત્વનો ઉપશમ કરતો, ઉપશાંત મિથ્યાત્વી બને છે. અને ઉપશમ સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થાય છે. હવે વેદક સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવ ઉપશમ ત્રેણીને સ્વીકારતો અનંતાનુબંધીને વિસંયોજીને સંયમમાં રહેલો આ વિધિએ દર્શનત્રિકને ઉપશમાવે છે તેમાં યદ્યા પ્રવૃત્ત વિગેરે પહેલા બતાવેલ ત્રણુ કરણુને કરીને અંતર-

(૨૩૫)

કરણ કરતો વેદક સમ્યક્ત્વની પહેલી સ્થિતિને અંતર મૂહુર્તની બનાવે છે. અને બાકીની આવલિકા માત્ર બનાવે છે. ત્યાર પછી થોડી ઝોછી એવી મુહુર્ત માત્રની સ્થિતિ ખંડ ખંડ કરીને બધ્યમાન પ્રકૃતિઓને સ્થિતિ-બંધ માત્ર કાળ વડે તે કર્મના દળિયાને સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપ કરતો આ પ્રક્રિયાવડે સમ્યક્ત્વના બંધના અભાવથી અંતર ક્રિયામાણ કરેલું થાય છે. મિથ્યાત્વ સમ્યક્ મિથ્યાત્વ પ્રથમ સ્થિતિ દલિકને આવલિકાના પરિ-માણ માત્ર સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિમાં સ્તિબુક સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે. તેમાં પણ સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિ ક્ષીણ થતાં ઉપશાંત દર્શનત્રિકવાળો થાય છે. ત્યાર પછી ચારિત્ર. મોહનીયને ઉપશમાવતો પૂર્વ માક્ક ત્રણ કરણ કરે છે. એમાં વિશેષ આ છે. યથા પ્રવૃત્ત કરણ અપ્રમત્ત ગુણ-સ્થાનેજ થાય છે. અને બીજું અપૂર્વકરણ તો આડમુંજ ગુણ-સ્થાન છે. તેના પ્રથમ સમયેજ સ્થિતિ ઘાત રસઘાત ગુણ શ્રેણિ ગુણ સંક્રમ અપૂર્વ સ્થિતિ બંધ એ પાંચ અધિકાર સાથે પ્રવર્તે છે. તેમાં અપૂર્વકરણના સંખ્યેય ભાગ જતાં નિંદ્રા પ્રચલાના બંધનો વ્યવ છેદ થાય છે. તેમાં પણ ઘણું હજાર સ્થિતિનાં કંડકો ગયે છતે છે. સમયમાં બીજા ભવની નામ પ્રકૃતિની ત્રીસ પ્રકૃતિના બંધનો વ્યવછેદ કરે તે આ પ્રમાણે છે.

(૨૩૬)

(૧) દેવગતિ (૨) અનુપૂર્વી (૩) પંચેન્દ્રિય જાતિ, (૪) વૈક્રિય (૫) આહારક શરીર અને તે (૧-૭) બંનેના અંગો-
પાંગ, (૮) તેજસ (૯) કાર્મણ્ય શરીર (૧૦) સમચતુરસ
સંસ્થાન (૧૧થી૧૪) વર્ણગંધ રસ સ્પર્શ (૧૫) અગુરૂલઘુ
(૧૬) ઉપઘાત (૧૭) પરાઘાત (૧૮) ઉચ્છવાસ (૧૯) પ્રશ-
સ્ત વિહ્વાયોગતિ (૨૦) ત્રસ (૨૧) આહર (૨૨) પર્યાપ્ત
(૨૩) પ્રત્યેક (૨૪) સ્થિર (૨૫) શુભ (૨૬) સુભગ (૨૭)
સુસ્વર (૨૮) આદેય (૨૯) નિર્માણ્ય (૩૦) તીર્થંકર નામ
તેથી અપૂર્વ કરણના છેલ્લા સમયમાં હાસ્ય રતિ ભય ભુશુ-
પ્સાના બંધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. અને હાસ્યાદિ
પટકના ઉદયનો વ્યવચ્છેદ થાય છે, બધા કર્મનો અપ્રશ-
સ્તનો ઉપશમ નિહત નિકાચના કરવાનું વ્યવચ્છેદ થાય છે.
(ટીકાના કાઉંસમાં લખ્યું છે કે દેશના ઉપશમનો વ્યવ-
ચ્છેદ થાય છે) તેથી એ પ્રમાણે અસંયત સમ્યગ્ દષ્ટિ
વિગેરેથી અપૂર્વ કરણના અંત સુધી સાત કર્મોનો ઉપ-
શાંત મેળવાય છે. ત્યાર પછી અનિવૃત્તિકરણ છે. અને
તે નવમો ગુણ (ગુણ સ્થાન) તેમાં રહેલો એકવીસ
મોહ પ્રકૃતિનો અંતર કરીને નપુંસક વેદને ઉપશમાવે છે.
ત્યાર પછી સ્ત્રી વેદ પછી હાસ્યાદિ પટક પછી પુરૂષ વેદના
બંધ ઉદયનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. ત્યાર પછી એ આવ-
લિકામાં એક સમય ઓછે પું વેદનો ઉપશમ થાય છે.

(૨૩૭)

ત્યાર પછી બે કોધનો અને પછી સંજ્વલન કોધનો, પછી એજ પ્રમાણે માનત્રિક અને માયાત્રિકનો ઉપશમ કરે છે. ત્યાર પછી સંજ્વલન લોભના સૂક્ષ્મ ખંડો બનાવે છે. અને તે કરણના કાળના ચરમ સમયમાં વચલા બે લોભને ઉપશમાવે છે. આ પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણના અંતમાં સતાવીસ પ્રકૃતિ ઉપશાંત થાય છે, ત્યાર પછી સૂક્ષ્મ ખંડોને અનુભવતો સૂક્ષ્મસંપરાય વાળો થાય છે. (દશમું ગુણુ સ્થાન ફરસે છે.) તેનાં અંતમાં જ્ઞાન અંતરાય દશક દર્શનાવર્ણુ ચતુષ્ક યશકીર્તિ અને ઉંચ ગોત્ર એમ સોળ પ્રકૃતિના બંધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. એ પ્રમાણે મોહનીચ કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ સંજ્વલન લોભ ઉપશમાવતાં ઉપશાંત વીતરાગ થાય છે, (અગીયારમું ગુણુ સ્થાન ફરસે છે.)

અને તે જઘન્યથી એક સમય અને તે ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહુર્ત છે. અને તે ગુણુસ્થાનેથી પડવાનું કારણ કાં તેા મનુષ્ય ભવ સમાપ્ત થાય અથવા કાળ ક્ષય થાય. અને તે જેમ ચડેલો છે અને બંધાદિ વ્યવચ્છેદ કરે છે, તેજ પ્રમાણે પાછો પડતાં કર્મ બંધ બાંધે છે. અને તેમાંથી કોઈ પડતાં મિશ્યાત્વ નામના પહેલા ગુણુસ્થાને પણ જાય છે.

અને જે ભવક્ષયથી પડે છે, તેને પહેલા સમયમાંજ બંધા કરણો પ્રવર્તે છે. કોઈ તેા એક ભવમાં પણ બે વાર ઉપશમ શ્રેણિ કરે છે.

ક્ષપક શ્રેણીનું વર્ણન.

આ શ્રેણી કરનાર મનુષ્યજ આઠ વરસની ઉપરનો ' આરંભક ' હોય છે. અને તે પ્રથમજ કરણ ત્રય પૂર્વક અનંતાનુબંધી કષાયોને વિસર્યોજે છે. (દૂર કરે છે.) પછી કરણ ત્રણ પૂર્વકજ મિથ્યાત્વને અને તેમાં ખાફી રહેલ લાગને સમ્યગ્ મિથ્યાત્વમાં નાંખતો ખપાવે છે. એ પ્રમાણે સમ્યગ્ મિથ્યાત્વને પણ ખપાવે પણ વિશેષ એટલું છે કે તેમાં ખાફી રહેલને સમ્યક્ત્વમાં નાંખે છે એજ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વને ખપાવે છે. અને તેના છેલ્લા સમયમાં વેદક (ક્ષય ઉપશમ) સમ્યગ્ દષ્ટિ થાય છે ત્યાર પછી ક્ષાયિક સમ્યગ્ દષ્ટિ થાય છે. આ સાત કર્મ પ્રકૃતિઓ અસંચત સમ્યગ્ દષ્ટિથી લઈને અપ્રમત્ત ગુણ સ્થાન સુધી ખપાવે છે અને આ સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં જો આયુ બંધાયું હોય તો શ્રેણિક રાજા માફક ત્યાંજ ટકે છે. પણ જો આયુ બાંધ્યું નથી અને ક્ષાયિક સમક્ષિત મેળવ્યું છે. તેવો કષાય અષ્ટકને ખપાવવા કરણત્રય પૂર્વક આરંભે છે. ત્યાં યથા પ્રવૃત્ત કરણ અપ્રમત્તનેજ હોય છે અપૂર્વ કરણમાં તો સ્થિતિઘાત વિગેરે પૂર્વની માફક નિદ્રાદિક અને દેવગતિ વિગેરે ત્રીસ તથા હાસ્યાદિ ચતુષ્કનેા યથાક્રમ બંધ વ્યવચ્છેદ ઉપશમશ્રેણીના ક્રમ માફક કહેવો અને અનિવૃત્તિકરણમાં તો થીલુદ્ધિ ત્રિક નરક સિવાય ગતિ તેની અનુપૂર્વિ એકંદ્રિય આદિ ચાર

જાતિ આતપ ઉદ્યોત સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણ એ સોળ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે. પછી આઠ કષાયનો ક્ષય થાય છે.

બીજા આચાર્યને મતે પ્રથમ કષાય અષ્ટકને ખપાવે છે. ત્યાર પછી ઉપર કહેલી સોળ પ્રકૃતિ ખપાવે છે. ત્યાર પછી નયુંસક વેદ ત્યાર પછી હાસ્યાદિ ષટક પછી પુરૂષ વેદ પછી સ્ત્રી વેદ ખપાવે છે. પછી અનુક્રમે ક્રોધથી માયા સુધી ત્રણ સંજ્વલન કષાયને ખપાવે છે. અને સંજ્વલન લોભના ખંડ ખંડ કરી તેમાંના બાદર ખાંડોને ખપાવતો અનિવૃત્તિ બાદર ગુણુ સ્થાન વાળો હોય છે. અને સૂક્ષ્મ ખાંડોને ખપાવતો સૂક્ષ્મ સંપરાય હોય છે. તેના અંતમાં જ્ઞાનાવરણીયની દર્શનાવરણીની અંતરાયની તથા યશ-કીર્તિ ઉચ્ચ જોત્ર મળી સોળ પ્રકૃતિનો બંધ વ્યવચ્છેદ કરે છે. પછી ક્ષીણ મોહી બનીને અંતમુંહુર્ત રહીને તેના અંતમાં છેલ્લા સમયના પહેલામાં બે નિદ્રાને ખપાવે છે. અંત સમયમાં જ્ઞાન આવરણુ અને અંતરાય પંચક તથા દર્શન આવરણુ ચતુષ્ક ખપાવીને આવરણુ રહિત જ્ઞાન દર્શન વાળો કેવળી (સર્વજ) બને છે. અને તે કૃત એકજ સાતા-વેદનીય કર્મને સયોગી ગુણુસ્થાન સુધી બાંધે છે. આ ગુણુસ્થાને જ્ઞાન્યથી કેવળી અંતમુંહુર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વ કોટીમાં થોડું ઓછું આયુ સુધો હોય છે. ત્યાર પછી

(૨૪૦)

આ કેવળી ભગવાનને માલમ પડે કે અંતર્મુહૂંત આયુ
ખાકી છે. અને વેદનીય કર્મ ધણું વધારે છે તો ળંનેની
સ્થિતિ સરખી કરવા કેવળી સમુદ્ધાત અનુક્રમે કરે છે.

કેવળી સમુદ્ધાતનું વર્ણન.

ઐહારિક કાયના યોગ વાળો આ લોકના અંત સુધી
ઉંચે નીચે પહોંચે ત્યાં સુધી શરીરના પરીણુહ (અવ-
ગાહનાના) પ્રમાણનો પ્રથમ સમયમાં હંડ આકાર બનાવે
છે. બીજા સમયમાં તીછીં દિશામાં લોકાંત પુરવા માટે
કપાટ (કમાડ) માફક ઐહારિક કાર્મણુ શરીરના યોગમાં
રહીને બનાવે છે. ત્રીજા સમયમાં ખુણુચ્ચો પુરવા માટે
કાર્મણુ શરીર યોગમાં રહીને મન્થાન (મથણુી) માફક બનાવે
છે. અને તે સમ શ્રેણિ પછી શ્રેણિ લેવાથી લોકનો ઘણો
ભાગ પ્રાયે પુરાય છે. અને ચોથા સમયમાં કાર્મણુ યોગ-
વડેજ મન્થાનના વચમાં રહેલા અંતરા પુરવા માટે નિષ્કુટ
વડે પુરે છે તેજ પ્રમાણે ઉલટા હ્રમે બીજા ચાર સમયમાં
તે વ્યાપારને સંકેલતા તે તે યોગવાળો થાય છે. ફક્ત
'છટ્ટા' સમયમાં મન્થાનનો ઉપસંહાર કરતાં ઐહારિક મિશ્ર-
યોગી થાય છે. તે પ્રમાણે કેવળી ભગવાન સમુદ્ધાતને સંહ-
રીને પછી ફલક વિગેરે પોતે જે ગૃહસ્થ પાસે લીધું હોય તે
પાણું સોપીને યોગનો નિરોધ કરે છે.

(૨૪૧)

યોગ નિરોધનું વર્ણન.

પ્રથમ બાહર મન યોગને રોકે છે. પછી વચન યોગને અને કાય યોગ જે બાહર હોય તેને રોકે છે. પછી એજ ક્રમે સૂક્ષ્મ મનો યોગ રોકે છે. પછી સૂક્ષ્મ વચન યોગ રોકે છે. ત્યાર પછી સૂક્ષ્મ કાય યોગને રોકતો અપ્રતિપાતિ નામના શુક્લ ધ્યાનના ત્રણ લેહને આરોહે છે અને સૂક્ષ્મ ક્રિયાને રોકતો શિષે કરીને ક્રિયા રોકીને અનિવૃત્તિ નામના શુક્લ ધ્યાનના ચૈથા પાયાને આરોહે છે.

અને તેમાં આરૂઠ થયેલા અયોગી કવળી ભાવને પામેલો અંતર્બુદ્ધિ જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ થઈ રહે છે. તેમાં જે જે કર્મોને ઉદય આવેલ નથી તે તે કર્મોને સ્થિતિના ક્ષય વડે ખપાવતો અને વેદાતિ પ્રકૃતિને બીજી પ્રકૃતિમાં સંક્રમાવતો ખપાવતો છેવટના પહેલા સમયમાં આવે છે. તે વખતે દેવ ગતિ સાથેની કર્મ પ્રકૃતિઓ ખપાવ છે.

દેવ ગતિ અનુપૂર્વી વૈક્રિય આહારક શરીર ખંનેનાં અંગો-પાંગ અને બંધન અને સંઘાત તથા બીજી પ્રકૃતિઓ ખપાવે છે. આહારિક તેજસ કાર્મણ એ ત્રણ શરીર તેનાં બંધન અને સંઘાતન છ સંસ્થાન છ સંઘયણ આહારિક શરીરનાં અંગોપાંગ વર્ણ ગંધ રસ ક્ષરણ મનુષ્ય અનુપૂર્વી અગુરુ-લઘુ ઉપઘાત પરાઘાત ઉચ્છવાસ પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત વિહાર્યો-ગતિ તથા અપંચાપિત પ્રત્યેક સ્થિર અસ્થિર શુભ અશુભ

(૨૪૨)

સુભગ દુર્ભંગ સુસ્વર દુઃસ્વર અનાદેય, અચ્ચ કીર્તિ નિર્મોહ
નીચ ગોત્ર કોઈ પણ એક વેદનીય કર્મ અપાવે છે.

અને છેલ્લા સમયમાં તો ૧ મનુષ્ય ગતિ ૨ પર્યેદિય
જાતિ ૩ ત્રસ ૪ બાહર ૫ પર્યાપ્ત ૬ સુભગ ૭ આદેય ૮
યશઃ કીર્તિ ૯ તીર્થકર નામ ૧૦ કોઈ એક વેદનીય કર્મ
૧૧ આયુ ૧૨ ઉચ ગોત્ર એ ધાર પ્રકૃતિઓ તીર્થકર અપાવે
છે, અને કોઈ આચાર્યને મતે અનુપૂર્વે સહિત તેર પ્રકૃ-
તિઓ અપાવે છે, અને તીર્થકર ન હોય, તે પ્રથમ ખતા-
વેટી ધાર અથવા અગ્યાર અપાવે છે, સંપૂર્ણ કર્મ ક્ષય
કયાં પછી તુર્તજ અસ્પર્શ ગતિએ એકાંતિક આત્યંતિક
અનાબાધ લક્ષણ વાળા મુખને અનુભવતો સિદ્ધ સ્થાન જે
લોકના અથ્ર ભાગે છે, ત્યાં પહોંચે છે.

હવે ઉપસંહાર કરતાં તીર્થકરના આ સેવનથી ખીમ
ભુવેને પ્રોચનતા થાય, તે ખતાવવા કહે છે.

एव तु समणुचिन्न, वीरवरेणं महाणु भावेणं
जं अणुवरिन्तु धारा, सीवमचलं जन्ति निःश्रापं

॥ ૨૪૪ ॥

આ પ્રમાણે કહેલી વિધિએ જ્ઞાનાદિ ભાવ ઉપધાન અથ્ર
તપને વીરવર્દ માન સ્તમ્ભીએ સ્વયં આદર્યો છે, તે ખીમ
પણ મોક્ષાભિલાષીએ આજરવે (અર્થ)

પ્રદાયર્થ અધ્યયનની નિયુક્તિ સમાપ્ત થઈ.

હવે સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું તે કહે છે—

**અહાસુયં વદસ્સામિ, જહા સે સમુજે ભગવં ઉદ્ઘાણ
સંસ્વાણ તંસિ હિમંતે, અંદુળો પંચરૂણ રીઠ્ઠથા ॥૧॥**

આર્થ સુધમાં સ્વામીને પૂછવાથી જાણુસ્વામીને પોતે કહે છે, યથાશ્રુત અથવા યથા સૂત્ર હું કહીશ, તે જ પ્રમાણે—

તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ઉદ્યત વિહાર સ્વી-
કારીને સર્વ અલંકાર (ભૂષણ) ત્યાગીને પાંચ મુઠી લોચ
કરીને ઇંદ્રે આપેલા એક દેવ દ્રુણ્ય વસ્ત્ર ધારણ કરી સામા-
યિકની પ્રતિજ્ઞા ઉચ્ચરીને મન પર્યાવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલા
આઠ પ્રકારના કર્મ ક્ષય કરવા માટે અને તીર્થ પ્રવર્તાવવા
માટે ઉદ્યત વિહારવાળા બનીને તત્વને જ્ઞાણીને તે હિમંત
રૂતુમાં માગશર (ગુજરાતી કારતક) માસમાં વહ ૧૦ ના
રોજ પ્રાચીન ગામિની છાયા (આથમતો સૂર્ય) થતાં
દીક્ષા લઈને વિહાર કર્યો. અને કુંડ ગ્રામથી જી ઘડી દીક્ષા
ખાકી રહે કર્માર ગામે આવ્યા અને ત્યાં ભગવાન આઠ્ઠા
પછી અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ ધારણ કરીને ઘોર પરીસહ
સહન કરતા મહાસત્વપણે મલેચ્છાને પણ શાંતિ પમાડતા
ગાર વર્ષથી કાંઈક અધિક છદ્મસ્થ પણે મૈનવત લઈ તપ
આદર્યો અહીયાં ભગવાને સામાયક ઉચ્ચર્યું, ત્યારપછી ઇંદ્રે
ભગવાન ઉપર દેવ દ્રુણ્ય વસ્ત્ર ખસે મુક્યું તેથી ભગવાને
પણ નિઃસંગ અભિપ્રાય વડેજ ધર્મોપકરણ વિના બીજા

(૨૪૪)

મુમુક્ષુઓથી પણ ધર્મ થવો અશક્ય છે. એ કારણની અપેક્ષાએ મધ્યસ્થ વૃત્તિએ તેજ પ્રમાણે ધારણ કર્યું; પણ તેના ઉપલોગની ઇચ્છા નથી, એમ જાણવું. તે ખતાવવા કહે છે.

ળો ચેવિમેળ વત્થેળ પિહિસ્સામિ તંસિ હેમંતે ।
સે પારણ આવકહાણ, ઇયં સ્વ અણુધમ્મિયં તસ્સ ॥૨॥
ચત્તારિ સાહિણ માસે, બહવે પાણજાહ્યા આગમ્મ ।
અભિરુજ્જ કાયાં વિહરિંસુ, આરુસિયા ણં તત્થ હિં-
સિંસુ ॥ ૩ ॥

સંવચ્છરં માહિયં માસં જંન રિક્કાસિ વત્થગં ભગવં ।
અચ્છેલણ તત્તો ચાહ તં વોસિજ્જ વત્થમણગારે ॥૪॥

ભગવાન વિચારે છે કે ઇંદ્રે આપેલા આ વસ્ત્ર વડે આ મારા શરીર આત્માને ઠાંકીશ નહીં. અથવા હેમંત (શીયાળા) ની ઋતુમાં તે વસ્ત્ર વડે શરીરનું રક્ષણ કરીશ નહીં. અથવા લગ્ન માટે વસ્ત્ર ધારણ નહીં કરું. તે ભગવાન કેવા છે ! તે ખતાવે છે.

તે ભગવાન પ્રતિજ્ઞાને પુરી કરે છે. અથવા પરીસંહો. અથવા સંસારથી પાર જાય છે.

પ્ર:—કેટલો કાળ ! તે કહે છે. આખી જીંદગી સુધી.

પ્ર:—શા માટે આમ રાખે છે.

(૨૪૫)

ઉ:—તે વસ્ત્ર ધારણ કરવાથી એમ ખતાવ્યું કે પૂર્વના તીર્થકરોએ તે પ્રભાણે વસ્ત્ર ધારણ કર્યું છે. (પુ અવધારણના અર્થમાં છે. અને તે ભિન્ન ક્રમ ખતાવે છે) ખીજા તીર્થકરોનું વસ્ત્ર ધારણ કરવું આગમ પાઠથી ખતાવે છે.

“ સે વેમિ જે ય અર્હયા જે ય પદુપ્પન્ના જેય આગમેસ્સા અરહંતા મગવન્તો જે ય પવ્વયન્તિ જે અ પવ્વહસ્સન્તિ સવ્વે તે સોવહી ધમ્મો દેસિઅવ્વો- સિક્કદુ તિત્થધમ્મયાણં એસાણુધમ્મિગત્તિ એમં દેવ- દૂસમાયાણં પવ્વહંસુ વા પવ્વયંતિ વા પવ્વહસ્સન્તિ વ ” સિ,

તે હું કહું છું. પૂર્વે જે અનંતા તીર્થકરો થયા જેએ હાલ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ભવિષ્યમાં થશે. જેમણે દીક્ષા લીધી છે અને ભવિષ્યમાં લેશે. તેઓ ખધાએ ઉપધિ વાળો ધર્મ શિષ્યો માટે ખતાવવો એમ વિચારી પોત આ ધર્મને ખારણ છે એમ જાણીને એક દેવ દૂષ્ય ઈંદ્ર પાસે દીક્ષામાં લીધું છે. વર્તમાનમાં લે છે અને ભવિષ્યમાં લેશે. વળી કહું છે કે ગરિયસ્સ્વાત્સચેલસ્ય, ધર્મં યાન્યૈસ્નથાગતૈઃ ।

શિષ્યસ્ય પ્રત્યયાચૈવ, વસ્ત્રં દધ્ને ન લજ્જયા ॥૧॥

વસ્ત્ર સહિત સાધુના ધર્મનું વિશેષ પણું હોવાથી ખીજા તીર્થકરોએ પણ શિષ્યના વિશ્વાસ માટે વસ્ત્ર ધારણ કર્યું.

(૨૪૬)

છે. પણ લક્ષ્મણને માટે ધારણ કયું નથી. તથા ભગવાને દીક્ષા લીધા પછી જે દેવતા સંબંધી મુગંધ પટ લાગેલ હતો (દેવતાએ મુગંધીનું વિક્ષેપન કયું હતું) તેથી તેની મુગંધથી ખેંચાઈ આવેલા ભમરા વિગેરે ભગવાનના શરીરને દુઃખ આપતા હતા તે ણતાવે છે. ચાર મહીનાથી પણ વધારે ઘણા પ્રાણીઓ ભમરા વિગેરે શરીરમાં ડાખ મારતા હતા અને માંસ લોહીના અર્ધા ણનીને કરડીને આમતેમ દુઃખ દેતા હતા. (તે પ્રભુએ સમભાવે સહ્યું.)

પ્ર:—ભગવાન પાસે ક્યાં સુધી તે દેવ દુઃખ વસ્ત્ર રહ્યું.

ઉ:—તે ઇંદ્રે આપેલું વસ્ત્ર એક વરસથી કાંઈક અધિક માસ સુધી રહ્યું ત્યાં સુધી ભગવાન કડપમાં રહ્યા છે. માટે ત્યાગ્યું નહીં. ત્યાર પછી વસ્ત્રને ત્યાગનારા થયા અર્થાત્ ભગવાન વસ્ત્ર ત્યાગીને અચેલ થયા, અને તે સુવર્ણ વાલુકા નદીના પૂરમાં આવેલા કાંટામાં ભરાયલું પ્રાણશ્લે લીધું, વળી અહુ પોરેસિં તિરિયં ભિસિં ચક્રવુમાસજ્જ અન્નસો જ્ઞાયહ ।

અહ ચક્રવુર્ભીયા સંહિયા તે હન્તા હન્તા બહવે
કંદિંસુ ॥ ૫ ॥

સયણેહિં વિતિમિસ્સેહિં, इत्थिओ तत्थ से परित्राय
सागारियं न सेवेइ य, से सयं पवेसिया ज्ञाइ, ॥૬॥

જે કે હમે અગરસ્થા, મીસીભાવં પ્રહાય સે છાઈ
પુટોવિ નામિમાસિંસુ, ગચ્છહ નાહવચ્છહ અંજુ ॥૧૧॥
જો રુદ્રમેયમેગોસિં નામિમાસે ષ અમિવાયસ
હયપૂવ્વે તત્થ વંહેઈં, સુસિયપૂવ્વે અસ્પ પુણ્ણેઈં ॥૧૨॥

મહી યુદ્ધ પ્રમાણ પોરથી આત્મ પ્રમાણ ત્રીથી (આરમ)
જગ્યા શેધતા વિહાર કરે છે. અર્થાત્ સાધુને આલતાં લેજ
ધ્યાન છે કે પોતાની ઉંચાઈ જેટલી જગ્યા શેધીતે આલખું.

પ્ર:—કેવી વીથી છે ?

ઉ:—ત્રીયંજુ ક્ષિત્તિ આડાની જીંસરી પ્રમાણ મોઢા આગળ
સાંકડી અને આગળ જતાં પહેળી કોય છે તે પ્રમાણે અવ-
વાન જીએ છે.

પ્ર:—કેવી રીતે જીએ છે ?

ઉ:—આંખે ખરોખર ધ્યાન રાખીને તેમાં જીએ છે. તેવી
રીતે ચાલનારને બેઠને કોઈ વખત કોઈ બાળક કુમાર
વિગેરે પીડા કરે, તે ખતાવે છે. .

(અહીં ચક્રુ શબ્દ દર્શનનો પર્ચાય છે. એટલે તેમના
દર્શનથીજ હરેલા એકઠા થયલા ઘણા બાળક વિગેરે ધૂળની
મુઠી વિગેરેથી હણી હણીને ચાળા પાડવા લાગ્યા. અને
ખીજ બાળકોને બોલાવીને કહ્યું—જીએ ! આ નાગો
મુંડીયો છે. તથા આ કોણ છે ? ક્યાંથી આવ્યો છે ? અને
આ કોના સંબંધી છે ? આવી રીતે કોલાહલ કર્યો. (૫)

વળી જેનામાં સુવાય તે શયન તે રહેવાનું સ્થાન છે. તેમાં કોઈ નિમિત્તથી લેગા મળેલા ગૃહસ્થ અથવા ખીજા દર્શન-વાળાઓથી લેગા થતાં તેમને એકલા જોઈને કોઈ વખત સ્ત્રીઓ પ્રાર્થના કરે છે તેથી તેઓ શુભ માર્ગમાં ભુંગળ અપાન રૂ પરિણા વડે તેમને જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે ત્યાગતા મૈથુનને સેવતા નથી. અને ત્યારે પોતે એકલા પશુ શૂન્ય ઘરમાં હોય ત્યારે ભાવ મૈથુન પણ સેવતા નથી. આ પ્રમાણે તે ભગવાન પોતાના આત્મા વડે વૈરાગ્ય માર્ગે આત્માને ઠોરીને ધર્મ ધ્યાન અથવા શુકલ ધ્યાન ધ્યાય છે. (૬)

તેજ પ્રમાણે કેટલાક ઘરમાં રહેનાર અગારસ્થ જે ગૃહસ્થો છે. તેઓ સાથે કારણ પડતાં એકમેક થતાં પણ દ્રવ્યથી અને ભાવથી મિશ્ર ભાવ છોડીને તે ભગવાન ધર્મ-ધ્યાન ધ્યાય છે. (તેમની સાથે કોઈ પણ જાતની વાત-ચીત કરતા નથી.

પ્ર:—શા માટે ભગવાન બોલાવ્યાથી અથવા ન બોલાવ્યાથી બોલતા નથી ?

ઉ:—પોતાના કાર્ય માટેજ જાય છે. તેટલા માટે તેઓ બોલાવે તો પણ ભગવાન મોક્ષ પથને અથવા પોતાના ધ્યાનને છોડતા નથી. કારણ કે પોતે સંયમ અનુક્રમમાં વર્તીતા હોવાથી ઋણુ (સરળ) છે ॥ ૧ ॥ આ સંબંધમાં નાગાર્ણવીયા કહે છે.

પુટ્ટો વ સો અપુટ્ટો વ, ણો અણુમાદ્ પાવગં ભગવં ॥

કોઈ ગ્રહસ્થ પૂછે. અથવા ન પણ પૂછે, તો પણ ભગવાન પોતે પાપની સંમતિ આપતા નથી—

પ્ર:—હવે કહેવાતી વાત ખીજાઓને સુકર નથી (પણ દુષ્કર છે) તેથી અન્ય-પ્રાકૃત પુરુષોથી પળાય તેમ નથી, છતાં પણ ભગવાને શા માટે તે આચર્યું ? તે બતાવે છે— બોલાવનારા બોલાવે તો પણ પ્રસન્ન થઈને બોલતા નથી, અને જે નથી બોલાવતા, તેમના ઉપર કોપતા નથી, તેમજ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ કરવાથી પણ ભગવાન તેના ઉપર વિરૂપ ભાવ કરતા નથી, તે બતાવે છે. ભગવાન ન્યારે અનાર્ચ (જંગલી) દેશ વિગેરેમાં વિચર્યા ત્યારે ભગવાનને તે અનાર્ચ પાપીઓએ પ્રથમ દંડા વડે માર્યા, તેજ પ્રમાણે દેશ વિગેરે ખેંચી તોડીને દુઃખી કર્યા. વળી—

ફરુસાદ્ દુત્તિતિક્વાદ્, અદ્અચ્ચ મુળી પરકમ્મ-
માણે

આઘાઘનદ્દગીયાદ્. દંદજુદ્દાદ્ મુદ્દિજુદ્દાદ્ ॥૧॥

પરૂપ (કર્કશ) વચનોથી ખીજા પાપીઓ દુઃખ દેતાં, તેવા કઠોર તિરસ્કારને ભગવાને ન ગણ્યતાં જગતના સ્વ-ભાવને ગણ્યતા ભગવાન ચારિત્રમાં પરાક્રમ બતાવી સહન કરતા તથા (કોઈનાં પ્રેમ ભાવનાં) ગાયેલાં ગીતો અને કરેલા નાચોથી પોતે કૌતુક માનતા નહોતા. તથા દંડ

(૨૪૦)

પુત્ર તથા મુક્તાબાણની કુસ્તી થવાની સાંભળી આશ્ચર્ય
માનીને ખીલેલા નેત્રપાળા તથા શેખરાણ ત્રિકરવર વાળા
ઉત્સુક થતા ન હોતા.

મઠિયે મિહુકહાસુ સમયમિ નાયસુય વિસોગે

અવનનુ ।

एयाइ से उरालाइं गच्छइ नायपुसे असरणयाए । १० ।
अवि साहिए दुवे वासे सीभोइं अमुज्जा निकखन्ते ।
एगत्तगए पिहियच्चे से अहिन्नायइंसणे सन्ते ॥ ११ ॥

એ પ્રમાણે કોઈ માંહોમાંહે કથા કરતા હોય. અથવા
કેઈ પોતાના સિદ્ધાંતમાં કદા ગ્રહી હોય. અથવા જે સ્ત્રીઓ
પોતાની કથામાં રક્ત હોય. તે સમયે ભગવાન મહા વીર
હર્ષ શોક છોડીને તે ગધાની કથામાં મધ્યસ્થ રહીને જોતા
હતા. અને એ તથા ણીજ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિસહ ઉપ-
સર્મ થતાં ઉદાર (અતિશય) ન સહન થાય તેવા દુઃખો
આવે તો પણ પોતે ન ગણતાં સંયમ અનુષ્ઠાનમાં રહેલા
છે. તથા જ્ઞાત નામના જે ક્ષત્રીઓ તેમના વંશમાં જે જન્મેલા
છે તે જ્ઞાત પુત્ર મહાવીર આ દુઃખને સ્મરણમાં લાવતા
નથી. (પણ ચારિત્ર નિર્મળ પાળે છે.)

અથવા શરણુ તે ઘર છે. તે નથી માટે અશરણુ છે.
અને તે સંયમ છે તે માટે પોતે ચત્ન કરે છે. તે ખતાવે

છે. એમાં આશ્ચર્ય શું છે કે ભગવાન અતિશય બળ પશ-
ક્રમ વાળા મહા વ્રત પાળવાની પ્રતિજ્ઞા રૂપ મેરૂ પર્વતે
ચઢેલા પસક્રમ કરે છે ? તે ભગવાન મહાવીરે જ્યારે દીક્ષા
નહોતી લીધી ત્યારે પણ નિદોષ ક્ષત્રુ આહારથી નિર્વાહ
કરતા હતા તે સંબંધી કથા કહે છે. જ્યારે ભગવાન
મહાવીરના માતા પિતા દેવ દ્વોકમાં ગયાં ત્યારે ભગવાન
મહાવીરે માતાનાં ગર્ભમાં જરા ન હાલવાથી માને અતિ-
શય દુઃખ થયું હતું અને જ્યારે પોતે હાલ્યા ત્યારેજ
માતાને ધીરજ થઈ હતી તેથી તે સમયે અવધિ જ્ઞાને
માતાનો અભિપ્રાય જાણનારા મહાવીર પ્રભુએ અભિગ્રહ કર્યો
હતો કે મારા વિયોગથી માતા પિતા કમોતે ન મરે, તે
હેતુને ધ્યાનમાં રાખી ' મારે માતા પિતા જીવતાં મુઘી
દીક્ષા ન લેવી. ' અને તે પ્રમાણે અઠાવીસ વરસની પોતાની
ઉંમર થતાં માતા પિતા દેવદ્વોકમાં ગયાં. ત્યારે અભિમહત્ની
પ્રતિજ્ઞા પુરી થઈ એમ જાણીને દીક્ષા લેવાની તૈયારી કરી
તે સમયે નંદીવર્ધન નામના મોટાભાઈ તથા જ્ઞાતિ બંધુઓએ
પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે હે પ્રભુ ! ઘા ઉપર ખાર છાંટવા
જેવું માતા પિતાના વિયોગના દુઃખમાં તમારો વિયોગ ન
કરો. ભગવાન મહાવીરે આ સાંભળીને અવધિજ્ઞાને જાણ્યું કે
મારા આ દીક્ષાના સમયમાં ઘણા મનુષ્યો ઘેલા થશે, અને
મરી જશે, એવું વિચારીને તેઓને કહ્યું કે મારે કેટલા

(૨૫૨)

કાળ શેકાવું પડશે ? તેઓએ કહ્યું કે અમને બે વરસમાં શો- ફર થશે. પ્રભુએ મહ્યું કે ઠીક છે, પણ આહાર વિગેરે લેવું તે મારી ઇચ્છાએ થશે પણ તે ઇચ્છા તોડવા તમારે ન આવવું. તેઓએ વિચાર્યું કે કોઈ પણ રીતે ભગવાન રહો એમ મનીને તેમણે હા પાડી, ત્યાર પછી ભગવાન તે વચનને અનુસારે નિર્દોષ આહાર લઈને ગૃહસ્થપણમાં પણ સાધુ વૃત્તિએ હતા, પછી પોતાની દીક્ષાના અવસર જાણીને સંસારની અસારતા વિશેષ પ્રકારે જાણીને તીર્થપ્રવર્તન માટે ઉદ્યમ કરે છે. તે બતાવે છે. (૧૦) ભગવાન મહાવીર બે વરસથી કોઈક અધિક કાળ સુધી કાચું પાણી ત્યાગીને પગ ધોવા વિગેરે ક્રિયા પણ પ્રાસુક જળ વડેજ કરતા જેવી રીતે પંડિત મત શબ્દ્યાનું પાણ્યું તેજ પ્રમાણે બીજાં વતેા પણ પાણ્યાં. તેજ પ્રમાણે એકત્વ ભાવના વડે ભાવિત અંતઃ કરણવાળા બનીને અર્ચારૂપ કોષ જવાબાને જેણે અટકાવી છે. અથવા પિહિત અર્ચ્ય એટલે શરીરને ગુપ્ત રાખ્યું છે. (કે કોઈ પણ જીવને પોતાની કાચાથી પીડા થવા દેતા નથી.)

તે ભગવાન મહાવીર દીક્ષા લીધા પછી છદ્મસ્થ કાળમાં સમ્યક્ત્વ ભાવના વડે ભાવિત હતા. (તેમને ધર્મ ઉપર નિર્મળ શ્રદ્ધા હતી) તથા ઇન્દ્રિયો અને મન વડે પોતે શાંત હતા. (કૈન્મર્ગે જવા દેતા નહોતા) એવા ભગવાન ગૃહવાસમાં પણ છેવટના બે વરસમાં સાવધ આરંભના

ત્યાગી હતા તે પછી દીક્ષા લીધા પછી ચારિત્ર કાળમાં
શા માટે નિઃસ્પૃહ ન હોય ? તે બતાવે છે.

પુઠર્વિ ચ આઝકાયં ચ નેઝકાયં ચ વાઝ કાયં ચ ।
પણગાઠ્ઠં ધીયહારગાઠ્ઠં તમકાયં ચ સવ્વમો નચ્ચા ॥૧૨॥
પયાઠ્ઠં સન્તિ પડિલેહે, ચિત્તમન્નાઠ્ઠં મે અભિન્નાય ।
પરિવજ્જિય વિહરિત્થા ઠ્ઠય મહ્ઠ્ઠાય મં મહાર્ઠ્ઠારે ॥૧૩॥
અદુઠ્ઠાવરા ય તસત્તાણ તમા ય ઠ્ઠાવરત્તાણ ॥
અદુઠ્ઠા સવ્વજોણિયા સત્તા કમ્મુણા કાપ્પયા પુઠ્ઠો
બાલા ॥ ૧૪ ॥

આ ભગવાન મહાવીર પૃથ્વીકાય અપકાય વાયુ કાય
વિગેરે જીવોને સચિત્ત બાણીને તેનો આરંભ ત્યાગીને પેતે
વિચરે છે. તે બતાવે છે. પૃથ્વીકાય સૂક્ષ્મ અને બાહર બે
લેહે છે. તે સૂક્ષ્મ સર્વત્ર છે. અને બાહર પણ કોમળ અને
કઠણ એમ બે લેહે છે. તેમાં કોમળ માટી ધોળા વિગેરે
પાંચ રંગની છે. પણ કઠણ પૃથ્વી તે પૃથ્વી શર્કરાં વાલુકા
વિગેરેથી છત્રીસ લેહવાળી છે. તે પ્રથમ શસ્ત્ર પરિહા નામના
પહેલા ભાગમાં પાને છે ત્યાંથી સમજવું. અપકાય પણ
સૂક્ષ્મ બાહર બે લેહે છે. તેમાં સૂક્ષ્મ સર્વત્ર છે. પણ બાહર
અગ્નિ અંગારા વિગેરે પાંચ લેહે છે.

વાયુનું પણ તેમજ છે. ક્રૂર બાહર વાયુ કાય ઉત્કાલિક

(૨૫૪)

વિગેરે પાંચ લેદે છે. વનસ્પતિ પણ સૂક્ષ્મ ખાદ્ય બે લેદે છે. સૂક્ષ્મ સર્વંત્ર છે. અને ખાદ્ય અથ્થ મૂળ સ્કંધ પર્વ બીજ સંમૂહન એમ સામાન્યથી છ લેદે છે.

વળી તે દરેક પ્રત્યેક અને સાધારણ એમ બે લેદે છે. પ્રત્યેક વૃક્ષ ગુચ્છા વગેરે ખાર લેદે છે. અને સાધારણ તે અનેક પ્રકારે છે. તે અનેક લેદ વાળા છતાં વનસ્પતિ કાય સૂક્ષ્મ સર્વંગત હોવાથી અને અતીન્દ્રિય હોવાથી તેને છાડીને ક્રૂત લેદોમાં ખાદ્યવ. કાય લીધા છે તે ખતાવે છે. પનક લેવાથી બીજ અંકુર ભાવ રહિત પનક વિગેરે ઉલ વિગેરે અનંત કાય લેવા અને બીજના પ્રહણથી અથ્થ બીજ વિગેરે લેવાં હરિત શબ્દથી બીજા લેદ લેવા (૧૨) આ પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ભૂનો છે. એમ જાણીને તથા તે ચેતનાવાળાં છે એમ જાણીને ભંગવાન મહાવીર તેમનો આરંભ છોડીને વિચર્યાં પૃથ્વીકાય વિગેરે જંતુના ત્રસ થાવર પણે લેદો ખતાવીને હવે એમનામાં પરસ્પર અનુગમન પણ છે, તે ખતાવે છે. (૧૩) સ્થાવર તે પૃથિવી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ છે. તે ત્ર-પણે એટલે બેન્દ્રિય વિગેરે કર્મ વશથી જાય છે. અને ત્રસ જીવો કૃમિ વિગેરે પૃથ્વી વિગેરેમાં કર્મને લીધે જાય છે. તે પ્રમાણે બીજે પણ કહ્યું છે.

“ અચળાં મન્તે ! જીવે પૂઠવિકાશ્યતા઼ જાષ તસકાશ્યતા઼ ઉલવણપુલ્લે ?, હંતા ગોયમા ! અ-

(૨૪૫)

સહં અદુવાડાંત સ્તુતો જાવ ઉવવણ્ણ પુત્વે ” તિ

ગૌતમનો પ્રશ્ન:—હે ભગવાન ! આ જીવ પૃથ્વી કાય પશુથી લઈ ત્રસ કાય પશુ પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે ?

ઉ:—હા, અનેક વાર અનંત વાર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે, અથવા બધી યોનિઓ જે જીવોનાં પ્રતિ સ્થાન છે, તે સર્વ યોનિક જીવ છે, અને જીવો બધી ગતિમાં જન્મરા છે, તે જીવો (મંદ બુદ્ધિથી) ખાલ છે, અને સગ દ્વેષથી વ્યાપ્ત થઈ ચીકણાં કર્મ યાંથી પોતાના કરેલાં કર્મનાં ફળ જુદી જુદી રીતે સર્વ યોનિઓમાં ભોગવવા વડે ઠકવેલ (વ્યવસ્થા કરાયેલ) છે. કહ્યું છે કે:—

જરિથિ કિરમો પણ્ણો, લોણ વાલ્લગ્ગ કોંડિ મિત્તોડ્ઠિ
જમ્મણ મરણા વાહા અણોગ્ગસો જત્થણત્થિ પત્તા ॥૧॥

આ લોકમાં વાળના અગ્રભાગ જેટલો પ્રદેશ માન પણ એવો નથી, કે જ્યાં આ જીવે જન્મ મરણની ખાધા અનેક વાર પ્રાપ્ત કરી નથી ! વળી

રંગભૂમિર્નસા કાપિ, ચ્છુદ્ધા જગતિ વિચ્ચત્તે
વિચ્ચિત્ર ક્રમ્મ નેપથ્પૈ યત્ત સત્તૈર્ન માટિતં ॥ ૨ ॥

તેવી શુદ્ધ રંગ ભૂમિ જન્મતમાં કોઈ વિદ્યમાન નથી, કે જ્યાં કર્મને પથ્થુ (શબ્દગાર) પહેરીને સર્વ સત્ત્વો નાચ્યા નથી ! વિગેરે છે. ॥૧૪॥ વળી—

મગધં ચ એવ સમેસિં સોઠહિં દુ લુપ્પદ્ બાલે;
કમ્મં ચ સવ્વસો નચ્ચા, તં પહિયાદ્કલ્લે પાપગં મ-
ગધં ॥ ૧૫ ॥

દુવિહં સમિચ્ચ મેહાવિ, કિરિયમક્કવાયણેલિસં
નાર્ણા;

આયાણસોયમદ્વાયસોયં, જોગં ચ મવ્વમો ણ-
ચ્ચા ॥ ૧૬ ॥

લગવાને મહાવીરે તેમજ બીજી રીતે જાણ્યું કે ઉપધિ સહિત તે દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ઉપધિ સહિત જે વસ્તુ તે કર્મથી લેવાય, પછી તે જાણ અજ્ઞ સાધુ દુઃખોને અનુભવે છે, અથવા (હુનેા હેતુમાં અર્થે લાઈએ તે) સોપધિક જાણ સાધુ કર્મથી લેવાય છે, તેથી બધી રીતે કર્મ બંધાતું જાણ્યુંને ઉપધિનું કર્મ ત્યાગી હીધું. એટલે અંદરથી અને બહારથી જે ઉપધિરૂપ પાપ કર્મનું અનુષ્ઠાન હતું તે લગવાને ત્યાગી હીધું. (જરૂર હોય ત્યાં સુધી શક્તિના અભાવમાં ઉપધિ સાધુએ રાખવી, અને પાછળથી શક્તિમાન થતાં ત્યાગી દેવાનો માર્ગ લગવાને બતાવ્યો) ॥ ૧૫ ॥ વળી એ પ્રકારવાળા તે દ્વિવિધ કર્મ છે, ધર્મ-પ્રત્યય અને સાંપ્રત્યય છે, તે બંનેને પણ સર્વજ્ઞ પ્રભુએ જાણીને સંચમ અનુષ્ઠાનરૂપ જે કર્મ છેદવાને માટે અન્યત્ર નથી, તેથી અનન્ય સદેશી ક્રિયા બતાવી.

(૨૫૭)

પ્ર૦—ભગવાન કેવા હતા ?

ઉ૦—જ્ઞાની, (કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી તેમણે અર ક્રિયા બતાવી.)

પ્ર:—વળી તેમણે બીજી શું કહ્યું ?

ઉ:—જેના વડે નવાં કર્મ લેવાય તે આદાન ઓટું ધ્યાન છે, તથા ઇન્દ્રિયોના વિકાર સબંધી તે સ્ત્રોત છે. માટે જે આદાન સ્ત્રોત છે, તેને બાણીને તથા ભવ હિંસા રૂપ તથા તેના લક્ષણથી મૃષાવાદ વિગેરે પાપોને તથા મન વચન કાયાના વ્યાપાર વાળું દુર્ધ્યાન છે તે બધે પ્રકારે કર્મ બંધને માટે છે એમ બાણીને તેમણે સંયમ લક્ષણવાળી નિર્દોષ ક્રિયા બતાવી. વળી

અદ્વત્તિયં અણાઉદ્દિં સયમત્તેસિં અકરણયાણ;

જસિસત્થિઓ પરિન્નાયા, સઠ્ઠકમ્માવહા ઉ સ

અદક્કલુ ॥૧૭॥

આકુટ્ટી (હિંસા) ને ત્યાગવાથી અહિંસા છે, તે પાપથી અતિ ક્રાંત હોવાથી નિર્દોષ છે, તે મહાત્મીર પ્રભુએ પોતેજ પ્રથમ અહિંસા સ્વીકારીને બીજાઓને પણ હિંસાની પ્રવૃત્તિથી દૂર રાખ્યા, તથા જેમને સ્ત્રીઓ સ્વરૂપથી તથા વિપાકથી કડવાં ફળ આપનારી છે, એવું જ્ઞાન છે, તે પરિજ્ઞાત ભગવાન છે, તથા તેજ સ્ત્રીઓ સર્વ કર્મ સમૂહો એટલે

(૨૫૮)

સર્વ પાપોના ઉપાદાન ભૂત છે. તે પણ એમણે જ્ઞેયું છે, તેથીજ તેઓ સંસારનું રૂપ જાણનારા થયા તેનો ભાવાર્થ એ છે કે:—સ્ત્રીના સ્વભાવના આવા પરિજ્ઞાનથી તથા તે જાણીને ત્યાગવાથીજ ભગવાન પરમાર્થ દર્શી થયા છે મૂળ ગુણો અતાવીને હવે ઉત્તર ગુણ પ્રકટ કરવા કહે છે:—

અહાકહં ન સે સેવે સવ્વસો કમ્મ અદક્ખુ;
જં કિંચિ પાવગં ભગવં, તં અકુવ્વં વિપહં મુંજિત્થા
॥ ૧૮ ॥

કોઈ ગૃહસ્થે સાધુને પૂછીને અથવા વિના પૂછે (છાનું) આધા કર્માદિ ભોજન વિગેરે કયું હોય તો પાતે તે લેતા નથી.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—તેમણે જ્ઞેયું કે, તે લેવાથી બધી રીતે આડે પ્રકારના કર્મનો બંધ થાય છે, તેવું દોષિત બીજું પણ સેવતા નથી, તે કહે છે, જે કંઈ પાપવાળું એટલે જેનાવડે ભવિષ્યમાં પાપનું કારણ થાય તેવું ભગવાને ન લીધું, પણ વિકટ (ક્ષાસ્તુ નિર્દોષ) ભોજન વિગેરે લીધું. ॥ ૧૮ ॥ વળી—

જો સેવહ ય પરવત્થં, પર પાણી સે ન મુંજિત્થા;
પરિવજ્ઞિ યાણ ઉમાણ, મચ્છહ સંત્તહિં અસરણાયાણ

॥ ૧૯ ॥

માયળ્ણે અસળ પાળસ્સ, નાળ્ણગિઢે રસેસુ અપહિઢે;
અઢિઢિપિ નો પમજિઢ્ઢા, નોવિ ય કઢૂયળ મુળી ગાયં
॥ ૨૦ ॥

પોતે પ્રધાન (પર) વસ લોગવતા નથી, તેમ કીંમતી પાત્રમાં ખાતા નથી, તથા પોતે અપમાન ઊડીને આહારને માટે (જ્યાં આહાર રંધાય તેવી રસોડાની જગ્યા) સંખંડીમાં કોઈનું પણ શરણુ (આલંબન) લીધા વિના અદીન મનવાળાં ' આ મારો કહ્ય ' છે એમ જાણીને પરીપહો ' જીતવા ' માટે જાય છે. ॥ ૧૯ ॥

આહારની માત્રા (માપ) જાણે છે, માટે માત્રસ પ્રભુ છે, પ્ર૦ કયો આહાર ? ઉ—ખવાય તે ભાત વિગેરેનું ભોજન, પીવાય તે પાણી, દ્રાખનું ધોવણુ વિગેરે—તેમાં પોતે કોલૂપી નથી, તેમ રસ (છવિગઈ) માં ગૃહસ્થપણામાં પણ કોલૂપી નહોતા, તે પછી દીક્ષા લીધા પછીનું તે શું કહેવું રસ લેવાથી એમ સૂચવ્યું, કે પોતે તેવા પદાર્થમાં અભિગ્રહ ન ધારે કે આજે સિંહ કેસરીયા લાડુજ ખાવા ! પણ આવી પ્રતિજ્ઞા રાખે કે આજે કુટ્મસ અડદના ખાકળા વિગેરે ખાવા ! તથા આંખમાં રજ પડી હોય, તે તે દૂર કરવા માટે પણ આંખ મસળે નહીં ! તથા ખણુજ આવે તે લાકડાના છાંડા વિગેરેથી પણ ખણુ નહીં. ॥ ૨૦ ॥ વળી
અપ્પં તિરિયં વેહાળ, અપ્પિં વિટ્ટમ્મો વેહાળ

અપ્પંબુહ્ણપડિ ભાળી, પંથપેહિં ચરે જયમાણે ॥૨૧॥
 સિસિરાંસિ અરુપડિવન્ને, તં વોસિજ્જ વત્થમાણગારે ॥
 પસ્વારિત્તુ બાહું પરક્કમે, નો અવલં વિયાણ કંધંમિ ।૨૨।
 એસ વિહિ અણુક્કન્તો માહણેણ મહ્મયા ।
 બહુસો અપડિન્નેણ ભગવયા એવં રિયંતિ ॥ ૨૩ ॥
 ત્તિચ્ચેમિ ॥ ઉપધાનશ્રુનાધ્યયનોદ્દંશઃ ૧ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥

(અલ્પ શબ્દ અભાવના અર્થમાં છે.) ભગવાન મહા
 વીર વિહારમાં તીરછી દિશામાં જોતા નથી તેમ બંને
 બાજુએ જોતા નથી. તેમ માર્ગમાં આલતાં કોઈ પૂછે તે
 પણ જોલતા નથી. માનજ આલે છે તે બતાવે છે કે
 પોતે રસ્તામાં આલતાં પણ નાંચે જીવેને પીડા ન થાય
 તેજ ચતના રાખતા હતા. (૨૧)

વળી શિયાળામાં માર્ગમાં ખરી ઠંડમાં પણ દેવ દૂપ્ય
 વસ્ત્ર છોડ્યા પછી જો બાહુ લાંબી કરીને આલે છે. પણ
 ઠંડથી પીડાતાં હથને વાંકા વાળી સંકોચતા નથી. તેમ
 પોતાના બાહુ ઉપર પણ હાથ રાખીને ઉભા રહેતા નથી.
 હવે સમાપ્ત કરવા કહે છે. (૨૨)

આ વિહારનો વિધિ બતાવ્યો તે ભગવાન મહા વીર
 સ્વામી જેઓ તત્વના બાજુનારા છે. અને કોઈ બાતનું
 નિયાળું કર્યું નથી, તથા ઐશ્વર્ય વિગેરે ગુણોથી યુક્ત છે.

તેમણે પોતે આચર્યો છે. એજ પ્રમાણે ખીજા મોક્ષાભિ-
લાષી સાધુઓ સંપૂર્ણ કર્મ ક્ષય કરવા માટે આચરે છે. આજુ
સુધર્માસ્વામિ કહે છે:—

ઉપધાન શ્રુત અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો પુરો થયો.

પહેલો કહીને જોડાજોડજ ખીજા ઉદ્દેશાની સૂત્ર ગાથાની
વ્યાખ્યા ટીકાકાર કહે છે. તેમાં પ્રથમ સંબંધ કહે છે.
પહેલા ઉદ્દેશામાં ભગવાનની ચર્ચા બતાવી. અને તેમાં
કોઈપણ શય્યા (વસતિ) માં રહેવું પડે, તેથી આ
ખીજા ઉદ્દેશામાં તેનું વર્ણન આવશે. આ સંબંધે આવેલા
ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

ખીજા ઉદ્દેશાની સૂત્ર ગાથાઓ.

ચરિયાસળાઈં સિજ્જાઓ એગહયાઓ જાઓ ઘુહયાઓ ।
આહક્કલ તાઈં સયળાસળાઈં જાઈં સેવિત્થા સે
મહાગરે ॥૧॥

આવેસળસમા પવાસુ પળિયસાલાસુ એગયા વાસો ।
અદુવા પલિયઠાળેસુ પલાલપુઝેસુ એગયા વાસો ॥૨॥
આગન્તારે આરામાગારે તહ ય નગરે વ એગયા વાસો ।
સુસાળે સુળળગારે વા રુક્કલમૂલે વ એગયા વાસો ॥૩॥
એઈં સુળી સયળેઈં સમળે આસિ પતેરસવાસે ।
રાઈં દિવંપિ જયમાળે અપમત્તે સમાહિણ જ્ઞાઈ ॥૪॥

(૨૬૨)

ચરિયા (ચર્યા) માં જે જે શય્યા આસન વિગેરે જરૂરનાં હોય તે શય્યા ફલક (પાટીયું) વિગેરે સુધમાં-સ્વામિએ જંબુ સ્વામિના પૂછવાથી ભગવાન મહાવીરે જે પ્રમાણે ઉપયોગમાં લીધેલ છે. તે બતાવેલ છે. (આ ટીકા-કાર લખે છે કે તેના પહેલાંની ટીકામાં આ ગાથાનો અધિકાર વર્ણવ્યો નથી, તેનું કારણ તે સુગમ છે કે સૂત્રમાં નથી તે સૂત્રનું યુક્તકમાં જણાતું નથી તેથી અમે પણ તેમનો અભિપ્રાય સમજતા નથી.) (૧)

જંબુસ્વામિના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે.

ભગવાન મહાવીરને આહારના અભિગ્રહ માફક પ્રતિમા સિવાય પ્રાચે શય્યાનો અભિગ્રહ નથી. ફક્ત જ્યાં છેલ્લો પહોર (ચરમ પોરસી) થાય ત્યાંજ માલીકની આજ્ઞા લઈને રહે તે બતાવે છે. સર્વાથા જ્યાં રહેવાય તે આવેશન છે.

આવેશન-શૂન્યગૃહ-તથા 'સલા'તે ગામ નગર વિગેરેમાં ત્યાંના લોકોને માટે તથા આવેલા નવા માણુસોને સુવા માટે ભીંતોવાળું મકાન બનાવે છે (શુજરાતમાં જેને ચોરો કહે છે) પ્રપાપાણી પાવાની જગ્યા, (જેને પરબ કહે છે) તે આવેશન, સલા પ્રપા તેમાં ભગવાને વાસ કર્યો, તથા પશુચશાળા (દુકાન) તથા પલિય એટલે લોહાર, સુતારની ઓસરીમાં તથા પલાલના ઢગલામાં અથવા માંચો ઉપર લટકાવ્યો હોય તેના નીચે રહે, પણ તેના ઉપર ન બેસે કારણ કે માંચો પોકળ હોય છે (૨)

(૨૬૩)

વહી પ્રસંગે આવેલા અથવા આવીને ત્યાં બેસે તે મુસાફરખાનું કે ધર્મશાળા તે ગામમાં હોય અથવા ગામ બહાર હોય તથા આરામ તે ઘર આરામ તથા આગારમાં કોઈ વખત વાસ કરે, તથા મસાણમાં અથવા શૂન્ય ઘરમાં વાસ કરે, (આવેશન તથા શૂન્ય ઘરનો લેદ એ છે કે પેલાની ભીંત મજબુત હોય પણ ખીજામાં તેમ નહીં કોઈ વખત ઝાઝના મુળ નિચે વાસ કર્યો (૩)

ઉપર બતાવેલ શયન તે વસતિમાં ત્રણ જગતને બાણનારા ઋતુબદ્ધ કાળમાં અથવા ચૌમાસામાં લગવાન તપસ્યામાં ઉચુક્ત બનીને અથવા ધ્યાન રાખનારા બનીને વાસ કર્યો.

પ્ર૦ કેટલો કાળ ! તે કહે છે. પ્રકર્ષથી તેરમા વરસ સુધી એટલે બાર વરસથી કેંઈક અધિક મુદત સુધી આળી રાત અને દિવસ સંથમ અનુષ્ઠાનમાં ઉદ્યમવાળા બનીને અપ્રમત્ત એટલે નિદ્રા વિગેરે પ્રમાદ રહીત તથા વિસ્ત્રાત સિકા રહીત ધર્મ ધ્યાન અથવા શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાય છે વળી-

ગિહંપિ નો પગામા, સેવહ્ ભગવં ઉદ્દાપ ।

જગ્ગા વહ્ ય અપ્પાણં ઇસિં સાર્હ ય અપહિન્ને ॥૫॥

સંબુજ્જમાણે પુણરભિ આસિંસુ ભગવં ઉદ્દાપ ।

નિક્કલ્લમ્મ ઇગયા રાઓબહિ ચંકમિયા મુહુત્તાગં ॥૬॥

(૨૬૪)

સયણેહિં તત્યુવસગ્ગા ભીમા આસી અણેગહ્વા ય ।
સંસપ્પગા ય જે પાગા અદુવા જે પક્કિવ્વણો ઉવચ-
રન્તિ ॥ ૭ ॥

અદુ કુચરા ઉવચરન્તિ ગામરક્કવા ય સત્તિહત્થા ય ।
અદુ ગામિયા ઉવસગ્ગા ઇત્થી એગ્ગયા પુરિસાચ ॥૮॥

લગવાન પોતે પ્રમાદ રહિત બનીને નિદ્રા પણ વધારે
લેતા નથી. અને તેજ પ્રમાણે બાર વરસમાં અસ્થિરક
ગામમાં વ્યંતરના ઉપસર્ગ પછી કાયેત્સર્ગમાં રહીને અંત
મુહુર્ત સુધી સ્વપ્ને દેખતાં સુધી એકવાર નિદ્રા કરી હતી
ત્યારપછી ઉઠીને આત્માને કુશળ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તાવે છે
અહીંયા પણ પોતે પ્રતિજ્ઞા રહિત છે. એટલે પોતે મનમાં
કંઈની સુતા નથી (૫)

વળી તે વીર પ્રભુ બંધુ છે કે આ પ્રમાદ સંસાર
અમણ માટે છે. એમ બંધીને સંયમ ઉત્થાન વડે ઉઠીને
વિચરે છે. બે અંદર રહેતાં નિદ્રા પ્રમાદ થાય તો ત્યાંથી
નીકળીને શિયાળાની રાત વિગેરેમાં ખુદ્ધી જગ્યામાં મુહુર્ત
માત્ર નિદ્રા પ્રમાદ ફર કરવા ધ્યાનમાં ઉભા રહ્યા. (૬)
વળી બંધાં આગળ ઉત્કુટુક આસન વિગેરેથી આશ્રય
લેવાય તેવા સ્થાનમાં અથવા તે સ્થાનો વડે તે લગવાનને
સય કરાવનારા અનેક બંધીના ઠંડ તાપ વિગેરેથી અથવા

(२६५)

अनुकूल प्रतिकूल रूपे परिसङ्ग उपसर्गो_ तथा शून्य
घर विगेरेमां अङ्घि नकुण (साप नोणीया) विगेरे लगवाननुं
मांस विगेरे आता उता, अथवा मसाणु विगेरेमां गीध
विगेरे पक्षीओ मांस आता उता, (तो पणु लगवान
रागद्वेष करता नहोता.) (७)

वणी कुयर ते योर परदार लंपट विगेरे केध शून्य
घर विगेरेमां लगवानने दुःण देता उता तथा गाम रक्षा
करनारा डोटवाण विगेरे त्रिक योतरा विगेरे उपर उलेखा
लगवानने जेधने पूछतां जवाण न आपवाधी हाथमां
शक्ति कुंत (लाडा) विगेरे राणनारा लगवानने पीडा
करता उता. तथा धंद्रियोथी उन्मत्त थयेल स्त्रीओ लगवान
पासे अकंतमां लोगनी याचना सुंदर रूप जेधने करती उती.
अथवा शरीर सुगंधी जेधने अथवा पोतानुं तेवुं सुंदर
शरीर जनाववा धन्धिता पुइषो लगवान पासे उपाय पूछता
उता. जवाण न मणवाधी लगवानने दुःण पणु देता उता.

इहलोइयाइं परलोइयाइं भीमाइं अणेगरूवाइं ।
अवि सुब्धि दुब्धिगन्धाइं सदाइं अणेगरूवाइं ॥९॥
अहियासए सया सभिए फासइं विरूवरूवाइं ।
अरइं रइं अभिभूय रीयइ माहणे अबहुवाइं ॥१०॥
स जणेहिं तत्थ पुच्छिसु एगचरावि एगया राओ ।

અન્વાહિણ કસાહિત્યા પેહમાણે સમહિં અપહિન્ને ।૧૧।

अयमंतरंसि को इत्थ ? अहमं सित्ति भिक्खु आहट्ट ।

अयत्तमे से धम्मे त्तसिणीए कसाइए झाइ ॥१२॥

આ લોકમાં એટલે મનુષ્યે કરેલા દુઃખના સ્પર્શો તથા દેવતાએ કરેલા દિવ્ય સ્પર્શો તથા તિર્યંચોએ કરેલા ઉપ-સર્ગોનાં દુઃખો તથા પર ભવે કરેલાં પાપોથી ઉદયમાં આવેલાં દુઃખોને પોતે સમતાથી સહે છે. અથવા આજ્ઞનમમાં જે દંડાના પ્રહાર વિગેરે દુઃખ દે છે. તથા તે શિવાયના પર લોક સંબંધી ભીમ (ભયંકર) જુદા જુદા ઉપસર્ગો આવે છે. તે યતાવે છે. એટલે સુગંધી વાળા તે કુલની માળા તથા ચંદન વિગેરે છે. અને કોડેલાં મુડદાં વિગેરે દુગ્રંથ વાળાં છે તેજ પ્રમાણે વીણા વેણુ મૃદંગ વિગેરેથી મધુર અવાજ તથા ક્રમેલક (ઉંટ) નું ખરા-ડવું વિગેરે કાનમાં કહોર અવાજ લાગે છે. તે યંનેમાં ભગવાન રાગ દ્વેષ કરતા નથી. (૯)

તથા યથો કાળ પાંચે સમિતિઓથી યુક્ત છે અને જે કંઈ દુઃખના સ્પર્શો આવે તે સંયમમાં અરતિ લાવતા નથી તેમ સુંદર ભોગોમાં રતિ લાવતા નથી એમ યંને પરિસહમાં સમભાવ ધારીને સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે. પોતે કોઈ પણ જીવને દુઃખ ન દેવું, એવા માહણુ યંનેલા જરૂર જરૂર પડતાં એક એ ઉત્તર આપતા વિચરે છે. (૧૦)

તે ભગવાન મહાવીર સાગ બાર પક્ષ વધારે એવા બાર વરસ (બાર વરસ અને સાગ બાર પખવાડીયાં) સુધી એકલા વિચરતા ગ્રન્યગૃહ વિગેરેમાં રહેતા હોય છે. પૂછતા કે તમે કોણ છો ?

કેમ અહીં ઉભા છો અથવા ક્યાંથી આવ્યા છો. તે સમયે પોતે મોન રહેતા, તથા દુરાચારીઓ વિગેરે એકલા ભટકતા ત્યાં આવીને કોઈ વખત રાતમાં અથવા દિવસમાં પૂછતા. પણ ભગવાને ઉત્તર ન આપવાથી ક્રોધમાં આવી ભગવાનને મોન દેખી તેઓ અજ્ઞાનથી દ્રષ્ટિ છવાઈ જતાં દંડ સુધ્ધી વિગેરેથી મારીને પોતાનું અનાય પાળું આચરતા હતા. પણ ભગવાન તો સમાધિમાં રહી ધર્મ ધ્યાનમાં ચિત્ત રાખીને સારી રીતે સહેતા હતા. પ્ર. ભગવાન કેવા હતા ? ઉ. પ્રતિજ્ઞા રહિત એટલે તેનું વેર લેવું એવી ઈચ્છા રાખતા નહોતા.

પ્ર૦ તે આવેલાઓ કેવી રીતે પૂછતા હતા ? ઉ૦ અત્રે કોણ રહેલું છે ? એમ સંકેત કરીને દુરાચારીઓ અથવા કામ કરનારાઓ પોતાના સાથીઓની સાહ બેઠું ભગવાનને પૂછતા હતા. વળી હંમેશાં ત્યાં રહેલા દુષ્ટ ધ્યાનવાળા પૂછે છે. પણ ભગવાન મોન રહેલા હતા. પણ કોઈ વખત ઘણોજ દોષ થતો હોય તો ટાળવાને માટે થોડું બોલતા પણ હલ્લે પ્ર૦ કેવી રીતે ? ઉ૦ હું ભિક્ષુ છું, આમ બોલતાં જો તેઓ

(२६८)

संभति आपे तो त्यां रडेटा, पणु ते आवेला दुष्टोनी
धरुधामां विध्न थनुं डोय, तो डोधायमान थधने मोडांध
थनी वर्तमान लाल देणनारा तुच्छ बुद्धिथी कडे के अमारा
मुकामथी डमणुं निकण, तो लगवान आ अप्रीतिनुं स्थान
छे, ऐम विशारी तुर्त नीकणी जता. अथवा लगवान पोते
प्रथमथी त्यांना मुष्य धणीनी आसा दीधेडी डोवाथी
नीकणता नडोता, अने आ माडूं ध्यान उत्तम धर्म छे.
मारो आचार छे, ऐम विशारी ते आवनार गृहस्थनां
कडवां वयन विगेरे सडन करी भोन रडी जे थवानुं डोय
ते थाय, ऐम भानी दुःख सडन करे, पणु ध्यानथी
अलायमान थता नडोता. वणी शुं करता ते कडे छे.

जंसिप्पेगे पवेयन्ति सिसिरे मारुए पवायन्ते ।
तंसिप्पेगे अणगारा हिमवाए निवायमेसन्ति ॥१३॥
संघाडीओ पवेसिस्सामो एहा य समादहमाणा ।
पिहिया व सक्खामो अइदुक्खे हिमगसंपासा ॥१४॥
तंसि भगवं अपडिन्ने अहे विगडे अहीयासए ।
दविए निक्खम्म एगया राओ ठाहए भगवं समि-
याए ॥ १५ ॥

एस विहि अणुक्कन्तो माहणेण महमया ।
बहुसो अपडिण्णेण भगवया एवं रीयन्ति ॥१६॥

સ્તિભેમિ ॥ નવમસ્ય દ્વિતીય ઉદ્દેશકઃ ૧-૨ ॥

શિયાળાથી ઋતુમાં કેટલાક માણસો કપડાંના અભાવે ઢાંત વીણા ( ) વિગેરે યુક્ત કંપતા હતા. અથવા ઠંડીના દુઃખનો અનુભવ કરી આત્મ ધ્યાનમાં પડતા હતા. તેવા હિમ પડવાના સમયમાં ઠંડો વા વાતાં કેટલાક સાધુ જોઓ પાસેથી જેવા હતા, તેઓમાંના કેટલાક તેવી ઘણી ઠંડ પડતાં દુઃખી થઈને ઠંડને દૂર કરવા માટે લડકો કરતા અથવા અંગારાની સગંડી શોધતા તથા પ્રાવાર (કામળો) વિગેરે યાચતા અથવા અનગાર તે પાર્શ્વનાથ લગવાનના તિર્થમાં રહેલા ગરુડવાસી સાધુઓજ ઠંડથી પીડાઈને ન્યાં વાયરો ન આવે, તેવી ધંધ ( ) શાળા વિગેરે ધંધ જગ્યા શોધતા હતા. (૧૩)

વળી (સંઘાટી શબ્દ વડે ઠંડ દૂર કરનારાં જે અથવા ત્રણ વસ્ત્ર બાણવાં.) તે સંઘાટી શોધવા માટે ઠંડથી પીડા-એલા વિચારતા કે અમે કયાંયથી માગી લવીએ. અને અન્ય ધર્મીઓ તે એધા સમિધ બાળવાનાં લાકડાં શોધતા હતા. કે જેને બાળીને ઠંડ દૂર કરવા શક્તિવાન થઈશું. તથા સંઘાટી વડે એટલે કામળો વિગેરે ઓઠીને રહેતા.

પ્ર:—શા માટે એવું કરે છે ?

ઉ:—કારણ કે આ હિમનો ઠંડો પવન દુઃખે કરીને મહન થાય છે.

(મુંબઈમાં ચોથી ઠંડ છે તેથી ગુજરાતમાં જરા વધારે છે. પણ મોટી મારવાડમાં તેથી વધારે છે. પણ દિલ્હી તરફ મહા માસમાં એટલી ઠંડી પડે છે કે સવારના દોઢ ઠલાક દિવસ ચઢતાં સુધી લાગ્યેજ બહાર નીકળાય અને કદાચ નીકળવું પડે તો પગનું રક્ષણ હોવુંજ જોઈએ. અમે-સત્તના જાગી વિના ઉંધ આવેજ નહીં. અને કાશ્મીર વિગેરેમાં તો તેથી પણ વધારે ઠંડ છે; આવી ઠંડની અપેક્ષાથી અન્ય દર્શની સાધુઓ લોકડાં બાળી ઠંડ દૂર કરે. અને જૈન સાધુઓ જાડા કામગા ચોઠી સુકું ઘાસ પ્રાયરી નિર્વાહ કરે છે.) ॥ ૧૪ ॥

આવી સખત ઠંડી ઋતુમાં કોઈ અન્ય તાપસ વિગેરે તાપણું તાપી ઠંડ દૂર કરતા, કોઈ આ જૈન સાધુ કામગા ચોઠી નિલાવતા, તેવે સમયે ભગવાન શું કરતાં ? તે કહે છે:—આવી કકડતી ઠંડી અને ઠંડા પવનમાં બધા શરીરને પીડા થવા છતાં ભગવાન જેઓ એશ્વર્ય આદિ શુભ યુક્ત છે, તેઓ સમ ભાવે ઠંડને (તાપણું કે કપડા વિના) સહે છે.

પ્ર:—ભગવાન કેવા છે ?

ઉ:—પ્રતિજ્ઞા રહિત છે. એટલે તેઓ જ્યાં ઠંડી ન આવે તેવું બંધ કબજ વાળું મકાન રહેવા વિગેરે માટે યાચતા નથી.

પ્ર:—તેઓ કઈ જાતનાં ઠંડ સહે છે ?

(૨૭૧)

ઉ:—ખાબુની ભીંતો રહિત તથા ઉપરનું ઢાંકણ હોય કે નહીં, તેવા સ્થાનમાં રહેતા, તથા ફરી ભગવાનના ગુણ કહે છે, રાગ દ્વેષ દૂર થવાથી શુદ્ધ આત્મા દ્રવ્ય વાળા અથવા કર્મ પ્રથિ દૂર થવાથી દ્રવ્ય સંયમ છે. તે દ્રવ વાળા દ્રવિક (સંયમી) છે, તેમ મકાનમાં ઠંડી સહેતાં કદાચ ઘણી સખત ઠંડી પીરે, તો તે ઢાંકેલા મકાનથી ખહાર નીકળી કોઈ વાર સત્રીમાં જો ઘડી સુધી ત્યાં રહી ઠંડી સહન કરી પાછા તેજ મકાનમાં આવીને સમતાથી અચ્ચરના દ્રષ્ટાંતથી સહેવાને શક્તિવાન થતા.

અચ્ચરનું દ્રષ્ટાંત.

(સિંધ દેશમાં અચ્ચરો શક્તિવાળાં છતાં લુચ્ચાઈથી જોને સહન કરતાં નહોતાં, તેમને સીધાં કરવા તેનો માત્રીક વધારેમાં વધારે જોને નાંખતા, પછી વધારે થાકે ત્યારે જોને ઝોછો કરતા, તેથી અચ્ચર ખુશ થઈને દોડતું, તેજ પ્રથાણે ભગવાન મહાવીર પોતાના શરીર રૂપ અચ્ચર ઉપર વધારેમાં વધારે ઠંડી સહન કરતા, જેથી સામાન્ય ઠંડી સહેલથી સહન થતી.) આ ઉદ્દેશને સમાપ્ત કરવા કહે છે, કે આ વિધિ વિગેરે પૂર્વ માફક જાણવું એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

જીને ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

(૨૭૨)

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

ખીજો ઉદ્દેશો કહીને હવે ત્રીજો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં ભગવાનની શય્યા (વસતિ) નું વર્ણન કર્યું. અને તે સ્થાનોમાં જે ઉપસર્ગો અને પરીષદો સહન કર્યા, તે બતાવવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાની આ સૂત્ર ગાથાઓ છે.

તળફાસે સીયફાસે ય તેઝ ફામે ય દંસમસગે ય
અહિયાસણ સયા સમિણ ફાસાઈ વિરૂવરૂવાઈ ॥૧॥
અહ દુચ્ચરલાઢમચારી વજ્જભૂમિં ચ સુઙ્ગમભૂમિં ચ ।
પંતં સિજ્જ મેવિંસુ આસણગાણિ ચેવ પંતાણિ ॥૨॥
લાઢેહિં તસ્સુવસગ્ગા બહવે જાણવયા લુસિંસુ ।
અહ લૂહદેમિણ મત્તે કુક્કુરાતત્થ હિંસિંસુ નિવહંસુ ॥૩॥
અપ્પે જંગે નિવારેહ લૂસણણ સુણણ દસમાણે ।
હુચ્ચુકારિંતિ આહંતુ સમણં કુક્કુરા દસંતુત્તિ ॥૪॥

કુશ દર્મ વિગેરે તૃણના કઠોર ફરસો, તથા ઠંડીના સ્પર્શો તથા શ્રીઙ્ગમ રૂતુમાં ઉનાગા વિગેરેનો તાપ દુઃખદાયી હતો અથવા ભગવાનને ચાલતાં તેજ (અગ્નિ) કાયજ હતો, તથા ડાંસમચ્ચરે વિગેરે હતા, તેવા બુદ્ધી બુદ્ધી બલતિના સ્પર્શોને ભગવાન સમતાથી અથવા સમિતિવડે સહન કરતા ૧૧।

વળી દુઃખથી વિહાર થાય, તેવો દુશ્વર દેશ લાંઠ છે. તેમાં પણ પોને વિચર્યા, તેના બે ભાગ છે, એક વજ્ર ભૂમિ તથા બીજી શુભ્ર ભૂમિ છે, તે બંને જગ્યાએ વિચર્યા છે, તથા પ્રાન્ત તે ગુન્ય ગ્રહ વિગેરે વસતિમાં રહીને અનેક ઉપદ્રવો લગવાને સહન કર્યા, તથા ધૂળના ઢગલા, બાટી રેતી વેકર (વેળુ) તથા માટીનાં ઢેકાં વિગેરેના પ્રાંત (તુચ્છ) આસનો, તથા લાકડાં જેવાં તેવાં પડેલાં, તેના ઉપર પોતે બેસના, ॥ ૧ ॥ તથા તે લાઠા દેશમાં જે બે વિભાગ ઉપર બતાવ્યા તેમાં પ્રાયે લોકોના આકોશ તથા કૂતરાંના કરડવા વિગેરેના ઘણા પ્રતિક્રમ ઉપસર્ગો થયા, તે બત વે છે.

જનપદ્ધતે દેશ—અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા તે જનપદ માણસો છે, તે અનાર્ય દેશ હોવાથી અનાર્યો છે, તેથી તે દુષ્ટોએ દાંતથી કરડવું, ભારે દાંડનો પ્રકાર વિગેરેથી દુઃખ દેવું; (અપિ શબ્દના અર્થમાં અથ શબ્દ છે, તેથી એમ જાણવું, કે) ત્યાં ભોજન પણ લુપ્ત અંતપ્રાંત આપતા, તથા અનાર્યપણાથી સ્વભાવથીજ કોળી હતા અને રૂના અભાવે ધાત્ર વડે શરીર દાંકતા, તેઓ ભગવાન ઉપર વિરૂપ આચરતા હતા, અને શીકારી કૂતરાઓ ભગવાન ઉપર કરડવા આવતા ॥ ૩ ॥ અને તે દેશમાં ભાગ્યેજ હજારમાં એક દયાળુ જન હતો કે જે કરડવા આવેલા કૂતરાને અટકાવે, ઉલટા ભગવાનને લાકડી વિગેરેથી મારીને કુત-

(૨૭૪)

રાને તેના ઉપર દોડાવવા સીત્કાર (છુછુ) કરતા કે કોઇ
રીતે આ સાધુને તે કુતરાઓ કરડે ! આવા દુષ્ટ અને
ભયંકર દેશમાં પણ ભગવાન છ માસ સુધી રહ્યા. વળી—

एलिक्खए जणा भुज्जो बहवे वज्जभूमि फरुसासी
लट्ठिं गहाय नालियं, समणा तत्थ य विहरिंसु ॥५॥

एवं पितत्थ विहरंता, पुट्ठपुण्वा अहेसिं सुणिएहिं
संलुञ्चमाणा सुणएहिं दुच्चराणि तत्थ लाढंहिं ॥६॥

निहाय दंडं पाणेहिं तं कायं वोसज्जमणगारे
अह गाम कंटए भगवंते, अहिपासए अभितमि

च्चा ॥ ७ ॥

नागो संगामसीसे वा पारए, तत्थ से मह वीरे
एवंपि तत्थ लाढंहिं अलद्धपूण्वोवि एगया गामो । ८ ।

ઉપર ખતાવેલ કષ્ટ આપનાર જ્યાં માણસો છે, તેરા
દેશમાં ભગવાન વારંવાર વિચર્યા, અને તે વળ ભૂમિમાં
ઘણા માણસો લુપ્ત ખાનારા હોવાથી કોપી હતા, અને
તેથી સાધુને દેખાને કદર્થના કરે છે, તેથી ખીન્ન સાધુઓ
ઐર્ષ્ય વિગેરેના હતા; તેઓ શરીર પ્રમાણ અથવા તેથી
ચાર આંગળ વધારે લાંબી નળી (લાકડી) કુતરા હાકવા માટે
હાથમાં રાખીને વિચરતા હતા. ॥૫॥

વળી લાકડી વિગેરેની સામગ્રી રાખવાથી ઐર્ષ્ય મતના

(૨૭૫)

સાધુઓ વિચરી શકતા, અને તે પ્રમાણે કૂતરાઓથી કર-
ડાવાનો ડર તથા તેમને નિવારણ કરવાનું મુશ્કેલ હોવાથી
અનાર્થ લોકના લાઠ દેશમાં ગામ વિગેરેમાં વિચરવું મુશ્કેલ
હતું. ॥૬॥

પ્ર:—આવા કઠણ દેશમાં ભગવાન ત્યારે કેવી રીતે
વિચર્યાં ? તે કહે છે...પ્રાણીઓ જેના વડે દંડાય તે દંડ
મન વચન કાયા સંબંધી છે, તે દંડને ભગવાને છોડી
દીધો, તેજ પ્રમાણે કાયાનો મોહ છોડીને તે અણુગાર
(ભગવાને) ગામ કંટક તે ગામડાના નીચ લોકોનાં કઠેર
વાક્યો નિર્જરાનું કારણ માનીને સમતાથી સહન કર્યાં ॥૭॥

પ્ર:—કેવી રીતે સહન કર્યાં ? તે દૃષ્ટાંત બતાવીને
કહે છે.

જેમ હાથી સંગ્રામના મોખરે આગળ વધીને શત્રુના
લશ્કરને ભેદીને તેની પાર જાય છે, તે પ્રમાણે ભગવાન
મહાવીર તે લાઠ દેશમાં પરીષદની સેનાને છતીને તેનાથી
પાર ઉતર્યા, તથા તે લાઠ દેશમાં ગામો થોડાં હોવાથી
કોઈવાર કોઈ સ્થળે ગામ વખતે મળતું પણ નહોતું.
(જંગલમાં પણ ચડી રહેતા.)

उवसंकमन्तमपाङ्गिन्नं, गामंतियग्मि अप्यत्तं;

पङ्गिनिक्खमिच्च लूसिंसु, एवाओ परं पलेहीत्ति ॥૧॥

હયપુવ્વો તત્થ દંડેણ, અદુવા મુટ્ટિણા અદુ કુંત-
ફલેણ;

અદુ લેલુણા કવાલેણ, હંતા હંતા બહવે કંદિંસુ ॥૧૦॥

ગાયરી લેવા જતાં અથવા મકાનમાં રહેવા જતાં ભગવાન પ્રતિજ્ઞા રહિત હતા, એટલે ગામ પાસે આવેલું હોય, અથવા ગામ ન આવ્યું હોય, તે એમ નહોતા કરતા કે; હું અહીં હમેશાં રહીશ, અથવા અહીં નહીં રહું; તથા ત્યાં અનાર્ય લોકો ભગવાનની પાસે આવીને પ્રથમ મારતા, અને કહેતા કે આ ગામથી દૂર જાઓ. ॥ ૯ ॥ તથા કદી ગામ બહાર રહેતા તે ત્યાં પણ અનાર્ય લોકો આવીને પ્રથમ દંડ (લાકડી) અથવા સુક્કીથી મારતા, અથવા ભાલાની અણીથી માટીના ઢેકાથી અથવા ઘડાના ઠોકરાથી મારી મારીને અનાર્ય લોકો ખીલ્લને ખેલતા કે આવો આવો ! તમે જુઓ તે ખરા કે આ કેણુ છે ? એ પ્રમાણે કલકલ કરતા હતા, ॥૧૦॥

મંસાણિ છિન્નપુવ્વાણિ ઉટ્ટંભિયા એગયા કાયં;

પરીસહાઈં લુચિંસુ, અદુવા પંસુણા ઉવકારિંસુ ॥૧૧॥

ઉચ્ચા લહય નિહિંસુ, અદુવા આસણાઉ સ્વલહંસુ

વોસટ્ટકાયપયણાસી દુક્કસ્સહે ભગવં અપહિન્ને ॥૧૨॥

કોઈ વખત તે ભગવાન પાસે આવીને તેમના શરીરને આલી રાખીને તેમાંથી માંસ કાપી કાઢતા, તથા ખીજ પણ દુઃખ દેનારા પરીપહો આપતા, અથવા ધૂળથી હેરાન કરતા ॥૧૧॥

(૨૭૭)

વળી કોઈ વખત ભગવાનને ઉંચે ઉંચકીને નીચે પટકતા હતા, અથવા ગોઠોહિક ઉત્ક્રુક વીરાસન વિગે-
રેથી ધક્કો મારી પાડી દેતા, આવું દુઃખ થવા છતાં પણ
ભગવાને તો કાચાનો મોહ મુકી દીધેલો હોવાથી પરિસહ
સહન કરવામાં ડીન હતા, અને મુશ્કેલીથી સહન થાય,
તેવા પરિસહોના દુઃખને સહેતા, પણ તે દુઃખને દૂર
કરવાની અથવા દવા કરવાની ઈચ્છા ન ધરાવવાથી અપ્ર-
તિશાવાળા હતા.

દુઃખ સહેનારા ભગવાન કેવી રીતે હતા તે દૃષ્ટાંતથી
ખતાવે છે.

**સૂરો સંગામસીસે વા સંવુડે તત્થ સે મહાવીરે
પહિસેવમાણે ફરુસાઈં, અચલે ભગવં રીયિત્થા ।૧૩।
एस विही अणुकंनो, माहणेण मईमया
बहुसो अपडिन्नेण, भगवया एवं रियंति ॥ १४ ॥**

જેમ સંપ્રામના મોખરે શૂરવીર પુરૂપ શત્રુના ઐન્યના
ભાલા વિગેરેથી ભેદાવા છતાં પણ બખતર પહેરેલું હોવાથી
પાછા હટતો નથી, તેજ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર પણ તે
લાઠ વિગેરે દેશોમાં પરીસહ રૂપ શત્રુઓએ પીડા કરવા
છતાં પણ કઠોર પરીસહોના દુઃખોને મેરૂ માફક નિષ્કંપ
બનીને ધીરજ વડે સંવૃત અંગવાળા બનીને સહેતા જ્ઞાન

(૨૭૮)

દર્શન ચારિત્ર રૂપ મોક્ષ માર્ગમાં વિચરે છે. ॥૧૩૫॥ આજ
પ્રમાણે ગયા ઉદ્દેશમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બુદ્ધિમાન ભગવાન
મહાવીર કહાચહવિના દુઃખો સહેતા વિચર્યા—

નવમા અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહીને હવે ચોથો કહે છે, તેનો આ
પ્રમાણે સંબંધ છે કે ત્રીજા ઉદ્દેશમાં ભગવાને સહેલા ઉપ-
સર્ગ પરીસહોતું વર્ણન છે, અને આ ઉદ્દેશમાં પણ રોગ
આતંક પીડા આવતાં પણ તેની ચિકિત્સા (ઉપાય) છોડી
દહને ભયંકર રોગ ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ બરોબર સહેતા,
અને એકાંત તપ ચરણમાં ઉદ્યમ કરતા, તે બતાવશે. આ
સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.—

ઓમોચરિયં ચાણ્દ, અપુટ્ટેઽવિ ભગવં રોગેહિં;
પુટ્ટે વા અપુટ્ટે વા, નો સે સાહજ્જઈ તેહ્ચ્છં ॥ ૧ ॥
સંસોહણં ચ વમણં ચ, ગાયઞ્ચમંગણં ચ સિણાણં ચ
સંં બાહ્ણં ચ ન સે કપ્પે દંતપક્કલાલણં ચ પરિન્નાણ ૧૨૧

ઉપર બતાવેલા શીતોષ્ણ દંશમશક આકોશ તાડના વિગેરે
પરિસહોમાં થોડું દુઃખ હોવાથી સહેવા શક્ય હતા, પણ
ઉણોદરી (ઓછું ખાવું) તે શક્ય ન હોતું, પણ ભગવાન

મહાવીર તો વાતાદિ દ્વાબના અભાવે રોગમાં સપડ્યા નહોતા છતાં, પણ ઓછું ખાવાને શક્તિવાન થયા, એટલે લોકો તો રોગમાં સપડાયા હોય, ત્યારે તે રોગ દૂર કરવા ઓછું ખાતા હતા, પણ ભગવાન તો તે રોગના અભાવમાં પણ મમત્વ આજો કરવા ઓછું ખાતા, અથવા ખાંસી કે દમ વિગેરેના દ્રવ્ય રોગથી ખીડાયા નહોતા, છતાં પણ ભવિષ્યમાં આવવાના ભાવરોગ રૂપ કર્મને દૂર કરવા માટે ઉનોદરી તપ કરતા હતા:

પ્ર૦—શું ભગવાનને તેવા ખાંસી દમ વિગેરેના રોગો થતા નહોતા ? કે ભાવ રોગો દૂર કરવાના કારણે ઉણોદરી તપ કર્યો ?

ઉ:—કહે છે ભગવાનને ખાંસી વિગેરે રોગો સ્વભાવથીજ કાયા સાથે થતા હતા, અને નવા તો શસ્ત્રના ઘા વિગેરે લાગવાથી થતા, તે ખતાવે છે. તે ભગવાન મહાવીર કુતરાંના કરડવાથી અથવા ખાંસી શ્વાસ વિગેરેના રોગોથી ખીડાય, છતાં પણ તે ચિકિત્સા (રોગના ઉપાય) ને કરતા નથી, અર્થાત તેઓ રોગની શાંતિ કરવા આપદ લેવાની ઇચ્છા કરતા નહોતા. ॥૧॥

તે ખતાવે છે, શરીરનું ખરોખર રીતે શોધવું, તે નિઃસોત્ર (નસોતર) સુવર્ણ મુખી વિગેરેથી જુલામ લેતા નહોતા, તથા મદન રૂપ (મીંઠળ) વિગેરેથી ઉલટી (વમન).

કરતા નહોતા, તથા સહસ્ર પાક તેલ વિગેરેથી શરીરનું અભયંગન (ચોળવું) કરતા નહોતા, તથા ઉદ્ધર્તન ( ) વિગેરેથી સ્નાન કરતા નહોતા. હાથ પગ વિગેરેનું સંબાધન (દળાવવું) કરાવતા નહોતા. તથા આયું શરીર અશુચિ (ગંદકી) થી ભરેલું છે, એમ જાણીને દાતાણુ વિગેરેથી દાંત સાફ કરતા નહોતા.

વિરણ ગામ ધમ્મેહિં, રીચઙ માહણે અષ્ટહુવાઈ
સિસિરાંમિ ણગયા ભગવં, છાયાણ દ્વાઙ આસીય ॥૩॥
આયાવઙ ય ગિમ્હાણં, અચ્છઙ ઉવકુદુણ અભિત્તાવે
અદુ જાવ ઇત્થ લૂહેણં, ઓયણં મંથુકુમ્માસેણં ॥૪॥

વળી પાંચે ઈંદ્રિયોના વિષયોમાં શબ્દ વિગેરેથી મોડ ન પામતાં સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તેને દોરે છે, તેથી તેઓ વિરત છે, તથા માદન (જીવોના રક્ષક) પ્રભુ અળદુ (થોડું) ખોલનારા છે, (એક વાર ખોલે તેથી અળદુ શબ્દ લીધો છે, બાકી તે અવાહી છે એવું ખોલાય) તથા કોઈ વખત શિશિર ઇતુ (શીયાળા)માં ભગવાન ધર્મ ધ્યાન અથવા શુકલ ધ્યાનમાં સ્થિર હતા. ॥ ૩ ॥

વળી (છટ્ટી વિભક્તિને સાતમીના અર્થ માં લેતાં) ત્રીઘમ ઇતુમાં ભગવાન (ખુદલા મેદાનમાં) આતાપના લેતા તે ખતાવે છે. ઉત્કુટક આસને ભગવાન સૂર્યના તડકા સંમુખ

એસતા, અને ધર્મના આધારરૂપ દેહને કુળા એવા કોદરા
લાતથી તથા ઘોરકૃટ વિગેરેનો સાથવો, તથા અડદ (જે
ઉત્તર દિશામાં થાય છે) અથવા ગાફેલા વાસી અડદ અથવા
સિદ્ધ માસા વિગેરેથી કાયાનો નિભાવ કરતા. ॥ ૪ ॥

હવે તે કાળ અવધિ (મુદત)ના વિશેષણ વડે બતાવે છે.

एयाणि तिल्लि पडिसेवे, अद्दमासे अ जावयं भगवं;
अपिइत्थ एगया भगवं अद्दमासं अद्दुवा मासंपि।१।
अवि साहिण हुवे मासे छप्पि मासे अद्दुवा विह-
रित्था;

राओवरायं अपडिन्ने अन्नगिलायमेगयाभुजे।१।

કહાચ કોઈને એવી શંકા થાય કે પ્રથમ બતાવેલા
લાત મંથુ તથા અડદ સાથે મેળવી ખાતા હશે, તેથી તે
દુર કરવા કહે છે, કે તે ત્રણે જો સાથે મળે તો સાથે લેઈ
ખાતાં, અને ત્રણેમાંથી કોઈ જુદું જુદું મળે તો તેમ લેતા
અથવા એકબુ મળે તો તેમ લેતા, અર્થાત ત્રણમાંથી જે
મળે તે લેઈ નિર્વાહ કરતા.

પ્ર:—આ કેટલી મુદત સુધી આમ કરતા, તે કહે છે
(શીયાળા ઉનાળાની આઠ માસની રૂતુને રૂતુબદ્ધ કાળ કહે
છે. તે) આઠે માસ સુધી લગવાને તેવા કુળા ભોજનથી
નિર્વાહ કર્યો તથા તેજ પ્રમાણે પાણી પણ અડધો માસ
કે એક માસ લગવાને તેવું (સાદું) ખીધું. ॥પા

(૨૮૨)

તથા બે માસથી અધિક અથવા છ માસથી પણ વધારે ભગવાને પાણી પણ પીધા વિના રાત દિવસ નિર્વાહ કરી લીધો, હું પાણી 'પીશ' તેવી ઇચ્છા (પ્રતિજ્ઞા) પણ ન કરી, તથા કેઈવાર વાશી (ખવાય તેવું) મળ્યું હોય તો કેઈવાર ખાઈ પણ લેતા. ॥૬॥

**ઋદ્ધેણ ઇગયા મુંજે, અદુવા અદ્દમેણ દસમેણ,
દુવાલસમેણ ઇગયા મુંજે, પેહમાણે સમાઈં અપહિ-
ન્ને ॥ ૭ ॥**

**णच्चा णं से महावीरे नोऽविय पावगं सयमकासी,
अन्ने हिंवाण कारित्था, कीरंतंपि नाणु जाणित्था ।८।**

વળી કેઈ વખત છૂનો તપ કરી પારણું કરે છે, એટલે પ્રથમના દિવસે એક વખત ખાય, ત્યારપછી બે દિવસ ઉપવાસ કરે, અને ચોથે દિવસે પાછું એકવાર ખાય, એટલે પ્રથમનો એક વચસા ચાર અને ચોથા દિવસનો એક ટંક મળી છ વખત ન ખાવાથી છઠ ભક્ત થાય છે,

એ પ્રમાણે બે બે ટંક એકેક દિવસના વધારતાં આઠ ભક્ત ત્યાગવાથી અડમ અને તેવી રીતે દશમ તથા બાર ભક્ત પરચખાણુ . કર્યું. એટલે વચમાં પાંચ ઉપવાસ કરે અને પ્રથમના દિવસે તથા સાતમા દિવસે એક વાર ખાય. આ બધો તપ પોતે શરીરમાં સમાધિ રાખીને કરતા પણ

મન મેલું કરતા નહોતા, તથા નિયાલું (પ્રતિજ્ઞા) કરતા નહોતા, ॥ ૭ ॥ તથા હેય ઉપાદેય વસ્તુ તત્વને મહાવીરે જાણીને તે મહાવીર પ્રભુએ કર્મની પ્રરણા કરવામાં વીરળનીને પાપ કર્મ પોતે જાતે ન કર્યું, ન જીજ્ઞાપાસે કરાવ્યું, અને અન્ય પાપ કરનારને પોતે પ્રશંસ્યા નહીં, ॥૮॥

**ગામં પવિસે નગરં વા ઘાસમેસે કહં પરાદુણ
સુવિસુદ્ધમેસિયા ભગવં, આયતજોગયાણ સેવિ-
ત્યા ॥ ૯ ॥**

**અદુ વાયસા દિગિંચ્છત્તા જે અન્ને રસેસિણો સત્તાઃ
ઘાસેસણાણ ચિંટ્ટંતિ, સયયં નિવહણય પેહાણ ॥૧૦॥**

ભગવાન મહાવીર ગામ અથવા નગરમાં પેસીને ગોચરી શોધતા, પણ તે પર માટે બનાવેલું એટલે ઉદ્ગમ દોષ રહિત હોય તે લેતા, તથા સુવિશુદ્ધ એટલે ઉત્પાદ દોષ રહિત લેતા, આ પ્રમાણે એપણા (ગોચરી) ના દોષ ત્યાગીને ભગવાન આયત તે સંયમ અને મન જ્યન કાચાના યોગ (વ્યાપાર) વાળા બનીને જ્ઞાન ચતુષ્ટય વડે ત્રણે ગુણિ પાળતા, આયત યોગવાળો ભાવ (તે આયત યોગતા) છે, તે વડે શુદ્ધ આહાર લાવી ગોચરી કરતાં પાંચ દોષ થાય, તે ટાળીને ગોચરી કરતા (અહીંયાં પણ ૪૨ દોષ ગોચરી લેતાં અને 'પ' ગોચરી કરતાં એમ ૪૭ દોષ ટાળવાનું જાણવું.) ॥૯॥

હવે લગવાન જ્યારે ગોચરી નીકળતા, ત્યારે માર્ગમાં
 ભૂખથી પીડાયેલા કાગડા તથા ખીજાં રસ (પાણી) ની
 ઇચ્છાવાળાં કપોત ખબુતર વિગેરે સત્વે (પ્રાણીઓ) તથા
 ખાવાનું શોધવા માટે જે પ્રાણીઓ રસ્તામાં બેડેલાં હોય,
 તેમને જમીન ઉપર ખરોખર જોઈને તેમને ખાવા પીવામાં
 અડચણ ન પડે તેવી રીતે હમેશાં ધાતે ધીરે ધીરે ગોચરીને
 માટે ચાલે છે. ॥૧૦૧॥

અદુવા માહનં ચ સમણં વા, ગામ પિણ્ડોલગં ચ
 અતિહિંવા;

સોવાગમૃસિયારિંવા કુક્કુરં વાવિ વિટ્ટિયં પુરઓ

॥ ૧૧ ॥

વિત્તિચ્છેયં વજ્જન્તો તેસિમ્પ્પત્તિયં પરિહરન્તો;
 મદં પરક્કમે ભગવં અહિંસમાણો ઘાસમેસિત્યા ।૧૨।

અથવા પ્રાણીઓને લાભ માટે ઉભેલો જાણીને તથા
 યોદ્ધ મતના સાધુ આશુવિક (ગોશાળાના મતના) સાધુ તથા
 પરિવ્રાટ તાપસ અથવા પારસનાથના અનુયાયી જૈન સાધુ-
 માંથી કોઈપણ હોય, અથવા ગામના લીખારીઓ જે હોજરી
 ભરવા માટે ભટકતા હોય, અથવા કોઈ અતિથિ (પરોણા)
 મુસાફર હોય, તથા ચાંગળ કે ખીલાલી ફાટક કે કોઈપણ
 પ્રાણી મોઢા આગળ ઉભેલું હોય તે ॥૧૦૧॥

તેમની વૃત્તિને છેદવા વિના અને મનમાંથી દુધ્યાંત કાઢીને તેમને જરા પણ ત્રાસ આપ્યા વિના ભગવાન મંદ મંદ ચાલે છે, તથા પર એવા કુંથુવા વિગેરે નાના જંતુ-ઓને દુઃખ દીધા વિના પોતે ગોચરીમાં ફરે છે. ॥૧૨॥

અવિ સૂદ્યં વા સુકં વા સીયં પિંડં પુરાણકુમ્માસં ।

અદુ ઘુક્કસં પુલાગં વા લઙ્કે પિંડે અલઙ્કે દવિણ ॥૧૩॥

અવિ જ્ઞાઈ સે મહાવીરે આમણત્યે અકુક્કુણ જ્ઞાણં

ઉઠ્ઠં અહેતિરિયં ચ પેહમાણે સમાહિમપડિન્ને ॥૧૪॥

દહીં વિગેરેથી ભોજન લીંજવેલું હોય, તેમજ વાલક યજ્ઞા વિગેરે સુકું હોય, અથવા ઠંડુ હોય અથવા ઘણા દિવસના રાધેલા જુના કુદમાપ ( ) હોય અથવા બુક્કસ તે જુનું ધાન્ય કે ભાત વિગેરે હોય, અથવા જુનો ત્રાથવો ઓરકુટ વિગેરે હોય, અથવા ઘણા દિવસનું ભરેલું ગોરસ અને ઘઉંના મંડક (ઢેબરાં) હોય, તથા જવના નિખાવ ( ) વિગેરે પુલાક હોય, એ પ્રમાણે ઠંડા ઉનો સારો માઠો રસિક અરસિક ગમે તેવો પિંડ મળે તે પણ રાગદ્રેષ છેડીને વાપરતા દ્રવિક (સંયમવાળા) ભગવાન વિચરે છે. એટલે જો પુરી અથવા સારી ગોચરી મળી હોય તે અહંકારી થતા નથી, તથા ન મળતાં ઓછી મળતાં ખરાબ મળતાં પોતે પોતાની કે આપનાર ગૃહસ્થની નિંદા કરતા

નથી, ॥ ૧૩ ॥ પણ તેવો આહાર મળતાં ખાઈને અને ન મળતાં ભૂખ્યા રહીને પણ સાફ ધ્યાન મહાવીર પ્રભુ કરે છે, કેવી અવસ્થામાં રહીને ધ્યાન કરે છે, તે જતાવે છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગૌદોહિક વીરાસન વિગેરે આસન ધારીને મુખ વિગેરેની ચંચળ ચેષ્ટાને છોડીને ધર્મ ધ્યાન કે શુકલ ધ્યાન ધ્યાયે છે.

પ્ર:—ત્યાં શું ધ્યેયને ભગવાન ધારે છે ? તે કહે છે. ઉંચે, નીચે તથા તીરચ્છા લોકમાં જે પરમાણુ તથા જીવ વિગેરે વિદ્યમાન છે, તેને દ્રવ્ય પર્યાય નિત્ય અનિત્ય વિગેરે રૂપપણે ધ્યાયે છે, તથા અંતઃકરણની પવિત્ર સમાધિને દેખતા પ્રતિજ્ઞા રહિત જનીને ધ્યાન કરે છે. ॥૧૪॥

अकसाई विगयगेही य सहस्वेसु अमुच्छिण्णं झाई
छउमस्योऽवि परक्कममाणो, न पमायं सहंपि
कुवित्था ॥ १५ ॥

સયમેવ અભિસમાગમ્મ, આયત્તજોગમાપસોહીણ
અભિનિવ્વુદે અમાહલ્લે, આવકહં ભગવં સમિયાસી
॥ ૧૬ ॥

एसविहि अणुक्कंनो, माहणेण मईमया;

बहुसो अपडिन्नेण, भगवया एवं रियंति ॥ १७ ॥

તિથેમિ ૧-૪ બ્રહ્મચર્યશ્રુતસ્કંધે નવમાધ્યયને
- ચતુર્થે ઉદ્દેશકઃ

કષાય રહિત (ક્રોધ વિગેરેથી ભાંપણુ વિગેરે ચડાવ્યા વિના) તથા ગૃહ પણુ દુર કરીને તથા શબ્દ વિગેરેમાં મૂરછાં શબ્દો વિના ધ્યાન કરે છે, મનને અનુકૂલમાં રાજ નથી તેમ પ્રતિકૂલમાં દ્વેષ નથી, તથા જ્ઞાન આવરણુ દર્શનાવરણુ મોહનીય અંતરાય એ ચાર કર્મ વિદ્યમાન હોવાથી છદ્મસ્થ હતા, તે પણુ તેમણે વિવિધ સંયમના અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ બતાવીને કષાય વિગેરે પ્રમાદને એકવાર પણુ ન કર્યો, ૥૧૫૥ તથા પોતે પોતાના આત્માથી તત્ત્વને જાણીને સંસાર સ્વભાવ જાણનારા ભગવાન સ્વયં બુદ્ધ બની તીર્થ પ્રવર્તન કરવા ઉદ્યમ કર્યો. કહ્યું છે કે.

**આદિત્તગદિર્વિવુશવિસરઃ સારમસ્યાં ત્રિલોક્યા,
માસ્કન્દન્તં પદમનુપમં ચચ્છિત્ત્વં ત્વામુવાચ;**

**તીર્થ નાથો લઘુભવમચ્છેદિ તૂર્ણ વિધત્સ્વે,
ત્યેતદ્વાક્યં ત્વદધિગતયે નો કિનુ સ્યાન્નિયોગઃ ॥૧॥**

આદિત્ય વિગેરે વિબુધોનો સમૂહ (નવ લોકાંકિત દેવો) છે, તેમણે તમને કહ્યું કે હે નાથ ! આ ત્રણુ લોકમાં સાર રૂપ અનુપમ જે શીઘ્ર ભવોના ભય છેદનાર અને શિવપદ આપનાર તીર્થ (જૈન શાસન) છે. તેમને શીઘ્ર સ્થાપન કરો ! આ પ્રમાણે આવું વાક્ય તમારી સ્મૃતિ માટે કાને ન પડ્યું હોત, તે આ નિષ્કેજ કેવી રીતે થાત ! તથા

તીર્થ પ્રવર્તન માટે કેવી રીતે લગવાને ઉદ્યમ કર્યો તે બતાવે છે.

આત્મ શુદ્ધિ વડે એટલે પોતાનાં કર્મનો ક્ષય ઉપશમ તથા ક્ષય કરવા વડે સુપ્રણિ હિત મન વચન કાયાના યોગે જે આયત યોગ છે, તેમને નિર્મળ કરી તથા વિષય કપાયે વિગેરેને ઉપશમ વિગેરેથી દૂર કરવાથી ઠંડી ગુણ પ્રાપ્ત કરેલા (શાંત) લગવાન છે. તથા માયા રહિત તેજ પ્રમાણે ક્રોધ માન લોભ રહિત બની જીવતાં સુધી પાંચ સમિતિએ સમિત (ઉપયોગ રાખી વર્તન કરનારા) તથા ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત બનીને રહ્યા હતા. ૧૧૬૧।

ઉદ્દેશો સમાપ્ત કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં બતાવેલી વિધિએ શ્રી વર્ધમાન સ્વામી જેઓ ચાર જ્ઞાન યુક્ત છે, તેમણે અનેક પ્રકારે નિયાણું કર્યા વિના આવર્યો, કારણ કે તે પ્રમાણે બીજે સુમુક્ત પણ લગવાનના દાખલાથી મોક્ષ આપનાર માર્ગ વડે આત્મ હિતને આવરનો વિચરે, આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને કહે છે, તે હું કહું છું. જે વીર પ્રભુના ચરણની સેવા કરતાં મેં સાંભળ્યું છે.

આ પ્રમાણે સૂત્રાનુગમ તથા સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિક્ષેપ સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્ચુક્રિત સહિત વર્ણવ્યો છે. હવે નયોનું વર્ણન કરે છે.

નૈગમ સંચક વ્યવહાર કમ્બુસૂત્ર શબ્દ સમલિરૂઠ

(૨૮૯)

એવંભૂત એ પ્રમાણે સામાન્યથી ઊ નય છે. તે સંમતિ તર્ક વિગેરેમાં લક્ષણથી અને વિધાનથી વિસ્તારથી કહ્યા છે, માટે અહીંયા તેજ નયોને જ્ઞાન ક્રિયા એ બંને નયોમાં સમાવીને સમાસથી કહીએ છીએ.

આ આચારાંગ સૂત્રના અધિકારમાં જ્ઞાન ક્રિયા એમ બે નયોનો સમાવેશ થાય છે, તેથી તથા તે જ્ઞાન ક્રિયાને આધીન ભોક્ષ હોવાથી, અને ભોક્ષ માટે શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ છે, એમ જાણવું, અને અહીંયાં જ્ઞાન તથા ક્રિયા પરસ્પર સંબંધ રાખીનેજ વિવક્ષિત કાર્ય સિદ્ધિમાં સમર્થ છે, પણ એકલું જ્ઞાન કે એકલી ક્રિયા સમર્થ નથી, માટે અહીં તે બે જ્ઞાન ક્રિયા નયને સમજાવીએ છીએ.

જ્ઞાન નયવાળાનો અભિપ્રાય.

જ્ઞાન પ્રધાન છે, પણ ક્રિયા નહીં, કારણકે સમસ્ત (બધા) હેય પદાર્થને ત્યાગવા, ઉપાદેયને સ્વીકારવા, એ પ્રવૃત્તિ જ્ઞાનને આધીન છે. તેજ બતાવે છે, કે સારી રીતે નિશ્ચય કરેલા સમ્યગ્ જ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિ કરનારો અર્થ ક્રિયાનો અર્થો પોતાનું કાર્ય બગાડતો નથી. કહ્યું છે કે.—

ચિજ્ઞપ્તિઃ ફલદા પુંસાં, ન ક્રિયા ફલદામતા ।

મિથ્યા જ્ઞાનાત્ પ્રવર્ત્તસ્ય ફલાસંવાદદર્શનાત્ ॥૧॥

પુરૂષોને જે જ્ઞાન છે, તે ફળ દેનારું છે, પણ ક્રિયા ફળદાયી નથી, કારણ કે મિથ્યા જ્ઞાનવાળો ક્રિયા કરવા બધ તો તેનું અયોગ્ય ફળ સાક્ષાત્ દેખાય છે, અને સમ્યગ્

પ્રકારે જ્ઞાનથીજ પાર પહોંચાય છે, તથા વિષય વ્યવસ્થિતિનું સમાધાન જ્ઞાન પૂર્વક થાય છે, તથા બધા દુઃખોનો નાશ જ્ઞાનથીજ થાય છે, અને જ્ઞાનનુંજ અન્વયવ્યતિરેકપણું છે. એટલે જ્ઞાન હોય તો કૃષ્ણની સિદ્ધિ અને જ્ઞાન ન હોય તો કૃષ્ણની અસિદ્ધિ છે; માટે દરેક રીતે જ્ઞાનનું પ્રધાનપણું છે, તે ખતાવે છે. જ્ઞાનના અભાવે અનર્થ દૂર કરવા માટે તૈયારી કરે તો પણ કરવા જતાં અજ્ઞાનતાથી પતંગીયા માફક અનર્થમાં ઝીપલાઈ જાય છે, અને જ્ઞાનના સદ્ભાવે બધા અર્થોનું અને અનર્થોના સંશયોને વિચારીને યથા શક્તિ વિધ્નોને દૂર કરે છે, તેમજ આગમ પણ કહે છે, “ પદમં નાણું તઓ દયા ” સૂત્ર છે. આ બધું ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન આશ્રયી કહ્યું, અને ક્ષાયિકને આશ્રયી પણ તેજ પ્રધાન છે, કારણ કે નમેલા સુર અસુર દેવતાના મુકુટોના સમુદાયોની ત્રિદિકામાં જેમના ચરણુ યુગલની પીઠ છે, તથા ભવ સમુદ્રના તટે પહોંચ્યા છે.

તથા દીક્ષા લીધી છે, ત્રણ ઢોઠના બંધુ છે, તપ ચારિત્ર સારી રીતે આદરવા છતાં પણ જ્યાં સુધી જીવ અજીવ વિગેરે બધા પદાર્થોનું પરિચ્છેદ કરનાર ઘન ઘાતિ કર્મ સમૂહ ક્ષય થવારૂપ કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તે ભગવાનને મોક્ષ પ્રાપ્તિ થતી નથી, માટે જ્ઞાનજ યુક્તિએ યુક્ત આ લોક પરલોક કૃષ્ણની ઇચ્છિત પ્રાપ્તિ કરનાર સિદ્ધ થાય છે,

ક્રિયા વાદીનો નય (અભિપ્રાય.)

ક્રિયાજ્ઞ આલોક પરલોકનું ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિનું કારણ છે. કારણ કે તે યુક્તિએ યુક્ત છે. જે તેમ ન હોય તો જ્ઞાન વડે દેખવા છતાં પણ અર્થ ક્રિયાના સમર્થન અર્થમાં પ્રમાતા પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છતાં પણ જે છોડવા લેવા રૂપ પ્રવૃત્તિ ક્રિયા ન કરે તો તેનું જ્ઞાન પણ નિષ્ફળ બન્ય છે. કારણ કે તે જ્ઞાનનું અર્થપણું ક્રિયા સાથે છે, કારણ કે જેની જે અર્થ માટે પ્રવૃત્તિ હોય, તેનું તેમાં પ્રધાનપણું છે, અને તે સિવાયનું અપ્રધાન (ગોણું) છે, એ ન્યાય છે. સંવિદ્ વડે વિષય વ્યવસ્થાનનું પણ અર્થ ક્રિયાપણાથી અર્થપણું ક્રિયાનું પ્રધાનપણું ખતાવે છે, અન્વય વ્યતિરેકો પણ ક્રિયામાં સિદ્ધ થાય છે, કારણ કે સમ્યક્ ચિકિત્સાની વિધિ બાણુનારો યથાર્થ ઔષધની પ્રાપ્તિ કરે, તોપણ ઉપ-યોગ ક્રિયા રહિત હોય તો તે વૈદ રોગને દૂર કરી શકતો નથી. તેજ કહ્યું છે. કે-

શાસ્ત્રાણ્ય ધીત્યાપિ ભવંતિ મૂર્ઘા;

યસ્તુ ક્રિયાવાન્ પુરુષઃ સ વિદ્વાન્

સંચિન્ત્ય તામૌષધમાતુરં હિ

કિં જ્ઞાન માત્રેણ કરોત્યઽરોગમ્ ॥૧॥

શાસ્ત્રોને લાણીને પણ કેટલાક ક્રિયા ન કરનારા મૂર્ખા હોય છે, પણ જે થોડું લણેલો હોય પણ ક્રિયા કરનારો

હોય તે વિદ્વાન છે. કારણ કે ઔપધ ચિંતવો, પણ તે ચિંતવેલું ઔપધ વિના ક્રિયા કરે શું રોગીને નિરોગી બનાવી શકશે કે ? વળી—

ક્રિયૈવ ફલદા પુંસાં, ન જ્ઞાનં ફલદં મતં;

યતઃ સ્ત્રી ભક્ષ્ય ભોગજ્ઞો, ન જ્ઞાનાત્ સુખિતો ભવેત્

॥૧॥

પુરુષોને ક્રિયાજ્ઞ ફલદાયી છે. પણ જ્ઞાન ફલદાયી નથી કારણ કે સ્ત્રી ખાવાના પદાર્થ તથા ભોગવવાની વસ્તુઓનો જાણનાર એકલા જ્ઞાનથી સુખીઓ થતો નથી ! પણ તે ક્રિયાથી યુક્ત હોય તે માણસ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે અર્થ મેળવનારો થાય છે.

જો પૂછતા હો કે કેવી રીતે ! તો કહું છું કે “નિશ્ચયથી દેખેલામાં ન ઉત્તમ થયેલું નથી,” અને જ્યાં સકલ (બધા) લોકમાં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ અર્થ હોય ત્યાં બીજું પ્રમાણ માગી શકાય નહીં ! તથા પરલોકનું સુખ વાંચતા હોય, તેમણે પણ તપ ચારિત્રની ક્રિયાજ્ઞ કરવી, જિનેશ્વરનું વચન પણ તેજ કહે છે.

ચેદ્વ્ય કુલ ગણ સંગ્રે, આચરિયાણં ચ પવણય સુણ્ય
સવ્વેસુણ્વિ તેણ કયં, તવ સંજમ મુજ્જમન્તેણં ॥૧॥

એત્ય કુળ ગણ સંગ્ર આશ્ચર્ય પ્રવચન શ્રુત, એ બધામાં પણ તેણે તપ અને સંયમમાં ઉદ્યમ કરવાથી કર્યું જાણવું, માટે આ ક્રિયાજ્ઞ સ્વીકારવી, કારણ કે તીર્થ કર વિગેરેએ પણ ક્રિયા રહિત જ્ઞાનને પણ અદ્રુણ કહ્યું છે, વળી કહ્યું છે કે—

સુબહુંપિ સુઅમ ધીતં, કિં કાહિ ચરણ વિષ્ણુ ઠ્ઠણ
 (મુક્તેસ્સ !

અંધસ્સ જહ પલિત્તા, દીવ સત્ત સહસ્સ કોઢિવિ ॥૧॥

ઘણાએ સિદ્ધાંત લખ્યો હોય, પણ જે ચારિત્ર સંહિત હોય તો તે શું કરી શકે? જેમકે ઘરમાં લાખો કચોડો દીવા કર્યા હોય તો પણ અંધો કેવી રીતે કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે? , અર્થાત દેખવાની ક્રિયામાં વિક્લ હોવાથી તેને દીવા નકામા છે. વળી ક્ષાયોપશમિક્ જ્ઞાનથી ક્રિયા પ્રધાન છે, એમ નહિ, પણ ક્ષાયિક જ્ઞાનથી પણ ક્રિયા પ્રધાન છે, જેમકે જીવ અજીવ વિગેરે સંપૂર્ણ વસ્તુ પરિચ્છેદક કેવળ-જ્ઞાન વિદ્યમાન હોય, પણ ત્યાં સુધી ક્રિયા સમાપ્ત કરનાર અયોગી ગુણસ્થાનનું ધ્યાનરૂપ ક્રિયાપણું ન કરસે, ત્યાં ત્યાં સુધી લવ ધારણીય કર્મનો ઉચ્છેદ થાય નહીં, અને તેનો ઉચ્છેદ ન થવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ પણ ન થાય, માટે જ્ઞાન પ્રધાન નથી, પણ ચરણની ક્રિયામાં આલોક અને પરલોકના ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ છે, માટે તે ક્રિયાજ પ્રધાન ફળને અનુભવે છે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાન વિના સમ્યક્ ક્રિયાનો અભાવ છે. અને તે ક્રિયાના અભાવથી અર્થ સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનનું વૈકલ્પ્ય છે, આ પ્રમાણે બંને નયવાળે પોતાના નયની સિદ્ધિ કરી તેથી સામાન્ય બુદ્ધિવાળો શિષ્ય વ્યાકુલ મતિવાળો બનીને ગુરૂને પૂછે છે કે આમાં સત્ય તત્ત્વ શું છે ?

(૨૯૪)

આચાર્યનો ઉત્તર—હો દેવોને પ્રિય ભાઈ! અમે તો કહ્યું છેજ! પણ તું ભૂલી ગયો! કારણ કે જ્ઞાન તથા ક્રિયાના અભિપ્રાયો અને એક બીજાને આધારેજ બધા કર્મ કંઠના ઉચ્છેદ રૂપ મોક્ષનાં કારણો છે તેનું દર્શાવું.

આખું નગર જ્યારે બળ્યું, ત્યારે અંદર રહેલા આંધળો પાંગળો અને મળી જવાથી સુખેથી બહાર નીકળ્યા, તેજ કહ્યું છે.

સંજોય સિદ્ધી ફલં વદન્તીતિ. કારણકે એક પૈડાથી રથ ચાલતો નથી, અનેનો સંયોગ થતાં કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, પણ સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિમાં તો વિવક્ષિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, એ પ્રસિદ્ધજ છે. વળી ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન હણાયું છે, આગમમાં પણ સર્વ નયોના ઉપસંહારના દ્વાર વડે આજ વિષય કહ્યો છે, જેમકે—

**સવ્વેસિંપિ ણયાણં બહુ વિહ વસવયં ણિસામેસા
તં સવ્વણય વિસુહ્ધં જં ચરણ ગુણદ્વિઓ સાહુ ॥૧॥**

બધા નયોનું ઘણું પ્રકારનું વક્તવ્ય સાંભળીને બધા નયથી વિશુદ્ધ મંતવ્યને ચરણ ગુણમાં સ્થિત સાધુ હોય તે માને, તેથી આ આચારાંગ સૂત્ર જ્ઞાન ક્રિયા રૂપ છે, તેને જાણેલા સમ્યક્ માર્ગવાળા સાધુઓ જેમણે કુશ્રુત નદી કપાય માછલાંના કુળથી આકુળ મનેલ તથા પ્રિયનો વિયોગ અપ્રિયનો સંયોગ વિગેરે અનેક દુઃખથી મળેલ મહા આવર્તવાળું મિથ્યાત્વ પવનની પ્રેરણાની ઉપસ્થાપિત ભય શોક હાસ્ય રતિ અરતિ વિગેરે તરંગવાળું વિશ્રસા ધેલાથી ચિત થયેલું સંકટો વ્યાધિ મગરના સમૂહના રહેવાસ

(૨૯૫)

વાળું મહા ગંભીર ભય આપનાર ત્રાસ ઉત્પાદક મહા સંસાર અર્થુવ (સમુદ્ર) ને સાક્ષાત્ દેખેલો છે, તેવા સાધુઓ ને સંસાર સમુદ્રથી પાર જવા ઈચ્છતા હોય તેમને આ આચારાંગ સૂત્રમાં ખતાવેલું જ્ઞાન તથા ક્રિયા અવ્યાહત (નિર્વિઘ્ન) યાન પાત્ર (વહાણુ) છે, એટલા માટે મુમુક્ષુએ આત્યંતિક એકાંતિક અનાબાધ શાશ્વત અનંત અજર અમર અક્ષય અવ્યાબાધ તથા સમસ્ત રાગદ્વેષ વિગેરે દ્વંદ્વ રહિત સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન વ્રત ચરણુ ક્રિયા કલાપથી યુક્ત પરમાર્થ શ્રેષ્ઠ કાર્ય જે સર્વોત્તમ મોક્ષ સ્થાન છે, તેની ઈચ્છાવાળા ખનીને તે આચારાંગ સૂત્રનો આધાર લેવો, તેજ પ્રહ્લચર્ય નામના શ્રુત સ્કંધની નિવૃત્તિ કુલવાળા શ્રી શીલા આચાર્યે “ તત્ત્વાદીત્યા ” નામની ખહુરિ સાધુના સહાયથી આ ટીકા સમાપ્ત કરી છે, (શ્લોક ગ્રંથમાન ૯૭૬) છે.

દ્રાસપ્તત્યધિકેષુ હિ શતેષુ સપ્ત સુગતેષુ ગુપ્તાનાં

સંવત્સરેષુ માસિ ચ ખાદ્રપદે શુક્લ પંચમ્યામ્ ॥૧॥

૭૭૨ વર્ષ ગુપ્ત વંશવાળા રાજાઓના સંવત્સરનાં ગયે થકે ભાદરવા મહિનાની શુકલ પંચમીએ.

શીલા ચાર્યેણ કૃતા ગમ્ભૂતાયાં સ્થિતેન ટીકૈષા

સમ્ય ગુપ ગુજ્ય શોધ્યં, માત્સર્ય વિના કૃતૈ રાર્યેઃ ૨।

શીલાચાર્યે ગંભૂતા (ગાંભુ)માં રહીને આ ટીકા ખનાવી છે, તેને માત્સર્ય (અદેખાઈ) કર્યા વિના ઉત્તમ સાધુઓએ શોધવી.

કૃત્વાઽચારસ્ય મયા ટીકાં યત્કિમપિ સંચિતં પુણ્યં
તેનાપ્નુયાઙ્ગદિદં નિવૃત્તિમતુલાં સદાચારમ્ ॥૩॥

અને મેં આ આચારાંગની ટીકા બનાવીને તેથી જે કંઈ
પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હોય, તેનાથી આ જગતના જીવો
અતુલ મોક્ષ તથા સદાચાર પ્રાપ્ત કરે.

વ્ર્ણઃ પદમથ વાક્યં પદ્યાદિ ચ યન્મયા પરિત્યક્તમ્
તચ્છોધનીય મત્ર ચવ્યામોહઃ કસ્યનો ભવતિ ॥૪॥

વર્ણુ (અક્ષર) પદ વાક્ય પદ્ય વિગેરે જે મારાથી
પૂવંની ટીકા કે સૂત્રમાંથી છુટી ગયું હોય; તે તે વિદ્વાને
સુધારી લેવું. કારણ કે વ્યામોહ (ભૂલ) કોની નથી થતી ?

તત્વાદિત્યા જેનું ખીલ્લું નામ છે એવી આ આચારાંગ
સૂત્રની વૃત્તિ પ્રહસ્યર્થ શ્રુત સ્કંધની છે તે સમાપ્ત થઈ.

આ પ્રમાણે શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ રચેલ નિર્યુક્તિ
સહિત આચારાંગ સૂત્ર પ્રથમ સ્કંધની શ્રી વાહરિ ગણિએ
કરેલ સહાયથી શ્રી શીલાંક આચાર્યે તત્વાદિત્યા એવઃ
ખીલ્લ નામવાળી રચેલી આવૃત્તિ સંપૂર્ણ થઈ.

આર્દજન (અડાજણ) ગ્રામ સ્થિતૌ

મયા કૃતં ભાષાંતરં પૂર્ણં

પુણ્યૈર્યત્ પઠનોયં

આચારાંગ પ્રથમ સ્કંધે

વિહાય મોહં પઠચિત્ સુબંધો ।

સૌખ્યં તુ યે નાત્ર પરત્ર પૂર્ણં

નાન્યાત્સુખં વિશ્વભરે પિ ક્ષિંચિત્

માણિક્ય ચિત્તેસુ દિનિશ્ચિતં તત્ ॥

